

СЪВРЕМЕННИ ШВЕДСКИ РАЗКАЗИ

Август Стриндберг

Бу Бергман

Астрид Линдгрен

Пер Лагерквист

Ян Фридегорд

Стиг Дагерман

Артур Лундквист

и други

НАРОДНА КУЛТУРА

СЪВРЕМЕННИ ШВЕДСКИ РАЗКАЗИ

Превод: Стоян Икономов, Вера Ганчева, Вера Андреева

chitanka.info

В своята поредица „Разкази от цял свят“, която съществува повече от десет години и включва творби, представящи жанра на разказа с неговите най-добри майстори, предлагаме на нашия читател един подбор от шведски разкази. В настоящия сборник са представени двадесет и четирима писатели предимно от съвременното поколение на шведската литература, отбелязала най-високите си постижения в областта на „малката форма“. Оригиналният почерк и самобитност на всеки от представените творци ни запознава с живота и проблемите на съвременния швед.

ВЕРА ГАНЧЕВА КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

В своята упорита борба да завоюват по-обширни територии в културата на нашата планета малките народи понякога постигат задоволителна възможност да демонстрират постиженията си в областта на изкуството и изящната словесност. И все пак голяма част от тяхното ценно художествено минало и настояще остава прикрита в гъстата сянка на географската и езиковата откъснатост. В това отношение Швеция не прави никакво изключение и макар редица нейни писатели да са преведени в доста страни на света, други — може би не по-малко интересни и даровити — остават зад бариерата на регионалната и лингвистичната изолираност.

Един сборник като настоящия винаги обещава приятна среща с литературата на даден народ, а задачата на съставителя е толкова по-стимулираща (и в същото време по-трудна), когато става дума да се представят на българския читател почти неизвестни нему творци, да бъде въведен той в един кръг от специфични теми, образи, и символи, повечето от които несъмнено ще му се сторят чужди и необичайни, тъй като са извикани на живот от действителност, много по-различна от нашата.

И ако някой е живял досега с представата, че от съвременната шведска литература лъха на заснежена мистика и смолисти кедрови гори, че в нея се оглеждат езера, потопени в лунна светлина, край които препускат грациозни елени, то той безпрекословно ще се убеди в нейната несъстоятелност. Защото от предлаганите тук разкази личи искреният интерес на нейните представители към човека и неговите проблеми, тяхната основателна тревога от психическите травми и кризисни комплекси, породени от давящия темп и суетня в шведското т.нар. „общество на благосъстоянието“, и от дълбоката трагедия на индивида откъснат от останалите хора и от света, в който той живее безмерно самотен и прокуден дори от блажената Аркадия на мечтите.

АУГУСТ СТРИНДБЕРГ

Творчеството на този забележителен драматург, романист, поет и разказвач му отрежда видно място не само в шведската, но и в световната книжовност. Болезнено чувствителен, с пламенен и неспокоен дух, Стриндберг (1849–1912) изживява периоди на мъчителни лутания и колебания, слиза в преизподнята на нищешанството и мистицизма, за да се завърне оттам обаче пречистен и изпълнен с вяра в демократичните идеали, убеден в необходимостта от вглъбено и реалистично отразяване на живота и човешките проблеми. Огромното му наследство (петдесет и пет тома драми, разкази и новели, романи, стихове, та дори и културно-социологически студии) откри широки хоризонти пред литературата на Швеция и я изведе от ограничения периметър на регионалната изолираност. Сред най-крупните произведения на този „скандинавски Данко“, по израза на М. Горки, следва да се посочат драмите: „Майстор Улуф“ (1872), „Бащата“ (1877), „Госпожица Юлия“ (1888), „Пиеса-мечта“ (1902), романите: „Синът на прислужницата“ (1886–1909), „Червената стая“ (1879), „Селяните от острова“ (1887), сборниците: „Шведски съдби и приключения“ (1882), „Брачен живот I и II“ (1884 и 1886), „Приказки“ (1903) и др., които свидетелствуват за многоизмерния талант на Август Стриндберг и за необикновено широката скала на неговите интереси и познания.

АУГУСТ СТРИНДБЕРГ

ЕСЕН

Бяха женени вече от десет години! Щастливо? Да, щастливо, доколкото обстоятелствата позволяваха. Бяха теглили еднакво, равномерно, като два равни по сили вола, запрегнати в общ теглич.

През първата година естествено бяха погребани множество илюзии за брака като абсолютно блаженство и върховно щастие. През втората година почнаха да идват децата и бремето на живота не оставяше много време за мечти.

Той бе много свързан с дома, дори премного, и в лоното на семейството бе намерил своя малък свят, чийто център бе той; децата бяха радиусите, а съпругата искаше също да бъде средоточие, но не самият център, защото там бе мъжът и поради това понякога радиусите попадаха един върху друг или се раздалечаваха, тогава целият кръг се насичаше.

А сега, на десетата година, мъжът бе назначен за секретар при инспекцията на затворите и щеше да му се налага често да пътува. Това бе удар за домашните му привички и той никак не се радваше на мисълта, че в продължение на цял месец ще бъде отделен от къщи. Не му бе ясно дали най-вече ще му липсва жена му или пък децата, а може би всички заедно.

Вечерта преди да замине, той седеше на дивана и гледаше как жена му приготвя куфара. Тя бе коленичила на пода и нареждаше бельото. После изчетка черния му костюм, сдипли го грижливо, така че да заема възможно най-малко място в куфара; о, той не разбираше нищо от тези неща! Тя никога не бе заемала в дома им мястото на прислужница или дори на съпруга. Тя бе майка: майка на децата и негова. Никога не се чувствуваше унижена да кърпи чорапите му и никога не бе искала благодарност за това. Не смяташе също така, че ѝ дължи такава благодарност, тъй като в замяна той даваше на нея и на децата ѝ чорапи и много други неща, за които иначе тя би трябвало да се трепа навън и да оставя децата си сами в къщи.

Седнал в края на дивана, той я гледаше. Сега, когато наближаваше раздялата, предварително започна да изпитва липсата, която тя щеше да донесе. Погледът му се спря на нейната фигура. Ключицата ѝ бе изхвъркнала някак си напред и гърбът ѝ бе попревит от навеждането над люлката, над дъската за гладене и над готварската печка. И той се бе попрегърбил от работа над писалищната маса, и неговите очи бяха отслабнали. Но сега наистина не мислеше за себе си. Гледаше плитките ѝ, които бяха оредели в сравнение с преди, виждаше как пътеката сред косите и бе някак си просветляла. Дали бе загубила от хубостта си само заради него? Не. О, не, заради всички около нея, а също и заради себе си. И неговата коса също бе оредяла на темето в борба за всички тях. Той сигурно щеше да се чувства по-млад, ако не бяха толкова гърла, ако се грижеше само за себе си, но нито за момент не полеела да е сам.

— Защо да не поизлезеш малко — каза съпругата, — премного стоиш на затворено, без да се движиш.

— Прави ти удоволствие да се отървеш от мен — каза той не без известна горчивина, — но всички вие ще ми липсват.

— Ти си като домашната котка, ще ти липсва топлият ти кът, но не вярвам, че ще ти домъчнее особено много за мен.

— А за децата?

— Да, липсват ти, когато не си у дома. Но когато си тук, ги гълчиш, разбира се, не кой знае колко, но все пак! О, не, сигурна съм, че ги обичаш, не искам да съм несправедлива.

На вечерята бе много мил и внимателен, но не се чувствуваше добре. Не разгъна вечерните вестници, а само търсеше повод да разговаря с жена си; тя обаче бе толкова погълната с домакинска работа, че не ѝ оставаше много време за приказки. Освен това чувствата ѝ бяха успели да се калят по време на десетгодишната шетня между детската стая и кухнята.

Той бе по-разнежен, отколкото му се искаше да покаже и безредието в стаята го хвърляше в безпокойство. Виждаше предмети, свързани с неговото ежедневие, с неговия живот, разхвърляни по столове и скринове, а разтвореният черен куфар бе зинал срещу него като ковчег, бельото лежеше до черните дрехи, които още носеха следа от неговите колена и лакти, и му се струваше, че сам той е легнал там в

бяла колосана риза, в очакване да спуснат върху му капака на ковчега и да го изнесат от дома.

На другия ден, в августовското утро, той бързо се измъкна от леглото си, облече се задъхано и бе много нервен. Влезе в детската стая, целуна децата, които сънливо търкаха очи, и след като прегърна жена си, качи се във файтона и потегли за гарата. Пътуването заедно с надзирателите го развлече и той наистина се почувствува добре от тази промяна. Домът бе далеч назад като втръснала спалня и той бе истински доволен, когато пристигна в Линшъопинг.

Остатъка от деня прекара с колеги от управлението на затвора, които му дадоха вечеря в големия хотел. Пиха за здравето на губернатора, но не и на затворниците, които бяха първопричина за неговата командировка. След това дойдоха часовете в самотната стая. Едно легло, два стола, маса, скрин и стеаринова свещ, която пръскаше трепкаща светлина върху голите тапети. Секретарят се чувствуваше подтиснат и уплашен. Липсваше му всичко: пантофите, робата, подставката за лули, писалищната маса; всички тия дребни неща, които бе оставил да станат част от неговия живот. А и децата, и съпругата. Как ли бяха те сега? Дали са здрави? Беше неспокоен и мрачен. Когато понечи да навие часовника си, не намери ключа му. Той си бе останал, в къщи, окачен на специалната покривчица, избродирана за него от жена му, когато бяха годени. Полегна и запали пура. Но след това трябваше да стане и потърси една книга в куфара си. Всичко в него бе така подредено, че се страхуваше да не разбърка вещите. Но когато ги поразрови, откри в куфара и пантофите си. Ето, значи, тя мисли за всичко и за всички. Намери и книгата! Но не можа да прочете нищо от нея. Лежеше и си мислеше за миналото, за жена си от преди десет години. Изплуваха спомените и настоящето изчезна в синкаво кафявия дим на пурата, който се дигаше на кълбета към тавана и покрива, по който трополяха дъждовните капки. Чувствуваше безкрайна пустота наоколо, всичко му липсваше. Всяка груба дума, която ѝ бе казал някога, откликваше сега в душата му и той горчиво се разкайваше за всяка неприятност, която ѝ бе създавал. Накрая заспа.

Следния ден прекара в работа. Отново бе дадена вечеря, вдигнаха наздравица за директора, за него самия, но не и за затворниците. В хотелската стая бе отново самотно, пусто, студено. Чувствуваше нужда да говори с нея. Взе лист хартия и седна край

масата. Още на първата дума се спря. С какво обръщение да си послужи? Дали да напише: „Мила майко“, както правеше винаги, когато ѝ пращаше бележка, че ще вечеря вън от къщи? Но сега той не пишеше на майката; а на някогашната си годеница, на обичаното от него същество. И затова написа: „Мила Лили, любима“, — както ѝ бе писал в миналото. В началото писмото вървеше тромаво, защото много хубави думи бяха погълнати от тежкото, сухо всекидневие; но скоро го обгърна топлина и думите започнаха да избухват в паметта като забравени мелодии; валсови тактове, откъси от романи; люляци и лястовички, вечерни часове при залез-слънце край блеснали като огледало заливи; всички спомени от пролетта на живота изплуваха в просветнали от слънцето облаци и се групираха около нея. Най-долу встрани постави звезда, както обикновено правят влюбените, и до нея написа на листа — съвсем както някога — „Целуни тук“. Когато завърши и препрочете писмото си, той усети, че бузите му пламтят и се смути. Защо, не знаеше. Може би защото бе излял най-съкровените си чувства пред някой, който едва ли би го разбрал.

Все пак изпрати писмото.

Минаха два дни, преди да пристигне отговорът. Докато чакаше, той се чувствуваше детински засрамен и притеснен.

Но ето, отговорът пристигна: той бе успял да намери истинския тон и от кухнята и детската стая до него долетя песен — ясна и звучна, топла и чиста като първата обич. Засипаха се любовни писма. Той пишеше всяка вечер и дори успяваше да праща пощенски картички през деня. Колегите му не можеха да го познаят. Започна да поддържа облеклото си, външността си, така че започнаха да го подозират в някаква любовна история. А той наистина бе влюбен наново! Изпрати ѝ фотографията си, без очила, а получи къдрица от косата ѝ. Бяха се вдетинили в изразяването на взаимните чувства. Той купи цветна хартия за писма с гълъбчета, изрисувани по нея. Но те бяха всъщност хора на средна възраст, които далеч още не бяха стигнали 50-годишна възраст, макар житейските борби да ги бяха накарали да се чувствуват по-стари. През последната година той дори не изпълняваше брачните си задължения не толкова поради студенина, колкото от уважение, защото в нея винаги виждаше майката на децата си.

Командировката приключи. Сега започна да изпитва известно безпокойство във връзка със завръщането. Беше водил кореспонденция

с любовница; ще може ли да я открие сега в лицето на майката и домакинята? Страхуваше се да не се окаже разочарован при завръщането. Не желаете да я види с готварска кърпа в ръка, нито с деца на скута, когато щеше да я прегърне. Трябваше да се срещнат другаде, да бъдат сами. Дали да не ѝ определи среща например във Ваксхолм, в тамошния хотел, дето бяха прекарвали толкова прекрасни часове по време на годежа си? Ето, това е идея. В продължение на два дни щяха да възкресят там спомените си от минали, весели мигове, от пролетта на съвместния им живот, която никога не ще се върне.

Той седна и ѝ писа за плана си в дълго, страстно писмо, на което тя отговори с обратната поща утвърдително, като изразяваше радостта си, че мислите и желанията им съвпадат.

Два дни по-късно той пристигна във Ваксхолм и поръча стая в хотела. Бе прекрасен септемврийски ден. Обядва сам в голямата зала, пи чаша вино и отново се почувствува млад. Просия, бе му леко. Навън виждаше малките заливчета, потънали в синевината, и само брезите край бреговете бяха променили цвета си. В градината гергините бяха още пухкави, резедата разнасяше своя аромат от лехите. Все още някоя и друга пчела долиташе до вехнещите чашки на цветовете, но измамена се връщаше в кошера си. През протока преминаваха платноходки, движени от слабия повей, а при промяната на посоката платната плюсяха, мачтите скърцаха и чайките литваха подплашени и с крясък бягаха от рибарите, насядали в лодките си с въдици.

Пи кафе на верандата и зачака параходчето, което трябваше да пристигне в шест часа.

Неспокоен, сякаш идеше нещо неизвестно, той се разхождаше напред — назад по балкона, гледаше към залива и протока по посока към града, за да съзре параходчето.

Най-сетне над боровата гора при Теньо се извисиха кълбета дим. Сърцето му леко затупа в гърдите и той изпи един ликьор. След това слезе на брега. Сега вече виждаше комина да стърчи наред протока, а не след дълго съзря и знамето на носа на параходчето. Дали ще дойде, или е била възпрепятствувана? Само едно от децата да се е разболяло, и тя би останала у дома, а той щеше да прекара самотна нощ в хотела. Децата, които през последните седмици бе позабравил, излязоха на преден план като пречка между него и нея. В последните писма те

почти не ги споменаваха, като че ли им се искаше да отстранят нещо, което смуцава или което не бива да им бъде свидетел.

Той се разхождаше по дървения мостик, който скърцаше под краката му, и сетне застана неподвижен, изправен до един бетонен стълб, вторачен в кораба, чийто корпус растеше, а дирята след него се разливаше като струя от топящо се злато над синята, леко полюшваща се водна повърхност. Сега виждаше хора, които се движеха на горната палуба, и матроси, заети с корабните въжа на носа.

А после зърна да се вее нещо бяло край капитанската кабина. Той е единствен посрещач на мостика и няма кому другиму да махат; а на парахода освен нея няма друг, който да го поздравява. Той извади носната си кърпа и също я размахва. Но се сети, че не е бяла, защото отдавна бе минал на цветни; кърпи — от икономически съображения. Параходът изсвирва, дава сигнал, машините намаляват своя ход; после леко се плъзга към мостика и той я разпознава. Приветствуват се с очи, но още не могат да разменят нито дума поради разстоянието, което ги дели. Параходът хвърля котва. Вижда я как бавно се придвижва по мостика. Тя е и не е тя. Десет години! Модата се е променила, кройката на дрехите е друга. Някога финото ѝ мургаво лице бе наполовина прикрито от тогавашния капишон, привързан с панделка под брадичката, а челото оставаше открито; сега то бе засенчено от лоша имитация на мъжка шапка; тогава хубавата ѝ фигура изпъкваше с пъргавите си линии под красивите гънки на официалната връхна дреха, която кокетно прикриваше и подчертаваше закръглените рамена и движенията на ръцете; сега цялото ѝ тяло се губеше в дълго палто, каквито носят файтонджиите, изтъкващо дрехата, но не и фигурата; и когато тя направи последната крачка по мостика, той видя крачето ѝ, в което някога беше влюбен, обуто в ботинки с копчета, а сега изтеглено в китайска островърха пантофка, която не му даваше възможност да лети в оня танцов ритъм, който някога го очароваше.

Тя беше и все пак не беше тя! Той я прегърна и целуна! Попитаха се взаимно как се чувствуват и как са децата. След това тръгнаха нагоре по брега.

Думите им се ронеха тежки, сухи, измъчени. Колко странно! Сякаш се срамуваха един от друг и никой не намекна дори за разменените писма.

Накрая той набра смелост:

— Ще се поразходим ли преди залез-слънце?

— Да, на драго сърце — каза тя и го хвана под ръка.

По улицата навлязоха в малкото градче. Всички заведения за забави на открито бяха със спуснати кепенци, овощните градини бяха обрани. Някоя и друга ябълка, която се бе прикрила от листата, все още се виждаше тук-там по дърветата, но от лехите бяха изчезнали всички цветя. Верандите, чиито летни завески бяха прибрани, приличаха на скелети и там, дето по-рано са се виждали лица и са се чували весели смехове, сега бе тихо.

— Как есенее всичко — каза тя.

— Да, тъжна гледка оставя след себе си лятото. Продължиха нататък.

— Нека идем да видим къде живяхме някога — предложи тя.

— Да, ще е забавно. Тръгнаха по посока към плажа.

Ей там бе тяхната малка къща, сгушена между къщурките на градинаря и на старшия лоцман, заобиколена с червена ограда; с веранда и градинка наоколо.

Спомените от миналото изплаваха. Ей там, в стаята, бе родено първото им дете. Ликуване и радост! Песен и младост! Там бе розовият храст, който засадиха. Там трябва да беше и площта с ягодовите насаждения, но вече не се виждаше, бе обрасла с трева. Още личаха следи по стъблата на кленовете от люлката, но нея вече я нямаше.

— Благодаря ти за хубавите писма — каза тя и стисна ръката му.

Той се изчерви и не отговори нищо. След това поеха обратния път към хотела и той й разказваше подробности около командировката си.

Бе наредил да приготвят маса в голямата зала, където някога обичаха да ядат. Настаниха се край нея, без да прочетат молитва за хляба.

Ето ги пак седнали, само двамата, един срещу друг. Той взе панерчето с хляб и й предложи, да си вземе. Тя се усмихна. Не, наистина отдавна не е бил толкова внимателен. Но им бе толкова необичайно и приятно да се хранят двамата в ресторант и скоро поведоха топъл разговор, сякаш някакъв дует, с подхвърляне на тънък намек, с връщане към спомени, в които се вживяваха. Очите им искряха, загладиха се ситните бръчки по лицата им. О, златно, розово-

алено време, което настъпва само веднаж, когато имаш щастието да го изживееш, и което мнозина, наистина мнозина, въобще не са имали. При десерта той пошепна нещо на сервитьорката и веднага след това тя дойде с бутилка шампанско.

— Мили Аксел, но по какъв случай? — леко го укори тя.

— По случай пролетта, която мина, но която отново ще дойде...

Ала той мислеше не само за пролетта, защото в укора на съпругата се долови, сякаш котка, прекосила стаята, безрадостната картина на детска стая и котле с млечна овесена каша.

Но атмосферата отново се разведри и бледочервеното вино пак докосна струните на спомените и те потънаха във вълшебното опиянение на миналото.

Той бе опрял лакти на масата, с ръка на очите, за да не бъде смущаван от настоящето, онова настояще, към което все пак се бе стремил.

Часовете летяха. Те станаха и влязоха в салона, където имаше пиано, за да пият кафе.

— Как ли са сега малките? — обади се тя, защото първа се отърси от опиянението.

— Седни на пианото и попей — помоли я той и вдигна капака.

— Какво ще пея; ти добре знаеш, че не съм пяла толкова дълго време.

Да, той знаеше това, но все пак му се искаше да я послуша.

Тя седна пред пианото и взе няколко акорда. Това бе раздрънкано хотелско пиано, което издаваше звуци като през разклатени зъби.

— Какво да изпея? — запита тя и се извърна на стола.

— Знаеш какво, Лили — отговори той, без да се осмели да срещне погледа ѝ.

— Твоята песен! Да! Стига да си я спомня!

И тя подхвана: „Как ли се казва страната, дето живее моя любим“.

Но, ах, как е изтънял гласът ѝ, как остро звучи и как вълнението го прави фалшив! На места приличаше на вик от дълбините на душа, която усеща, че вечерта отминава и се спуска нощта. Пръстите, които бяха свикнали с тежка работа, трудно намираха необходимите клавиши, за да изтръгнат чисти тонове. А и пианото бе похабено:

материята, с която бяха обвити чукчетата, се бе протрила, голото дърво удряше направо върху металните струни.

Когато песента свърши, тя не се осмеляваше известно време да го погледне, сякаш чакаше да дойде при нея и да ѝ каже нещо. Но той не дойде, в стаята настъпи тишина. Когато тя се завъртя на стола, видя го да седи на дивана и да плаче. Прииска ѝ се да скочи и да иде при него, да вземе главата му в ръцете си и да го целуне както някога, но си остана на мястото, неподвижна, с поглед, забит в пода.

Между палеца и показалеца си той държеше пура. Когато настъпи тишина, той отхапа върха на пурата и драсна клечка кибрит.

— Благодаря, Лили — каза и дръпна от пурата. — Ще прием ли кафе сега?

Пиха кафе и си приказваха изобщо за лятото и къде ще го прекарат идната година. Но разговорът започна да секва, почнаха да се повтарят.

Накрая той заяви с дълга и искрена прозявка:

— А сега отивам да си легна!

— И аз ще направя същото — рече тя и стана. — Но най-напред ще поизляза малко на балкона.

Той се прибра в стаята. Жена му остана малко в трапезарията и обсъди с хотелиерката няколко рецепти за приготвяване на маринован лук, след което двете се впуснаха нашироко в разговор за прането на вълнени дрехи, който продължи половин час.

Когато се прибра в стаята, тя се спря на прага и се заслуша. Вътре бе съвсем тихо, обущата бяха поставени пред вратата. Почука леко, но не получи отговор. Тогава откряна вратата и влезе. Той спеше.

Да, спеше!

На следната сутрин те седнаха край масичката за кафе. Болеше го глава и жена му го погледна неспокойно.

— Ух, какво кафе! — каза той и направи гримаса.

— Бразилско — отвърна тя.

— Какво ще правим днес? — попита той и извади часовника си.

— Ще си вземеш най-напред сандвич — заяви жена му, — по-добре, отколкото да се мръщиш на кафето.

— Да, така ще направя — съгласи се той. — И една глътка ракия отгоре. Уф, това шампанско, брр!...

Донесоха сандвичи, както и стъкло ракия. Той просветна.

— А сега ще идем горе на хълма на лоцманите, отдето има хубав изглед.

Станаха и тръгнаха нагоре. Времето бе прекрасно и разходката ги ободри. Но когато почнаха изкачването на хълма, доста се замориха. Тя дишаше тежко, а коленете на мъжа ѝ се схванаха. Сега не се направиха никакви сравнения с миналото.

Ето защо те се отправиха към полето.

Ливадите бяха отдавна окосени, след това по тях бяха минавали стада, така че не бе останало нито стръкче цвете. Приседнаха на един камък.

Той заговори за инспекцията по затворите, за службата. Тя за децата.

После повървяха малко смълчани. Той погледна часовника.

— Има още три часа до обед — каза.

И си помисли: „Пита се какво ще правим утре.“

Върнаха се в хотела. Той потърси вестници. Тя се засмя, седна тихо край него.

Обедът мина в мълчание. Накрая жената подхвана въпроса за прислужничките.

— Е, да, но, за бога, нека днес оставим този въпрос настрана — избухна той.

— Добре — отвърна тя, — не сме дошли тук, за да се караме.

— Аз ли се карам, аз?

— Да не би пък аз?

И след това настъпи неприятна пауза. Искаше му се някой да дойде и да я прекъсне. Може би децата! Да! Това tête-à-tête започна да го гнети, да му тежи. Но нещо го клъвна в сърцето, когато си помисли за хубавите часове вчера.

— Нека идем до рида с дъбовете — предложи тя, — и да наберем малко горски ягоди.

— Но сега вече няма никакви горски ягоди, та по това ли време ще ги търсим, мила, вече е есен!

— И все пак нека идем дотам!

Отново излязоха. Но разговорът не потръгна. Той търсеше с очи някакъв, предмет, някое място по пътя, което да стане повод и тема, но всичко оставаше сухо, недоизказано. Тя знаеше мнението му по всички

въпроси, разбиранията му и не одобряваше голяма част от тях. Освен това сега той копнееше за дома; за дома с децата, за къщата. Глупаво бе това обикаляне по тукашните места, това търсене на зрелища, което всеки момент можеше да прерасне в раздор. Накрая се спряха, защото жената се измори. Той започна да рисува фигури с бастуна си и му се искаше тя да даде повод за спречкване.

— За какво мислиш? — запита го накрая.

— Аз? — попита той, като че ли разтоварен от бреме. После поде: — Ето за какво: ние сме вече стари, майко; забавлявали сме се и трябва да се радваме на това, което е било. Ако мислиш като мен, тогава нека вземем парахода още тази вечер и се приберем. А?

— Това исках през цялото време, мило мое старче, но желях да ти угодя.

— Е, хайде тогава, да се прибираме. Лятото вече отмина, настъпи есента.

— Да, есен е!

С леки стъпки тръгнаха по обратния път. Той бе малко смутен от резкия прозаичен обрат на цялата тази история и чувствуваше нужда да изясни философски нещата.

— Виж, майко — каза той, — моя ми... хм (думата бе прекалено силна), отношението ми към теб с течение на годините е преминало през еволюция, както днес е прието да се казва. То се е развило, преминало е в друга степен, тъй като отначало обхващаше един индивид, а сега цялото семейство като колектив. Не само към теб лично, нито само към децата, а към цялото...

— Или както вуйчо казваше винаги: децата са гръмоотводи!

Той се успокои след философското си разяснение. Изпита чувството, че е смъкнал бонжура и е навлякъл пижамата си.

Когато се върнаха в хотела, жената незабавно се зае с подреждане на куфарите — дейност, където бе в стихията си.

А като се качиха на парахода, тутакси слязоха в ресторанта. От кумова срама той все пак я попита дали не би искала да излязат на палубата и да се полюбуват на слънчевия залез, но тя отклони.

По време на вечерята той се грижеше първо за себе си, а тя запита сервитьорката каква е тук цената на хляба.

Бяха се нахранили и преди да допре до устни чашката портвайн, не се сдържа да не я подкачи шеговито, мисъл, която отдавна го

забавляваше.

— Ех ти, стара кобилке! Нали! — каза и се ухили на съпругата си, когато погледите им случайно се срещнаха.

Но тя не отвърна на усмивката, блеснала на пълното му лице; в очите ѝ за миг мина светкавица и те го погледнаха с такова смазващо изражение на достойнство, че той се смути.

Магията бе разтурила последните искрици, любовницата бе изчезнала; сега седеше самотен с майката на децата и се чувствуваше засегнат.

— Затова, че за миг бях оглупяла, не бива да ме подценяваш — каза тя сериозно. — Но в любовта на мъжа се съдържа и значителна доза презрение; това е чудно.

— Ами у жената?

— Бог знае! Сигурно е същото, макар и не съвсем същото. Но сигурно и двамата не са прави. Онова, което е било надценявано поради трудността да бъде спечелено, лесно става предмет на незачитане.

— Защо ще се надценява?

— А защо е трудно да се спечели?

Разговорът бе прекъснат от параходната сирена. Бяха пристигнали.

Когато влязоха в дома и той я видя сред купчината деца, бързо разбра, че „любовта“ му е претърпяла превращение и че нейната любов към него е била прехвърлена и разпределена между всички тия малки кресльовци. Ролята му всъщност е била толкова преходна и затова се смяташе пренебрегнат. И ако не беше нужен за набавянето на насъщния, може би щеше да бъде и съвсем изоставен.

Влезе в работния си кабинет, надяна пижамата си, обу си пантофите, запали една лула и отново се почувствува у дома.

Навън дъждът шибаше по стъклата, духаше силен вятър, а запалената кахлена печка свиреше.

Съпругата влезе, след като бе приключила работата си около децата.

— Не е време за бране на горски ягоди — каза тя.

— Не, мила жено, лятото отмина, сега е есен.

— Да, есен е — отвърна тя, — но още не е зима и това все пак е утеха.

- Утеха ли! Слаба утеха, щом човек живее един път!
- Два пъти, когато човек има деца, три пъти — когато види внуци!
- Но след това всичко приключва.
- Доколкото няма откъден живот.
- Съвсем не е сигурно! Но кой знае? Вярвам в него, но вярата ми съвсем не е доказателство.
- Да, ала е хубаво да вярваш и нека вярваме, че още веднаж ще имаме нашата пролет! Нека вярваме в това!
- Да, ще вярваме — каза той и я прегърна.

АУГУСТ СТРИНДБЕРГ

ПОГРЕБЕНИЕ

Бъчварят и телякът-бръснар седяха в кръчмата в Тронгсунд и играеха с картите „Невинен глупак“ за едно буре бира. Часът бе един след пладне през един снеговит ноемврийски ден. Кръчмата бе почти празна, защото обикновените хора още се трудеха. Огънят гореше хубаво в глинената камина, поставена върху четири дървени крака в един ъгъл и приличаща на ковчег; боровите цепеници на пода издаваха приятен мирис на домашен уют, стените, облицовани с дърво, не пропускаха никакво течение и задържаха топлината в помещението; синигерът в кафеза си изчуруликваше от време на време и поглеждаше през прозореца, но трябваше да извива главичка, за да види дали времето е хубаво. А навън валеше сняг. Кръчмарят стоеше зад тезгяха и пресмяташе тебеширените чертички, драснати върху една черна дъска, като понякога подхвърляше любезна дума или остроумна шега към гостите, които, изглежда, бяха в отлично настроение.

И тъкмо тогава голямата камбана на градската църква започна да бие, глухо и тежко, както подобава за един ноемврийски ден.

— Дявол го взел, защо ли камбаната разнася благословения си звън отново? — каза бъчварят, който бе доволен от живота си и никакво припомняне за смъртта не му се нравеше.

— Пак погребение — отговори кръчмарят. — Камбаната никога не бие за друго.

— По дяволите, защо човек вдига такъв шум около себе си, след като умре? — вметна телякът-бръснар. — Хайде, сечи картите, бъчварю!

— Вече сякох — каза бъчварят и сложи едната купчина карти в кожената си престилка.

Долу, по стръмната улица, която извеждаше към пристанището Николай, минаваше траурно шествие. Ковчегът бе прост, несръчно скован, набързо боядисан с черна блажна боя, така че чеповите на дървото прозираха. Върху похлупака бе поставен един-единствен венец от боровинкови клонки. Четиримата носачи, които бяха

положили ковчега на рамо, изглеждаха разсеяни и едва ли не унижени, че трябва да носят ковчег без плюшено покривало с ресни. Подир ковчега вървяха три жени: майката и нейните две дъщери. Те изглеждаха съсипани. Когато шествието стигна до портите на гробището, посрещна ги пасторът и подаде ръка на скърбящите. Опелото започна в присъствието на няколко стари жени и чираци, които се бяха присъединили към опечалените.

— Ханс Ворд е, писарят — каза кръчмарят, който бе отишъл към прозореца, за да гледа към гробищата.

— И никакви приятели не го следват до гроба — каза бъчварят. — Лоши хора са тия писари!

— Познавах клетника — обади се телякът-бръснар. — Живееше като църковна мишка и умря от глад.

— И донейде от надменност — отбеляза кръчмарят.

— Не само донейде — каза бъчварят. — Познавах неговия баща. Също писар! Наистина днес е така, че колкото повече пишеш и четеш, толкова по-малко пари имаш за ядене, ходиш да просиш, само и само за да изглеждаш уж по-висшестоящ; а си оставаш все същият прост слуга, без възможност да бъдеш независим, защото само кралят може да си позволи да бъде независим.

— И защо да смяташ, че си по-висшестоящ, ако си писар? — намеси се телякът-бръснар. — Не е ли също тъй трудно да подстрижеш един дворянин така, че да заприлича на човек в главата, или да разрежеш кръвоносен съд, та да изтече кръв, когато това е нужно за спасяване на човешки живот?

— Бих искал да видя оня писар, който ще може да ми прокара за по-малко от десет години обръчите на бъчва с обем стотина кани — каза бъчварят, — а знае се, че някои момчета писари едва изписват един текст за цели две години!

— И за какво е всичко това в края на краищата — заяви кръчмарят. — Че не мога ли и аз да си рисувам такива букви? И не се ли справям с това, което съм си записал? Ето, вижте, слагам на черната дъска един кръст и това означава клисарят. Тук пък съм очертал бъчва — това е бъчварят, а по-долу стои една ножица и съм сигурен, че това е телякът-бръснар; после само нанасям съответните тебеширени чертички и така винаги ми е ясно по колко е изпил всеки.

— Да, но друг освен вас, кръчмарю, не би разчел това — възрази някакъв млад човек, който досега бе седял мълчаливо в един ъгъл.

— Тъкмо в това е дяволията — отвърна кръчмарят. — Защо пък друг да си завира носа в моите сметки? Аз пиша така, както би писал и един прилежен писар.

Бъчварят и телякът-бръснар се усмихнаха одобрително.

— Познавах бащата на покойния — поде кръчмарят. — И той бе писар! А когато умря, трябваше да зачеркна множество чертички на черната дъска, защото той искаше да е висшестоящ, докато бе жив, да! И остави в наследство на сина си, на този, дето лежи сега с нос, вирнат нагоре, всичко на всичко една майка и две сестри. Момчето искаше да се хване слуга у един търговец, за да изхранва четирите гърла, но майката не се съгласи, защото било срамно да слезеш надолу, щом си бил вече на по-горно стъпало. И, господи, колко трябваше да пише бедното момче! Зная съвсем точно положението. Те живееха в една стая, а синът — в един мизерен ъгъл. И всичко, което припечелваше, трябваше да дава на семейството си. А когато се връщаше в къщи за обед, какво ли не трябваше да слуша! Нямало масло за хляба, нямамо захар за сладкиши! Освен това по-голямата сестра трябвало да получи нова рокля, а по-младата — ново палто. И тогава той почна да взима работа за писане през нощите. Исусе, колко много пишеше! Но когато гръдната му кост изскокна като кокал в каша, а лицето му прежълтя като къс кожен ремък, той се предаде. Добре си спомням този ден; тогава той дойде при мен и получи на кредит литър ракия. Да, обиден, огорчен бе, но не ядосан. Защото по-голямата му сестра бе заявила, че иска кадифена дреха, каквато видяла в града у немски търговци, а майката казала, че това е напълно естествено за жена от тяхната среда! Момъкът работеше и носеше ярема, но не с предишния устрем и желание. И, представете си, когато глътнеше ракия при мен, заради гърдите си, той смяташе, че върши нещо лошо, че съгрешава, почти имаше чувството, че краде. Но го гнетяха и други грижи, клетото момче. Появи се кандидат за по-малката сестра: млад леяр на калаени изделия от улица „Педер Аполо“. Сестра му обаче го отхвърли, както и майката, разбира се, защото бил леяр на калай. Ако бе писар, е, тогава тя щеше да даде съгласието си, щеше да му внуши, че го обича, а вероятно би го и обичала, защото такова нещо е любовта!

Всички се изсмяха с изключение на младия човек, който взе думата:

— Е, добре, кръчмарю, но той я е обичал, въпреки че тя е толкова бедна, а той — състоятелен; не доказва ли това, че любовта може да бъде и искрена?

— Ба! — каза кръчмарят, който не отстъпваше. — Но имаше още една история и смятам, че тя нанесе решаващия удар, който го сломи. Чисто и просто той се влюби! Е, това не влизаше в сметките на майката и сестрите, но такъв е редът в природата. Когато той им каза, че смята да се ожени, знаете ли какво отговориха те? „Имаш ли възможност да направиш това?“ И момчето, добро и наивно, размисли и реши, че няма възможност да създаде ново семейство, тъй като вече има семейство, за което трябва да се грижи, така че не се ожени. Но се сгоди. И започнаха оплаквания и протести, защото старата жена не желаше да приеме годеницата, понеже баща и не можел да пише, и най-вече защото тя самата била шивачка в работилница, ей там долу на пазара. Положението се влоши, когато момъкът започна да прекарва вечерите си при годеницата и не искаше да седи в къщи. Ой, ой, ой! Такива разпразии! Но той продължаваше да работи за майка си и сестрите си и знаей, че докато седеше при годеницата си, пишеше, а тя шиеше, само за да печели време и все пак да бъде при нея. Но майка му и сестрите му мислеха лоши неща за него и нея и го показваха. Било един неделен ден, по обед. Разказваше случката самият момък, дошъл тук, за да пийне нещо и да облекчи гърдите си, защото сега вече кашляше страшно. Бил поизлязъл с годеницата си на разходка — към Брункенберг; и когато щели да се прибират през Норебру, кого срещнали, ако не майката и сестрите! Годеницата искала да се върнат, но момъкът стиснал ръката ѝ и те тръгнали напред — храбрец! Майката се спряла край оградата на моста, загледала се във водата, по-голямата сестра плюнала пред себе си и постъпила като майка си, единствено по-малката се спряла, загледала се във вълненото палто на годеницата и се изсмяла, защото тя самата носела английско манто. А защото тя имала такова манто, годеницата на брат ѝ нямала възможност да се облече по-добре. Помислете си какъв кошмар!

— Само недомислие от страна на това дете — каза младият човек от ъгъла.

— Недомислие ли! — викна бъчварят. — Какво ти недомислие!

Но не можа да се доизкаже. Кръчмарят остави без отговор забележката и продължи:

— На Бъдни вечер, последния му Бъдни вечер, той дойде при мен както обикновено заради гърдите си и сега вече наистина изглеждаше зле. „Честита Коледа, писарю Ханс“ — казах аз. Седях на същото място, където съм сега, а той поседна ей там, тъкмо на мястото, дето си сега ти, млади приятелю. „Зле ли сте?“ — казах аз. „Зле — бе отговорът му. — Пък и черната дъска е покрита вече с тебеширени чертички!“ — „Няма никакво значение!“ — казах. „Ще трябва да запишем остатъка в голямата книга горе, на небето!“ — „Чаша горещо вино ще те облекчи!“ — рекох аз. Той кашляше страхотно, изпи чашата. Но се развърза и езикът му. Каза колко изоставен и нещастен се чувствувал тази вечер. Излязъл от къщи. Коледната трапеза била подредена: майка му и сестрите му били внимателни, нежни и мили, както подхожда за такава вечер. Не говорили нищо: не го засягали, не го обиждали; и когато той взел палтото си, за да излезе, старата се разплакала — за пръв път синът ѝ не искал да остане в къщи на Бъдни вечер. Вярва ли обаче някой, че сърцето ѝ се е разтворило тъй, че да каже: иди при нея, вземи я и я доведи, нека се помирим помежду си и да бъдем приятели! Съвсем не! Младият човек излязъл цял разтреперан, със съкрушено сърце. Бедното момче! Но чакайте, сега ще чуете продължението. И отишъл при годеницата си. Тя била радостна и доволна, че ще бъде при нея, защото виждала, че му е по-мила от всичко друго на земята. Ала младежът, чието сърце било толкова съкрушено, не бил толкова весел и радостен, както тя искала; и се засегнала от това, разбира се, засегнала се леко. Те пак разговаряли за женитба, но той нямало да може да живее отделно с нея. Не, не, той имал задължения към живата си майка. Момичето припомнило думите на пастора, че човек оставя майка си и баща си, за да бъде със съпругата си, а той заявил, че с окървавено от мъка сърце тази вечер изоставил и майка, и дом, за да бъде с нея; на което тя отговорила, че веднага щом дошъл, забелязала, че е съсипан, задето ще бъде само с нея тази вечер; той пък отговорил, че не бил съсипан, защото е дошъл при нея, а защото е трябвало да остави на Бъдни вечер старата си майка; тя възразила тогава, че той не бивало да отрича, че е съкрушен, дето е дошъл при нея... и така

нататък... с редица повторения, както знаете! Бъчварят кимаше в знак, че му е ясно.

— Момъкът прекарал радостна Коледа както винаги. Но се разкъсвал, къс по къс, и ето че въобще не се ожени, а почива навеки, стига пироните на ковчега да бъдат достатъчно здрави. Много жалко за него всъщност, въпреки че бе тъй простодушен! Да благослови бог душата му! Писарю Ханс, ако нямаш друга черна дъска с по-големи прегрешения, отколкото при мен, скоро ще бъдеш очистен от всякакви грехове.

Кръчмарят свали една черна дъска от тезгяха и с ръкава на дрехата си заличи много тебеширени чертички, теглени край фигурка, която приличаше на писалка, потопена в мастилница.

— Но вижте, вижте! — викна телякът-бръснар, който бе хвърлил поглед през прозореца, за да прикрие зачервените си очи. — Вижте, това е тя!

На гробищата опелото бе приключило; пасторът стискаше ръцете на опечалените и се канеше да си тръгва; гробарят тъкмо дигаше лопатата, за да зарие гроба, когато една жена, облечена в черно, се промъкна сред хората, падна на колене край зиналия гроб и мълчаливо се помоли. След това спусна венец от бели рози в гроба и се чу глухият звук от пръсналите се върху ковчега розови листа. После стана, за да си тръгне; изправена, горда. Но не съзря поради струпаните хора, че върви срещу майката, която я посрещна с диви, пълни с омраза очи, сякаш виждаше зъл враг, отнел ѝ най-скъпото, което е имала в живота си. Двете жени застанаха за миг една срещу друга, жадни за мъст, готови за борба, но внезапно чертите им се смекчиха, нещо; трепна в бледите им лица и те се прегърнаха. Потекоха сълзи, мъката им се изля в ридания и конвулсивна милувка. Тръгнаха си заедно, една до друга.

Кръчмарят заплака престорено като дете, за да прикрие колко е трогнат всъщност; единият от посетителите притисна лице о стъклото на прозореца, а бъчварят вдигна картите от кожената си престилка и си даде вид, че ги подрежда; но младият човек се обърна към стената, опря глава на ръцете си, за да намери опора, защото плачеше така, че цялото му тяло се тресеше, а краката му конвулсивно потръпваха.

Кръчмарят прекъсна настъпилата тишина:

— Кой ще вземе сега под свое покровителство това клето семейство? Сега леярят на калай ще бъде приет, ако се реши на това.

— Отде знаете, кръчмарю? — запита младият човек и пристъпи към средата на помещението.

— Ами чух това вчера, когато бях отишъл у тях, за да им помогна за погребението. Но сега леярят на калай няма да я иска, след като тя преди го отхвърли!

— О, не, той я иска, кръчмарю! — каза младият човек. — Той я иска, ако тя престане да е такава егоистка, макар да е и бедна, и зловеща, защото, виждате ли, такова нещо е любовта!

И си излезе, като остави учудения домакин и неговите гости.

— Да ме вземе дяволът, ако това не бе той самият — каза телякът-бръснар.

— Не винаги всичко има такъв хубав край — каза бърчварят.

— Беше ли краят хубав за писаря? — възрази телякът-бръснар.

— Не, не за него, но за другите, разбирате ли! Те сякаш имат право да живеят повече от него, от момчето, защото първи са се появили на бял свят, а който дойде по-напред на воденицата, той меле пръв.

— Момъкът бе глупав! Там е цялата работа — каза телякът-бръснар.

— Да, да — приключи кръчмарят. — Глупав бе, вярно е, но с известно благородство все пак.

И всички се съгласиха с него.

АУГУСТ СТРИНДБЕРГ

ЕДИН ЛИСТ ХАРТИЯ

Замина и последният фургон, натоварен с покъщнина. Младият мъж с траурен креп на шапката си обиколи още веднаж стаите, за да се увери, че нищо не е забравил. Не, всичко е откарано, абсолютно всичко. Той излезе във вестибюла, твърдо решен да не мисли повече за преживяното. Но какво е това? На стената във вестибюла, до телефона, е забоден лист хартия, на който са записани разни неща: ту старателно нанесени с мастило, ту небрежно надраскани с черен или червен молив. Ето я историята, разиграла се през тези две бързо отлетели години — всичко, което искаше да забрави, — записана тук. Късче човешки живот върху лист хартия.

Дръпна го. Това бе обикновен лист от тетрадка, пожълтял от времето. Сложи го, върху една издатина на кахлената печка в хола, наведе се над него и зачете. Най-отгоре бе написано нейното име: Алис, най-хубавото от всички имена, името на неговата годеница. И номерът: 15–11. Сякаш номер на псалм, закачен в църквата преди служба. По-нататък: банката. Това е неговата служба, основата на съществуването — свещеният труд, който му дава насъщен хляб, покрив и съпруга. Но номерът е зачеркнат! Банката фалира. Доста трябваше да тегли, докато си намери работа в друга.

И ето, започва се. Цветарницата и файтонджията. Годещът, а в джоба си той има много пари.

Следват: мебелната работилница, майсторът на тапети. Свива гнездото си. Бюрото за пренасяне: местят се.

Касата на операта — 50–50. Току-що са се оженили и в неделя ходят на опера. Седят мълчаливи, очаровани от красотата и хармонията в приказната страна отвъд рампата. Най-хубавите минути в живота им.

Следва мъжко име. Задраскано. Приятелят. Добра се до положение в обществото, но не съумя да го задържи. Непоправимо бедствие, което го принуди да замине надалеч по белия свят. Колко преходно е всичко!

Ето че в живота на съпрузите нахлува нещо ново. Женски почерк е записал с молив: „Госпожата“. Коя госпожа? А, дамата в широко палто, с дружелюбен, топъл поглед. Винаги влиза много тихо и никога не минава през хола, а отива в спалнята право по коридора.

Под нейното име личи: доктор Л.

Роднините. Написано е „мама“. Тящата. Тя тактично се държеше настрана, за да не безпокои младите, а сега, когато я викат в трудна минута, веднага откликва, зарадвана, че от нея имат нужда.

Редят се драсканиците с молив. Черни и червени. Наемната кантора: прислужницата е напуснала, трябва да се намери друга. Аптеката. Да, облаците се сгъстват! Млекопреработвателната ферма. Там поръчват пастьоризирано мляко.

Зарзаватчията, месарят и т.н. Домакинството се води по телефона: стопанката отсъства. Всъщност тя е у дома, но е прикована към постелята.

Няма сили да прочете онова, което се ниже по-долу. Пред очите му тъмнее като на удавник, силещ се да прогледне през пластовете морска вода. На листа е записано: погребалното бюро. С това е казано всичко. Голям и малък: имат се пред вид ковчезите. А в скоби: „От земята си дошъл, в земята ще идеш“. И нищо повече. В земята ще идеш, с това се свършва. Така и стана.

Той повдигна пожълтения лист, притисна го към устните си и го пхна в джоба, на самото си. През тези минути той отново изживя две години от своя живот.

Не излезе приведен от дома: не, закрачи гордо, с високо вдигната глава: нали все пак му бе съдено да бъде поне за кратко щастлив. А толкова хора по света така и никога не се срещат с истинското щастие.

ЯЛМАР СЬОДЕРБЕРГ

Сладкодугмен разказвач, с подчертана склонност към обрисувате на напрегнати психологически ситуации и драматични морално-етични конфликти, Сьодерберг (1869–1941) е ярка фигура в шведския културен живот от края на миналия и началните десетилетия на нашия век. Сред произведенията му най-известни са романите „Младостта на Мартин Брик“ (1901) и „Доктор Глас“ (1905), както и разказите, събрани в „Историйки“ (1898). Присъщ на творбите му е блестящият, прецизен стил — в това отношение Ялмар Сьодерберг има малко съперници в по-новата шведска литература.

ЯЛМАР СЪОДЕРБЕРГ

ШУБАТА

През тази година зимата се зададе мразовита. От студа хората се свиваха и изглеждаха по-ниски на ръст: разбира се, с изключение на онези, които си имаха кожени шуби.

Председателят на околийския съд Ричард имаше разкошна шуба. Впрочем тя беше, тъй да се каже, неделима принадлежност от неговата длъжност — той заемаше поста директор на съвсем наскоро създадена компания. А пък неговият отколешен приятел доктор Хенк си нямаше шуба. Затова пък имаше красива жена и три дечица. Доктор Хенк бе бледен и костелив. След женитбата някои пълнеят, други слабеят. Доктор Хенк отслабна.

Настъпваше Бъдни вечер.

В три часа следобед, когато вече бе започнало да се здрачава, Гюстав Хенк се отправи към стария си приятел Йон Ричард, за да вземе пари назаем.

„Толкова лоша се оказа тази година за мен — размишляваше доктор Хенк, — толкова лоша. Здравето ми се разклати, да не кажа съсипа. Затова пък пациентите ми, обратно — почти всички оздравяха и ме посещават вече много рядко. Може би скоро ще умра. Жената също разбира това. Нали го забелязвам. А ако ми е съдено наистина да умра, то нека това стане поне преди края на януари, докато не е дошъл срокът за плащането на проклетата застраховка.“

Потънал в подобни мисли, доктор Хенк стигна до пресечката на улиците „Рейерингстатан“ и „Хамнгатан“. Когато стъпи на платното, за да продължи по „Рейерингстатан“, той се подхлъзна на заледен коловоз и падна. В същия миг откъм ъгъла стремително изскочи шейна. Кочияшът изруга и конят инстинктивно се метна встрани. Но плазът на шейната все пак задяна доктор Хенк и с нещо остро — гвоздей или бурма — закачи палтото му и откъсна голямо парче плат. Наоколо се струпва тълпа. Полицаят му помогна да се вдигне, някакво момиче го отърси от снега, а една стара дама тъй красноречиво плесна с ръце, като видя скъсаното палто, сякаш, ако можеше, веднага щеше

да се захване да го кърпи. Кронпринцът, който случайно минаваше оттам, вдигна шапката на доктора и я наложи на главата му. Произшествието не би имало никакво значение, ако не беше палтото.

— Боже, как изглеждаш, Гюстав — възкликна Ричард, когато Хенк влезе в кантората му.

— Попаднах под шейна — обясни Хенк.

— Все на теб ще се случат такива неща — добродушно се разсмя Ричард. — Но не можеш да се прибереш у вас в този вид. Знаеш ли какво, я вземи моята шуба. А аз ще изпратя прислужника да ми донесе палтото.

— Благодаря — отвърна доктор Хенк.

И като зае от Ричард сто крони, прибави:

— Значи, чакаме те за вечеря.

Ричард бе ерген и по традиция прекарваше Бъдни вечер у семейство Хенк.

По обратния път Хенк бе обзет от чудесно настроение, в каквото отдавна не бе изпадал.

„Това се дължи на шубата — мислеше си той — и ако бях по-умен, отдавна щях да си купя кожено палто на изплащане. В него бих се чувствувал по-уверен, пък и хората биха се отнасяли към мен с по-голямо уважение. Защото на доктор, облечен в пухкава шуба, никой не ще дръзне да плати с такива жалки грошове, каквито обикновено получава докторът, облечен в просто палто с протрита яка. Жалко, че не съм се сетил досега за подобно нещо. Вече е твърде късно.“

Хенк крачеше през Кралския парк. Бе се стъмнило, отново валеше сняг и познатите, които срещаше по пътя, го отминаваха — шубата го правеше неузнаваем.

„Впрочем, кой знае дали е твърде късно? — продължаваше да разсъждава Хенк. — Още не съм стар и може би греша, като мисля, че дните ми са преброени. Беден съм като църковна мишка, но нали самият Йон Ричард забогатя съвсем неотдавна. Напоследък жена ми е студена и намусена. Но ако печелех повече и ако имах шуба, тя несъмнено пак би ме заобичала. Струва ми се, че започна да се държи по-благосклонно към Йон именно когато той се сдоби с шуба. Вярно, че като млада девойка не бе равнодушна към него. Но Йон никога не й направи предложение. Напротив, все й повтаряше, пък и на всички останали, че нямал да рискува да се ожени, докато не си осигурял най-

малко десет хиляди годишно. А ето че аз рискувах. Елен беше бедно момиче и охотно ми даде ръката си. Не мисля, че бе кой знае колко влюбена в мен и надали бих я съблазнил, дори и да исках. А аз и не исках. Можех ли да мечтая за такава любов? Подобни неща си въобразявах само на шестнадесет години, когато за пръв път гледах «Фауст» с участието на Арнолдсон. И все пак убеден съм, че в първите години след сватбата Елен ме обичаше. В това човек не се лъже. Че защо да не ме заобича отново? Отначало, като се оженихме, тя винаги бе язвителна с Йон. Но ето че той основа компания, започна понякога да ни кани на театър, купи си шуба. Затова е напълно естествено, че на Елен ѝ омръзна да бъде язвителна.“

Преди вечеря доктор Хенк трябваше да се отбие по работа на още няколко места. И едва в пет и половина, натоварен с пакети, той с мъка се добра до дома. Усещаше силна болка в лявото рамо. Само тя му напомняше за неприятния инцидент. Впрочем и шубата.

„Интересно, как ще реагира Елен, когато ме види в шуба“ — помисли си доктор Хенк.

В антрето бе съвсем тъмно. Тук палеха само когато докторът имаше приеман час.

„Чувам крачките ѝ в хола — сепна се той. — Стъпва леко като птичка. Странно, до ден-дневен сърцето ми замира, когато я чуя да ходи в съседната стая.“

Доктор Хенк не се излъга, че като види шубата, жена му ще го посрещне къде-къде по-приветливо. Тя се притисна към него в най-тъмното кътче на антрето, обгърна шията му, целуна го нежно и пламенно. После, като скри лице в яката на шубата, прошепна:

— Гюстав още не се е върнал.

— Не, той се върна — каза доктор Хенк с несигурен глас и нежно я помилва с двете си ръце по главичката. — Той се върна...

В кабинета на доктор Хенк бумтеше камината. На малката масичка бе сервирано уиски със сода.

Председателят на околийския съд Ричард се бе полуизлегнал, удобно изпънат в дълбокото кожено кресло, и пушеше пура. На самия крайец на дивана се бе свил доктор Хенк. Вратата към стаята, където госпожа Хенк и децата палеха коледната елха, бе отворена.

По време на вечерята възрастните почти не продумаха. Единствено децата весело бъбреха в надпревара.

— Защо все мълчиш, стари друже — обади се Ричард. — Да не би да се замисли за скъсаното си палто?

— Не — отвърна доктор Хенк. — По-скоро за шубата.

И след няколко минути продължи:

— Мисля си и за нещо друго. Мисля си за това, че тази е последната Коледа, която посрещаме заедно. Аз съм лекар и знам, че не ми остава да живея дълго. Сега съм абсолютно уверен в това. Ето защо искам да ти благодаря за добрината, която ти напоследък проявяваше към мен и жена ми...

— О, преувеличаваш — измърмори Ричард и сведе очи.

— Не, не преувеличавам — отвърна Хенк. — Искам също така да ти благодаря и за шубата. Тя ми подари последните щастливи минути в моя живот.

БУ БЕРГМАН

Неговите романи, разкази и новели изненадват. Просто защото Бу Бергман (1869–1967) е най-вече забележителен поет. В белетристичните си произведения обаче той убедително защитава мащабното си дарование, доказано в стиховете му, и ги изпълва с мека, сребриста меланхолия, която напомня за произведенията на Ялмар Сьодерберг. Още в началото на своя творчески път, жалониран от стихосбирките „Марионетките“ (1903), „Един човек“ (1908), „Огънят“ (1917), „Въпреки всичко“ (1931), „Древни богове“ (1939) и др., Бу Бергман проявява определен интерес към личната драма на самотника, към гибелното му отчуждаване от околния свят. Затова не е чудно, че кадифеният му лиричен тембър е наситен предимно с минорни нотки. Най-известните му разкази и новели ще открием в сборника „Мечтата“ (1904). В романа „Краят на една книга“ (1942) присъщият за Бу Бергман скептицизъм отстъпва на значително по-ведър и оптимистичен поглед върху живота и хората, изразен красноречиво с думите: „Човечеството е било и ще бъде въпреки всичко вечната младост...“

БУ БЕРГМАН
МЕЧТАТА

I

В една влажна и снеговита вечер в средата на декември по склона на хълма Кунгсбакен слизаше слаб мъж с дълга шия и уморено лице. Имаше светли очи и рядка брадичка. Влачеше десния си крак и нервно барабанеше със скръстените си на гърба ръце.

Улица „Дротнингатан“ се простираше пред него, осветена от фенерите и обгърната в мъгла. Във въздуха кръжаха едри, рехави снежинки. По хълма с мъка се изкачваше дилижанс и червени отблясъци от фенерите падаха върху задниците на конете, мокри от пот. Пешеходците се движеха в два потока: един нагоре и друг надолу, а там, където се сливаха, образуваха водовъртеж от хора, който тутакси се разсейваше. Навсякъде се чувствуваше предколедна атмосфера.

Фабиан Левис вървеше по пътя си, без да се отбива никъде, както правеше вече четиридесет години. Живееше все в тази къща на улица „Нортюлсгатан“, където се бе родил, и досега помнеше времето, когато светът му се ограничаваше, от една страна, с градската застава, а от друга — с улица „Стрьомгатан“, които бяха за него като Северния и Южния полюс. Стиснал ръката на бавачката, той извършваше дълги експедиции, като особено интересен бе пътят към южния полюс — приказно пътешествие, изпълнено с най-удивителни приключения и с толкова нови неща, че после не стигаше цяла седмица за въпросите, които задаваше. Той и сега обичаше не по-малко „Дротнингатан“, а може би дори повече, за него тя си оставаше улицата на откритията — наистина тези открития правеше най-вече за себе си, но пък никоя друга улица не го подтикваше за това. И разбираше защо. Дългите, прави улици съвсем не притъпяват мисленето, както смятат мнозина, напротив, те будят мозъка и въображението. Опъната като стрела от хълма Кунгсбакен до реката, тясна, със спокойни редици от къщи по двете си страни, тази улица бе особено подходяща за съсредоточен размисъл. Затова Левис я обичаше. Би искал само да бе два пъти по-дълга, да се простира безкрай.

Като стигна до крайбрежния булевард, трябваше непременно да вземе решение: накъде да поеме — надясно, наляво или назад. А на

Левис не му се искаше да взема никакви решения. Как да се уверим, че не бъркаме? Може би напълно противоположната постъпка би била не по-малко правилна? Левис изобщо не разбираше как хората предприемат каквото и да било, освен ако обстоятелствата не, ги тласкат към това. Та нали да действуваш, е равносилно на това да хвърлиш камък от върха на планина: той може да се търкулне в скална цепнатина, но може да повлече след себе си и други камъни, цяла лавина, която ще донесе гибел и разрушение за непознати, без човекът, който го е хвърлил, да им желае зло. Сам Левис всеки момент също може да бъде повлечен от такава лавина. Кой знае? И дали именно сега, докато купува вечерния си вестник от будката под червения мавритански фенер, не се е случило нещо у дома му или на хиляди мили оттук. Или бог знае къде: някому нещо е хрумнало, някой е написал нещо на къс хартия или се е родил човекът, дето ще погуби Левис — но нищо не можеш да направиш, нищо. Остава само да чакаш съдбата си.

Левис бе на мнение, че човек никога не бива да е сигурен в своята безопасност. От нещастията не е в състояние да те предпази и най-надеждната полицейска охрана. От времето, когато започна да мисли съзнателно, винаги го гнетеше страх, отначало в училище от уроците и бележките, а сетне от всичко на света: от жените, парите, приятелите, началниците, дребните неуспехи и проблясъците на щастие, които веднага потушаваха със съмнение, защото гледаше на тях като на капани, където го тика измамната радост, та всъщност да го погуби. Радостта обезоръжава. Неговият житейски принцип бе въоръженият неутралитет, готовността да се брани от всекиго, който би поискал да го хване под ръка и да го измъкне на разходка, да го развесели или да го запознае с нов поглед върху света. И тъй като плахостта и неумението да се налага, пък и физическият недъг — сакатото стъпало, винаги го бяха терзали, хората започнаха да му се струват източник на световните злини. Подобно на героя от „Пер Гюнт“ той винаги живееше „сам за себе си“, решен никога да не предприема нищо сериозно.

Принадлежеше към онези хора, които смесват мечтата с действителността. Просто всичките му подтици, чувства и желания се ограничаваха със собственото „аз“ и дори мисълта, че те могат да се предадат на други, би му се сторила също тъй нелепа, както и

вярването в материализацията на духовете и в подобни щуротии. Беше едновременно студен и чувствителен, склонен да фантазира и лишен от предразсъдъци. Вечно вгълбен в себе си, регистриращ всички излитания и падения на душата си, тъй както се регистрират борсовите колебания, той правеше крайно неопределено впечатление на хората, които го смятаха прикрит и неискрен. Неговата неувереност се предаваше и на околните.

Постепенно престанаха изобщо да му обръщат внимание. Той работеше като счетоводител във фирма, търгуваща с колониални стоки, и вършеше скромните си служебни задължения с мълчаливо усърдие; понякога го хвалеха — благодареше и се връщаше в канцеларийката си. Но все си стоеше на същата длъжност. Никой не се сещаше да го повишава, защото и той самият не мислеше за това.

— Господин Левис — казваше му собственикът на фирмата, — вие сте извънредно необходим човек. Просто сте незаменим.

Първия път Фабиан почервения до корените на космите си и единствено чувството на благодарност му попречи да поиска увеличение на заплатата. Но тъй като впоследствие чу тази оценка още много пъти, почти винаги, когато Никодemi, неговият господар, се дотъркулваше в кантората, димейки с дебела пура след, особено вкусна закуска, той разбра истинската стойност на подобно благоволение и сметна, че всъщност не ще да е толкова необходим. И така, разбира се, изчезнаха всякакви надежди за по-голяма заплата.

Но все пак увеличили му заплатата и той започнал всеки месец да отделя по малко пари. Обяждаше в ресторант, където за крона можеше да получи пиле, а закуската и вечерята си приготвяла сам на примуса у дома. Прозорците на двете стаички, които му бяха останали от квартирата на родителите, гледаха към залива Брунsviken, но живописната гледка се накърнявала от приюта за слабоумни. В тези стаички се намираше всичко, което притежаваше: малко старинни мебели, няколко книги, дребни вещи. На специална полица бяха поставени лулите му — „Бисмарк“ и „Ангелче“. Пушеше ги поред. Когато беше в лошо настроение, посягаше към „Бисмарк“, а когато в душата му бе ведро, вземаше „Ангелче“, за да го развесели още повече.

Така си живееше сам, без приятели и без жени. Жените му вдъхваха страх и възжеления, но страхът почти винаги надделялаше.

Когато на улицата дочуваше тихия, сребрист звън на смеха им, гърлото му пресъхваше. Но никога не ги заговаряше. Те принадлежат към друга, особена раса, мислят и постъпват по съвсем друг начин. Никога, по нито един въпрос мъжът и жената не са на едно мнение. И си спомняше темата на старинния схоластичен диспут: жената човек ли е, или не? Той би отговорил, че тя е нещо повече и същевременно нещо по-малко от човек.

Веднаж изживя любовна история, не много сериозна, но тя изигра значителна роля в живота му, защото си остана единствена. Влюби се в едно момиче, а и то се влюби в него, защото и двамата бяха млади, а край нея нямаше по-подходящ обект. Вечер седяха един до друг и той развълнувано шепнеше:

— Ева, представи си, че внезапно умра!

И ридаеше над самия себе си.

— Не зная какво ще правя тогава — отговаряше Ева и след година се сгоди за директора на музикалното училище.

Тя наистина не знаеше какво да прави, макар Фабиан да беше жив, така че сега той нямаше защо да умира. Продължаваше да живее, а след известно време дори се зарадва на нейната измяна. Тя го закали, даде му мъжество. От нея черпеше сила за злобата и глухото презрение, на които сам се чудеше. Но жените продължаваха да се смеят и да мятат искри с очи, без някоя от тях да го оцени по достойнство. А той нямаше нито един бял косъм и с течение на годините видът му бе станал по-представителен.

Животът течеше покрай него, вече бе на четиридесет години. Будеше се нощем и си говореше сам на себе си: скоро всичко ще свърши. Какво е направил? Има ли какво да помни? С какво ще живее, когато не ще може повече да работи? Да се рови в миналото си. Но и зад него няма нищо. Само безкрайна пустиня, в която сам зася мними опасности, за да я запълни с нещо. Не, той още не бе започнал истински да живее.

Най-ценните сили са разпилени, а още не бе започнал да живее. Толкова пари харчи за препитанието си, но за да се впусне в живота, трябва да е богат. В банката имаше няколкостотин крони. И мисълта му, подобно на сламка към водовъртеж, се устремяваше към тези пари. Поне две седмици да поживее истински, да изпита какво е! С цялата си плът и кръв, с всяка своя фибра и клетчица на организма си! Но затова

трябва да замине. В Стокхолм той е Фабиан Левис, счетоводител във фирмата „Никодеми & Ко“, а искаше да бъде човек! Какъв е тук! Жалко същество, неразривно свързано с мръсната канцеларска мебел и с миризмата на стари книжа. Безлично име — едно от милионите други имена. Жадуваше да се откъсне от привичната обстановка, да вдигне котва и да отплува надалеч.

Тъй изникна думата — Париж! В тези пет букви можеше да потъне. Стремеше се нататък с цялата си душа: като събере хиляда крони, ще замине. Ще изхарчи в Париж и последното си йоре, парите ще му стигнат за две седмици. Вече пести две години и през пролетта ще се отправи на път. Париж е най-хубав през пролетта. В паметта му изплуваха откъси от романи, от картини, видяни по изложби, и той вече си представяше булевардите, синия цигарен дим, напластен над масичките в кафенетата; „Льо Боа“ под лилавите пролетни корони на дърветата, Сена, бледите жени в ниски, безшумно плъзгащи се каляски, нощните, ярко осветени улици, баловете в „Мулен дьо ла галет“, цигулките в „Максим“. Ресторантите на Форен, Гийом, Жербо, Бак Пари го чакаха. За шейсет-седемдесет франка на ден ще може да види доста. Не може да се каже, че е отблъскващ. Вярно, понакуцва, но стига да поискат, жените могат да не забелязват такива неща. Графиня Гвичиоли била сляпа за недъга на Байрон, защото го обичала, а ако Фабиан не съумее да обае жените със страст, ще им покаже няколко луидора и резултатът ще бъде същият. Сега се стремеше към приключения, твърде дълго ги бе чакал. Поне веднаж в живота си да им се насити.

Това бе мечта. Тя се роди преди две години и успоредно със закръглянето на сметката в банката ставаше все по-ясна и отчетлива — като изображение в магическо фенерче. Той вече живееше с нея: обед в „Континентал“, вечеря в „Американ“, *bon soir, Clire, bon soir Pauline*. Само след няколко месеца това не ще бъде вече само мечта. Най-сетне ще вкуси от истинския живот. Ще избяга оттук и ще види свят, хора, въздух, всичко. Ще минат две седмици, ще се завърне, пак ще надене провисналия си сив редингот, но поне ще има за какво да си спомня. Развлечението е сериозна работа и като всяка работа е съпроводено с известни рискове, но той ще ги приеме. Просто ще си вземе двуседмичен отпуск. Докато крачеше по „Дротнингатан“, Фабиан се

чувствуваше като смел изследовател, който привършва подготовката за дълго пътешествие.

Той тръгна към площад „Гюстав Адолф“, над който се стелеше светла мъгла. Тя се сгъсти и фенерите осветяваха площада като две мътни луни. Хората изникваха и изчезваха като сенки. Влезе в едно кафене, за да изпие чаша кафе и да прегледа „Фигаро“, който винаги носеше лъха на Париж и на широкия свят.

В раздела за светска хроника прочете:

„Във вторник виконтеса дьо Ларошфуко даде вечеря на трийсет души в къщата си на улица «Клебер». Сред поканените бяха господин дьо Трюи със съпругата си, барон и баронеса де Парламина, графиня Верде, мис О’Хаган, княз Волконски, барон дьо Вофрелан, виконт д’Елва и др.“

После хвърли поглед към рубриката на произшествията:

„Касапинът Емил Мойар, живущ на улица «Сен Кроа дьо ла Бретонри», срещнал вчера на площад «Сент опортюн» любовницата си Роза Лабиш, която го била напуснала преди известно време.

Мойар извадил от джоба си револвер и изстрелял няколко куршума в нещастницата, като я улучил в гърдите и стомаха. После два пъти стрелял в главата си.

Пострадалите са откарани в «Отел Дйо». Състоянието на Мойар е безнадеждно.“

„Състоянието на Мойар е безнадеждно“ — повтори; си на ум Левис, докато гледаше към обгърнатия в мъгла площад.

Изпита радост от тази новина. Струваше му се, че Париж не би бил Париж, ако Мойар оцелее.

II

Фабиан Левис лежеше в леглото си и преглеждаше вестника, който бе купил от будката под мавританския фенер. Погледът му се задържа на първа страница: там бе поместен некролог. Умрял директорът на музикалното училище Брандел. Опечалени: жена, дъщеря, и многобройни приятели. Подпис: Ева Брандел, родена Линд.

Колко странно — след толкова години пак не можеше да гледа спокойно това име. Няколко пъти я видя на улицата. Но не я поздрави. И ето че сега е вдовица. Да, времето си върви. Кога беше всичко това? През пролетта на осемдесет и първа. Значи, дъщеря ѝ е голяма, почти на толкова години, на колкото бе Ева, когато я срещна за пръв път. Фабиан не можеше да откъсне поглед от некролога. В тази черна рамка би могло да стои и друго име. Той хвърли вестника настрана и се зави презглава с одеялото. Кръвта му биеше в слепоочията като часовник: живея, живея, живея. Все пак още нещо му е останало и той не ще се откаже от правата си.

Не можеше да не ѝ напише няколко съболезнователни реда, нека се чуди, колкото си иска; след това настъпи Коледа и в суетнята всичко бе забравено. Но в един студен снежен ден след Нова година, когато по улицата едно подир друго се точеха погребални шествия, а той си беше у дома и печеше кестени, камбанката над вратата дрънна.

— Моля?

— Господин Левис?

Дама в дълбок траур бе застанала на прага. Повдигна воала си.

— Вие, разбира се, не можете да ме познаете. Аз съм госпожа Брандел, Ева Линд.

Тя леко почервения. Докато ѝ предлагаше да седне, Фабиан чувствуваше, че също почервениява; бе застанал по средата на стаята с щипките в ръка и мълчеше, без да има сили да контролира мислите си. Не, невъзможно. Пълната, застаряваща дама, с увиснало, посърнало лице и очи, подпухнали от сълзи — неговата Ева. От целия ѝ вид лъхаше нещо овехтяло и старомодно. Както и бедност, макар да не виждаше ръцете ѝ.

— Така ме гледате... Изменила съм се, знам. О, толкова ми се струпа! — Тя се изсекна и на бледата ѝ буза застина голяма, кръгла сълза.

Фабиан бе обзет от лошо предчувствие. Какво ли щеше да иска?

— Ако можех... Дойдох... Сама не разбирам как се реших на това... Но вашите няколко реда... в тях имаше толкова съчувствие и добрина. Те ми придадоха смелост и аз си помислих: ще опитам, той не ще ме осъди и ако, ако поне има някаква възможност, той...

Тя отново избърса носа си. Сълзата остана да виси на бузата ѝ като накит.

— Работата е там, че с мен е свършено. — И внезапно избухна в ридания. — От мъжа ми останаха само дългове, а имам Маги. Тя се учи в консерваторията, свири на цигулка... Толкова е прилежна и послушна, професорът твърди, че от нея ще излезе нещо. Само да можех... А сега се появи възможност да купя малко магазинче... Необходимо е да се внесат само шестстотин крони.

Пред очите на Левис притъмня. Един забравен кестен се търколи в пепелта. На улицата иззвъня трамвай.

— Не разбирам съвсем...

— Защо се обърнах към вас? Но нямам вече никого другото.

— Роднини и многобройни приятели — напомни Фабиан текста на некролога.

Тя тихо заплака.

— Съжалявам, но ми е напълно невъзможно.

— Нищо тогава. Извинете.

Спусна воала си, оправи гънките на роклята и стана. Фабиан не помръдваше и я държеше за ръката. Под воала лицето ѝ почти не се виждаше — бяло петно, но на това петно горяха очите — големи, тъжни и блестящи. Дъхът му секна, устата му пресъхна и той не позна собствения си глас.

— Е, все пак... — поде с мъка. — Наистина аз нямам пари... беден съм като вас. Но ще се опитам... Може би някой по-заможен близък. Ще видим. Имайте кураж, Ев... госпожо Брандел. Тази седмица ще ви обадя.

И той лекичко я подтикна към вратата.

След това се хвърли в креслото. Какво всъщност бе станало? Нищо. Просто една възрастна жена плака в неговата стая, а той ѝ даде

някакво обещание, надяна си клуп на шията. Но не е необходимо да стяга тази примка. Всичко, което му разказа, е, разбира се, нелепост. Париж, мечтата, животът — нима можеш да се откажеш от всичко това само заради чифт печални очи, които са те погледнали изпод воала! Да не е полудял! Изображението от вълшебното фенерче обаче вече помътняваше и се разпадаше.

Два дни наред се гълчеше, че е обезумял, а на третия изпрати парите. Идиот! Защо ѝ написа тогава съболезнователното писмо? Ето докъде води елементарната любезност! Но такива като него за нищо не ги бива, те не са в състояние да спрат лавината, а могат само да летят надолу с камъните. „Париж не би ми доставил удоволствие — разсъждаваше той — заради тези очи! Да, наистина, такъв съм. Ако би било възможно да се радваш, без да отнемаш радостта другиму! Ако всичко, ако целият живот не се купуваше с цената на жертви, на човешки жертви, със сълзи и кръв! Или яж, или ще те изядат. А аз винаги се набучвам на шиш, пека се и се сервирам на трапезата: хапнете си, моля! Такива като мен няма защо да мечтаят за истински живот. Достойни за него са съвсем други хора.“

Зимата си отиде, подкастрените брястове под прозорците на Фабиан се покриха с листа. Той се боеше от пролетта, боеше се да разчовърка раната, да събуди мечтата за Париж, но безуспешно. Ежемесечно продължаваше да слага пари настрана, просто по навик, и сумата бавно и постепенно се възстановяваше — така мравката търпеливо възстановява разорения си мравуняк.

Повече не видя госпожа Брандел и старателно избягваше да ѝ напомня за съществуването си. Но веднаж получи писмо, в което тя го канеше у тях на вечеря. Маги била във ваканция и ще се радва да се запознае с него.

— Това е господин Левис, който бе толкова добър към нас — представи го госпожа Брандел.

Маги вдигна към него големите си, блестящи очи — такива като на майка ѝ и все пак по-други. Дъщерята бе напълно лишена от спокойната отпуснатост, характерна за Ева още в младостта ѝ. Много бледа, с изпъкнало чело, късо носле с трепкащи ноздри, с голяма, но красива уста, тя в първия миг се стори на Фабиан глупаче. Но само след час бе погълнат, пленен и покорен от това малко, пламенно и толкова неспокойно същество. У нея ту лумваше, ту стихваше ярък

пламък. От ъгловато и несръчно момиче внезапно се превръщаше в жена до мозъка на костите си.

С цигулката в ръка тя се преобрази. Притиснала брадичка към инструмента, тя сякаш пиеше звуците, сякаш ги попиваше с всички pori на кожата на лицето си. Ева и Фабиан седяха притихнали след вечерята и сонатата на Керубини ги потапяше в отколешни мечти. Това не можеше да се изрази с думи — те просто чувствуваха безкрайна благодарност един към друг. Госпожа Брандел се бе поуспокоила, затрудненията, възникнали след смъртта на мъжа ѝ, бяха вече назад; търговията в магазинчето потръгна и сега тя бе в състояние да изплаща лека-полека дълга си на Левис.

Маги се отпусна на пода и скри лице в скута на майка си.

— Мамо — каза тя, — когато стана знаменита цигуларка и ще печатат името ми с ей такива букви, ние с теб ще заминем за Италия. Аз ще свиря, а ти ще гребеш парите. Plenty of money!^[1] О, ще видиш!

Госпожа Брандел прикри с длан очите на дъщеря си.

— Но първо трябва да отида в Париж. Това е необходимо. Тук у нас е невъзможно да се усъвършенствувам. Разбира се, ще струва скъпо, но аз ще намеря пари — ще пестя, ще давам уроци. И ако това се окаже недостатъчно — ще ида при самия крал. Да, да!

Тя скочи и застана наред стаята.

— Ще взема цигулката и хоп — ще се изкача на Лейонбакен. Там стои на пост гвардеец. Ще му посвиря, а той веднага ще опре пушката си на стената и ще тръгне подир мен, последван от всички лакеи и придворни. После ще се озова при камерхерите — те си седят, сърбат шампанско и играят на карти. О! Не са страшни. И обичат хубавичките девойки. Нали така, господин Левис? А когато кралят ни види всички, цялото това шествие, ще му направя реверанс и ще кажа: „Аз съм Маги Брандел, а това е моята свита. Трябва да отида в Париж, ваше величество, и то още сега, незабавно...“

Фабиан я гледаше, без да продума. Мислеше за себе си, за своята мечта и всичко това му се струваше напълно естествено. Ето и тя мечтае за живота — тъй както мечтаят за нещо предстоящо. Нейните блянове са устремени напред, а той е закъснял. Вече е пропуснал и прозяпал всичко, та сега, обръщайки се назад, иска да върне миналото и да види дали не може някак да го промени. Но онова, което си изпуснал, не ще можеш да наваксаш.

Маги му хареса.

Улавяше се, че в кантората и в къщи сред кълбетата тютюнев дим пред него изведнаж се появява лицето ѝ. Настъпи лято и той все по-често и по-често посещаваше Бранделови. После, сякаш по някакво мълчаливо споразумение, започна да прекарва у тях всички неделни вечери. На стената бе окачен портрет на мъжа — тъпо лице с гъсти, паднали връз челото коси, но Ева никога не споменаваше за него. „Не е била щастлива с този човек“, мислеше си Фабиан и намираше в подобни мисли странна утеха.

Понякога вечер отиваха на Кастелхолмен и вечеряха на откритата тераса при Блос, ядяха репички, шунка и спанак. Откъм морето се чуваше плясъкът на вълните. Маги пушеше цигара след цигара, както подобава на знаменита цигуларка, и изпускаше дима право в лицето на Фабчан, на чичо Фабиан. Но когато над сенчестата градинка, в която шумяха листата на дърветата, се спускаше здрач, Фабиан млъкваше и започваше внимателно да я наблюдава. Веднаж тя почервения под погледа му. Той самият се ужаси и тази вечер никой не направи опит да прекъсне госпожа Ева, която продължи да бърбори до момента, когато се озова пред входа на дома си на улица „Бастюгатан“.

Вечерите Левис прекарваше в къщи и пушеше „Ангелче“. Вече няколко месеца не бе разлиствал „Фигаро“. Всичко, свързано с „Льо Боа“, „Мулен дьо ла галет“ и „Американ“, му се струваше наивно и в същото време далечно. Полин и Клер се разсеяха като дим. Ежедневно, ежечасно виждаше той пред себе си бялото лице, тясното упорито чело и голямата потреперваща уста. Когато разбра какво става с него, реши да вземе някакво средство против тази треска. Окончателно губи разсъдъка си! Ново безумие! Това е по-лошо от Париж, това е десет пъти по-невъзможно. По-добре се обеси, Фабиан. Но Фабиан съвсем не мислеше да се беси — напротив, обръсна се, среса косата си зад ушите и си сложи чиста яка. Не изглежда толкова стар! В края на краищата той е само на четиридесет и четири години и веднаж тя почервения, когато погледите им се срещнаха.

Реши обаче известно време да не ходи у Бранделови. Най-напред трябва да се овладее, да обуздае напиралите чувства. Но ето че при Фабиан дойде прислужник с бележка, в която питаха да не би да се е разболял. Не, не е болен, просто е бил зает, но в понеделник, на рождения ден на Маги, разбира се, ще дойде, благодаря. И той

пристигна там с огромен букет цветя и с израз на лицето, който цял час бе репетирал пред огледалото и който според него говореше не само за привързаността на любещ чичко. Но Маги не бе особено изкусна в разчитането на израженията по лицата. С двете си ръце пое букета и зарови в него лице, като вдишваше аромата на цветята тъй, както пиеше звуците, когато свиреше.

— А ето и нещо за цигулката — обяви Фабиан.

Вече бяха стигнали до десерта и в чашите бе налято вино. Протегна ѝ плик.

Тя го отвори, в него бяха сложени пет банкноти по сто крони и след миг Фабиан усети ръцете ѝ на шията си и прохладна, поривиста целувка на дясната си буза.

След това той се умълча, заслушан в потока благодарности, леещ се сякаш нейде отдалеч, поднасяше чашата към устните си, усмихваше се измъчено, пиеше, ядеше и отново пиеше. Но му беше тежко. Както тогава, след първото посещение на госпожа Брандел. Изображението от вълшебното фенерче помътняваше и се разпадаше.

— Скъпичка ми излезе тази целувка — подсмихваше се Фабиан по пътя за дома си.

Влезе в задимената стая, запали осветлението, взе от полицата „Бисмарк“ и започна да тъпче лулата с тютюн. Пръстите му леко трепереха.

В началото на новата година Маги замина за Париж. Бе получила малка стипендия и разчиташе, че с нея, с помощта на Левис и на още някой и друг приятел ще остане година в Париж и ще взема частни уроци. А после, ако това бъде възможно, тя се надяваше да постъпи в парижката консерватория. Бе твърдо решена да стане нова Неруда.

За Ева и Фабиан тази зима бе особено дълга. Сега двамата се търсеха взаимно и се сближиха повече, отколкото преди заминаването на Маги. Понякога, докато с Ева пиеха вечер чай, Фабиан се питаше дали е забелязала увлечението му по дъщеря ѝ. Тя все по-често споменаваха старото време, тяхната обща младост и предизвикваше у него ту смях, ту умиление. Но може би говореше всичко това, та да му намекне вежливо за неговата възраст?

Писмата от Париж винаги се четяха на глас. Маги пишеше на двамата поотделно. Те бяха изпълнени с възторжени възклицания. Живеела в изумителен пансион — истинска космополитна колония:

освен нея, шведката, там имало шотландка, руския, американка и две малки дебели холандки. Шотландката се казвала мис Хамилтън и когато времето било хубаво, настроението ѝ било лошо. Обичала дъжда и мъглата. Рускинята, чието име просто не можело да се напише с човешки букви, имала пръсти, пожълтели от пушене и химически опити; веднаж под секрет им доверила, че по жребий трябвало да убие някакво много високопоставено лице. Но пък когато видяла на стената паяк, изпаднала в истерия.

Маги много работела: ежедневно двучасов урок, а след урока още най-малко четири часа свирене. Колко се различавало всичко това от дома! О, там не е Бласиехолм! Господи, само като си спомня как старият Агис вечно повтаряше: „Госпожице, преди всичко изправете гърба си, така цигулката ще се чувства по-добре.“ А в Париж можеш, ако искаш, да се прекършиш на две или да стоиш на главата си, важното е цигулката да звучи както трябва. Но когато занятията ѝ свършат, тя има чувството, че току-що се е къпала в Сена.

„Скъпи чичо — пишеше Маги, — никога не съм мислила, че е толкова трудно да се свири! Нощем си хапя устните и мечтая да умра. А на сутринта отново ми се иска да живея. О, вашата малка Маги скоро ще порасне, ще стане голяма и прочута. При това моят професор е неповторим. На визитната му картичка е написано професор, макар че в консерваторията едва ли знаят това. Явно, трябва да оставя професорското си достойнство в джоба на палтото и да го дава на портиера. Но това никак не ме интересува! Затова пък как свири! И какви очи има — не мазните очички на нашите придворни цигулари! Той съумява да превърне моите шведски дръвчета в пръсти на истинска музикантка, а когато ме хвали (не е твърде щедър на комплименти), аз изпитвам желание да затанцувам. Веднаж каза: *Elle est vraiment drôle, cette petite*^[2] и аз го чух, макар да тичах вече надолу по стълбите...”

Това писмо Фабиан не прочете на глас. Нещо в редовете му го накара да трепне. След месец пристигна ново писмо — тя го молеше да ѝ изпрати назаем сто крони. На Ева не каза нищо — клетата жена и без това си имаше достатъчно грижи. Въобще нищо ново, пишеше Маги, работела много, професор Тюве бил доволен от нея. Преди няколко дни дори я завел на опера и предложил около Великден да

направят съвместно турне из провинцията. Бил на мнение, че у Маги има нещо, което липсва на французоите.

Неделните вечери в къщата на „Баетюгатан“ минаваха като преди. Сега често по две-три седмици нямаше писма.

— Дано да не се е разболяла — въздишаше майката.

— Да, да.

После Маги съвсем престана да пише. В последното си писмо от 16 май съобщаваше, че се е върнала в Париж след турнето, което не минало особено сполучливо, и че имала нужда от малко почивка. Ева я повика да се върне. Никакъв отговор. Седмиците се влачеха като месеци. Стокхолм опустя, слънцето печеше и нажежаваше безлюдните улици. Въздухът бе горещ и неподвижен. Ева и Фабиан се обгърнаха в душна тишина. Отначало все още се опитваха да си вдъхнат взаимно бодрост, да търсят обяснение за случилото се. Сега мълчаха. „Иска да ни изненада — говореха си те по-рано. — Утре ще бъде тук.“ Една вечер на вратата се позвъни и прислужницата донесе писмо: те останаха неподвижни, като вцепенени. В плика се оказа съобщение за лятна разпродажба на стоки. Ева не издържа и се разплака.

По пътя към дома си Левис усещаше страшна тежест и болка под лъжичката, спъваше се по калдъръма, челото му се оросяваше с пот. Отдавна вече бе разбрал, че се е случила беда. По-добре да бе станала тук. Ами ако на писалището му го чака писмо? Драсна клечка кибрит. Нищо. През нощта сънува, че уж върви по някакъв мост, а отдолу бавно се влекат гъсти, жълти води. Като стигна до средата на моста, видя срещу него да пристъпва млада жена, която му кима: „Добър ден, чичо Фабиан, не ме ли познавате?“ Маги. Но веднага след като я позна, тя скочи през парапета и изчезна. Фабиан се събуди с мъчително сърцебиене.

— Гнетят ме кошмари — каза си той. — Заспал съм с нечиста съвест.

Но когато по обичая си започна да търси оправдания, спомни си, че е ял прекалено много на вечеря. Може би работата не беше в съвестта, а в обилната храна преди лягане.

Така си мислеше цяла седмица, но после неочаквано, посред бял ден, отново го посети кошмар. Обхвана го ужас, започна да се задъхва, нещо притискаше гърдите му. Къде е Маги? Какво прави? Може би е умряла? Кой друг, ако не той, трябва да проучи това! Нали това иска от

него един жив човек, а може би двама. Не можеш да останеш в самота, не е възможно да се оградиш от света: винаги ще се намери ръка, която да срути издигнатата от теб бариера, да намери обстоятелства, които ще те принудят ти сам да я срутиш. Страхуваш се да хвърлиш камък, защото не знаеш къде ще падне, а той се търкулва от ръцете ти, някой се спъва в него, разбива си главата — и все едно, ти носиш отговорността. В края на краищата действието или бедствието водят до един и същ резултат. Значи, трябва да замине.

Всичко започна с това, че драсна няколко реда, в които изразяваше съболезнование по повод кончината на човек, когото никога не бе виждал. Кой го накара да направи това? Сам той. Онези клетки на мозъка му, в които се бе загнездил старият спомен. И защо е именно такъв? Колко глупаво, че човек не може да се променя съобразно желанията си.

Но хората; ще намерят начин и за това, може би някъде дори вече са го намерили... Слабият или проклетият характер ще се изрязва, както сега изрязват злокачествения тумор или ампутират гангрениясал крак.

Но дотогава той ще трябва да си остане все същият Фабиан Левис, който ще вземе заем от банката, за да замине за Париж.

[1] Много пари (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Колко е забавно наистина това момиче (фр.) — Б.пр. ↑

III

Кабриолетът го носеше по булевардите.

Бе ноември, дъждовен и ветровит. В локвите киснеха последните листа, в цепнатините между къщите се виеше дим. Фабиан се бе свил под брезентовото чергило на кабриолета, но подаде глава, за да разглежда по-добре града. Видя дълги квартали, свършено еднакви и скучни, брашно сиви и мръсно жълти къщи. С гъстите решетки и с нарязаните капаци на прозорците си сградите приличаха на казарми.

Той слезе пред една къща, където, както му бяха казали, давали евтини стаи под наем. Пред входа стърчаха две оскубани лаврови дръвчета, а на вратата бе застанал не по-малко жалък портиер. В стаята, която му дадоха, нямаше прозорци и вонеше на гранясало масло, лук и евтин одеколон, но Фабиан се чувствуваше прекалено уморен, за да търси друга квартира. Докато подреждаше вещите си в нея, настъпи вечерта и търсенето на Маги трябваше да се отложи за другия ден.

Излезе рано, изпи чашка кафе в една млекарница и се отправи на път. Дъждът бе престанал, небето постепенно се проясняваше. Сивата дневна светлина, студена като стомана, се цедеше през облаците, отразена в мокрите тротоари и в блестящите стъкла на витрините. Улиците кипяха от живот, но Фабиан срещаше най-вече отрудени хорица: дребни чиновници, продавачи, работници. Те бързаха, настръхнали от утринния хлад, с цигара или лула в зъбите. Като размахваше жълта картонена кутия, край него се промуши малка камериерка с тънко вратле, с невероятно мършави бедра и с черни миши очички на измъченото и посиняло от студа лице. Сънливи келнери бяха излезли до вратите на кафенетата да подишат въздух, по бледите им физиономии, които напомняха тези на восъчните фигури от музеите, лежеше печатът на отвращение и разврат. На ъгъла стоеше търговец на колбаси с каручката си и силно кашляше.

Фабиан Левис държеше в ръка пътеводителя „Бедекер“. Вървеше покрай дългите булеварди, покрай парковете, оградени с решетки, през площада, на който паметниците и статуите още блестяха след

скорошния дъжд, свръщаше в улички, където собствениците на магазинчетата бърбяха на праговете, и накрая се озова в тясна, тъмна уличка, която сякаш още не се бе пробудила от нощния сън. Черните сгради приличаха на стени в тунел. Само малкото бистро бе по-оживено. Кръчмарят метеше тротоара, а няколко посетители работници стояха край металическия тезгях и пиеха абсент.

Непосредствено зад кръчмата Фабиан видя къщата, която търсеше. Позвъни. Портиерката се измъкна от дупката си като голям, мазен плъх. На сънливото ѝ подутото лице лъщяха свински очички, в които се четеше единствено злоба срещу неканения посетител.

— Това ли е пансионът на мадам Буден?

— На четвъртия етаж.

Левис се подпря на перилата, безсилен да помръдне от мястото си. Усещаше същия този гаден мирис на лук и масло, който го гнетеше в наетата стая, зави му се свят. Сърцето му отчаяно биеше. Сега ще се срещне с Маги, след толкова месеци пак ще зърне светналото бяло лице, блестящите очи и голямата уста. Защо не пишеше? О, каква болка им причини, но сега всичко ще се изясни. В дълбините на душата си знаеше, че всички упреци ще заседнат в гърлото му още щом я види.

— Мога ли да видя госпожица Брандел?

Положи всички усилия да произнесе името ѝ по френски маниер. Но мръсното малко същество, което отвори вратата, го гледаше с недоумение.

— Госпожица Маги Брандел, шведката — повтори Левис.

Прислужницата изчезна. Скоро се появи самата мадам. Бе облечена в черна копринена рокля с дълбоко деколте; киселата ѝ като оцет усмивка оголваше два жълти зъба.

— Русичката шведка... Няма я, тя отдавна замина, може би преди месец, два-три.

— Замина?

— Да, дойде да я вземе един господин и двамата заминаха. Същият господин, с когото все беше...

Заминала — господинът, с когото все била... Пред очите на Левис всичко се завъртя. Шапката непоносимо притискаше главата му, краката му се подкосиха.

— Професор Тюве? Нали така му беше името?

— Не зная.

— Но някакъв адрес... — Фабиан се задъха. — Нали все пак е оставила някакъв адрес... своя нов адрес? Извинете... Но това ми е страшно необходимо... имам важна работа с нея... наследство... да, тя получи голямо наследство...

Изведнаж забрави всички френски думи и започна да говори на шведски. Сам не проумяваше откъде му хрумна тази история с наследството; просто искаше да задържи пред себе си тази черна дама с оцетно-кисела усмивка, да не ѝ позволи да тръшне вратата под носа му.

Имаше чувството, че от това, дали тя ще тръшне вратата, или не, зависи цялата му съдба.

Но мадам не знаеше адреса и Фабиан трябваше да си тръгне.

Главата му се въртеше, пое накъдето му видят очите, нямаше сили да спре. После се отпусна на една пейка, за да събере мислите си. На другия ѝ край седеше свещеник, слаб като скелет, облечен в черно расо. С бледо, добро лице, със синкави бузи и брадичка, с тъмни кръгове около очите. Целият му външен вид предразполагаше и внушаваше дълбоко съчувствие. Очевидно беше учител. Зад гърба му буйствуваха двайсетина хлапета, а най-ловките успяваха незабелязано да пускат камъчета в джоба на расото му. Той ги вадеше и спокойно продължаваше да чете.

Фабиан внезапно скочи. Сети се, че знае презимето — Тюве. В най-близката книжарница поиска адресна книга, но там се оказаха четирима Тюве: чиновник от марината, сладкар, вдовица и директор. Тогава разбра, че всичко е свършено и рухна. Все пак отиде в консулството и заяви за случилото се. Когато го питаха за отличителните белези на Маги, той потресен откри, че не може ясно да си представи лицето ѝ.

Настана пладне. По широките улици се носеше нескончаем поток от автомобили, таксита, пощенски дилижанси, велосипеди. Клаксоните, звънците и виковете на кочияшите се сливаха в общия шум. В тълпата ту се мяркаше негър в червена ливрея, ту важен надут сановник с птичи профил. За момент Париж се възправи пред Фабиан такъв, за какъвто бе мечтал. На това видение тутакси избледня. Всичко профучаваше край него, като само дразнеше погледа му и не докосваше душата му. Не му беше до Париж. В неговото съзнание се

бе загнездила една-единствена мисъл: Маги. Боже, какво ли е станало с нея? Изчезнала, удавена в този хорски поток... Може би вика, зове за помощ, но никой не я чува. А той? Ръцете му са вързани, не е в състояние да ѝ помогне. Внезапно се сети за малкото кафене, където Маги пишеше, че понякога закусвала. Може би там знаят нещо... Той се метна на един кабриолет и цял час обикаля града. Посещението в кафенето се оказа безрезултатно. Никой не знаеше нищо.

Гладен и отчаян влезе в ресторант „Дювал“ и обядва там сред отвратителна навалица.

Настана вечер. Когато Левис отново излезе на улицата, всички фенери вече бяха запалени, прозорците на къщите ярко сияеха, а високо над покривите ту пламваха, ту гаснеха червени и бели реклами за аперитиви, средства против косопад и обявления на застрахователно дружество. Светлините на колите святкаха като метеори. Левис безцелно крачеше по улиците. „Какво ще кажа на Ева, като се върна?“ — мислеше той. Две жени се приближиха зад него, взеха го подръка и когато той се изскубна, избухнаха в ругатни, които не се и опита да разбере. „Ето накъде съм се стремил — повтаряше си той. — А сега, обикаляйки града на своите мечти, изпитвам носталгия по двете стаички на «Бастюгатан». Неблагодарник си ти, Фабиан Левис.“

Но нали нея вече я няма в тези две стаички, сети се Фабиан. Може би е някъде тук, в тази зейнала тъма, в това бездънно море на света. Някой я е повлякъл със себе си, тя е загинала, загинала... И той почувствува, че плаче. Внезапно се сети отново за Тюве. Пред очите му притъмня, втресе го, зъбите му затракаха. Ако този негодяй беше тук, пред него, щеше да му окървави мутрата, да го повали и стъпче с крака. А на другия ден щяха да се дуелират във Фонтенбло. Фабиан щеше да го застреля като куче, а него самия, ранен в рамото, щяха да закарат в болница, където Маги е медицинска сестра. И тя щеше да се грижи за него, да му оправя леглото с нежните си ръце, да се влюби в него, а след като оздравее, двамата щяха да се върнат в родината си и да се оженят. Или той щеше да загине на дуела и да бъде откаран в моргата. Но в такъв случай къде щеше да срещне Маги?

Силният порив на вятъра го накара да потръпне, хвърли в лицето му последни отронени листа. „Аз съм верен на себе си“, помисли си той. Без да съзнава накъде върви, попадна в Монмартр, видя, че прозорците на някакво ресторантче светят и влезе вътре. Там бе пълно

с хора, опушено и задушно. Няколко художници с дълги коси, в омазани кадифени блузи и с праметнати на гърбовете краища на шалчетата спореха ожесточено за нещо си, а сенките на бързо движещите им се ръце трепкаха на стената като криле. В ъгъла седяха двама студенти и играеха на домино, димейки с лули. Една силно напудрена жена с цигара в ръка внимателно наблюдаваше играта им. Веднага щом Фабиан седна, тя се премести на неговата маса.

— Изглеждате много тъжен — каза тя.

Фабиан поръча две бири и те отпиха от тях. Беше доволен, че тя е до него. И измъчен от желанието да се изприказва, зарадван, че поне някой е готов да го изслуша, че се е намерил човек, който да забележи мъкната му, той със запъване, като намираше с труд думите, разказа всичко — как се е озовал тук, кого е търсил и колко е нещастен. Тя дърпаше от цигарата и мълчаливо кимаше.

— Обичах я, но тя не ме обичаше. Не, не ме обичаше. Толкова бе бяла. С едно тъмно петънце, бенка над дясното ухо — търсеше думите и се запъваше. — И ето че съм самотен и никой не се интересува от мен...

Внезапно замлъкна. Жената спеше, притворила сбръчканите си, боядисани клепачи. И Фабиан Левис си тръгна. Пое в мрака, размишлявайки за съдбата си. Улиците пустееха, магазините бяха затворени. Нощният живот бе встъпил в правата си. Лицата на минувачите изглеждаха зловещи, маските на бедността и порока се мяркаха пред него като в отвратителен спектакъл. Недалеч, на една пейка, седеше проститутка. Смехът ѝ болезнено отекна в ушите му. От кафенетата долитаха откъслечни звуци от песни. Той извика един кочияш, който сякаш спеше на капрата, и през тесни и криви улички, където над кръчмите и затворените занаятчийски работилници се бе наслоила гъстата воня на клоаките, стигна до своя хотел.

На другия ден вече бе във влака. Пътуваше далеч от мечтата си: бе имал две мечти, напускаше и двете. Струваше му се, че през целия си живот не е правил нищо друго, освен да оставя една мечта заради друга. Отчаяната му болка по живота бе празно терзаене на духа. Действителността имаше за него смисъл само като храна за бляновете. Веднага щом вълнението в душата му заплашваше да се уталожить, той търсеше нови възбудители — в книгите и сред хората, но като ги намираше, веднага ги отхвърляше. А тези промени в настроението

пораждаха сърдечна жар и студ, които плашеха самия него. Не е от същото тесто като другите, осакатен е по рождение. Понякога му се струваше, че страда, от позорен духовен недъг.

Скоро и Маги ще бъде забравена, както всичко останало. Той сам си я измисли и по същия начин ще я изхвърли от съзнанието си. Ще изплува ново лице, наваяно от поезията или живота, и ще се задържи известно време, после може би още едно, но те ще стават все по-бледи и все по-бързо ще се заличават от паметта му, а той тихо ще потъва в здрача, с който старостта обгръща човека, преди да настъпи пълният мрак. Но че ругатните, с които се обсипва, ще бъдат безсмислени, нали и те са не по-малко нелепи. Изживя живота си тъй, както можеше. А сега чакаше да дойде старостта и се боеше от нея.

Тропането на колелетата не заглушаваше тъжните мисли, пейзажът не го ободряваше. Фабричните комини на Вестфалия, кафявите степи на Бранденбург. В Зеландия валеше първи сняг, който внасяше свежест в гледката. Фабиан вече не мислеше за това, какво ще каже на Ева. Думи не са необходими, тя ще разбере всичко още когато той влезе в стаята.

И тя разбра.

След няколко дни, в рано спусналия се над тясната уличка здрач, той седеше в същата тази стая, по която толкова копнееше на парижкия булевард. Ева питаше, той отговаряше, после двамата замълчаха. Не я чуваше как плаче. Един етаж над тях детска ръчица удряше по клавишите, налучквайки мелодията „Гейша“, по улица „Теньешгата“ издрънча трамвай. Госпожа Брандел запали лампата, Фабиан видя снимката на Маги и чу гласът ѝ, интонацията, думите: „Когато стана знаменита цигуларка и името ми ще печатат с ей такива букви, ние с тебе ще заминем за Италия.“

— А професор Тюве? — внезапно попита Ева. Тя като че съвсем бе забравила за него.

Фабиан отвърна глава.

— Няма никакъв професор Тюве — рече той и стана, за да си тръгне.

ХАСЕ СЕТЕРСТРЬОМ

Журналист, писател-сатирик и популярен фейлетонист, Сетерстрьом (1877–1946) работи дълги години в периодичния печат, а от 1931 е редовен сътрудник на вестник „Свенска Дагбладет“. Стокхолмското издателство „Бониеш“ издаде през 1948–1949 пълно събрание на неговите съчинения в дванадесет тома, сред които особено изпъкват с бликация си жизнен и сочен хумор „Човекът със сгъваемия стол“, „Ана-Клара и нейните братя“, „Морската крава“, „Портрет“, „Улф“, „Епохите на смеха“ и др. Критиците единодушно констатираха наличието на „Марктовенова жилка“ в произведенията му, изпълнени не само с безобидна ирония, но и с остър сарказъм.

ХАСЕ СЕТЕРСТРЪОМ ОБИР КРИМИНАЛНО НОКТЮРНО

Когато запали електричеството, тя го видя да стои край голямото огледало до прозореца. Млад мъж с яко телосложение, облечен в модерно ушит син костюм. На краката си имаше светли гамаши, които не отиваха твърде на сивите чорапи, подаващи се под тях. Обувките си бе напъхал в джобовете на самото, по една обувка във всеки джоб. На ръцете си беше надянал ръкавици, по-скоро груби, отколкото елегантни а точно пред гърдите си бе разтворил, сякаш за самоотбрана, острието на съваем нож. Тя остана до вратата, вкаменена, неподвижна. Ситуацията бе прекалено непривична и изненадваща, за да се справи бързо с нея. Погледна лицето на непознатия: бледо и изпито, с широка уста и дълбок белег под лявото око, чу приглушения му, почти любезен глас:

— Спокойно и не мърдайте!

Уплахата ѝ премина, тя се овладя и каза:

— Така може би е най-сигурно. Но приберете си ножа — нямам намерение да ви нападам. Между другото, всичко ми е ясно. Вие сте крадец — професия, чието упражняване изисква пълно спокойствие. Работите най-вече тогава, когато другите спят? Съжалявам, че идвам толкова късно и ви преча.

Усмихна му се тъй, както би се усмихнала на всеки порядъчен гражданин.

Оня сгъна ножа и го прибра. Сетне отвърна в същия тон, с усмивка, особено подходяща за танцова площадка:

— Човек не може винаги да знае кой ще дойде. Вие стъпвахте доста тежко по стълбите, а дървените стъпала в такива вили обикновено скърцат. Слухът ми е много изострен.

— Не се съмнявам, че и това, както и куп други неща са задължителни за професията ви. Благоразумно сте се събули и по чорапи, та да не вдигате излишен шум.

— Отчасти — отвърна той. — Аз наистина владеем изкачването по стълби. Трябва да се стъпва косо с цялата подметка върху стъпалото, тогава то не скърца. Опитайте.

— Ще го имам пред вид за друг път. Но няма да забравя да взема и малкия си револвер. Понякога от него може да има полза. — Тя замълча, огледа малкия скрин до огледалото и продължи:

— Ето, уловът ви не е малък — всички скъпоценности и накити в къщата, поне повечето. Положително имате и удобна чанта, в която да ги пренесете, за да не се загуби нищо. Не се съмнявам, че се стараете да не причинявате особени грижи за полицията. Но кажете, не е ли трудно да се заграби такава плячка?

— Не ви засяга — сопна се той с тон, който тя веднага схвана, защото тутакси поде:

— По никой начин не желая да се меся в чужди работи. Простете любопитството ми. Но нима то не е обяснимо: за пръв път срещам господин като вас. И при това беседвам с него в разгара на дейността му. Вие сте извънредно интересен субект. Били ли сте в затвора?

Крадецът не отговори веднага. Мислеше си: прекалено е бърлива. Исква да ме задържи, докато дойде някой, когото чака. После рече:

— Човек не се захваща с дадено дело, ако се бои, че ще го заловят. С нашата професия е също както с коя да е друга. Всеки трябва да бъде оптимист. А ние може би повече от другите.

— Разбира се, това се налага. Но вие поемате известен риск — с вашия белег.

Непознатият се поусмихна:

— Обещайте, че ще си остане между нас — това не е никакъв белег. Просто едно дребно алиби. С лекота може да се измие.

— Колко хитроумно! Сам ли сте измислил това, или господин Конан Дойл ви е помогнал? — тя погледна часовника си, вече бе един и половина, скоро щеше да се зазори. — Може би най-добре ще е да приберете плячката си и да се махнете оттук, преди да се е събудила прислугата. Наистина, тези хора спят много дълбоко, най-вече когато в дома са влезли крадци, но на тях не винаги може да се разчита. Колкото и странно да е, намират се понякога и верни прислужници. Да ви помогна ли?

Направи крачка към малкия скрин, но той я спря насред път и заяви:

— Да оставим това. Не ме интересува вече. С тази работа не желая да се занимавам. Ще бъдете ли така добра да ме пуснете да си ида?

Тя го погледна с недоумение:

— Искате да кажете, че се отказвате от всичко, което несъмнено сте подготвяли седмици наред и в което, сте вложили много време и труд? Да не би да възнамерявате да станете почтен човек? Като всички други? И не е ли рисковано?

Той я побутна и тръгна към вратата:

— Чухте какво казах. Това не ме интересува повече. Запазете си дрънкулките. Не ми трябват. Лека нощ.

Взе си чантата и шапката, които бе оставил на един стол до вратата, и се измъкна тихо и полека през коридора и надолу по стълбите.

Тя постоя неподвижно известно време, като напрегнато се ослушваше, после се приближи до скрина и с опитни, ловки пръсти напъха всички скъпоценности, пръстени, огърлици и брошки в големите и дълбоки джобове на зимното си палто. Поспря се още минута на вратата с наострени уши, изчаквайки. После се плъзна бавно в коридора, а когато слизаше по стълбите, нарочно стъпваше косо. Предпазливо, тихо. Излезе през портата точно когато нощният пазач се задаваше с велосипеда си от ъгъла на улицата. Тя го съзря и със спокойна увереност се отправи в противоположната посока.

ПЕР ЛАГЕРКВИСТ

Дългият творчески път на този голям писател е неразривно свързан с етапите, през които минава развитието на шведската литература от началото на столетието до наши дни. В неговите произведения личи градивен интерес към сложните проблеми на философията и естетиката, както и опит да се приложат законите на визуалните изкуства, най-вече на живописата, в поезията и белетристиката. В сборника стихове и проза „Страх“ (1916). Лагерквист (роден в 1891) дава израз на отчаянието и безсилието на човека пред тъмните сили на войната, на крушението на неговите илюзии. Същите мотиви са задълбочени в „Хаос“ (1919), във „Вечната усмивка“ (1920), в „Зли приказки“ (1924) и пр. В тези творби откриваме влиянието на сатириите на Суифт, на произведенията на Стриндберг и Съодерберг, на Бодлеровите „Малки поеми в проза“. 30-те години са повратен момент в творчеството на Лагерквист, който се отърсва от мрачната си самовглъбеност, за да повдигне с голяма художествена сила наболели обществено-политически проблеми. В повестта „Палачът“ (1933) той клейми националсоциалистическата доктрина и предупреждава относно гибелните ѝ последици за човечеството. В романите „Джуджето“ (1944), „Варава“ (1950), „Сибилата“ (1956), „Смъртта на Ахасфер“ (1960), както и в стихосбирката „Вечерна земя“ (1953) Пер Лагерквист се обръща към символични образи от

древни митове, за да търси в тях извора на онази нравствена истина, която ще придаде на хората сили да се борят с настръхналия спрямо тях свят.

През 1951 година Пер Лагерквист бе удостоен с Нобелова награда за литература.

ПЕР ЛАГЕРКВИСТ СМЪРТТА НА ЕДИН ГЕРОЙ

В град, където жителите изпитваха непресъхваща жажда за развлечения, едно сдружение нае човек, който да се опита да запази равновесие на върха на катедралата и след това да се хвърли долу и да се пребие. За това той щеше да получи кръглата сума от 500 000. Всички обществени среди проявяваха жив интерес към това начинание, билетите се разграбиха само за няколко дни и не се говореше за нищо друго. Единодушно се смяташе, че замисълът е много дързък. Но пък не се изпускаше пред вид и обстоятелството, че възнаграждението е прилично. Разбира се, едва ли ще е много приятно да паднеш долу и да се претрепеш, при това от такава височина. Но все пак обещаната сума не бе малка. Сдружението, организирано мероприятие, не бе пожалило усилията си и всеки гражданин бе в правото си да изпитва законна гордост, че е създадено такова именно в неговия град. Естествено до голяма степен вниманието се насочваше и към човека, който бе поел задължението да се хвърли. Представителите на печата го обсадиха с нестихващ ентузиазъм, защото спектакълът щеше да се състои само след няколко дни. Той ги прие любезно в двустайния си апартамент в най-люксовия хотел на града. „Хм, за мен цялата тази работа е сделка — заяви той, — предложиха ми сумата, която ви е известна, и аз приех. Това е всичко.“ — „Но не смятате ли, че е страшно да жертвувате живота си? Разбираме, че това е необходимо, защото иначе нямаше да има никаква сензация и сдружението нямаше да плати, но за вас лично не ще да е особено приятно.“ — „Да, прав сте, защото и аз, самият впоследствие много се размислих. Но какво ли не прави човек за пари!“ Въз основа на тези изявления в пресата се писаха дълги статии за непознатия дотогава човек, за миналото му, за разбиранията му, за неговото отношение към различни съвременни проблеми, за неговия характер и личен живот. Снимката му надничаше от всеки вестник. На нея се виждаше млад здравеняк, не особено забележителен, но дързък и свеж, с енергично, открито лице — типичен представител на истинската

съвременна младеж, волеви и корав. Проучваха снимката по всички кафенета, като се подготвяха за предстоящата сензация. Одобряваха го, жените твърдяха, че бил чудесен. Някои, които бяха по-разумни, свиваха рамена: безскрупулно начинание, казваха те. По едно всички бяха единодушни: идеята е фантастична и такова нещо е възможно само в нашето шеметно време, изпълнено с нервно напрежение и интензивност, както и с дръзновение да се жертвува всичко. Бяха съгласни и по това, че сдружението, заслужава възторжена похвала, задето не се е спряло пред големите разходи, за да осъществи подобно нещо и да даде възможност на града да се наслади на такова зрелище. Наистина то сигурно щеше да покрие разходите си чрез скъпите билети, но рискът във всеки случай си бе налице.

И ето, настъпи големият ден. Всички улици и улички около катедралата бяха задръстени с народ. Напрежението бе нечувано. Дъхът бе секнал у всички, обзети от свръхнервно очакване на онова, което щеше да стане.

И човекът се хвърли от върха на катедралата, това стана много бързо. Тълпата се стъписа, после се окопоти и всички се разотидоха. В известен смисъл всички бяха разочаровани. Наистина бе грандиозно, и все пак... Той всъщност само се преби. Скъпо бе заплатил за нещо, което в действителност е толкова просто. Е, беше се превърнал в страхотна каша от кръв и кости, но що за удоволствие достави? По този начин един надежден млад човек бе проиграл живота си. Хората се пръсваха по къщите си недоволни, дамите разтваряха чадърчетата си, за да се пазят от слънцето. О, не, подобни ужасии всъщност би трябвало да бъдат забранени. Та кой намира разтуха в тях? Като си помисли човек, това беше възмутително.

ПЕР ЛАГЕРКВИСТ СУТЕРЕНЪТ

Всички ние сме го виждали и го виждаме почти всеки ден. Вече не го и забелязваме, от време на време минаваме край мястото, дето лежи, но не му обръщаме особено внимание, сякаш именно там би трябвало и да бъде, сякаш принадлежи на нашия свят. Говоря за Линдгрен, малкото старче с атрофирани крака, дето се тътри по улиците и градините с помощта на ръцете си, върху които е надянал дебели кожени ръкавици, а краката му са също защитени с кожи. Лицето му, обрасло с къса брада, е белязано от страдание, което дори не е в състояние да изрази, очите му са малки и примирени. Всички сме го срещали, продължаваме да го срещаме постоянно, свикнали сме с него, сякаш е част от нас самите. Мимоходом пускаме по някоя монета в изнурената му ръка, нали и той трябва да живее.

Малцина обаче знаят нещо повече за него освен това, че съществува. Ето защо ще разкажа по-подробно за стареца, тъй като го познавам.

Често съм се спирал, за да поговоря със стария човек, той излъчваше нещо успокояващо и добро, а аз имах нужда от това. Бъбрех с него толкова често, че някои може би си мислеха, че е мой нещастен сродник. Не е вярно. В нашия род няма никакво нещастие, а само типичната за всички ни тъга, наша лична, не на някой друг род, която ние гордо понасяме. Но ми се струваше, че е необходимо да се спирам и да разговарям заради самия него, за да не се чувства той отхвърлен и презрян. А и заради самия мен, защото имаше какво да ми каже. Не смяхах, че ни дели някаква голяма пропаст, често си мислех, че ако нямах крака, с които да ходя, щях да се влача по земята като него, и какво от това, не бих имал причини да се чудя, че тъй ми е било писано. По такъв начин двамата щяхме да имаме нещо общо.

И така, една вечер, в късна есен, аз го срещнах в парка, дето имаха обичай да се събират влюбени. Той лежеше под фенер, за да го виждат, протягаше напред морната си длан, макар че никой не пускаше нищо в нея. Сигурно си мислеше, че любовта прави хората по-щедри,

но всъщност не познаваше особено добре тоя свят, а просто лежеше и протягаше ръка някому някъде и така живееше. Бе валяло, изцапан бе с кал от размекналата земя и изглеждаше зле и изтощен.

— По-добре е да се приберете у дома, Линдгрен — казах аз, — вече е късно.

— Да, — отговори той, — най-добре ще е.

— Ще ви придружа малко — предложих аз, — къде живеете? — Той посочи адреса, разбрах, че не живеем далеч един от друг, че имаме един и същи път.

Пресякохме косо една улица.

— Не е ли рисковано — запитах го — да пресичате улиците?

— О, не — отговори той, — справям се. Вчера един полицаи спря цялото движение, за да мога да премина. Но ми каза да побързам и в това няма нищо чудно. О, тукашните хора всички ме познават, сякаш мислят, че съм се сраснал с квартала.

Продължихме бавно. Трябваше да правя полукрачки и дори от време на време да спирам и да го изчаквам да ме застигне. Започна да ръми. Долу, в краката ми, се придвижваше той, а ръцете му, оплескани в кал, се впиваха в каменния паваж, тялото му се повдигаше и отпускате. Приличаше на животно, което се тътре към дупката си. И все пак бе човек като мен и аз го слушах как говори и диша долу, като самия мен, но почти не го виждах, защото имаше мъгла, а и уличните фенери почти не светеха. Обзе ме дълбоко състрадание, когато усещах колко много се напрягаше, за да ме следва. — Не смятате ли, Линдгрен, че е много жестока тази орисия да пълзите така — рекох аз. — Сигурно често се чувствувате огорчен.

— Не — чух гласът му изотдолу, — странно, но не е толкова тежко, колкото мислят хората. Човек свиква. А пък аз съм си така роден и има разлика, ако си бил здрав и съвършен, а след това изведнъж те сполети непредвидено бедствие. Не, не смятам, че трябва да се оплаквам. Мнозина имат по-зла участ от моята. Пощаден съм от много неща, които други трябва да изживяват, сигурен и спокоен съм на този свят, състрадателен към мен. Трябва да имате пред вид, господине, че аз съм в досег само с добрата му страна.

— Така ли? — запитах.

— Да, аз съм в досег само с добри хора, те се спират и ми подават по някоя монета. Другите не ги познавам, те само ме

подминават.

— Да, Линдгрен, умеете да гледате нещата откъм най-добрата им страна! — отговорих аз и неволно се усмихнах.

— Но това е истина — поде той сериозно, и не можех да не му повярвам. Аз всъщност му вярвах, разбирах, че има право, че си благословен, щом трябва да се натъкваш само на доброто в живота.

Продължавахме да вървим. Един приземен магазин още светеше.

— Тук ще си купя хляб — каза той, допълзя до витрината и потропа. Едно момиче излезе с приготвен предварително пакет.

— Добър вечер, Линдгрен — ух, какво време! Но вече се прибирате у дома.

— Да, отивам си — отговори старецът. Те си кимнаха за довиждане. Момичето затвори вратата след себе си.

— Винаги пазарувам в този приземен магазин — обясни той, след като продължихме нататък.

— Разбирам това — отвърнах аз.

— Да, защото тук хората винаги са приветливи.

— Аха, може би!

— Така е — отсече категорично той.

Минахме през няколко тъмни, стръмни улички.

— Аз също живея в мазе, както можете да предположите — продължи той. — И съм много добре. Домоуправителят ми помогна. Забележителен човек е.

Минахме по много улици, като бавно напредвахме. Никога не си бях мислил, че пътят ми до дома е толкова дълъг. Чувствах се уморен, отмалял. Сякаш и аз се тътрех пълзешком в тъмнината, тежко и трудно, въпреки че не бях сакат, а вървах нормално. Край уличните фенери го поглеждах как се влачи долу, после отново потъваше в мрака и чувах само тежкото му дишане.

Най-сетне се добрахме до неговата улица и до къщата, в която живееше. Голяма и хубава сграда, почти всичките ѝ прозорци бяха осветени, на втория етаж изглежда, имаше някакво празненство, полилеи блестяха, звуци на музика проникваха в неприятната есенна мъгла, мяркаха се силуети на танцуващи двойки. Той се примъкна до стъпалата. Четири-пет стъпала водеха надолу към сутерена, дето живееше. Встрани имаше прозорец, полузакрит с парче от завеса, а една консервена кутия служеше за саксия на цветна луковица.

— Господине, елате да видите как съм се подредил — покани ме старецът.

Това ме сепна. Не бях мислил да го посетя. Чувствувах се подтиснат и в особено настроение, защо да слизам, ние не бяхме толкова близки, та да имам основание за това. Бях го придружил, защото и аз имах същия път. Нямах намерение да му гостувам и защо да го правя всъщност. Но не можеш да откажа.

Сетих се, че семейството от втория етаж имаше празненство, познавах ги добре и бе чудно, че не са ме поканили, сигурно са забравили.

— Господине, сигурно се чувствувате засегнат, че ви поканих долу при мен? — запита старецът, комуто направи впечатление това, че стоя неподвижно и мълчаливо.

— Не — казах.

Бе ме разбрал зле. Аз исках да сляза при него, да видя как живее, затова бях вървял с него, исках да бъда поканен.

Той се свлече по стъпалата, извади ключа и го пхна в ключалката. Забелязах, че тя бе монтирана по-ниско, та да може той да я стига. „Домоуправителят уреди и това, заяви той, този човек мисли за всичко.“ Вратата се отвори и ние влязохме вътре. Когато запали лампата, аз се огледах наоколо. Стаята бе малка, бедно наредена, със студен каменен под, застлан с няколко оръфани черги. В средата бе поставена маса с нарочно срязани крака, та да не е висока, до нея — два ниски стола. В единия ъгъл бе камината, на която можеше да си готви храна, край нея имаше лавица, която служеше за шкаф, бурканите бяха подредени там по височина, с етикети. Виждаха се и скътани парченца хляб, които сигурно пазеше, за да топи в кафето си. Лавицата бе застлана с бяла книжна дантела. До по-късата стена бе леглото му, което всъщност представляваше нар, поставен малко над пода, покривката му бе спретната и чиста. Въпреки бедната обстановка всеки кът в стаята бе приличен и подреден. Не знам защо, но този ред някак ме подтискаше. Стремеше се към ред? Ако бях на негово място, сигурно щях да искам да е мръсно и неприятно, жилището да бъде само дупка, в която да се свра и скрия от хората, бърлога на животното. Така според мен би било по-леко да понасям съдбата си. А тук бе чисто и угледно. Старецът се примъкваше напред-назад в стаята, като в мил дом, подреждаше, нагласяваше предметите, посегна към гърнето с

цвете на масата, за да го полее с вода, после пак се сви долу, извади покривка от малък, боядисан в синьо сандък, застла масата, постави на нея чаши за кафе и чинийки. Късаше ми се сърцето, като го гледах как шета. Бе си свил кожените ръкавици, дланите му бяха плоски, с особено дебела кожа. После накладе огън, раздуха го през отвора на камината, така че лумна пламък, постави въглища, взе кафеника и го сложи на камината. Нямах възможност да му помогна в нещо, о, не, той най-добре знаеше как трябва да действа. Вършеше всичко тъй спокойно и сръчно, че личеше колко му е приятно, колко са му мили тия дребни занимания. Току поглеждаше добродушно към мен, сега се чувствуваше в уютен и надежден кът, а не като навън, по улиците. Скоро кафеникът започна да шуми, кафето завираше на огъня и в стаята се раздаде приятен аромат. Когато всичко бе готово, той с мъка се дигна на стола си, после се усмихна доволно и се настани поудобно. Наля чашите и двамата отпихме от кафето. Беше топло и хубаво. Предложи ми хляб, но аз отказах. Той яде сам с особена тържественост, чупеше бавно късче по късче и внимателно събираше трошиците. Благоговение озаряваше цялата му вечеря. Очите му светеха, никога не бях виждал лице да сияе така, както неговото, тъй спокойно лъчисто.

Бях едновременно покъртен и подтиснат, като го гледах такъв в цялото му нещастие. Как постигаше това? Аз, дете водех нормален живот и тук бях само случаен гост, дошъл да надзърна в дупката му — аз нямах никакъв покой. Мислех си, той сигурно има нещо, на което се уповава, сигурно е от ония хора, които вярват в бога или в нещо подобно, така понасят всичко, така нищо не им се струва трудно и мъчително. И си спомних, че щях да го питам за това, което лично ме гнетеше постоянно, което никога не ми даваше покой, което ме теглеше в пропаст, където не исках да падна и затова именно тръгнах с него, за да го питам. Аз не бях част от неговия свят там долу и исках само да го питам.

— Кажи ми, Линдгрен — подех аз, — когато животът на един човек е като твоя, обременен със страдания, тогава той сигурно чувствува по-силно от другите нуждата да вярва в нещо извън този свят, да смята, че има бог, който управлява и направлява и който има по-висша мисъл, която влага в това, което ни налага?

Старецът се позамисли.

— Не — каза бавно, — не е така за оня, комуто е отреден живот като моя.

Това ми се стори странно и тревожно. Не усещаше ли той жестоката си съдба, не знаеше ли колко богат и чудесен би могъл да бъде животът!

— Не — повтори той, потънал в мислите си, — не сме ние, които чувствуваме нуждата от бог. Ако съществуваше, би могъл да ни каже само това, което вече сме разбрали и за което сме благодарни.

— Аз често съм говорил с управителя на този дом — продължи сетне, — от него съм научил много. Да, господине, може би не го познавате, но трябва да се срещнете с него. Той е чуден човек.

— Не, не го познавам.

— Сигурно, разбирам това, но трябва да го видите. „Аха, мислех си, да може да се случи и това.“ Нямах представа за качествата на този забележителен домоуправител, аз живеях в друга сграда. Но само си мислех, не казах нищо на глас.

— Чудя се — отвърна старецът. — Той има толкова много къщи, почти всички, той сигурно е притежател и на сградата, в която живеете вие.

— Да — продължи после, — недостижим е в управляването и подреждането на всичко. Когато дойдох тук и запитах дали ще може да ме приюти, защото все пак и аз трябва да живея някъде, дълго време ме гледа проницателно. „Да, трябва да те взема в сутерена, каза, ти всъщност не можеш да живееш по-горе в къщата.“ — „Не, отвърнах, аз разбирам това.“ — „Смятам, че ще си добре в сутерена, надявам се, че няма да се измамя, като те вземам, нали? Как мислиш?“ — „Смятам, че там ще ми е добре.“ — „Да, ти знаеш, че не искам да пускам какви да е хора — ожесточени, изпълнени с омраза, зли и неблагонадеждни. Горе в къщата приемам най-различни, за мнозина не зная почти нищо, но в сутерена желая добри наематели, на които да се доверявам, които познавам и които стоят близко до мен. Е, ти такъв ли си?“ — „Ще ми се на драго сърце да съм от тях“ — отговорих зарадван. „Добре, тогава всичко е наред. Но можеш ли да плащаш наема? — предупреди той, защото е строг, такъв си е. Всички трябва да плащат, никой не бива да клинчи, в колкото и затруднено положение да е. — Ще получиш жилището срещу евтин наем, защото нямаш големи възможности. Все нещо обаче трябва да плащаш, как ще се справяш?“ — „Аз живея с

помощта на добрите хора.“ — „Има ли такива?“ — запита той и ме погледна остро. „Доста са, поне така мисля.“ — „Прав си, каза той, на тях може да се разчита, ако човек иска. Ти си разумен човек, ще живееш при мен.“

Да, той е забележителен, макар и непретенциозен и естествен. Помагал ми е много. Без него не бих могъл да съществувам. Много често идва при мен, поседява малко и разговаря. Това крепи човек като мен. Вдъхва ми вяра, че съм ценен, че държат на мен. „Линдгрен е значителна личност“ — казва той. Приятно е да чуеш такова нещо.

Той ме погледна доволен и щастлив.

— А вие значителна личност ли сте, господине? — попита.

Не отговорих, сведох очи към пода, защото не желаех да срещна погледа му.

— Сигурно сте такъв — рече старецът. — Помага много, когато човек знае, че е значителен.

Стаята около нас бе скромна и уютна. Светлината от лампата се пръскаше над ниската маса с подрязани крака, над покривката, където бяха скътаните парченца хляб, над леглото. Не го смущаваше моето мълчание. Седеше си и мислеше за свои неща, както забелязах.

После се смъкна от стола, нагледа огъня, изми чашите и ги подреди на лавицата, където бе мястото им. Примъкна се до леглото-нар, подреди го, сгъна покривката. След като я сдипли и постави над стола пригладена, той полегна, опрян на коленете си.

— Хубаво е, когато денят приключва — каза. И по лицето му умората бе сложила своя отпечатък.

— Казвате това вие, Линдгрен, чийто живот е толкова богат и значителен.

— Да — отговори той и кротко погледна пред себе си, — животът е богат. Разбирам това добре, усещам го и съм убеден в него. Не всеки ден е тежък товар, който трудно се носи.

Казвам това, господине, защото мисля, че се разбираме взаимно. А човек не бива да се прави на по-добър, отколкото е.

Дълбоко въздъхна. Като го погледнах така легнал в обичайната за него поза, за момент ми се стори, че се моли, но той просто бе създаден така.

Станах полека, за да си тръгна. Приблжих се до него, благодарих му, пожелах му лека нощ. Той ме покани да намина пак,

когато поискам, а аз реших наистина с удоволствие да дойда пак. После се дотътра, за да ме изпрати до вратата, и аз излязох на улицата.

Сега цялата къща бе потънала в мрак. Загаснали бяха и полилеите на втория етаж, които преди това пръскаха бляскав зрак. Сигурно не е било никакво голямо празненство, щом като вече е приключило. Само долу у стареца трепкаше светлинка и тя ме придружаваше — чак до дома.

ЯН ФРИДЕГОРД

Един от крупните представители на съвременната шведска литература, отразил в многобройните си произведения тежкия труд на работника и селянина. Жизненият път на писателя е послужил за канава на много от неговите романи и разкази. Не е трудно да открием автобиографични елементи в трилогията „Аз — Ларш Хорд“ (1935), „Милосърдие“ (1936) и „Благодаря за пътеката към небето“ (1937). Сред останалите творби на Фридегорд (1897–1970) заслужава да се отбележат „Страната на дървените богове“, „Юлска нощ“, „Прелетни птици“, „Новели“ и др., които доказват яркия талант на своя автор.

ЯН ФРИДЕГОРД ЧУЖДИ ПЕРА

Ларш Хорд беше застанал край машината си и изолираше проводник, когато го видя да излиза от канцеларията със списък в ръка. Надзирателят се огледа, сякаш се колебаеше откъде да мине между стотиците машини, подредени в дълги редици. Сетне дойде право при Ларш Хорд.

— Е, започваме да уволняваме — каза той. — Трябва да напуснете от петнадесети юни. Няма достатъчно работа за всички.

И надзирателят направи отметка срещу неговото име в списъка, преди да продължи по-нататък.

Ларш Хорд не отговори нищо, но почувствува как кръвта нахлува в главата му. Жените край предачните машини го гледаха с любопитство, а най-близкостоящият работник се приближи веднага след като надзирателят изчезна.

— Уволниха ли те?

— Да.

— Ето ти беля. Къде ще се денеш? Ние поне засега все още имаме късмет.

И се върна при своята машина, за да прикрие задоволството си.

От този зловещ ден изтече цял месец, мислеше си Ларш Хорд, разхождайки се по полския път между пъстро разцъфналите канавки. След като напразно бе търсил работа в града, той отново намери убежище в родителския дом, както толкова пъти досега.

Един светъл лъч озаряваше все пак тези тъжни дни на безработица. Бе започнал да пише стихотворения и дори две публикуваха в местния вестник. Не бе получил никакъв хонорар за тях, но и това все ще се случи някой ден.

Струваше му се, че тревата, гората и водата са се променили, откак започна да ги възпява — изпълнени с утеха и предана надежда. Птичите песни и шепотът на вятъра, в които се вслушваше, бродейки усамотен из широките поля, разтопяваха горчивината от ироничните погледи на чифликчията, които го обвиняваха, че е некадърник, или от

безмълвните укори на майка му, когато следеше как безвъзвратно изчезват в устата му парчетата месо.

Освен двете напечатани стихотворения той носеше във вътрешния си джоб още десетина, написани през месеците, откакто бе безработен. Не ги беше показал никому, защото кой ли тук отбираще от поезия?

— Стихотворенията не са нещо, което заслужава да се чете, заявяваха баща му, майка му и всички наоколо.

Слава богу, имаше други хора, стига да можеше да влезе в досег с тях. Големи, светли имена. Само да получиеше топла дума от някой от тях, известно признание, което да му послужи за опора като бастун, хубаво ще нареди всичките си хулители.

Дали би дръзнал да се обърне с писмо към някой от големите поети? Фрьодинг не беше жив. Дан Андершон — също, но затова пък оставаха Карлфелд и Хейденстам. На тези старци можеше да се разчита. Дали да прати стиховете на един от тях с молба за мнение?

Той откъсна два стръка — от жълтурче и от овчарска торбичка. Жълтурчето беше Хейденстам, а овчарската торбичка — Карлфелд. Зад гърба си ги разбърка и после изтегли единия стрък. Щастието се усмихна на Карлфелд.

Два дни по-късно от пощенската станция на Ротльоса дебел плик потегли към големия поет, адресиран до Шведската академия. Едно от стихотворенията упорито стърчеше над останалите, та да се видят първите му два стиха. Очите на големия поет щяха да се спрат най-напред там. А от тях човек не би могъл да се срамува:

*Зов към тебе има в глухата въздишка на елхата,
шепнат ти по пътя чудните цветя навред в
тревата.*

Той очакваше пощата през първата седмица с почти болезнено нетърпение, което се замени с огорчението на непризнатия, след като дните се затъркаляха, без да донесат отговора. Ония, дето се бяха намърдали на топло, хич няма и да допуснат да се прояви някакъв новак, който би могъл да оспори мястото им. Напротив, по-скоро биха

задушили разгръщащите се таланти, биха ги изтласкали с груби ритници от своя път. Как е могъл да вярва в обратното!

В малките селища на страната още не схващаха безработицата като национално зло, което взема своите жертви, и там считаха останалите без работа за лентяи и негодници. Това определяше и отношението към Ларш Хорд, което естествено се влошаваше, тъй като месеците си минаваха, а той оставаше бреме на плещите на клетите си родители. Чифликчията дори бе натоварил свои хора да му съобщят, че е нежелан в пределите на господарското имение.

Тъкмо Ларш Хорд се бе напълно убедил, че от различните възможности, които му предлагаше обществото, достъпен за него бе само друмът през полята, когато писмото пристигна. Голям плик с пет восъчни печата. И на всеки печат: Шведска академия, поверително!

Пощенският раздавач му връчи плика с израз на уважение и възхищение. Той знаеше, че Ларш Хорд бе писал стихове в местния вестник.

— С труд и постоянство всичко се постига — каза той. — Малцина са удостоени с наградата на Академията. Иейер я бе получил за „Викингът“, доколкото си спомням. Аз съм първият, който поднася поздравленията си.

Ларш Хорд взе плика с треперещи ръце и полузашеметен от вълнение, пое през ливадите, преди да се осмели да го отвори. Докато чакаше писмото, лятото бе свършило и птиците бяха замлъкнали. Само някои вехнещи жълтурчета и маргаритки упорствуваха да оцелеят в тъмните мразовити нощи на есента.

Опитваше се да си представи съдържанието на писмото. Стихотворенията сигурно се връщаха, но какво имаше още в плика? Може би някаква награда или диплома? Ами ако стихотворенията му са по-добри, отколкото допуска сам, ами ако са възвишени и проникновени, най-хубавите, писани досега? Нима за пръв път от народните недра се ражда гений, подобно на цвят цъфнал на бунище?

Сега щеше да разбере всичко. Той разкъса плика.

Вътре бяха вложени стихотворенията, както и едно писмо. Никаква диплома. Е, сигурно е пратена допълнително. Плъзна поглед по редовете, написани в своеобразен, но все пак понятен стил:

„След като се завърнах, видях Вашите стихове, оставени в Академията още от юли — гласеше писмото. — Доставиха ми удоволствие с младежката си свежест. Благодаря Ви, че сте пожелали да ги видя именно аз. Не мога и не желая да дам какъвто и да е отзив за тях, защото поезията трябва да се развива свободно, самостоятелно и на собствен риск.

С приятелски поздрав,
Ваш Ерик Аксел Карлфелд“.

Аха, това е всичко. Той не желаел и не можел да даде отзив. Тия няколко реда са според него напълно достатъчни.

И така, нищо не се бе променило, само бе получил обратно стиховете си. Големият поет сигурно не ги е показал на другите достопочтени старци от Академията, защото в такъв случай все някой би разбрал, че не става дума за обикновен селски стихоплетец.

Безгранично отчаяние обзе Ларш Хорд и го повлече из полето до късна вечер.

Все пак усети, че е настъпила някаква промяна още в първите дни, след като получи писмото. Усещаше ново настроение, тези, които го срещаша, му кимаха и го поглеждаха другояче.

Майка му каза:

— Чувам, че си получил писмо с награда. Къде е?

— Уф, няма нищо подобно.

— Поне на мен, на майка си, можеш да кажеш.

— Само хорски приказки, нищо друго.

Но майка му не млъкваше, а продължаваше да го кори, че другите знаят повече от нея. И, че ако е получил награда, би трябвало да даде малко пари за храната, която получава в къщи. Но и той е твърдоглав като баща си.

Ларш Хорд побягна, ала на няколко крачки от къщи срещна пастора с дъщеря му и с кучето. Ларш Хорд ги поздрави и понечи да отmine, но пасторът се спря, просия дружелюбно и протегна ръка:

— Драги мой Ларш, позволи ми да ти честитя. Чух от пощенския раздавач, че Академията е отличила поезията ти. Това е голямо

събитие за цялата община. Ела някой ден у нас и ми донеси стиховете си да ги прочета.

Като видя и в очите на пасторската дъщеря, които приличаха на теменужки, възхищение от поета, Ларш Хорд не можа да набере смелост, за да каже истината. Дори кучето, което преди лаеше по него, опря муцуна в крака му и се заумилква. Исусе, защо не беше тъй, както те си мислеха!

Той промърмори нещо от рода на това, че нямало защо да се вдига шум, но пасторът и неговата дъщеря продължаваха да го гледат ласкаво, зарадвани от скромността на младия носител на наградата.

„Поне Карлфелд да не бе използвал плик и печат на Академията“ — шепнеше си той, когато продължи пътя си. Бремето на незаслужените хвалби бе по-тежко, отколкото предишното презрение. А истината, все едно, щеше да се разкрие, рано или късно. И тогава положението му ще се влоши стократно в сравнение с преди.

Вълните на славата се надигаха и заплашваха да го удавят. Чифликчията го повика при себе си в кантората си на приятелски разговор. Посъветва го да цени таланта си, но да не се възгордява от успехите. При случай би желал да види дипломата. Обикновено такива награди се придружавали и от парични суми. В какъв размер е неговата?

— Петстотин, отвърна Ларш Хорд с лице, извърнато встрани, и с отчаян глас.

— Виж ти! Виж ти! Не ги прахосвай за ненужни неща, а скътай нещо за идните дни. Ако чуя за някоя подходяща работа, ще те препоръчам.

Когато се прибра в къщи, на дивана в стаята го чакаше учителят. Да, в училището щяло да има празненство, не би ли се съгласил награденият поет да прочете някои от отличените стихове? На празненството ще се стече цялото село, за да чуе поета, израснал и развил заложбите си сред тях.

Ларш Хорд обеща, а в очите на майката искреше гордост от прочулия се неин син.

— Мога ли да видя дипломата? — запита учителят.

— Дадох я да й сложат рамка — излъга Ларш Хорд. — Ще я взема идната седмица.

През нощта, когато родителите му спяха, Ларш Хорд стана и безшумно се облече. В джоба пхна писмото и стихотворенията. Може би щеше да успее да получи хонорар за някое от тях, докато пак кръстосва улиците като безработен.

За това, какво ще кажат хората в селото, не смееше дори да помисли. Кракът му вече няма да стъпи тук! Макар че всъщност не бе сторил нищо лошо, а само бе мълчал, като ги оставяше да си мислят каквото си щат.

В града обиколи редакциите на вестниците по реда от телефонния указател, но мина цяла седмица, без да успее да продаде нито един стих. Редакторите любезно поклащаха глави:

— Твърде незряло — казваха. — При нас има купища...

Незряло ли, след като бе преживял толкова много? Не бяха ли именно те твърде незрели, за да го разберат?

Един ден мина край витрина, на която бяха подредени книги. Изложени бяха и стари пликове, изписани с хубав почерк. „Автографи на Стриндберг, 15 крони“, пишеше на едно картонче.

След като се поразмисли, той влезе в магазина и постави на тезгяха писмото от Карлфелд. Собственикът, дребен и плешив човек, който говореше с чужд акцент, пое писмото и го разгледа през увеличително стъкло.

— Две круни — предложи той. — Поет осте зив.

— Пет крони!

— Две!

— Три!

— Две!

На следния ден писмото на Карлфелд Се сложено на витрината. То струваше десет крони.

ЯН ФРИДЕГОРД ДИДРИКСОН СЕ ЗАВРЪЩА В РОДНИЯ КРАЙ

Не се случва често ратай да си купи собствена къщурка на стари години. Това би било възможно, ако той няма деца, ако е трезвеник и пестелив и ако се задържи по-дълго на едно работно място. След като съпрузите Дидриксон бяха слугували четиридесет години и винаги бяха цепили косъма на две, те успяха да спастрят пари за къщурка и за парче земя, малко по-голямо от нейната площ. И то, въпреки че Дидриксон редовно веднаж в месеца си позволяваше един гуляй.

— Искам да се завърна в своя роден край — каза Дидриксон, малко поразнежен. — Ще е хубаво отново да видя местата, свързани със спомени от дните, когато бях съвсем млад.

— Кой знае дали твоите близки от онова време са още живи — отговори жена му, която бе по природа доста ревнива. — Защо да не останем тук, където живеем от толкова много години по божия милост? Да не би да мислиш, че някой там още те помни!

— Юхан Дидриксон не се забравя толкова лесно, ще видиш — рече старецът. — Там живеят истински хора от старото време. Тукашните са почти всички полуидиоти.

— Щом като сме живели четиридесет години сред полуидиоти, то разликата между тях и нас двамата не ще да е толкова голяма — отвърна старицата, но вече по-уклончиво. Може би пък, в крайна сметка, би било хубаво да прекарат последните си години в друг край на страната. Там вероятно тя би могла да се сдружи със селските стопанки и да бъде на равна нога с тях. Никой няма да им натяква постоянно, че цял живот не са били нищо друго освен ратаи.

Общинското ръководство, което бе съвсем доволно, че може да се отърве от двама старци, подпомогна Дидриксони и в началото на есента те си купиха къщурка с малко земя в местността, където той бе роден. Някогашна войнишка хижа, с вишняк наоколо, с кладенец, похлупен с голям воденичен камък. Къщичката бе порутена, нуждаеше се от основно преустройство. През цялата есен на Дидриксон не му остана време да потърси някого от познатите си, да ги открие — живи

или мъртви. Оставаха само няколко дни до Коледа, когато той реши, че може да си позволи една малка обиколка из селото.

— Добре ще е да пъхнеш в джоба си нещо за хапване — каза навъсено старицата. — За обед едва ли ще успееш да се прибереш.

— Хич не си мисли, че мога да мина край нечий дом, без да ме повикат и нагостят — отговори Дидриксон. — Сигурно се е разчуло, че съм се завърнал и че имам собствен покрив.

— Добре де, само гледай да не преядеш — сопна се кисело старицата. За всеки случай на прага на къщата тя пъхна в джоба на дрехата му два сандвича и малко шише с ракия.

— Идния път ще дойдеш и ти, за да се запознаеш с тукашните стопанки — обеща Дидриксон, когато тръгваше, и това донякъде я поразведри.

Тяхната къщурка бе доста навътре в гората. Когато той излезе от нея, пред очите му се разстла половината село, разположено в откритата равнина. Времето бе меко, земята гола, слънцето топлеше, макар и да се подаваше над гората само за малко време по обед.

Накъде да тръгне най-напред? Варъхела бе разположена току по крайнината на гората, той можеше да иде там, въпреки че тамошните хора никога не са били особено големи приятели с родителите на Дидриксон. Но за четиридесет години хората все пак успяват да забравят разправии и неприятности, спомнят си само хубавите и весели неща от съвместния живот.

Местният стопанин бе може би пет-шест години по-възрастен от самия Дидриксон. Вероятно бе той, дето режеше дърва на рида, приведен и с побелели косми около устата.

— Добър ден — поздрави Дидриксон и подаде ръка, която другият пое с недоверчив поглед. — Не ме ли познаваш?

— Не, доколкото виждам.

— Юхан Дидриксон.

— Аха, да, да, такива хора човек не може да забрави. Ти хвърли една снежна топка в нашия комин. Майка ми, застанала край откритото огнище, вареше млечна каша. Топката цопна в котлето и кашата обгори двете ѝ ръце. Хубав пердах заслужаваш, макар това да бе толкова отдавна.

— Хлапаци са си хлапаци и не си струва да си спомняме за това — отвърна Дидриксон сконфузено, но оня го стрелна ядовито с

очи и сложи нова цепеница на магарето.

— Дяволът си остава мръсен дявол — отвърна селянинът смръщено и на Дидриксон не му оставаше друго, освен да продължи пътя си.

„Проклет старец, ей — мислеше си той. — Да помни цял живот такива дреболии. Но е забравил, разбира се, че му подадох гредата, по която да се измъкне от реката, където бе паднал. Ама че хора са тия от Варъхела. Затова сега ще ида у съдебния заседател Валин, у когото съм работил като ратай; там са по-други.“

Черната сграда в чифлика си бе същата, доколкото можеше да забележи на пръв поглед. Потропа на кухненската врата и нечий глас го покани да влезе.

Млада жена бе застанала край огнището, а до масата седеше един мъж. Съвсем непознати хора.

— Нали това е домът на семейство Валин? — запита Дидриксон и си помисли, че може би младите хора го знаят по име.

— Валинови ли? Не, никой от тях не е вече тук — отвърна жената, учудена, че среща човек, който да не знае това. — Никой от тях не остана, старите умряха, а децата им се пръснаха.

Мъжът край масата кимна утвърдително, а Дидриксон тази новина облъхна като студен повей.

— Аха, значи, съм попаднал при чужди — каза той, без да помисли колко лошо звучат думите му. Отново си тръгна, изпроводен от два чифта учудени очи.

Струваше му се, че се е озовал на съвършено непознато място вместо в родния край. Поотърси се, закопча отново дрехата си и пресече пясъчната площадка пред къщата, когато излизаше от чифлика.

„Тук стопаните ме имаха за свое момче — мислеше си той. — Колибата, в която съм роден, бе част от чифлика. Нека ида да видя как изглежда тя сега. Разбира се, такава колибка сигурно вече е развалина.“

Пътеката, която водеше натам, бе обрасла с трева, но двата рида бяха протрити от цървулите на неговите деди. Там горе Дидриксонци са живели още от времето на Карл XII, му бе казал веднаж пасторът. Ето я трепетликовата горичка, а отвъд нея някога беше колибата. Но дивата пустош отново бе завладяла мястото,

обитавано двеста години от неговите прадеди. Виждаха се смътните очертания на нивата, но синорът бе полузасипан и изцяло обрасъл. Останали бяха само няколко камъка от основите, купчина тухли и отронена мазилка там, дето е било зиданото огнище.

Дидриксон приседна на един от камъните и се огледа. Непосредствено до него някога беше прозорецът на стаята, а пред него растеше вишняк. Сега той бе покрил целия рид. Киселата ябълка си бе съвсем същата — стара, полегнала, стволеста. Под нея — цял килим от опадали ябълки.

Да, тук се бе родил той, тук е бил откърмен и май се бе върнал отново, за да умре. Беше си представял още дълги весели години със стари познати, а ето че никой не го знае. Мнозина си бяха отишли или се бяха променили. Чак до днешния ден си въобразяваше, че ще го посрещнат с отрупани трапези, с ракия и радостни приветствия, а сега седи самотен на камък, върху който някога е бил изграден родният му дом. Очите му май се понавлажниха.

Десният джоб на дрехата му натежа и той пхна ръка в него, за да извади носната си кърпа. Но напипа нещо студено и твърдо. Я, шишенце с ракия! Ама че хубава изненада! Добре се е сетила старицата. Сякаш никога досега не бе изпитвал такава нужда от няколко глътки ракия, както сега.

И на земята на своите деди той отпи от шишенцето и нахапа сандвича с кисела краставичка. Тукати му просветна и той почна да си възстановява мислено някогашната къщурка. Ей там бе огнището, дето майка му прекарваше по-голямата част от дните си. Тук бе разгъваемата маса, край която старият пиеше ракията си. А това правеше твърде често.

Дидриксон следваше примера на блаженопочиващия си баща и си мислеше, че днешният ден не е, в края на краищата, толкова нещастен. Ех, случайна липса на късмет. На връщане пак ще обиколи още няколко къщи, може би повече ще му провърви. О, не, още не е свършено с Юхан Дидриксон!

Нещо проблесна във високата трева и той се наведе да го вдигне. Парче син порцелан на цветчета. Позна го, майка му имаше такива чаши за кафе. Ще го прибере, за да го покаже на старицата. Освен това ще я доведе тук, за да види мястото, дето някога се е родил.

Но хайде да поема обратния път. Най-добре е да гаврътне и остатъка в шишенцето и да го хвърли, та да няма нищо в джоба му. Е, наздраве, татко, наздраве, майко, ако сте някъде наблизко, вижте, че родът не е пропаднал, хе, хе!

Дигна се от камъка и доста се поолюля на несигурните си крака. Но пък толкова му бе приятно и хубаво на камъка и не съжеляваше, че бе дошъл тук. Сякаш видя да се отваря вратата, майка му да надниква навън в раираната си престилка и да вика:

„Юхан, идвай да ядеш, докато яденето е топло!“

Сега обаче е избуяла висока трева там, дето бяха дъските на пода, а родителите му си почиват, почиват. Заслужили са това. Исусе Христе, колко се блъскаха някога хората в труд. Когато излезе на селския друм, Дидриксон пое право към дома. Нямаше вече желание да обикаля из къщите.

Наближи църквата и старопиталището, защо пък да не ги види отново.

Току пред старопиталището срещна посивяла старица, която се тътреше, подпряна на тояга. На гушата си имаше голяма брадавица. Такава брадавица в целия свят имаше само Круньюхана. Сигурно сега е потомка в старопиталището. Тя, разбира се, бе няколко години по-стара от него.

— Добър ден, Юхана — каза той и старицата се спря. След като порови в паметта си, тя си спомни за него и се прекръсти.

— Сигурно всички питомци на старопиталището от онова време са вече измрели? — запита Дидриксон. — От преди четиридесет години, а?

— Всички освен, разбира се, Лота — отвърна Йохана. Смъркащата енфие Лота, ако си спомняш. Тя въобще не умира. Не може естествено да ходи и едва говори, но продължава да живее. Иди при нея да видиш дали ще те познае.

— На колко е години сега?

— На около деветдесет и пет.

Съществото с кожа, изсъхнала като пергамент, от което лъхаше миризма на подправки, обърна празния си поглед от леглото си към него и замърда устни, като се напругаше да си спомни кой е този човек. После искрица проблесна в очите ѝ и тя изсъска:

— Ти... ти... със саждите в енфието... ти стори това.

Дидриксон си тръгна към дома, сепнат от хората. Поне стотина пъти като малко момче бе тичал до бакалина за енфие на Лота, но само един-единствен път примеси в него сажди за печка. Тя цялата се почерпи като въглен и всички после ѝ се смяха, защото вече отказваше да смърка енфие. Само веднаж се беше пошегувал с нея и тя помнеше този случай, а стотиците услуги отдавна бе забравила.

Всъщност той нямаше никакво основание да се чувства огорчен — така си мислеше, докато крачеше нагоре през гората. Собствена къщурка, прилична и мила жена, здраве и малко скътани пари, останали в пощенската спестовна книжка, пък и самият още не бе рухнал старец. А наскоро идваше Коледа, с хубаво ядене, със сръбване, а отгоре на всичко и с малко горещ пунш — както му беше редът.

Постепенно ще се сдобие и с познати. Не че чувствуваше липсата им, но ей така, за да може да се види понякога с друг човек освен със старицата.

Да, бе доволен от съдбата си въпреки всичко. На връщане бе видял най-важното, от което можеше да бъде щастлив.

Сега камъните от основите на стария роден дом бяха затрупани от сняг, но напролет, когато снегът се стопи, той отново ще иде там и ще вземе старицата със себе си.

ИВАР ЛУ-ЮХАНСОН

Неговият жизнен и творчески път в много отношения е сходен с този на Ян Фридегорд. Ивар Лу-Юхансон (1901) осъществява пробива си в литературата с романа „Лека нощ, земя“ (1933), в който автобиографичните елементи са тясно преплетени с дълбокото познаване на живота на народа, на неговите проблеми. За пръв път в този роман обезправеното съсловие на „статарите“ — селските ратаи, е обрисувано като колективна сила, която може и трябва да се бори срещу своите угнетители. На същата тема писателят се връща и в трите сбирки новели „Статари“, в романите „Кралската улица“ (1935), „Тракторът“ (1943) и особено в „Само майка“ (1939). В периода от 1951 до 1960 година Лу-Юхансон публикува голям автобиографичен цикъл романи, в които правдиво пресъздава шведската действителност. През последните няколко години той активно участва в критикотeorетичните дискусии за настоящето и бъдещето на романа, като изтъква необходимостта от реалистично претворяване на действителността.

ИВАР ЛУ-ЮХАНСОН
БРОДИРАНАТА ПОКРИВКА

I

Автобусът, пълен с шведски туристи, пристигна в испанското планинско селце. По-голямата част от пътниците бяха хора на средна възраст, повечето жени — внушителни омъжени дами, но имаше и няколко без семейства, които бяха предприели пътуването с надеждата, че ще им излезе късметът да преживеят по някое приключение и при всички положения — да направят покупки.

Има нещо забележително в магнетизма, който излъчва самата дума „купуване“. Първоначалният смисъл на това да си купиш нещо, което да занесеш в къщи, да „напазаруваш“, от дълго време насам се е променил. Пазаруването съвсем не отговаря на онези сладки мъки, с които чужденците купуват и носят у дома си свършено ненужни вещи. Единствено думата „покупки“ може да изрази тази страст. Затова шведите значително по-бързо бяха усвоили някои испански изрази от рода на *Cuánto cuesta*, отколкото краткото *gracias*.

Най-напред се купува огромна чанта. Това означава, че покупките могат да започнат, след като е обезпечено складирането им. Сетне чантата се пълни с ръчни изделия, изкуствена кожа, по-малки чантички, табакери, ножове за разрязване на книги, накити от рода на обици и гривни, кукли, магаренца, миниатюрни рицарски щитове, бутилчици с ликьор, различни видове сирене — всичко, което може да се купи и което се посочва като типично за дадено селище или област.

Автобусът пъхтеше по шосетата и спираше в градове и села, за да могат туристите да направят покупките си. Местното население се бе научило да предугажда желанията на пришълците. Дори и в най-затънтените паланки имаше търговски лавки. Там, където никога не бе съществувало местно производство на сувенири от подобен род, бяха започнали да изработват какви ли не боклуци. Навсякъде дялкаха от дърво малки кутийки или щитове с хералдически гербове, продаваха шишове за печене на месо, които изглеждаха странно неудобни и затова можеха да се нарекат „ръчна изработка“.

„Ръчно изработеното“ привличаше. Често пъти всяка област се специализираше в някакъв определен вид подобно производство. Това

нерядко се изтъкваше в брошурите на туристическите бюра и при внимателно вглеждане наистина можеше да се открие някаква разлика в евтините безвкусни предмети, предлагани на купувачите в различни места на страната.

Пазарлъците бяха неделима част от правенето на покупки. Те обикновено носеха най-голямо удоволствие за туристите. Започваше се с това, че продавачът искаше за стоката си някаква фантастична цена. Тъй ставаше в повечето случаи. Тогава на купувача оставаше само да си сложи плътно перде на очите и да подбие цената по не по-малко фантастичен начин. Подобни опити нерядко успяваха.

Бедняците, които произвеждаха стоката, трябваше и да я продадат. Затова понякога се виждаха принудени да се разделят с нея почти на безценица. Всеки купувач изпитваше огромно, почти сладостранно чувство на гордост, когато беше сигурен, че е успял здравата да измами продавача.

Понякога и това ставаше.

II

Лъкатушещият, зле поддържан път доведе накрая туристическия автобус в една област, където жените от векове бродираха покривки. Още като малки и мършави седемгодишни деца тукашните момичета се приучваха да държат иглата в ръце. След това целият им живот минаваше в едно и също нещо — везане. Плата за покривките купуваха отвън. Но го покриваха с такава богата бродерия, че в крайна сметка самата тъкан не се виждаше. Превръщаха се в звезди, раковини, лозови плетеници, ярки цветя. Бродериите се простираха върху плата като в белоснежна градина.

Готовите покривки бяха два или три метра дълги. Извезването им поглъщаше извънредно много време. Често бяха истински шедьоври. В случай че жените, които ги създаваха, получаваха донейде прилично възнаграждение за огромния труд, който влагаха, една готова покривка би им донасяла пет или десет хиляди песети, т.е. толкова, колкото струваха няколко готови костюма според цените в тяхната страна. Жените, които продаваха покривките, обикновено започваха с това, че искаха две хиляди песети. Но такава сума винаги предполагаше мъчителен пазарлък.

Гидът на туристическата група си бе поставил за задача да покаже най-напред „обитателите на пещерите“. Това бяха чисто и просто работнически семейства от Южна Испания, които нямаха къде другаде да живеят. Те или се настаняваха в някоя естествена пещера, или пък с голям труд си издълбаваха „стая“ в шуплестия туф на планината. Вътре поставяха тенекиена печка, на която готвеха храната си, купчина стари одеяла или завивки, под които спяха нощем, поличка с няколко паници и други най-необходими вещи, без които човек не може да мине и в най-голяма оскъдица. Пред пещерите-жилища растяха палми, евкалипти, безплодни бадемови дръвчета, кактуси и агави. В очите на чужденеца тази растителност придаваше райски вид на пейзажа и допринасяше за прикриване на беднотията.

Туристите се скупчиха пред входа на едно от пещерните жилища. Вътре седеше стара жена, която бродираше голяма покривка,

дълга най-малко три метра. Тя бе облечена в черно и изглеждаше също тъй мълчалива, както планината, която я бе родила. Пред себе си бе поставила голям гергеф.

Старицата едва вдигна очи, когато дойдоха чужденците. Покривката бе почти завършена. Личеше си как бърза да направи последните бодове. Единствено тя самата и нейните съседи знаеха, че я взе от четири месеца и че се надява да я продаде колкото може по-бързо. Покривката бе смайващо красива.

Шведките искаха веднага да започнат преговорите. Но гидът ги посъветва да почака.

— Не бързайте. Тя сигурно ще слезе долу при автобуса, преди да сме тръгнали.

Поради липса на други теми за разговор туристите започнаха да я разпитват с помощта на гида за това, как се препитава.

— Живея от бродериите си.

Очите на старата жена очевидно някога бяха притежавали мекотата на черното кадифе. Сега ирисът им бе заобиколен от кафяви кръгове, което може би се дължеше на старостта.

— Сама ли сте в живота? Вдовица?

Тази, към която бе отправен въпросът, едва повдигна глава.

— Вдовица съм. Но имам дъщеря, която живее с мъжа си в една пещера наблизо. Дъщеря ми е тежко болна от туберкулоза. Мъжът ѝ е безработен.

— Но как се препитават?

— Аз ги издържам с иглата.

— Имат ли деца?

Жената в черно, изглежда, все повече се измъчваше, от тази натрапчивост.

— О, да. Няколко. Едно от децата им живее при мен, тъй като у тях е прекалено тясно.

— Колко припечелвате месечно в най-добрия случай? Това бе явно въпросът, който пронизваше сбръчканата старица до мозъка на костите ѝ.

— Зависи от това как върви продажбата. Около петстотин песети.

Туристите мислено си направиха сметка, като преведоха сумата в шведски пари. Това правеше около четиридесет крони. А всъщност

жената бе преувеличила прекалено цифрата от стеснението, което изпитваше пред елегантните посетители. Най-често тя не получаваше и половината от тази сума, а нерядко дори и една четвърт от нея.

И затова сметна, че трябва да каже истината.

— Всъщност аз съм спечелила толкова пари само веднаж в живота си.

Половината покривка бе просната над гергефа. За да се разстеле по-голяма част от нея, нямаше място. Старицата искаше да наблюдава шарката на онзи край на покривката, който доизработваше, и всъщност ѝ оставаше да направи още няколко бода с иглата. Големи черни мухи бръмчаха около сгънатата на две покривка. Изглеждаха ядосани, раздразнени.

— Колко голямо е внучето, дете живее при вас?

— Внукът ми е на дванадесет години.

— Ходи ли на училище?

— Не.

В същия миг платът, който тя извозваше, се размърда, сякаш раздвижен от свръхестествена сила. Една от шведките любопитно повдигна крайчеца на готовата, сгъната част на покривката. Рояк разярени мухи изхвърчаха тутакси от скривалището си тъй стремително, сякаш бяха пуснати от кошер.

Под покривката лежеше полуголо, мършаво момче с хлътнали в черепа очи, а ребрата му стърчаха като пръчки на недоплетена кошница. Не беше необходимо човек да е лекар, за да види, че момчето е на умиране. Сякаш там не лежеше човешко същество, а осъдено на гибел животно.

— Това ли е внукът? Гидът преведе отговора:

— Да.

Отначало туристите бяха шокирани. Обзе ги спонтанна щедрост. Всеки пусна по една дребна монета върху почти завършената покривка, всеки наблюдаваше по колко дават другите, всеки чувствуваше как в гърдите му набъбва онова чувство на гордост, което изпитваш винаги, когато даваш, без да те молят.

Жизнерадостната, пълничка госпожа, която се бе представила на останалите от групата съвсем фамилиарно като Свеа, пусна една кръгла жълта песета.

— Хайде, стига сме стояли вече тук — дочуха се гласове. — Я да видим, преди да сме потеглили, дали в селото няма някое магазинче.

Пътят бе осеян с ерозирани камъни, които приличаха на кремъци. По една алея с цъфнали светлозелени агави, чиито стъбла напомняха клонки на шведски бор, те се понесоха в стегната група надолу към планинското селце, разположено в подножието — сякаш в пещера, препълнена с жълта слънчева светлина.

Жадните за покупки туристи иззеха всичко, което можеше да се купи в единствения магазин на селото. Простички накити, които тук се продаваха по-евтино, отколкото по улиците и на пазара, разположен на площада край хотела им.

Купиха също и по-малки бродирани покривки и салфетки, каквито взеха в тази местност. Един от туристите зърна кошница с батати — кореноплодни, каквито в Швеция не се срещат. Онези, които си купиха от тях, се осведомиха най-напред дали плодовете ще се запазят добре в продължение на три седмици. Би било добре да бъдат сварени веднага след пристигането със самолет в родината.

Онези, които избираха покривките и салфетките, винаги първом питаха дали става дума за „ръчна изработка“, за нещо „истинско“.

— Оригинални ли са тези бродерии?

— Да, напълно оригинални — отговаряше гидът.

— Везани от техните пръсти?

— Да, от собствените им пръсти, от окървавените върхчета на пръстите им.

— Интересно как платът все пак се запазва тъй бял, макар те самите да живеят като свине.

— Сигурно след това го перат.

— Но не мислите ли, че в такъв случай употребяват някакви отровни средства за изпиране?

Една от шведките се обади за утешение:

— Ами! Че те въобще нямат такива средства. Само ние имаме. Тук са толкова нецивилизовани.

Най-сетне автобусът бе готов за потегляне. Жените се качваха и сядаха най-отпред до шофьора, сигурно от страх, че може да им прилошее по време на пътуването. Те носеха в ръце пазарните си чанти, претърпкани догоре, настаняваха се по местата си и започваха да вадят покупките си. Сравняваха качеството и цените им. Ако някоя бе

успяла да купи нещо на по-ниска цена, а другите бяха взели същата вещ по-скъпо, веднага ставаше предмет на всеобща завист. Онази, която бе платила най-много, пък се боеше да не би съотечественичките ѝ да я сметнат за глупачка.

Появиха се пет от тукашните жени, облечени в черно, с толкова на брой големи, бродирани покривки. Зад тях цъфтяха бадемовите дръвчета. Жените разпериха покривките, които почти затулиха прозорците на автобуса. Шведките тутакси се подадоха навън. Започнаха пазарлъците и увещанията.

— Хиляда песети — поиска една от местните жителки за особено красивата си творба, която ѝ бе отнела месеци усилна работа.

Пътничките мигновено преведоха сумата в шведски пари. Хиляда песети, това правеше около осемдесет и пет крони. Не можеше да става и дума за такава цена.

— Триста — заяви една от шведките и показва банкнотата.

— Тогава седемстотин.

— Триста — не отстъпваше шведката, без да обърне внимание на факта, че местните жени бяха научили да изговарят цифрите на шведски. Облечената в черно испанка отчетливо промълви: „Седемстотин.“

— Седемстотин — повтори пак.

— Триста.

Шофьорът започна да става нетърпелив. Той имаше график, който трябваше да спазва. Включи бавно мотора, сякаш проверяваше дали работи.

— Триста — прошепна накрая жената в черно и протегна умоляващо едната си ръка, докато с другата подаде покривката, давайки да се разбере, че приема цената.

Сделката бе сключена.

— Ето ти точно триста.

Пробивът бе успял. Окуражени, останалите също настояваха за тази срамна цена. Четири покривки бяха купени за триста-четиристотин песети. Съревнованието бе отчаяло продавачките, а бе направило купувачките още по-безсърдечни и настървени.

Най-отзад на опашката от облечените в черно жени бе застанала старицата от пещерата. Тя бе привършила навреме своята покривка,

която беше най-красива от всички. Истински шедьовър. Дълга три метра и половина, покривката грееше с изумителните си шарки.

Като че старата жена дори не мислеше да я предлага за продан, когато чу скандалните цени.

— *Cuánto cuestá?* — попита Свеа, седнала най-отпред и трескаво обмисляща колко голяма става масата ѝ в къщи, когато я разтегне и подреди за вечеря за осем-десет гости.

Жената направи немощен жест.

— Само някакви си хиляда песети.

— Ще получите сто.

Покривката клюмна. Автобусът щеше да тръгне всеки момент. Под колелата му се кълбеше прах.

— Тръгни, но спри след десет метра! — заповяда Свеа на шофьора. — За това ще получиш бакшиш.

Автобусът потегли. Облечената в черно старица се затича, олюлявайки се, след него. Държеше покривката пред себе си така, че приличаше на голямо бродирано платно.

Автобусът спря. Вратата му през цялото време беше отворена.

— Добре, сто — прошепна в отговор испанката. — Вземи я.

Онази, която бе спечелила играта, сложи покривката на коленете си. Автобусът се понесе към следващото селище.

— Естествено трябва да я изпереш добре, преди да я сложиш на масата — посъветва я съседката ѝ в автобуса.

— Разбира се — отвърна Свеа, като мислеше за дома си, където покривката винаги щеше да ѝ напомня за пътуването. И имаше защо.

АРТУР ЛУНДКВИСТ

Трудно бихме могли да си представим панорамата на днешната шведска култура без оригиналното и осезаемо присъствие на този самобитен и завидно ерудиран писател, поет, публицист, критик и преводач. Артур Лундквист (1906) е автор на стихосбирките „Жар“ (1928), „Оголен живот“ (1929), „Черен град“ (1930), „Бял човек“ (1932), „Нощни мостове“ (1936), „Песен на сирена“ (1937), „Живот като трева“ (1954) и др., на поемата „Агадир“ (1961), на романите „От едно населено усамотение“ (1958), „Преживяванията на Ориан“ (1960), „Валс във Виндинге“ (1956), „Комедия е Хегершуг“ (1959), на много разкази, новели, пътеписи и обзорни литературни студии.

АРТУР ЛУНДКВИСТ

ЖЕРТВА НА ДЖЕК ЛОНДОН

Беше дребен на ръст млад човек или всъщност не съвсем млад. Къдравата коса и големите сини очи му придаваха детински вид. Да, очите му бяха големи и сини като на ленокосо момиче.

Неговият любим писател беше Джек Лондон. Винаги носеше със себе си една или повече орфани от четене книги на Джек Лондон. Към всякакво друго четиво се отнасяше с пренебрежение: не, никой друг не признаваше освен Джек Лондон.

Пък освен това се казваше Юхан Ларшон и следователно имаше същите инициали като тези на Джек Лондон. Сам си промени името от Юхан на Джони, това звучеше съвсем по американски. С Ларшон обаче не можеше да направи нищо, но го изговаряше Ларсен, като Вълка Ларсен.

Джони беше скитник като Джек Лондон, наричаше се босяк по шведски и бродяга по английски. Научил бе десетина английски думи, които произнасяше тъй, както се пишеха.

Бродя, казваше. И бродеше наистина. Това не звучеше толкова странно. „Бродене“ си е хубава шведска дума. Разбира се, че човек може да броди, щом му е по-добре, отколкото да върви.

Джони се появяваше само в топлите годишни времена. Какво правеше зиме? Това държеше в тайна, като нещо извънредно позорно.

Но хич не се боеше от сняг и мраз. Нима Джек Лондон не се е борил със суровата природа, в Клондайк, с кучешки впряг и топли ботуши, следван от Бък и Белия зъб!

Трябваше да се отпрати поне към Норланд и да копае там злато. Но толкова надалеч не бродеше. Рядко напускаше родния край. Сякаш бе вързан с въже за краката като спънат жребец. И то с не особено дълго въже.

Не разпитвах Джони, но той сам намекваше за това-онова. Отначало, преди да се опознаем по-добре, той се впускаше в подробни обяснения и ги повтаряше, сякаш подхващаше приятна за тананикане песничка. Тогава очите на лицето му изпъкваха големи, сини и

замечтани, а пък то самото някак се смаляваше и подмладяваше, ставаше почти детско.

— Има една малка стопанка на голям дом — сподели той полушепнешком и доверително.

Знаех, че една книга от Джек Лондон бе с подобно заглавие. Не я бях чел. Започнах, но ми се стори скучна. Не исках обаче да призная това пред Джони и затова рекох, че според мен книгата е тежка.

— Още си прекалено млад — отвърна той. — Изчакай две-три години и отново я вземи. Тогава ще видиш. Превъзходна е! Не можеш да четеш за малката стопанка на големия дом, без да я обикнеш.

Изрече „да я обикнеш“ тъй направо и искрено, разширените му сини очи тъй засияха, че аз поруменях. В нашия край не бе прието да се говори за такива работи. Човек не обичаше, това бе прекалено изтънчено и претенциозно, звучеше книжно и чуждо, както говореха господата. Дори не казвахме, че обичаме бог, когато не прибъгвахме направо до библейски изрази. Не, задоволявахме се да държим на някого, да харесваме, да гледаме благосклонно. В най-лошия случай пощурявахме по него.

Но Джони я бил открил в действителност, тази малка стопанка на големия дом. Къде точно се намираше тя, не узнах, той го пазеше в тайна. Но тя съществувала, тя го очаквала.

Има ли намерение да се ожени за нея? Веднаж му зададох подобен въпрос, който отекна грубо и глупаво, почти тутакси го схванах.

— Да се ожения? — повтори провлечено Джони и ми хвърли печален, съчувствен поглед. — О, не, толкова луд не съм! Разбери, момче, това е романтично!

Джони винаги ме наричаше момче, но обръщението съвсем не звучеше както в училище. Неговото „момче“ бе по-различно, сякаш не бе същата дума, а начин за общуване между бродяги, които дори и в по-напреднала възраст можеха да си викат един на друг „момче“.

Онази малка стопанка живеела нейде в голяма синя къща. Е, не чак толкова голяма, но спокойно можела да се назове обширна. Била синя къщата, боядисана в наситен син цвят. Достатъчно било само да си помисли за наситеносинята къща, и получавал сърцебиене, казваше Джони.

Около къщата се извисявали брястове, гъвкави, красиви дървета, тъмнозелени и натежали от листа, с черни сенки край тях. Джони обикновено заставал в някоя сянка, зад стволите на брястовете, с лице, побледняло и както сам предполагаше, зеленикаво поради светлината, процеждаща се през листата.

Къщата била разположена на малко хълмче, имала много прозорци и все с бели пердета. Често един от тях бил отворен и вятърът си играел с пердето, повдигал го като с невидима ръка.

Долу, току до брястовете, имало поточе, чийто ромол огласял тишината. Джони винаги се заслушвал в бълбукането му, щом секнали звуците на пианото.

Защото тя свирела на пиано в голямата синя къща. Джони никога не я бил виждал с очите си как свири, но това не можело да бъде друг освен нея. Свирела само вечер, доколкото успял да разбере. И тогава отваряла някой прозорец към брястовете, дори в случаите, когато пръскал дъжд. Сякаш свирела за него.

Понякога, в паузата, отивала до прозореца. Облягала се на перваза и поемала дълбоко дъх, погледът ѝ се плъзгал над зеленината, може би нагоре, към простора на вечерния полумрак. И както си поемала така дъх, Джони виждал да се повдигат гърдите ѝ.

Имала висока, красива гръд, мечтателно разказваше Джони. Истинско блаженство било да я видиш, да си спомняш за нея. Но аз не бих могъл да си я представя, докосната от някого.

Той не знаеше дали е омъжена, или не, дали живее сама, или не, в голямата синя къща. Рядко виждал там други хора, и то несъмнено все случайни посетители.

За Джони тази жена бе сама в къщата, млада и замечтана, свиреща на пиано, изпълнена с копнеж по него и с очакване.

Никога ли не е влизал в къщата, никога ли не е говорил с нея?

О, не! Стоял си в прикритието на дървесните стволове, в сянката на брястовете. Нека да не го забелязва, това би могло да я уплаши. Може би по някакъв начин тя осъзнава неговото присъствие, усеща, че той е там, че я слуша и вижда.

— Разбираш ли, момче, това е романтично!

— И никога ли няма да има нещо друго? Какво би направил Джек Лондон?

— Когато стана такъв като Джек Лондон, тогава може би! — отвръщаше Джони и в очите му припламваха сребристи искрици.

— Но как ще станеш като Джек Лондон?

— Не зная точно — замисляше се Джони. — Ще се опитам да му приличам във всичко, доколкото е по силите ми. Да бродя наоколо. Да пътувам от време на време контрабандно с товарни влакове. Да чета неговите книги, от кора до кора, една подир друга, да заживея с тях, така да се каже. И още не съм изчел всичките, радвам се, че ми остават още няколко, не знам точно колко. За щастие той е писал много, много.

— Но ти не пишеш книги — възразявах аз. — Не копаеш злато. Не се гмуркаш за перли в морето.

Джони свеждаше глава, сякаш съкрушен от непосилно тежки обвинения.

— Да, това е истина — въздъхваше, — не е леко да бъдеш като Джек Лондон. Може би никога не ще го достигна.

Заедно обсъждахме трудностите, свързани с това, да бъдеш съвсем като Джек Лондон. Седяхме или в моята, отделена от другите помещения, стаичка, долепена от другата страна на комина с готварската печка и до големия каменен пруст. Или в дърводелската работилничка, край някой път или под усамотено дърво.

Джони идваше твърде често, преброждаше селото и тук всички добре го познаваха. Беше весел и простодушен, охотно поработваше известно време, за да си осигури храната и подслона. Обикновено спеше в дърводелската работилничка, загърнат в стара завивка, от чиито дупки се ронеше памучният пълнеж. Нареждаше си легло край стената, в купчина талаш, която никой така и не измитаеше.

Малко му завиждах за тази постеля и понякога, след поредното му посещение, опитвах да спя там. Искаше ми се и аз да бъда бродяга, да лежа загърнат в завивката в купчината талаш. Но не можех да мигна. Вятърът пищеше през счупения прозорец, талашът ме удряше в носа със силната си миризма и аз вдишвах прах, който дращеше гърлото ми. При най-малкото мое движение талашът извънредно неприятно шумолеше и скриптеше. В края на краищата се предавах и се шмугвах обратно в стаичката си.

Джони участвуваше на драго сърце в игрите на по-големите деца. Хвърляше топка и бе ненадминат в мятането на диск, където дори и аз

с дългите си ръце не можех да се меря с него. По време на играта той се смееше бурно и весело, звънливо, като ронещ се наниз от перли.

Когато Джони идваше, аз също участвах в игрите. Инак се считах, пък и в очите на другите бях, прекалено голям и твърде израснал на височина. Стърчах една глава над Джони. Но в негово присъствие не можех да се сдържа да не участвувам. Той превръщаше играта в нещо съвсем ново, в някакво действие, присъщо на възрастни, в показ на майсторство.

Джони въведе и овчарския скок в селото. Беше завидно ловък в тази дисциплина, а аз не бях особено силен в ръцете, за да се представя що-годе прилично. Джони изкусури за целта един прът, който после пазех известно време, и за пръв път в селото демонстрира овчарски скок.

Попита ме:

— Можеш ли да скачаш с прът? Аз, колебливо:

— Не...

И Джони, въодушевено:

— Ще видиш колко е чудесно, момче! Ела да си намерим прът!

Тръгнахме, въоръжени с малка брадвичка, и затърсихме в най-близкия участък от гората подходящо дърво. Избрахме брезов ствол, прав, гладък, без клонки, с бяла кора. Трябваше само да се изостри в единия край и да се отсече листната корона. После смъкнахме кората, ръцете ни лепнеха от брезовата смола, стволът бързо изсъхна и отначало още понатежаваше, но с всеки изминат ден ставаше по-лек и прорязан от доста пукнатини.

Та тогава Джони показва овчарския скок. С лекота се прехвърли над едно въже за пране, опънато на малко по-голяма височина от ръста на нормален възрастен човек. Прескочи и един бухнал люляков храст, косо се издигна във въздуха с помощта на пръта и полетя, едва докосвайки върха на люляковия храст. Беше красиво.

Преди да се засили както трябва, Джони заставаще неподвижно, премерваше се с пръта, насочен право към целта, впускаше се напред и забиваше пръта в земята, издигаше се нагоре, нагоре, много над своя собствен ръст, по-високо от самия прът, който, след като Джони го пуснеше, сякаш се колебаеше във въздуха на коя страна да падне.

Джони показва и овчарски скок на дължина, който не бе особено красив, но комай по-полезен. Така прескочи рекичката, там, където тя

бе широка колкото шосе. Приклезна, пхна пръта във водата, тъй че наоколо полетяха пръски, и се прехвърли на другия бряг, като тялото му описа дъга. И то само за миг, без да се измокри, без да джапа във водата и да търси брод. След това трябваше само да вземе обратно пръта, преди да го отнесе течението. Ето защо следваше да се забива на място, където дъното е твърдо и не особено дълбоко.

Джони ми показва, че има два сраснали пръста. На лявата му ръка показалецът и средният пръст бяха съединени с парче кожа чак до края на ставата, което донейде приличаше на ципа, каквато имат на краката си гъските.

— Това не е случайно, момче! — тайнствено рече Джони. — Това е нещо като риза, нали знаеш, че някои се раждат с риза, обвити в було. Това було скоро се сбръчква и пада, но кожата между пръстите ми си е останала. Една циганка ми предсказа, че в живота ме чакат големи събития. И то, макар че имах само една корона, с която да ѝ платя. Значи, трябва да е истина.

Завиждах му за кожата между пръстите, самият аз бях лишен от каквито и да било странности, не бях роден и с риза, просто нищо. Явно пълна безнадеждност, никакъв признак, че ме очакват големи събития и забележителен живот.

Джони беше татуиран, още нещо, за което му завиждах. Под мишницата си имаше изрисувана змия, увита около кинжал. На гърдите му се виждаше жена, гола, ако не се смята рибята опашка, с която завършваше тялото ѝ от корема надолу. Това било русалка, обясняваше Джони, макар да бе излишно, виждал бях такива преди, естествено не в действителност.

Татуировките бяха в синьо и червено, истински шедьоври, твърдеше Джони, макар на едно място русалката да бе погрешно нарисувана. Това се дължало на обстоятелството, че татуировачът бил пиян и ръката, в която държал иглата, кривнала, а пък той от своя страна се оправдавал с това, че Джони не седял мирно. Татуировачът почти никога не бил трезвен, приходите от изкуството си превръщал тутакси в парливи напитки. Инак бил истински майстор, който можел да отиде далеч.

Джони се появяваше през един или два месеца, доста редовно, от ранна пролет до късна есен. Сетне изчезваше и цъфваше отново, след като зимата си бе отишла, в ден, когато слънцето заслепяващо бодеше

очите или ситен дъждец ръмеше над току-що наболата трева и над виолетовата гора с набъбнали пъпки.

— Пролетта иде с Джони — казваше той за самия себе си. — Това е сигурен признак. Като чучулигата. Като щъркелите.

— А малката стопанка на големия дом?

Още не бил ходил там, не отивал, докато не се разлистят брястовете, защото не можел да застане под стволите им без прикритието на листните корони, какво би си помислила тя в такъв случай.

През тази зима аз бях пораснал още повече и казах на Джони да потърси тази жена, дете свири на пиано, може би тя е съвсем сама в голямата синя къща и просто чака някой да отиде при нея.

Джони ми отправи укорителен, дори обиден поглед:

— О, не, това е невъзможно! Не бих могъл. Би било съвсем неправилно. Би накърнило романтиката, не разбираш ли това, момче?

Не, съвсем не можех да го разбера, защо да отлага, защо да чака толкова дълго? Джони не беше от ония, дето плашат с вида си, самотните по-възрастни жени не се бояха от него, а младите момичета допираха коленцата си и се кискаха, когато го зърваха да се приближава, малко предизвикателно, малко надменно. Имаше къдрава коса и изглеждаше толкова млад, но все пак си беше само един бродяга.

А може би Джони просто не искаше да се запознае с онази жена? Просто не искаше да се случва нищо повече, доволен от това, което е. Подобни подозрения обаче не изричах на висок глас, за да не го оскърбя или смутя.

Спохождаше ме и мисълта, че тя може би не съществува, че е измислена от Джони вследствие прочита на книгите на Джек Лондон. Но с такива съмнения май отивах прекалено далеч.

Джони продължаваше да говори за жената от голямата синя къща все тъй често, както преди. Дори се впускаше в подробности, описваше я как изглежда, какви дрехи носела, почти винаги била в бяла блуза, прикрепена на гърдите с брошка, а на бузата ѝ падал кичур руса коса.

Той познавал това, което тя свирела на пианото, и когато свършвала, внезапно дочувал ромола на потока под брястовете.

Отеквал като нежна водна музика, почти като леко ехо на звуците на пианото.

Стоял там, прикрит зад дървесен ствол, и гледал към прозореца, на който тя се появявала. Очите му били пълни със сълзи, те се стичали бавно по скулите му, но той не ги бършел. Плачел от щастието, което изпитвал в кратките мигове под брястовете. После тя спирала да свири и той поемал по пътищата в нощта, такъв самотен бродяга. Но затова пък усещал невероятно щастие и то топлело сърцето му дълго време след това.

Ако времето било хубаво, не можел да спи след такова преживяване, скитал ли, скитал, където му видят очите, без да усещат нито умора, нито тежест, едновременно щастлив и тъжен, а това ще рече — напълно честит.

Именно тя, тази жена, го задържала по нашите места, та да може по-лесно и често да се отбива до голямата синя къща под брястовете. Инак отдавна щял да се впусне по белия свят, да се хване на някой кораб като Джек Лондон, да иде в Щатите, обетованата, голямата земя с неограничените възможности, с влаковете, в които да пътува без билет, със златото, което да копае, родината на Джек Лондон.

Придобих впечатлението, че той не пътуваше контрабандно по влаковете толкова редовно, колкото искаше да покаже. Все споменаваше за това нехайно и мимоходом, като за дреболия, която се разбира от само себе си. „Там, на завоя, изчаках влака — казваше той, — метнах се вътре в него и потърсих някакво удобно местенце, където да се мушна, та да не ме открият.“ Най-добре било да се напъхаш в празен товарен вагон или пък пълен с приятен товар, например бали вълна или нови земеделски машини, за да се наместиш на пружиниращата седалка на някоя редосеялка или вършачка. От коне във вагон се плашел, а да пътуваш във вагон с вар, било отвратително, варта била негасена и достатъчно било да попадне малко от нея през някоя дупчица, за да започне да пуши и съска.

Съвсем очевидно бе, че той предприемаше контрабандните си пътувания с влак въпреки всичките неудобства само защото Джек Лондон е правел така, а той се считал длъжен да бъде негов достоен последовател.

И именно това пътуване с влак стана съдба на Джони. Подхлъзнал се или не успял да скочи, та му отрязали двата крака до

коленете. Върнал се от областната болница инвалид, безног човек, бродяга, който вече не бе в състояние да броди. Отбелязаха произшествието с няколко реда в местния вестник. От тази бележка и научих къде живее, не беше особено далеч.

Един ден взех велосипеда и се понесох натам, четири-пет мили. Не беше кой знае какво разстояние. Правех си сметка да остана да пренощувам там, а ако ли не — щях да се върна обратно.

На няколко пъти Джони ми бе разказвал за майка си и когато я видях, външността ѝ не ме изненада особено. Старата Ларшон живееше в усамотена къщичка, небоядисана и сива, но заобиколена с много цветя и зеленина.

Тя излезе навън, когато подпирах велосипеда о покрития със сребрист мъх ствол на едно овощно дърво. Гръбнакът ѝ бе превит, но очите щъкаха, живи като на врабче. Когато попитах за Джони, лицето ѝ просия.

— Юхан (тя наричаше сина си Юхан) ще се радва на това посещение — рече тя със своя охриптял от старостта глас. — Нали сега е прикован на едно място, бедничкият, и не може да иде никъде. А толкова обичаше да обикаля и да шари насам-натам. Добре поне, че ръцете и дланите му са здрави, та може да плете кошници както преди.

Аха, значи, Джони плетял кошници, той никога не бе споменавал за това.

О, да, та нали те се препитавали от кошниците, освен дето държали крава и прасе. През зимата Джони оставал у дома и плетял кошници. Но щом пукнела пролетта, безпокойството напирало в тялото му и той хващал пътя. За това е виновен само оня Джек Лондон, оня Джек Лондон, дето само за него говори, сякаш го познава лично, сякаш му е най-добър приятел, а не най-злонамерен подстрекател. Срещу Джек Лондон тя, майката, се борила напразно дълги години, но трябвало поне да се радва, че синът ѝ винаги се връщал в късна есен и се заемал с кошниците, че не пиел, не безчинствувал с жени и в много отношения бил добър и предан към нея.

Старицата съвсем не изприказва всичко това на един дъх, наведнаж, а постепенно, на части. И ми довери нещо много важно:

— Сега той вече не говори за оня Джек Лондон, май най-сетне сме се отървали от него! В такъв случай злочестината е донесла поне нещо добро!

Джони беше вътре в къщичката, поостарял, както ми се стори, значително променен, с не тъй сини очи, без дружелюбната си усмивка. И без краката си, само с чукачетата, които се губеха в широките крачоли на панталоните и го правеха да изглежда по-тежък, над него сякаш бе надвиснала някаква неподвижност, а ръцете му като че бяха станали по-дълги.

Седеше в кресло по средата на стаята, която му бе едновременно и работно място, може би по-точно работилница. На пода и край стените бяха струпани или подпрени големи наръчи хвойнови пръчки, с лико, свлечено тук-там и червеникаво-лилаво, почти с цвят на зреещи репички, а отдолу дървото прозираше бяло като кост и пръскаше приятно и свежо ухание на хвойнова дървесина.

Плетеше кошница, но я остави настрана, щом ме видя. Протегна към мен двете си ръце, като дете, което иска да го вдигнат.

— Колко е хубаво, че ме намери, момче! — възкликна той с нотка от предишния си ентусиазъм.

— Да, ето седя тук и гния, както виждаш. Край на броденето и начало на успокоението.

Смутеният в случая бе не той, а аз. Ръката, която му протегнах, притисна между своите две и се взря в мен изпитателно, почти тъй синьо, както преди, та трябваше да извърна поглед. Не знаех какво да правя с ръката си, той не я пускаше дори за миг, силно я стискаше и не знаех дали да не му отговоря със същото, или да отпусна пасивно длан.

— Аха, значи, караш велосипед, не си дошъл пешком! — отбеляза той. — Аз никога не съм се качвал на велосипед.

— Е, Джек Лондон... — подех аз, но се сепнах, когато забелязах лека тръпка по лицето му.

— Но сега и аз ще си набавя велосипед, ще видиш! — продължи Джони. — Макар че ще бъде с три колела и ще го движа с ръце. С такъв велосипед не се отива надалеч. Но все пак ще мога да пообиколя наоколо, за да не стоя все затворен тук. Събирам пари за такава триколка. За плетенето на кошници няма да ми бъде от полза, имам нужда от човек, който да ходи в гората, да реже хвойнови клонки и да ми ги носи.

— Плетеш кошници — рекох, — явно добре върви.

— Да, ти не знаеше, че съм кошничар. — Сухата усмивка на Джони бе по-скоро гримаса.

— Аз, разбира се, никога не говорех за това, исках да минавам единствено за бродяга. Но зиме седях при майка си и правех кошници. Работех усилено, за да бъда свободен, когато времето се стопли.

Джони взе две пръчки, накуснати в един чебур край него, и продължи малко разсеяно да оплита кошницата, като че без да мисли за това, което върши, с ловки пръсти, движещи се сякаш от само себе си. За известно време се въдвори мълчание.

Гледах към една лавица край стената, направена от сандъчени дъски и отрупана с книги с опърпани гърбове, разбрах, че са от Джек Лондон, безценното съкровище на Джони. А може би вече не са, може би вече не ги чете?

Лавицата бе украсена с бродирана покривчица с увиснали надолу краища, а върху ѝ — водна чаша с потопени в нея две тъмночервени рози.

Майка му бе сварила кафе и го внесе на поднос. За нас двамата, за Джони и мен. Майка му не пи, но остана в стаята и ни наблюдаваше. Говорехме главно за общи неща.

След като тя отново излезе, аз направих знак към лавицата с книгите.

— Четеш ли нещо? — попитах уж нехайно, без да споменавам Джек Лондон.

— Не, знаеш ли — подхвана Джони, — сега правя това по-рядко. Тъй като вече не мога да бродя, не изпитвам и охота за четене. Не е ли странно? Всъщност би трябвало да е обратното.

— Ами жената в синята къща? — попитах предпазливо.

Джони поклати леко глава:

— Да, и с това е свършено. Никога вече не ще я видя, не ще я слушам как свири на пиано. Е, може би така е по-добре, нали все някога трябва да се сложи край. Това не бе нищо повече от *романтика*, не казвах ли така винаги, а?

И накрая дойде окончателното признание:

— Знаеш ли какво, разбрах, че не ме е бивало да бъда като Джек Лондон. Наситих се и не страдам. Джек Лондон ми отне краката и той ги заслужи. Но стига му толкова.

Джони изглеждаше замислен, но не сломен. Плетеше кошницата си.

— Не, момче — възкликна той, внезапно оживен, — не ми е толкова зле. Знаеш ли, дори започнах да мисля дали да не се ожения. Да, този път наистина, едно добро момиче ме посещава от време на време и седи при мен. Другия път, когато дойдеш, може би ще имам съпруга и деца.

Но аз никога не го посетих пак. Оставих го привечер и се прибрах с велосипеда си. Впоследствие чух, че Джони се оженил и имал няколко деца. Той вече не бе жертва на Джек Лондон.

АРТУР ЛУНДКВИСТ

ВОДЕНИЦАТА

Потокът бе пълноводен, почти рекичка. Идеше откъм горите и не пресъхваше никога, дори и през най-сушавите лета. В него имаше риба, най-вече змиорки, които се чувствуваха добре в дълбоката тинеста вода. Никой наоколо не я пречистваше, нито смущаваше рибата по друг начин. Понечеше ли някой да се окъпе през горещ летен ден във вировете, правеше това набързо и някак подплашено. На дъното се преплитаха дълги, жилави стебла от водни перуники, а самите те воняха лошо, покрити с малки червейчета. Сякаш погребални цветя, цветя за мъртъвци, за удавници.

Александер, собственикът на една стара воденица, имаше късмет с потока. Той протичаше най-напред право през неговия имот в крайнините на селото, където земята се спущаше надолу, към поплодородни площи. Значи, ползуваше сгоден пад на водата и бе независим от другите селяни, когато правеше бентове и събираше водата за воденицата си. Александер не бе истински селянин, едва ли го смятаха за такъв, бе само четвърт селяк, който обработваше само няколко парцела земя. Оставаше му доста време, за да бъде около воденицата си и имаше нужда от дохода, който тя му носеше.

Самата воденица обаче не бе нещо особено. Никой не мелеше там жито, а само овесено зърно и зоб за добитъка. Воденичните камъни бяха стари и похабени, Александер също не бе склонен да ги очуква така, че да мелят по-добре, сякаш щадеше камъните и не мислеше само за своето удобство. Собствената си ръж, от която приготвяше брашно и хляб, той прекарваше два пъти през воденицата.

Воденици вече почти нямаше, но преди ги имаше доста. В околността обаче тази на Александер бе единствената. Представляваше малка сива постройка, с обраснал в мъх сламен покрив, направена бе от греди, струпани една върху друга така, че образуваха стени, срязани в ъглите и грубовати, но стабилни. Воденицата имаше каменни основи откъм потока и надвисваше над него малко косо, клюмнала на едната си страна.

Понякога потокът се разливаше, през пролетта и есента водата достигаше дървените стени и тогава изглеждаше сякаш воденицата ще заплава над водата, но тя винаги си оставаше на мястото. При тези наводнения Александер не можеше нито да влезе във воденицата, нито да мели, водното колело бе тъй потънало във водата, че течението не можеше да го задвижи.

Едно воденично колело не се движи от падаща отгоре вода, нито от струя, имаща движение нагоре, нужно е водата да тече отстрани. Перките, наредени на водоравна ос, поддържат въртящ се камък, разположен близо до друг, неподвижен. Зърното се спуща между двата камъка през един отвор по средата, и това е цялото устройство.

Воденицата изисква грижи, тя непрекъснато трябва да бъде добре поддържана, започне ли празен ход, без мливо, камъните лесно могат да се загреят така, че зърното да се овъгли или да избухне пожар. Не една воденица е изгаряла по този начин.

Но на Александер му бе уютно във воденицата, стоеше в нея по цели дни и до късно през нощта, особено когато имаше много за мелене и достатъчно вода, както бе през есенните дни. А щом потокът замръзнеше, работата спираше, воденичният камък се сковаваше в лед, водата се движеше с тих ромол под ледената покривка, сякаш отдолу цъкаше часовник.

Заприщването на водата се осъществяваше посредством два големи дъбови пъна, поставени под прав ъгъл един към друг. В единия бе издълбан дълбок жлеб косо към воденичното колело, а във втория оттокът, по който оттичаше излишната вода, се отвеждаше в специален улей и по него — долу в самия поток.

Оттичащата се вода може да се свърже с един капак за змиорки, който не бе друго, а голям кафез с решетка, през който водата се изливаше като през разтворени пръсти на длан. През сезона за змиорки, на есен, Александер хващаше значително количество в своя кафез. В дома му се ядяха доста змиорки, та дори омръзваха — пресни или консервирани, солени или пушени. Той сушеше кожата им и ги продаваше, защото бяха търсена стока — много здрав материал, който почти не се протрива, използван за ремъци на ръчни зърнотрошачки и прочие.

През другите годишни времена кафезът за змиорки бе прибиран, така че те безпрепятствено можеха да странствуват по потока, като

минаваха през отточния улей, без да става нужда да търсят познатия изход и да се изтеглят по тъмно през мократа от роса трева, както правят змиите.

(Това е описание на една воденица, както си я спомням. Като дете често съм играл в някоя изоставена воденица.)

Воденицата на Александер бе на един пушечен изстрел от стопанството. Когато бе във воденицата през тъмните есенни дни, тогава се случваше да отвори вратата и да погледне към дома дали още има светлина в прозорците, или не. А и семейството му от къщата можеше да надзърне и да види дали фенерът на Александер продължава да свети долу, понеже не през всички вечери се долавяше шумът от воденицата, та да се разбере продължава ли още работата, или не.

Всъщност Бодил, жената на Александер, поглеждаше нататък и се заслушваше, въпреки че караше и децата да следят какво прави мъжът ѝ там. Трудното с Александер за нея бе, че той бе премного представителен, хубавец, премного истински мъж. Тя не би желала да бъде по-друг и все пак понякога ѝ се искаше, представяше си го сакат, болнав, съсипан човек, така че сама се ужасяваше.

Никога не можеше докрай да повярва на щастието, че има такъв съпруг. Себе си смяташе за доста невзрачна — някаква сива мишка пред великолепен, шарен като тигър котарак. Не можеше да мисли друго, освен че той я е взел само заради воденицата, защото тази именно воденица бе център на мисълта му. За стопанството той много-много не се грижеше, не мислеше за чифлика повече, отколкото за жена си, но и чифликът бе незначителен, също като нея.

Бодил ревнуваше воденицата, на драго сърце би я видяла да гори или да я отвличат придошлите води. Макар в същото време да разбираше, че това би съсипало Александер, без да го приближи повече към нея.

Когато Александер бе във воденицата, той се променяше, идваше и излизаше като чужденец в собствения си дом, голямата му глава с черни къдри посивяваше от брашнения прах, приличаше на някакъв побеляващ от годините пророк. Дори гласът му се променяше, ставаше по-глух и по-мощен, от него чашите по лавиците в кухнята звънтяха, сякаш се плашеха. В същото време слухът му отслабваше, от

воденицата бучеше в ушите му или може би брашненият прах се трупаше в тях.

Гърдите на Александер натежняваха по време на усиленото мелене, сигурно това се дължеше на вдишания брашен прах. Особено насън дишаше тежко и трудно и Бодил едва можеше да склопи очи. Кашляше и тя му приготвяше топла вода с мед, което донякъде го облекчаваше. По това време на годината той често живееше при нечовешки условия, връщаше се от воденицата посред нощ и веднага се вмъкваше в леглото, Бодил въобще нямаше покой.

Да, убедена бе, че Александер ѝ изневерява с воденицата, и това бе като че ли по-лошо, отколкото връзката му с някоя жена. Какво да стори на една воденица, не можеше да я нападне, пък и не идеха ли оттам нужните допълнителни приходи за домакинството? Не можеш да избухнеш в гняв срещу една воденица и да искаш от мъжа да си стои у дома, край тебе.

Стана ѝ по-леко, когато почна да си въобразява, че край Александер има някоя жена, това бе по-приемливо, отколкото воденицата. Нямаше никакви по-сигурни доказателства против тази жена, знаеше, че не я е виждала, нямаше определено подозрение коя би могла да бъде. Но ѝ се искаше мястото на прелюбодеянието да е тъкмо воденицата: там да се срещат, докато воденицата меле.

Александер работеше през тъмните есенни вечери до късно през нощта, когато другите спяха: колко лесно бе тогава за една жена да дойде при него, да мине покрай потока, между храстите и да се промъкне през вратата на воденицата! Воденицата мелеше, шумеше, нищо друго не можеше да се чуе, дори и да залепиш ухо на стената. Всичко изглеждаше толкова невинно. Светлината на фенера се отцеждаше през малкия прозорец, подобно на жълтеникаво око в мрака, но Бодил знаеше — вътре има толкова много прах от брашното, че нищо не можеше да се види. Не вървеше също да се появи и внезапно да отвори вратата защото отвътре имаше кука.

Да, какво ли не можеше да се върши вътре в тая воденица, без никой да види или да забележи това!

И тогава Бодил се замисли за вдовицата Ана, която стана за нея източник на безпокойство. Тя видя един ден как вдовицата отиде там с чувал в ръчна количка, без да мине по пътя покрай стопанството, както правеха хората с каруци, когато отиваха на воденицата; не, тя бе поела

пътеката, която следваше потока. За нея оттам бе по-близо, вярно, и може би не ѝ се искаше да я гледат без нужда как бута количката. На Ана се искаше да бъде някак си по господарка, но тя имаше прасе, за което трябваше да смила зърно. Живееше сама и нямаше мъж да ѝ помага. Или ако имаше такъв мъж, както се носеше слух, той не желаше да се издава, като се появи с нейната количка.

Нямаше нищо особено в посещението на вдовицата Ана във воденицата, тя само идваше с ръчната си количка и с чувала овес, вървеше край потока, но все пак съвсем открито, посред бял ден. Връщаше се след някой ден и си взимаше чувала, цял побелял от мливото. Не, нищо не можеше да се каже във връзка с това. И все пак: Бодил нямаше покой всеки път, когато вдовицата отиваше във воденицата с чувала си, следеше да не би посещението ѝ във воденицата да се удължи премного. Не можеше да си намери работа или повод, за да иде и тя до воденицата и да види как протича посещението, Александер би се разгневил и би я наругал в присъствието на чужди хора, а пък тя не искаше да се изложи на такова нещо.

Не можеше да прави нищо друго, освен да се безпокои. Всъщност тя не вярваше, че във воденицата се върши нещо тайно между Александер и вдовицата Ана.

Но не можеше да не си въобразява и фантазира, сякаш имаше неизбежна нужда от такива фантазии.

Александер и вдовицата имаха това, което Бодил наричаше в себе си пълноводие на коса. Тази Ана имаше забележително голяма коса, гордо украшение, която продължаваше да е жълто руса, като зряла пшеница, и която я правеше да изглежда по-млада, отколкото беше. Александер пък имаше гъсти черни къдри, когато не бяха напудрени от брашнения прах във воденицата, и тази коса отговаряше на косата на вдовицата: цветът на единия косъм се привлича от другия, черното се притегля от русото. Самата Бодил бе с рядка коса, безцветна, не можеше да покаже нищо друго освен плитка като опашката на плъх.

Случи се веднаж така, че Ана отиде с чувала си, но не го бе взела обратно с мливото, доколкото Бодил бе могла да забележи. Тя бе принудена да запита Александер за това: „Онази, Ана, вдовицата, още ли не е прибрала чувала си?“ И Александер, който бе седнал и ядеше,

прегълътна хапката си, погледна я тежко като смутен вол, преди равнодушно да отговори: „О, прибра си го!“ И Бодил трябваше да продължи: „Кога?“ Александер мълча толкова дълго, че тя едва ли очакваше вече отговор, но ето го! каза: „Преди няколко дни, една вечер си го вдигна, какво от това?“ Така Бодил трябваше да отстъпи с едно безлично: „О, не, аз само питах.“

Но Бодил бе открила нещо, което подпали огъня у нея, искра в прахан, която се бе събирала дълго време и бе готова да приеме искрата: така, значи, вдовицата е била там вечерно време, това бе сигурно, може би посред нощ, кой знае колко дълго е стояла там, можело е тогава да се случи това и онова. Самата тя обаче не бе забелязала нищо, а Александер изглеждаше съвсем незасегнат, равнодушен като прозявка, може би с това той искаше да прикрие нещо.

Бодил многократно увеличи бдителността си, нямаше нито телесен, нито душевен покой, когато Александер се намираше във воденицата. Сякаш болест я разяждаше, изгаряше я треска, тя самата забелязваше какво става с нея, но не можеше да направи нищо, то бе по-силно от нея.

И когато вдовицата Ана следващия път отиде с чувала във воденицата, състоянието на Бодил бе непоносимо.

Вечерта тя държеше воденицата под око през цялото време, не я съдържаше дома, за да не пропусне нещо. Излезе малко навън, за да дебне, луната разливаше бледата си светлина, нищо не можеше да отбегне погледа ѝ. Времето обаче отминаваше, никой не се появи, воденицата мелеше еднообразно и сънливо, окото-прозорче мъждукаше, почти нищо не се виждаше.

Когато воденицата най-сетне утихна и към полунощ все още никой не излизаше, Бодил се разбърза, обхваната от внезапна идея: тя бързо се съблече и легна в леглото на Александер, като се престори, че спи.

Той се прибра, щеше тъкмо да се отпусне в леглото, когато видя, че там спи жена му. Пораздруса я, събуди я грубовато и я отпрати към собственото ѝ легло, като тежко се прозяваше. Тя се опита да се умилква, да го съблазни, но тутакси долови гнева му, знаеше колко непреклонен е той, и се измъкна, като се престори, че просто е объркала леглата.

Не, точно така е, значи: Александер никога не се докосва до нея по време, когато воденицата работи, тогава сякаш тегнеше някаква забрана, налице бяха два полюса, които не можеха да се срещнат. Когато мелеше, цялата му мъжка сила отиваше в работата, не оставаше и помен от желание за друго. Но нали то важеше и за други жени, а не само за нея? Не бе сигурна в това, би могло да бъде и тъкмо обратното: страстта му тогава може би се насочваше в друга насока.

Той рядко се приближаваше до нея, съвсем рядко, и тогава всичко ставаше бързо и със сила, сякаш не можеше да се владее. Тя разбираше, че не го привлича, никога не бе могла да постигне това, не очакваше, че изобщо ще ѝ се удаде, подобно искане би било прекалено голямо от нейна страна: левентът, красавецът Александер, а до него тя, невзрачната. У нея имаше празнота, незапълнена празнота, студена пустош.

Александер веднага потъна в дълбок сън, дишаше тежко и трудно. Бодил лежеше будно и го чуваше. Раздразнението ѝ не можеше да утихне, не бе в състояние да остане в леглото, а стана, надяна някакви дрехи и излезе.

Луната още светеше, пръскаше бледи ивици светлина, като някаква мъгла от сипещо се брашно: сякаш високо в простора мелеше воденица. Тя бе толкова нервна и ожесточена, че дори лунната светлина се вмъкна в нейните фантазии.

Без да разбере как, озова се долу край воденицата, където водата в бента издаваше лек плясък. Натисна вратата и се промъкна, воденицата не бе заключена, крадци по тия места нямаше. Блъсна я мирис на брашно, лек и малко задушлив, брашненият прах стигна до носа ѝ, гъделичкащ, сякаш за да предизвика кихавица.

Воденицата и се струваше почти като живо същество, като жена, страстна и готова за коварство, тайно привличаща, изпълнена с глождещ трепет. Омразата обхвана Бодил със задушаваща мощ и тялото ѝ се раздруса: тази проклета воденица бе причина за нещастieto ѝ в живота! Тя ѝ отнемаше Александер, опитваше се да отнеме разсъдъка ѝ, лишаваше я от душевен покой. Тя самата се превръщаше в жена, привличаше други жени също, за да изкушава Александер и да го подвежда: не можеше да прави разлика между едното и другото.

Опипваше с ръце в мрака, изпитваше погнуса, когато усещаше студена паяжина, насипана с брашно, полепнала по пръстите ѝ. Блъсна се в кутията с кибритените клечки, с която Александер палеше фенера, беше вече полупразна, скоро клечките щяха да се свършат. Пое кутията с лепнещите си в брашно ръце, извади клечка и я запали. Погледна фенера, който висеше на куката си на покрива, и го запали със същата клечка, свали го от куката и започна да се оглежда наоколо под светлината му.

Видя воденичните камъни, сандъка за брашното, жлеба, по който изтичаше смляното зърно, ръждясалата желязна ос, която бе изтеглена между две греди в пода, погледна водата, която тъмнееше около воденичното колело, не струя и все пак неспокойно течаща. После тя се обърна и освети с фенера ниската скамейка с чували: чували със зърно, които чакаха смилане, и чували със смляно зърно, вече готово. Тя удари с ръка върху един от чувалите, почувствува твърдото му съдържание като някакво студено мъртво тяло, брашното вдигна бял облак над себе си.

Нямаше никаква жена, никаква следа от тайни. Това бе убежището на Александер, неговото гнездо, където водеше живота си на чужд човек. Но не можеше да се види нищо друго, само неговият кът, мястото, изпълнено с присъщата му чудноватост, с всичко онова, до което Бодил не можеше да се добере, от което тя бе лишена: хубостта, мъжествеността, които не можеше да притежава, които той сякаш не съзнаваше или пазеше за самия себе си.

Стоеше сама и безпомощна, отритната в тази воденица, която бе станала негова собственост като част от получено от нея наследство, воденица, която е била нейна, тази проклета воденица, която ѝ измени, която предателски действа зад нейния гръб. Полазиха я мразовити тръпки, тя се сви и смали, стоеше неподвижна с фенер в ръка, мисълта ѝ блуждаеше и всъщност не се спираше на нищо, чувствуваше само тъмна, зинала пред нея и в нея горчивина.

Изпуснатият фенер бе по-скоро някакво примирение, отколкото действие. Той падна на пода, с дрънченето на разбито стъкло, изви се пламък, който трепкаше и се люшкаше, преди да запали потеклия петрол. Бодил отстъпи назад пред пламъците, които избухнаха. Паяжините, засипани с брашно, горяха бързо, като пердета, и съскаха. Бодил изхвъркна навън и затръшна вратата зад себе си.

Без да се оглежда, тя забърза към стопанството, имаше чувството, че газии във вода, че среща съпротива, сякаш въобще не се придвижва. Задъха се, пот изби по тялото ѝ; въпреки краткото разстояние забеляза това едва след като стигна дома и се разсъблече, за да се вмъкне в леглото. Не погледна Александер, сякаш се страхуваше, че ако погледне към него, ще го събуди.

Сега лежеше, обляна в студена пот, и виждаше светлината от горящата воденица през стъклото на прозореца. Отражението на пламъците трепкаше по стената срещу нея като шеметна борба между светлини и сенки, приличаше ѝ на някакъв подвижен, разноцветен тапет. Страхуваше се само, че Александер ще се пробуди, но той продължаваше да спи тежко и трудно дишаше. Изкуси я мисълта да погледне към него: видя едрият ръст на мъжа, очертан под завивката, хубавото лице, забито във възглавницата, гъстата тъмна коса. Почувствува, че някакво парче лед сякаш се стапя у нея, стана ѝ топло, приятно, чувствуваше се освободена от тежко бреме. Мислеше, че сега го притежава, по друг начин.

Не се събудиха и децата, струваше ѝ се, че въобще всичко наоколо спи. Сиянието на пламъците почна да секва, Бодил знаеше, че воденицата е изгоряла и я обхвана странен покой. Не мислеше какъв ще бъде утрешният ден, най-сетне вече можеше да се отпусне и да заспи.

АРТУР ЛУНДКВИСТ ВЪЗКРЪСНАЛИЯТ

Селянинът Готфрид бе необикновено як мъж и продължаваше да бъде невероятно силен, въпреки че навлизаше вече във възраст. Ревниво пазеше своята слава на голям здравеняк и не му се искаше да признае какво коварно отслабване на силата си. При всеки подходящ случай се стараеше да я покаже.

Да вдигне цяла голяма свиня и да я пренесе на ръце от кочината до мястото за колене, не му струваше никакви усилия, той дори не се задъхваше. С лекота качваше сто килограмови чували с ръж на гръб по стълбата на хамбара. Малко по-тежко бе за него, когато в съревнование с млад здравеняк трябваше да се изкачи по стълбата, опряна на покрива, с чувала ръж на гърба, чак до стряхата, да се обърне и да се спусне отново надолу, без въобще да спре, за да си поеме дъх.

Готфрид имаше и обичая да се надпреварва с работниците си в стопанството, когато сечаха дървета, копаеха канавки, събираха сено или жънеха. Не искаше те да бъдат на равна нога с него, дори им даваше преднина и ги поставяше в по-изгодно положение, за да ги поощри и предизвика. Тогава той не винаги надвиваше, но се вземаха пред вид неравните условия. Най-често обаче излизаше победител и запазваше позицията си на най-силен мъж, при това имаше и полза, дето хората извършваха повече работа.

Готфрид изглеждаше намусен с широката си, вдлъбната брадичка и с отпуснатите надолу краища на устните си. Усмиваше се леко, почти тъжно, и то най-вече след някоя победа при поредното премерване на сили, и тази едва доловима усмивка бе най-много, което си позволяваше. Той бе по-едър от повечето хора, макар малко гърбав, сякаш през младежките си години не е имал достатъчно място да расте право нагоре поради схлупения таван. Но човек получаваше впечатлението, че и в приведения му гръб се съдържа сила, също като вода в гърбицата на камила.

Той се бръснеше с нож всяка неделна сутрин. Тогава космите на брадата бяха като тънки, блестящи стоманени игли и напомняха за

лъснал от употреба дарак. Един от обичайните му жестове бе да търка брадата си с ръка и тогава се чуваше остър, стържещ звук. Единствените случаи, при които се поглеждаше в огледало, сигурно бяха по време на неделното бръснене и тогава кривеше лице в ужасни гримаси, сякаш тази гледка бе за него мъчение, по-голямо, отколкото самото бръснене.

Но в гордостта си от своята необикновена сила Готфрид в крайна сметка отиде твърде далече. Беше в един много горещ летен ден по време на жътвата, зрялата зимна ръж бе достигнала човешки бой и се люлееше от време на време под лекия ветреца, класове и стъбла се триеха помежду си и сякаш ножове се наточват един в друг или ножица прерязва хартия. Косите пък свистяха протяжно, когато минаваха през стъблата с някакво остро „сссвввииич“, когато се извиваха в полукръг през ръжта, близо до земята, към корена, където стъблата са малко червеникави, и в откоса се примесва малко зеленина, понякога отделни стръкове мак или синчеца, които никога не са успявали да вирнат глава над избуялото стъбло и поради това останали доста крехки и бледи стръкове.

След всяко замахване на косата отрязаните стъбла образуваха плътен сноп над светлата бариера на ръжта. Стъблата се прерязваха малко косо, останалите недокоснати упорствуваха с острите си върхове, които се огъваха под тъпчещите отгоре им дървени обуца, но болезнено биха уболи гол крак, стъпил върху им. Всеки стрък бе малка тръбичка, внезапно отворена и взряна нагоре към светлосиния летен небосклон, но едва ли човек би я забелязал, ако не се наведеше и не я погледнеше отблизо.

След мъжете с косите вървяха жени и невръстни момчета, които вдигаха пожънатите класове, събираха ги на купчинки в ръцете си и ги привързваха. Повечето имаха наръжавници, ушити от стари ризи, изтеглени чак до дланите, които ги предпазваха от остро убождане на ръжения клас и от силно протриване. Без тях китките и мишниците скоро се покриваха изцяло с червени точки и малки ранички, сякаш са били нападнати от хищни дървеници.

Завършиха ли цяла бразда, те отдъхваха няколко минути край синура на нивата и триеха потта от челата си. Мъжете наточваха косите на точиларското острило, което приличаше на къс дървен меч, поръсен със светлочервен метален прах, смазан с овча мас. Дръжката

на косата държаха здраво между коленете, докато точилото се плъзгаше нагоре и надолу по острието на косата ту от едната страна, ту от другата, равномерно, ритмично. Тогава се разнасяше своеобразно хлопане и ако човек го слушаше със завързани очи, би могъл да си представи цялата сцена по време на жътва.

В този именно ден Готфрид прекали. Не искаше да признае, че горещината го изтощава или че не се чувства особено добре. Потеше се като другите, но се правеше, че това е без значение за него. Може би му се струваше, че темпът на работа е намалял и искаше да подтикне хората. Тогава заяви, че обявява състезание на всички мъже и че ще изкара цяла бразда, облечен в кожух.

Другите се позасмяха подигравателно: с кожух в тази жега, виж, това е вече наистина нелепо. Но не им се изпускаше такава гледка: Готфрид в кожух сред избуялата ръж!

Предложението бе прието и Готфрид изпрати едно момче за кожуха. Това бе неговият зимен овчи кожух, с вълната, обърната навътре, солиден и тежък, като самата зима. Той не се задоволи да го наметне, ами го облече и закопча догоре. Не приличаше на човек, а по-скоро на животно, когато безформен и сгърбен грабна косата и захвана да жъне из нивата.

Работата продължи при обичайната тишина, хората бяха стиснали устни. Понякога някой хвърляше поглед към Готфрид в кожуха и се подсмиваше под мустак. Изглеждаше, че Готфрид ще успее, той вървеше напред и влагаше обичайната си сила при всяко замахване. Не личеше особено да се задъхва, но лицето му бе огненочервено, цяло обляно в пот.

Наближаваха вече края на нивата, когато Готфрид изведнаж се строполи. Той не падна, а се свлече със свистене, като че ли изпускаше въздуха си, и остана така, в кожуха, като безформена купчина. Изпусна косата, тя падна на земята, тъкмо при замахването, когато щеше да направи откоса. Готфрид бе притиснал ръце към гърдите си, като че ли в последния момент се бе опитал да разтвори кожуха. Лицето му не бе вече червено, а странно бледо, сякаш кръвта се бе оттеглила от него.

Другите мъже внимателно го вдигнаха и го изнесоха до пътя през нивите. Там го проснаха на тревата, без тялото му да оказва някаква забележима съпротива. Разтвориха дрехите и опипаха лявата страна на гърдите, където трябваше да бъде сърцето. Не усетиха никакво

туптене. За всеки случай някой реши да опипа и дясната страна, да не би сърцето му по погрешка да е там или да не би в паниката да са объркали лявата и дясната страна. И там не се усещаше нищо.

Мъжете свалиха шапки. Готфрид май бе умрял.

Отнесоха го у дома му в кола за снопи, положен върху разстлания кожух. Жътвата продължи след това прекъсване, но с двама души по-малко, тъй като и жената на Готфрид остави нивата, за да бъде у дома си край мъртвеца. Някой вдигна падналата коса, изнесе я от нивата и я окачи на една брезичка. После подеха работа на същото място, където бяха изненадани от внезапната смърт.

Не приказваха много по случилото се, но през остатъка от деня доста размисляха по това. Всички мислеха, че Готфрид наистина се бе пресилил, бе надценил силите си и бе предизвикал съдбата. И това накрая трябваше да стане, щом като той не желал да се сдържа сам. Може пък да не е бил толкова силен или здрав, както се опитваше да се представя.

Готфрид лежеше прострян върху една врата, изкъртена и положена върху две греди на гумното, тялото му бе загърнато в чаршаф. Това се изискваше от обичая. Готфрид още бе в долните си дрехи, без да бъде подложено нещо под главата му, но с книгата с псалми под брада, за да не се отпусне долната челюст, та устата да се отвори. Клепачите бяха спуснати, ръцете скръстени върху гърдите, всичко бе направено така, както трябва да бъде.

После трябваше да дойдат жените, които се грижат за мъртъвците, за да направят останалото, да обръснат наболата брада, един-единствен път не в неделно утро, да измият тялото, да навлекат върху него бяла нощна риза. После трябваше да се направи ковчег и да се внимава той да не бъде тесен за Готфрид. Следваха грижите около погребението и всичко трябваше да бъде добре подредено. Бе средата на седмицата, сряда, и погребението можеше да стане в неделя, така че да не се губи работно време посред дните на жътвата.

За всичко това мислеше съпругата на Готфрид, докато разтребваше из стаята. Тя бе някак си вдървена и замаяна от внезапното произшествие, не бе успяла още да пролее сълзи, те щяха да рукнат по-късно. Вместо да плаче, обмисляше и планираше, сякаш някой друг действуваше на нейно място, тя инстинктивно поддържаше

правилния ход на живота. Смяташе, че скърби, макар да не чувствуваше особено много тази скръб.

Изведнаж бе станало така, че тя не беше вече съпруга на Готфрид, а негова вдовица. Това бе дума, която се опитваше да смеле в мислите си: вдовица. Обръщаше думата, въртеше я и все пак тя не ѝ ставаше напълно понятна. Не ѝ звучеше като израз на онова, което е обичайно в такъв случай, някак си променяше се сега, когато ставаше дума за самата нея. Вдовица!

И как щеше да я кара без Готфрид? Ще задържи ли стопанството и ще го уреди ли по друг начин?

Не, сепна се тя самата, много рано е да мисли сега по тия неща. Мъртвецът трябва най-напред да бъде погребан.

„Защото той все пак бе наистина мъртвец, нали?“ — запита се изведнаж. Всичко бе станало толкова внезапно и по съвсем необикновен начин.

Беше слушала, че може да се провери с огледало дали някой действително е умрял. Влезе вътре и взе едно огледало, единственото в къщата, същото, което Готфрид откачваше от стената всяка неделна утрин, опираше го малко полегнало на една кана, когато сядаше край кухненската маса, за да се обръсне. Огледалото, не по-голямо от книга, в жълта дървена рамка, висеше на тенекиено пръстенче, пъхнато в кука. На някои места стъклото бе замъглено и даваше поизкривено отражение.

Вдовицата изтърка огледалото с престилката си. Стъклото бе сякаш посипано от светли петна от пръските на сапунена пяна. После тя самата се огледа в него, за да види дали е чисто, а може би и за да види себе си като вдовица, въпреки че това положение едва ли бе променило нещо в лицето ѝ. Тя въртеше ту главата си, ту огледалото, за да може да види истинския си образ.

В хамбара поддържа огледалото пред лицето на Готфрид. След това изпитателно се вгледа в стъклото му, но не можа да открие ни най-малка следа от пара на дихание. Само видя собствения си образ, също така ясно, както преди малко.

Да, Готфрид бе умрял.

Погребението протече както обикновено. Почерненият със сажди ковчег бе отнесен в църквата в кола с ресори, окичена с борови клонки, отрупан бе с венци и букети цветя.

Когато под звуците на органа, които се разливаха неравномерно и на тласъци, ковчегът бе внесен в църквата, той изглеждаше чудновато малък, много малък, за да побира едрия Готфрид с необикновената физическа сила. Сякаш Готфрид се бе смалил, сякаш силите изцяло го бяха напуснали след смъртта. Но тези, които носеха ковчега, пристъпяха тежко, убедени, че Готфрид напълно е запазил теглото си.

Чувството за нещо недействително овладя вдовицата с нова сила и ѝ попречи да плаче, както бе редно. Тя се преструваше, че риде от известно чувство на срам, но хлипането не бе дълбокият порив, в който се излива скръб. Тя предпазливо плюнчеше носната си кърпа и триеше очите си, за да се позачервят.

Но въобще не осъзнаваше реално, че Готфрид лежи в тесния черен ковчег, че именно него внасят и изнасят от църквата, че него откарват към зиналия гроб, че го спускат полека в земята, за да потъне в тъмната дупка, изпроводен от венци и цветя, от слово на пастора и от три буци пръст, примесени с дребни камъчета, които тропнаха върху капака на ковчега.

След това хората се упътиха към дома на покойния, образува се шествие от коли, които дигнаха по пътя облаци от бял летен прахоляк. Гърлата бяха сухи, ветреецът хвърляше прах и в очите, така че носните кърпи отново влязоха в употреба. Слънцето приличаше, всичко наоколо бе притихнало в зрялата пищност и великолепие на летните дни. Купчините снопове се редуваха с още неожънати ниви. Бе неделен ден, тихо, никой не работеше на къра. Сенките започнаха забележимо да се удължават, вечерта постепенно се спускаше.

Погребалната вечеря започна в пълна тишина, понякога само се долавяха сподавени гласове. Дългата маса посред стаята бе цялата отрупана с ястия. Гостите се нареждаха на опашка пред блюдата и си сипваха в чиниите от различните гостби, като бавно и с достойнство вкусваха от тях. Постепенно обаче се отпуснаха, насядаха край малките масички до стените. Никой не остана прав, това би било крайно неудобно, пък и не беше нужно, тъй като всички можеха да се разположат край масичките.

Дори имаше място за още един сътрапезник. Но никой не бе го забелязал, явно още не беше дошъл.

Първите чашки с ракия бяха вдигнати тържествено, с размяна на погледи и кимания. Бяха изпити мълчаливо, никой не се изкашля, никой не изрази с доволна гримаса колко е приятно силното питие. Лицата останаха още известно време спокойни, с безразличен поглед, сякаш бяха по-тъмно продължение на нагръдниците на ризите. После цветът им се промени, надигна се глъчка от гласове, и то тъй оживена, че нищо вече не отличаваеше погребалната гощавка от празничен, весел гуляй.

Нямаше музика, но чашите, порцелановите съдове и приборите звънтяха и увеличаваха врявата. Дори някой да бе намислил да държи слово за покойния, нямаше да му се удаде може би защото щеше да е неприлично да се разваля доброто настроение, пък и до слово не се стигна, понеже стана друго нещо. Вдовицата седеше до пастора не с така зачервено лице като него. Пасторът ядеше, пиеше и бърбеше непрекъснато, без едното да пречеше на другото. Гласът му бе мощен и кълтеше, без специално да се обръща към някого.

Вдовицата чувствуваше как главата ѝ се замайва и как откъм краката ѝ пропълзва слабост, а тялото ѝ се сгрява, при това не неприятно. Сигурно това се дължеше на ракията, с която не бе свикнала, тя пареше кожата ѝ, щипеше я и я гъделичкаше, сякаш лежеше на постеля от много тънки хвойнови клонки. Понякога дори забравяше, че е имало погребение, че седи като вдовица на вечерята, давана по случай смъртта на собствения ѝ мъж. Сякаш празнуваше нова своя венчавка, може би предсещаше нещо, които щяха да станат — такива мисли се въртяха в главата ѝ.

Тогава именно някои, а почти едновременно с тях и всички други, забелязаха, че на края, в ъгъла до вратата, седи нов гост. Никой не бе го видял да влиза, но изведнаж той се бе озовал там. И ако не бе самият покойник, то поне беше неговото привидение, толкова много приличаше на Готфрид, и все пак бе различен.

Седеше с шапка, дълбоко нахлупена над очите, които сякаш гледаха вторачено пред себе си, без да виждат никого. От вдлъбнатата брадичка стърчаха познатите избуяли побеляващи косми, но лицето, общо взето, бе необикновено бледо. Облечен бе в черно като другите гости, дошли на погребение, ала дрехите му изглеждаха окъсани и износени, като че е ходил с тях в буря и дъжд и се е промъквал през шубраци. Краката му бяха боси, без обувки, но не се белееха особено.

Всички глави се обърнаха към него, всички го разглеждаха, вкаменени от смут. Не бе проявена нито изненада, нито уплаха, цареше неподвижна тишина. Когато вцепенението премина, наново се дигна врява от недоизречени въпроси и възкличания. Погледите на мнозина шареха нерешително от човека край вратата до пастора: та той трябваше да се намеси, да каже това, което е нужно, да пропъди привидението, ако наистина бе такова.

Пасторът чувствуваше какво се иска от него. Той се подготви, изпъна лице, изправи се край масата.

— Кой си ти? — викна той с присъщия си гръмък глас. — Кажи кой си, в името на Христа!

Човекът край вратата не отговори, не помръдна, сякаш нищо не бе чул.

Пасторът викна отново:

— Кажи ни, кой си ти? Ти ли си мъртвият Готфрид Юнсон? Или си злочест дух? Или двойник на покойния? Заклинам те: разкрий се в името на бога отца, сина и светия дух!

Но човекът край вратата, изглежда, продължаваше да не чува нищо.

Ледена тръпка премина сред гостите на погребалната вечеря, мнозина пребледняха и затрепераха, опитаха се да станат, отново се отпускаха на столовете с подкосени колене.

Пасторът разбираше, че какво друго се иска от него. Отново набра сили и бавно, но твърдо се промъкна до мъртвеца или до непознатия пришълец, седнал на онова място. Вдигна високо бялата си ръка като за закланение и я спусна бавно на рамото му.

С въздишка на облекчение всички забелязаха, че непознатият, дето толкова приличаше на Готфрид, не бе привидение, не бе безплътен призрак. Ръката на пастора почиваше на рамото му като върху телесна твърдина.

Пасторът се опита да погледне оня в очите и да срещне погледа му.

— Ти ли си, Готфрид? — каза той с по-приятелски тон на гласа, сякаш двамата се срещаха пак.

Човекът, който може би все пак бе Готфрид, не отговори, но май леко кимна.

И всички изведнаж разбраха, че това бе той, мъртвият Готфрид, който по непонятен начин се бе върнал от царството на мъртвите не като призрак, за да ги заплашва или наказва, а като жив човек, възкръснал подобно на библейския Лазар.

И те вкупом се втурнаха към него, крещяха, олекнало им бе, чудеха се, бяха в същото време любопитни, макар все още дълбоко смутени и уплашени.

Много ръце се насочиха към него, опипваха го и виждаха, че е човек от плът, с месо и кости. Викаха името му, смееха се и дори отрониха по някоя и друга сълза.

Станало бе чудо! Истинско чудо! Да не повярваш! Никога не се бе случвало подобно нещо, откак се помни светът! Това трябва да е предзнаменование за нещо особено! Той, Готфрид, бе избраник! Победил самата смърт!

Те крещяха един през друг, всички бяха единодушни.

И го изнесоха или почти го извлякоха на най-близката маса, поставиха пред него много блюда едно до друго, като че ли той бе гладувал дълго време и бе страшно изгладнял. Подаваха му чашки ракия, много чашки се вдигаха към него и искаха да го накарат да пие.

Бавно, отчуждено и някак неохотно той започна да яде и пие. Всички го гледаха като някакво чудо. Той дълго време яде, пи, без да наруши мълчанието си с една-единствена дума. Все още бе странник, недостъпен, непознат.

И отново събраните хора бяха обзети от вледеняващо съмнение: наистина ли това е Готфрид? И в такъв случай наистина ли е жив? Не е ли някой друг човек, някой или нещо, което мами зрението и обърква сетивата?

Въпросът не получи задоволителен отговор тази вечер. Продължаваха да се примесват сигурността и съмнението, удивлението и страхът.

Завърналият се покойник седеше сред тях, ядеше и пиеше като жив човек и все пак от него лъхаше нещо далечно и чуждо като смъртта.

И непрекъснатото му мълчание не им позволяваше да разберат истината.

Дните след неделята, когато бе извършено погребението, протичаха както обикновено, навсякъде и в стопанството на Готфрид, с

жътвата и неотложната лятна работа.

В цялата околност много се говореше за случилото се, правеха се разни догадки. Но въпросите, поставяни вечерта след погребението, останаха, без отговор, съмнението глождеше хората и те се мятаха между всевъзможни предположения.

По този въпрос най-малко се говореше в стопанството на Готфрид. Той си бе все така ням, бе стопанинът, и все пак Готфрид не бе вече Готфрид, мъртвецът оживя, но в него нямаше истински живот. Седеше най-вече неподвижен, вторачил поглед пред себе си. Излезеше ли навън, бе все така чужд и далечен, изглеждаше, че не вижда нищо, че не проявява никакъв интерес към каквото и да било. Готфрид, който се славеше като отличен работник, сега не похващаше нищо, не се докосваше до сечиво.

От него се разливаше странна тъга, вееше някакъв хлад, повеи като от мазе или гроб. Хората си шушнеха, че пипнеш ли го, усещаш студ, студ като смъртта. Нещо не бе наред у него, това бе сигурно.

За вдовицата настъпиха тежки дни, мнозина я съжаляваха. Мислеха и говореха за нея като за вдовица, въпреки че вече не бе такава. Понеже Готфрид се бе завърнал дома, тя отново бе негова съпруга, след като е била вдовица няколко дни.

Скоро се отказа да го заговаря, тъй като той все мълчеше и изобщо не показваше по какъвто и да било начин, че чува какво му се казва. Тя отбягваше да седи близо до него, да го докосва, между двамата нямаше вече нищо. Боеше се, че нощем може да се приближи до леглото ѝ, но и това не се случи. Изглежда, той не изпитваше нуждите на живия мъж и за нея това бе облекчение.

Тя много мислеше върху станалото. Значи, Готфрид е бил само привидно умрял. Сигурно се е пробудил чак в ковчега, вече спуснат в гроба. Тогава се е обърнал, събрал всичките си сили, е разчупил капака, а гърбицата му е послужила като стенобойна машина.

Оказа се, че гробокопачът не зарил веднага гроба, а отложил това за следната заран. Не за пръв път правел така. И когато на другия ден затрупал гроба, не забелязал нищо особено, понеже въобще не му дошло на ум да погледне по-внимателно долу в ямата. Сторило му се, че там си стои както обикновено ковчегът, а той вече достатъчно се бе нагледал на ковчези.

Готфрид трябва да се е измъкнал от гроба, като дребните камъни и корени по стените са му послужили за опора. Било е вече привечер, не е имало никой на гробищата, никой не го е видял как се промъква в дългата си бяла риза, изцапана от пръст и от какво ли не. Дрехите, с които бе вечерта на погребалната гощавка, бяха познати на вдовицата-съпруга: две години висяха на прът като плашило за птици, но някога това бяха дрехи на самия Готфрид. Гробокопачът по нейно искане бе разкопал гроба и бе изтеглил ковчега, чийто капак наистина бе строшен.

Дотук тя все пак можеше да проследи нещата, да схване какво е станало, но това нищо още не ѝ говореше за случилото се с Готфрид. Бил ли е наистина в царството на мъртвите и оттам ли се е завърнал? Дали това преживяване е отнело способността му да говори? Дали е ням, или мълчи само от упорство? Ще се възстанови ли той постепенно, или ще продължи да живее така като чужденец, като странник, наполовина умрял?

Никой обаче — нито тя, нито който и да било друг, не узна тайната на Готфрид. В стопанството си той се движеше като сянка, безмълвен, бездеен. Не показва въобще с нищо, че продължава да има все още необикновената си сила. Не проявяваше чудатости, не изглеждаше побъркан, само се държеше настрана от хората, като човек, стоящ над всичко, чужд и съвсем далечен.

Дните минаваха без промяна, настъпи есен, след това зима, нова пролет, ново лято. Човекът-сянка, който продължаваше да носи името Готфрид, и сега се бръснеше в неделя сутрин като преди, това бе част от действията, които извършваше механично, като чужд, далечен човек. Но дори и да се порежеше с бръснача, не псуваше, нито от устните му се процеждаше звук.

През лятото, почти в деня на неговото първо умиране, тъкмо посред жътва, Готфрид умря за втори път. Никой не видя как стана това, само го намериха мъртъв, строполил се от стола.

Но този път, за да бъдат сигурни, повикаха лекар. Той установи, че Готфрид вече наистина е умрял. Отново го погребяха и този път той остана в гроба си.

В известен смисъл, сякаш му е било определено да изкара още една, допълнителна година, независимо от начина, по който я е изживял. Някои смятаха, че е бил толкова силен, та дори смъртта не е

успяла да го победи с един удар. Други мислеха, че е направил облог със смъртта или може би с дявола за премерване на сили и че, както винаги, е победил. Но не бе получил нито повече от година, нито истински живот.

Преди вдовицата да се омъжи повторно, тя заръча голям, тежък камък, който поставиха над гроба на Готфрид.

АСТРИД ЛИНДГРЕН

Присъствието ѝ в настоящата антология може би ще се стори на мнозина малко необичайно. Но представянето на съвременната шведска литература не би било пълно без Астрид Линдгрен (1907), авторка на известните в цял свят книги за деца „Пипи Дългото чорапче“ (1945–1952), „Малкият Нилс-Карлсон“ (1949), „Мио, мой Мио“ (1954), „Дребосъчето и Карлсон от покрива“ (1955), „Всички ние от Бюлербюн“ (1962) и др. Наричат я „Андерсен на нашето време“. И сигурно не без основание!

АСТРИД ЛИНДГРЕН

ДРАКОНЪТ С ЧЕРВЕНИТЕ ОЧИ

Помня нашия дракон. Никога не ще забравя онова априлско утро, когато го зърнах за пръв път. Брат ми и аз отидохме в свинарника да видим малките прасенца, родени през нощта. Около голямата свиня-майка в сламата шаваха десетина прасенца. Но съвсем самичък в един ъгъл се гушеше крехък зелен дракон с малки, сърдити очи.

— Я, това пък какво е? — учуди се брат ми и от изумление зяпна.

— Според мен дракон — рекох аз. — Свинята е родила десет прасенца и един малък дракон.

Да. Как е станало, никога нямаше да разберем. Мисля, че свинята-майка бе не по-малко изненадана от нас. Не проявяваше особена привързаност към малкия дракон, но постепенно свикна с него. Съвсем не искам да кажа обаче, че търпеше да я хапе всеки път, когато му даваше да бозае. Това така я ядосваше, че накрая отказа да го кърми. Ето защо аз и брат ми трябваше всеки ден да отиваме в свинарника и да храним дракона с угарки от свещи, върви, тапи и тям подобни деликатеси, каквито драконите много обичат. Без съмнение драконът щеше да умре от глад, ако аз и брат ми не ходехме толкова редовно с малката кошничка в свинарника. Всички прасенца нетърпеливо загрухтяваха, щом отворехме вратичката, само драконът оставаше неподвижен и ни наблюдаваше с малките си, червени очи. Мълчеше, но след като заситеше глада си, обикновено започваше да подскача високо нагоре и да потропва доволно с опашка. Ако някое от прасенцата направеше опит да се добере до лакомствата, драконът изпадаше в ярост и се нахвърляше да го хапе. Наистина доста злобен малък дракон беше. Но ние го обичахме. Чешехме го по гърба и това му доставяше страшно удоволствие. Очите му ставаха още по-червени от щастие и той напълно притихваше, за да го чешем по-дълго. А веднаж падна в коритото с помията за свинята-майка. Забравила съм как точно цопна там, но затова пък винаги ще помня как плуваше в помията — толкова спокоен, уверен, радостен, че може да плува. Брат ми го измъкна оттам с една пръчка и го сложи на сламата да съхне. Той

се отърси така, че помията опръска всичко наоколо, сетне тихичко се засмя сам на себе си и втренчи в нас червените си очи. Понякога пък по цели дни се мусеше, без да разберем причината. Тогава се правеше, че не чува, когато го викахме, завираше се в някое къоше, дъвчеше слама и изобщо се държеше странно. Брат ми и аз тогава ужасно се сърдехме и се заклевахме вече да не му носим храна.

— Чуваш ли, дебелоглав обеснико — викаше брат ми в такива случаи. — Не ще получиш нито една угарка от свещ. Пилюта, пилюта. (По онова време казвахме „пилюта“, което означаваше приблизително „ха, ха“.)

И представете си — тогава малкият дракон се разплакваше. От червените му очи руковаха бистри сълзи и на нас ни ставаше ужасно мъчно за него.

— Недей да плачеш — бързах да го утеша аз. — Не искахме да кажем точно това. Ще получиш толкова коледни свещи, колкото можеш да изядеш.

Тогава малкият дракон се успокояваше и сълзите му пресъхваха. Тихичко се засмиваше сам на себе си и потропваше с опашка.

Всяка година на втори октомври аз се сещам за дракона от нашето детство. Защото на един втори октомври той изчезна. През този октомврийски ден, преди много години, имаше красив залез. Небето се преливаше в най-прекрасни багри, а над моравите се стелеше лека мъгла. В такава вечер човек е склонен да мечтае, макар да не знае точно за какво. Малкият дракон, свинята-майка и всички прасенца бяха пуснати на двора да се поразходят. Брат ми и аз излязохме да ги наблюдаваме. Зъзняхме в хладната и мъглива вечер. Подскачахме, за да се сгреем, а аз си мислех как подир малко ще се пъхна в топлото легло и ще си прочета една приказка, преди да заспя.

Точно в този момент малкият дракон се приближи до мен. Докосна със студена лапа бузата ми, червените му очи бяха пълни със сълзи. После — о, колко странно беше, — после отлетя. Не знаехме, че може да лети. Но той се издигна високо във въздуха и се отправи към залеза. Последното, което видяхме, бе черна точица на фона на пурпурно-огненото слънце. И го чухме да пее. Пееше, летейки, със звънко, ясно гласче. Струва ми се, че беше щастлив.

Но тази вечер не си прочетох никаква приказка. Завих се презглава с одеялото и плаках за нашия зелен дракон с червени очи.

СИВАР АРНЕР

Роден е 1909 година, Сивар Арнер публикува първото си произведение — сборника новели „Обувката на война“, през 1943 година. В творчеството си той се проявява като тънък психолог и познавач на човешката душа, интересува се от проблемите на любовта, брака и съвместния живот на хората, от техните интимни преживявания, пораждани и диктувани от социалните им функции в обществото. Написал е книгите „Загубеният портфейл“ (1943), „Ти самият“ (1946), „Верандата“ (1947), „Хубаво време“ (1950), „Тя — Той — Никой“ (1951), „Като лястовиците“ (1956) и др. Сивар Арнер е и драматург. Сред пиесите му се открояват особено „Човек слуша“, „Първият човек“, „Отгоре“ (1953) и „Ден и нощ“ (1960).

СИВАР АРНЕР

ОБУВКАТА НА ВОИНА

Най-напред чукът нанася добре премерен удар, после се спуска тежко, за да набие клечката, накрая следват леки, окончателни удари. След това Юел с треперещи ръце внимателно поема нова клечка и пак я набива. Другите обуцари държат клечките в уста, но за Юел това е трудно. Неговият език още е безформен, въпреки че минаха вече петнадесет години, откакто палачът го прободде и разкъса. Ето защо клечките му са отгоре на тезгяха.

В специална халка на края на тезгяха е прикрепена димяща факла. Тя понякога припламва и голямата ѝ безформена сянка играе върху струпаните встрани цепеници. Иначе старият сайвант за дърва е празен и пуст. На нара във вечерния здрач светлее овча кожа. От тавана е провиснал бял заек с тъмно петно на корема. Котелът над огнището проблясва: неотдавна Юел излъска медния съд.

Когато преди няколко часа се стъмни, Юел бе готов да започне поставянето на подметките. Сега завърши едната страна, оформи тока и се захвана с другата.

Графът сигурно ще иска да му плати за ботушите. Но той няма да вземе нищо. Графът е благодетел, даде му подслон в запустялата къща, когато го пуснаха от затвора. И в нея може да живее сносно.

Спомни си мизерното помещение в Карлскруна. Какво засягаше войниците, че затворниците мръзнали: та не бяха ли повечето руснаци от времето на войната. И веднъж, когато Юел бе поискал кълчища, за да уплътни стените, отговориха му, че държавата имала нужда от тези кълчища. Ако мръзнал, можел да запуши пролуките със собствените си изпражнения. Освен това нека се смести сред руснаците и така да се топли. Та той бе техен брат и щом не иска да иде на война и да се бие с тях, нека лежи до краката им.

Факлата пращи. Понякога обгорял въглен пада от нея в коритото, където той наикисва кожата. На равни интервали набива нови клечки в направените с шилото дупки. А в къщата е тихо. И драсканиците по стените, оставени от Ян Андерш, мълчат. Има доста следи от брадвите

и ножовете, които Ян Андерш забивал в дървените греди. Нанасял удари наляво и надясно около себе си, когато му помътнеел разсъдъкът. И приятелите, на които давал подслон, не били по-кротки. Те дълбаели по гредите еретичните си завъртулки и когато Юел бе уморен, мислеше, че това е проява на странно изкуство, което ги е успокоявало.

Би могъл да се страхува. Знаеше, че Ян Андерш сложил край на живота си, като се обесил на една греда в къщата. И след това домът му дълго време пустеел. Но Юел бе живял по много дупки-затвори. Не се плашеше от призраци, можеше да гледа издълбани от дърво дяволи и жени, без да се стресне. За четирите години, през които бе живял там, рисунките бяха загубили силата си. Сякаш и самите греди вече бяха съвсем безразлични към гравюрите по тях.

На дългия нар обаче до редицата калъпи стоят обувките на Тромел. Всеки път, когато Юел ги погледне, потръпва и изпитва страх, тъй като двете неща са свързани. Той трябва да поправи пробитите обувки, щом завърши ботушите. Когато му ги даде, по време на последната му обиколка из селото, Тромел заяви, че не би било зле да си вземат друг обувкар, обувкар от самото село. Човек, който да говори свястно и именно затова Юел искаше да сложи подметките колкото се може по-скоро.

Тромел не можеше да го търпи и Юел знаеше причината. Тромел не се интересува, че той е лежал десет години по затвори, загдето е проповядвал нечестиво учение. В този край на страната хората малко се интересуваха дали някой се отклонява от правата вяра и е поклонник на друго. Графът ги търпи всички и редом с него и другите стават снисходителни. А палачът усърдно върши работата си. Ако Юел реши да каже нещо и да проповядва, езикът му се подува и той пелтечи още повече. Невъзможно е тогава да не му се присмееш. Юел ясно разбира това. Не, той вече не е в състояние да разяснява богохулства.

По-лошо бе обаче по времето на краля, когато отказа да се яви на военна служба, както го бе надумал английският проповедник-квакерът. Това не ще му прости нито Тромел, нито който и да било друг. Те никога вече не го приеха долу в селото, в тяхната среда. Самият Тромел бе участвувал в сраженията при Нарва и Полтава. Познаваше и Сибир. Затова, когато срещнеше Юел, той налиташе да го бие.

„Ще говоря с кожаря Кнут, каза Тромел, да не ти дава кожи.“ Но Юел иска да покаже, че е добър обуцар и че е достоен да купува кожи. Както Тромел, така и графът ще бъдат доволни от него. Юел не може да работи бързо. Увеличи ли темпа на работа, започва да трепери, втриса го. Но затова пък може да седи дълго до тезгяха. Има достатъчно факли, а селяните понякога му плащат с лой. Лятно време не му е нужна светлина откъм огнището и тогава, очите не го болят толкова.

От тавана капе, той никога не успя да стегне напълно комина. Снегът се топи на покрива от топлината в жилището. Но капките са винаги дружелюбни и когато човек живее усамотено в далечното торфище, трябва да го задоволява общуването с тях. Те се стичат с лек плясък на пода, непосредствено до пирустията на огнището. Преди малко плясъкът бе по-остър. Ясно е, че сега подът се е размекнал от падащите капки. Но нищо от това. Като разпали главните, локвата бързо ще изсъхне.

Разбира се, снегът се топи от топлината в жилището. Няма нищо особено в това, че снегът се топи, когато пада върху затоплен покрив. И то най-вече около комина. Но все пак — когато човек слуша капките, които се отцеждат, изпитва някакво странно чувство. Чува се как те се отделят от покрива. В полумрака светят като дирята на падащи звезди. После пляскат на пода с лек стон, сякаш искат да навейт някаква мисъл, да проповядват. Ако човек наистина се вслуша в тях, когато е погълнат от работата си, ще разбере, че не биха могли да се отцеждат, ако нямаше бог.

На другия ден към обед един лакей от замъка дойде при Юел. Бе изпратен още предишната вечер, но не бе посмял да тръгне по тъмно. Сега слънцето все пак се виждаше като светъл диск сред облаците и мъглата и лакеят бавно газеше в дълбокия сняг. Мундирът му имаше двадесет копчета, пръстите на ръкавиците му бяха нарочно по-дълги.

Още отдалеч се чуваше как старецът чука. Лакеят плюеше все по-често, колкото повече приближаваше колибата. След това отвори, прекрачи прага и влезе вътре. В полумрака седеше обуцарят.

— Можеш ли да направиш още един чифт ботуши? — каза бързо лакеят.

Той се озърташе неспокойно в това свърталище на привидения и се разкашля от дима и възкиселата воня на кожи.

— Графът ти праща хабер, че неговият чифт може да чака. С този обаче се бърза.

Юел внимателно остави чука. Вторачи в лакея зачервените си, подути очи и цялото му тяло се разтрепера, както винаги, когато някой го заговореше.

— Колко големи трябва да бъдат?

Лакеят се засмя на неговото пелтечене. Никога не беше чувал Юел да говори, но имаше представа, защото една прислужница често го имитираше. И вече не го бе страх.

— Трябва да бъдат по-големи от тия на графа. Половин пръст по-големи.

Той се поколеба. Но после погледна палеца си, поразмисли се и потвърди казаното.

— И да не бъдат много дълбоки. Кожата да бъде извънредно здрава. Разбираш ли?

Юел изсумтя и кимна в отговор. Естествено той се радваше, че е получил нова поръчка.

Лакеят го огледа по-отблизо. Бялата си коса старецът сам подрязваше с нож: на места стърчаха по-дълги кичури. Лицето му бе виолетово, на буци, поради измръзвания, чак до веждите, брадата му бе рядка и не прикриваше един дълбок белег на бузата. Дрехата му обгръщаше измършавели рамене, сякаш бе окачена на прът за съхнене, по нея личаха груби кръпки и замрежвания с черна прежда по сивия плат. Така изглеждаше човекът, когото някога наричаха Исус.

Изведнъж Юел се сети: на лавицата лежаха непоправените обуца на Тромел.

Лакеят махна с ръка, както правеше графът:

— Няма значение! Всъщност Тромел вчера идва в кухнята и каза, че не бърза с обувката си. Щом като трябва да се направи чифт ботуши за барона...

Той повтори за себе си думата барон.

— Имай пред вид, че е знатен мъж. Гост е в замъка.

Постепенно лакеят се отпускаше все повече и повече. Забрави резките си жестове на благородник и приседна на нара пред Юел, за да му разкаже за барона. Баронът сякаш бе образ на човека с меч в ръка. Участвувал в походите на краля, след това се бил в Испания и Полша. Гръдният му кош бил като планина. И все пак бил много елегантен,

истински французин, фин човек. Ако човек се вгледал в графинята, можел да забележи, че тя вече е влюбена в него. И макар графът да си е граф, той само слушал, когато баронът вземал думата.

Да не говорим за хората. Те се надпреварвали да услужват на барона, особено след като научили, че го пращат в чужбина с важна мисия. Лакеят дочул доста неща при сервирането, но те били тайни работи. И затова трябвало да мълчи. Във всеки случай целият замък се запретнал да се грижи за барона, с изключение на коняря, който бил непоправим идиот.

Но баронът го турил на мястото му. Готвачът сложил билка в яденето на барона, така поне казал. И самият лакей правел каквото може, по-право казано, един от свитата го подсетил: сутрин, когато четкал дрехата на барона, той, лакеят, правел кръстове с четката.

— Ако ти, Юел, можеш да направиш нещо и с ботушите, не би било толкова лошо.

Лакеят сбърчи чело и се размисли.

— Каква да бъде кожата? — запелтечи Юел, без да мисли за магия.

— От хубава кожа, каза баронът. Но, разбира се, би могло да кажем...

Лакеят обаче не намери нищо подходящо, което да предложи. Юел се изтътра до своя куп с кожи, зарови из тях, сравняваше ги и мереше, сякаш бе готов да започне работата тутакси.

Но лакеят желаше да поразправи нещо от тайните, които бе дочул. Въпросът бе, че идната седмица баронът щял да замине за Стокхолм. Но там той щял да остане за малко време, след това щял да продължи за Турция. Руснаците били във война с турците, дошъл вече сгодният момент да бъдат притиснати в тил. Съюзът от времето на краля трябвало да бъде подновен. Тъкмо за това щял да се погрижи баронът. И тогава руснаците щели да бъдат смлени като брашно.

Лакеят се засмя с пълно гърло и разтвори ръце. Говореше за силата на руснаците, за руската войска. Знаеше колко голям бил гарнизонът в Петербург, дочул това, когато бил край масата. Той дори спомена какви щели да бъдат условията за мир.

Накрая обиколи колибата, поразгледа я, подигна някои неща, размести други. Когато видя една библия, той се сепна и опули телешките си очи към Юел:

— Хей, да не си намислил някоя нова дяволия? Юел се сепна с парче кожа в ръка, един истински хубав къс кожа. Но той вече не мереше, а се вторачи в лакея.

— Трябва да знаеш, че те държим под око, негодник такъв! Известно ни е какво вършиш!

Лакеят упорито клатеше глава, като кълвач, и белият му камшик в ръката изплющя. Той продължаваше да стои пред Юел.

— Чу ли какво казах?

Юел издаде някакви неясни звуци. Езикът му се мъчеше да достигне небцето, слепите му очи се издуха, тежкият език образуваше цяло кълбо под бузите и брадата му. Най-комично бе как обръщаше очите си. Лакеят се смееше от цяло сърце, после се съвзе и възвърна достойнството си. Най-долното копче на дрехата, която бе разгърнал, закопча бързо отново. Ръката му се бе изцапала от сажди, той плю и я изчисти.

— Казах ли кога трябва да бъдат готови ботушите? — запита той.
— Е, да, в събота! Нито ден по-късно!

Когато лакеят затръшна вратата след себе си, така че димът в стаята се разкъса от нахлулия студен въздух, Юел бавно остави кожата на лавицата. Той сложи ред в стаята, дето бе тършувал лакеят, вдигна библията от пода. Постепенно редът в колибата бе възстановен и отново се възцари тишина.

Сега вече няма защо да бърза с ботушите на графа, така бе казал лакеят. Но Юел знае, че му остава още малко работа по тях, иска да ги завърши. Юел се свива на пода, прикляква, раздухва главните в огъня. Стопля остатъка от супа, омесва няколко черни топки тесто за хляб. После трябва да се заеме с ботушите на барона, има на разположение само четири дена. Ляга на своя нар, завива се с кожата и наблюдава как огънят гасне.

На стената още се вижда червената змия на Ян-Андерш, която прилича на развяващ се камшик.

Конярят не оседлал навреме коня за барона, бе казал лакеят. И баронът се разгневил и го ритнал. Ударът попаднал в лицето му. Конярят бил още момче, с тънка кожа. И сега лицето му е подуто, сякаш е от дамгосаните, от ония, които биват подминавани, когато се събират истинските мъже, приближените на барона.

Юел знае как изглежда баронът, лакеят му го описва. Баронът има крака, които са половин палец по-дълги от тия на графа. А краката на графа не са малки. Баронът има плоскостъпие и при обикновените хора това е дефект, но у барона плоският крак е присъщ на гиганта. Баронът има гръден кош като планина. Баронът тропа с юмрук по масата, когато говори. Баронът е убил петима неприятели и ще убие още петнадесет. Врагът се страхува от барона, но шведите му се удивляват. Графът му се възхищава, прислугата се жертвува за барона, графинята, добрата и пряма графиня се е влюбила в него.

Ще го обикне ли и Юел?

А ако не направи това, трябва да си спомни, че баронът има зараснала рана от удар със сабя на лявата буза, рана, която е виолетова на цвят. И ударът е отнесъл толкова много от мускулите, че се образува бразда, вдлъбнатина, която преминава през цялата буза и завършва със синкаво-черен възел. Такава е раната на барона, Юел я знае, без да я е виждал. Така изглеждаше най-злият пазач в Карскруна, и той бе такъв на вид.

Юел обаче разбира, че лакеят лъже. Лакеят казва, че баронът ще замине за Турция с ботушите, които Юел трябва да направи. Но един пратеник до султана трябва да има фини ботуши, а не от груб мешин, украсени с християнски кръстове, от марокен, с червени реели, спускащи се отгоре. Той не може да тръгне на път в прости ботуши, направени от селски обущар. Ботушите, поръчани при Юел, ще му служат за пътя до Стокхолм и из неговото имение в Сконе, Южна Швеция. Ще ги носи, когато обикаля по нивите, из имота си. Те са му нужни за родната страна. Дълг на Юел е да му направи такива ботуши.

Нека само съмне, и той веднага ще почне да ги крои.

Нощта напредва. Понякога лисица пролайва навън. Свраки стъпват тежко по покрива, за да опитат идва ли още топлина по комина на огнището. Програкват. След това идва гарван, и той грачи, по-остро. Към полунощ започва отново да се сипе сняг. Юел има достатъчно добър слух, за да чуе падането на снега, на едрите, сипеци се меки парцали, които се стелят по покрива и по разкопаната навън земя, където той лете отглежда зеле. Снегът се сипе по навените преспи.

Но баронът, макар и да тъпче шведска земя с новите ботуши, не спира обиколките си, шета из страната и подготвя война. Кроят горе в замъка планове заедно с графа; щели да пристигнат и други

високопоставени господа, бе казал лакеят. Той щял да отиде в Стокхолм и да говори в полза на войната — да иде там, с новите ботуши. Ще преминава от един човек към друг и ще ги увещава и убеждава. Не ще се щади, ще ходи много и ще обикаля. Ще минава по стълби, ще протрива подметки при тия, които се колебаят. Ще ходи по съвещания. Ще удря с крак по пода, когато му се възразява. И когато похаби ботушите по тази подготовка, ще навлече фините ботуши и тогава ще замине за Турция.

Но щом е така, Юел не ще му направи ботушите. Съвсем не смята да допринася за нови мъки и теглила — нито с една клечица по подметките. Защото вие сте чули какво е било казано едно време: „Не убивай.“ Но аз ще ви кажа, че ако някой ви удари по едната страна, тогава му обърнете и другата. Оня, който вади нож, от нож умира.

Но ако откаже да направи ботушите, ще го бият с камшик и някой друг ще изпълни поръчката вместо него. И при това на драго сърце поради оказаната му чест и щедрото заплащане. Грехът, който Юел не иска да извърши, ще се прехвърли на другия. Ще остави ли той друг да бъде грешникът? Не може ли той да бъде грешникът, сам да поеме греха върху себе си?

И не е ли негов занаят да направи ботуши за онези, които имат нужда от тях? Ако трябва да знае за какво ще служат тия ботуши, би ли могъл въобще да направи ботуши някому? Откаже ли да обува други освен тия, които вървят по правия път, колко чифта ботуши би могъл въобще да направи? Фарисей ли е той, та да прави ботуши само на този или онзи, който е достоен да ги носи? Не е ли греховно недоверие да мисли и премисля по това къде ще ходи баронът с ботушите? Юел трябва да изпълни дълга си като обушар, а бог сетне да се грижи за останалото.

През нощта наваля голям сняг. Когато Юел сутринта отваря вратата, тя цялата скърца и в стаята се срина голяма пряспа, навята по каменния праг. Дърветата наоколо са израснали от насипания по тях сняг, на всеки клон се е образувала висока бяла ивица. Долу в селото къщурките са изчезнали под дълбокия сняг, а замъкът на хоризонта издига мрачния си ръст, като на ъгловите кули снегът е надянал бели шапки. Над снега се чува ясно тракането на свраки, по оградата още не е стъпил животински крак, нищо още не е омърсено. Човек не бива да

потъва в разсъждения, а трябва да действа така, както смята, че трябва.

И Юел се захваща да изреже една подметка за обувката на Тромел.

Целия ден работи по тия обувки и с всеки изминат час става ясно, че не ще успее с ботушите за събота. Но истинско щастие е, че при него сега са обувката на Тромел. Те заемат мисълта му, разсейват страха. Обувката на Тромел мъчно се поправят. Той е човек с поизкривени крака, войник, ездач, краищата на подметките са напълно протрити. Юел трябва най-напред да слага подметките. Токата също се е счупила. На Тромел подхожда да има тока за стягане на обувката, а не връзки. И, разбира се, токата е особено пишна, ако е от месинг, който да се лъска от време на време. Но връзките държат по-здраво. Тромел обаче не иска връзки. На един войник подхожда повече да има и шпори. Приличат на металната топка, която са носели на щита си рицарите в старите времена.

Полека и внимателно Юел изрязва гъона, в такт със своето сподадено дишане. Като стар човек, той диша по-бавно, пулсът е по-спокоен, Юел мери и реже в същия спокоен такт, с който сърцето му изтегля кръв и гърдите поемат въздух. Следобед слънцето проблясва, капките от гредите на покрива се отцеждат сега по-бързо и пляскат по пода. Юел отваря вратата: навън снежните покривки по клоните на брезата тръпнат, люшкат се и падат с едва доловим пукот, а клоните искрят с мократа си, влажна кора.

А конярят, дето не оседдал коня за барона! В Карлскруна имаше един дързък руснак, който получи удар с бич през лицето. Металът, огънат в края на бича, попадна в окото и го разреза. Той виеше от болка ден и нощ. Накрая дори обръгналите на всичко войници не издържаха да го слушат и един ден го изведоха извън тъмницата.

Юел се задъхва, почва да изрязва неправилно и вижда, че трябва да бракува една изрезка. Колибата почва да става опасна, сякаш е строена върху затворническа дупка и подът ѝ е вече прогнил. Някогашното съществуване отново се е стоварило върху му. Сега не ще му помогне животът на тих, скромен, усамотен човек. Не ще му помогне кротостта, с която борава с шилото, иглата и чука върху тезгяха. Не ще му помогне вече мисълта за библията и молитвите, тя се пресича, накъсва се от спомени за ругатни и воня: споменът от

лежането в килията-гробница, преди екзекуцията. Езикът му тогава бе подут от мъка и страх, той се обръщаше в устата му, мятеше се из нея, сякаш искаше да литне, за да избегне предстоящото изпълнение на присъдата. А накрая облеченият в червено палач влезе в килията с шилото си, заедно със своите двама помощници, които щяха да държат разтворена устата.

Постепенно той се съвзема и почва да начуква клечки по подметките. Димът в стаята задушава, сълзи текат от очите, но той продължава работата по обущата на Тромел. Те ще бъдат готови много време преди да ги е очаквал самият Тромел. Но сега той не работи само за да учуди Тромел. Исква винаги да седи на трикракото си столче, да не става от него, да не бъде вече никога уморен и съсипан, да отбегне прекъсването на работата. Исква да начуква клечки по една обувка, която се простира от неговата колиба чак до Ерусалим. Ще я притегля към себе си, стъпка по стъпка, лакът по лакът, никога не ще има нужда да бърза и да се трепе, работата, никога не ще приключи, той ще седи тук и ще прави само обуща. До безкрайност. Само тогава ще е защитен от злините, които го дебнат. Само във вечното, непроменливо еднообразие би могъл да остане настрана, чист и запазен.

Накрая си ляга и тялото му се отпуска. Чува тогава стъпки край къщата, някакво животно шумоли и души. Отначало опипва бавно, после тършува бързо насам-натам. И в същия миг дочува ехо от гласа на Тромел — същият Тромел, който по обичай крещи:

„В други ден руснакът ще почне да плаща сметката. Чакайте само: в други ден!“

Кой крещи навън, кой задавя ехото?

Но точно така е. Когато избухне войната, Тромел ще бъде измежду първите, дето ще тръгне в нови походи с обущата, които Юел сега му стъкмява. Ще възхвалява гръмко Юел, че прави добри и здрави обуща, с които така добре се воюва. Ще разправя из селото, че ако Юел прави обуща за селяните, тогава те сигурно ще тръгнат на война, защото с тези обуща ще могат да маршируват из улиците на Москва. Не сте ли виждали парцалите по руснаците? Навито около краката им изтравниче — това са техните обуща. С техните обущари войни не се печелят! Но вижте, ние, ние имаме Юел и ние ще спечелим!

А графът! Той ще навлече ботушите си и ще се понесе на коня си към своя полк. Той не е поръчвал ботуши, за да воюва с тях, сигурно е, че би му се искало да не воюва с тях. Тромел смята, че графът не е истински наследник на каролините, тоест на войниците на Карл XII. Но той не ще може да избира, да решава сам къде ще тъпчат неговите ботуши. Ето сега, сега те са там на лавицата и чакат само барабаните, тогава ще покажат какви са. Юел ги е направил здрави и гъвкави, те са годни да тъпчат. Да тъпчат по кървави пътеки. Стоят на лавицата и със зеещия си отвор се смеят: кроткият и благочестив човек е изричал молитви, когато ги е работил, но щом излязат от неговата колиба, те ще помагат в дяволско дело.

Пролуките почват да светлеят, зазорява се, но Юел лежи дълго време под кожата, в сеното. Никога не се осмелява да изпроси от селяните слама за своя нар, а реже трева в една блатиста ливада и я носи в хижата. И я размесва с папрат заради своята треска. Но той сега не ще остане още дълго на нара, защото сеното е твърде меко. Подпухнал и вдървен е, струва му се, че е на път да се вкамени и му се иска да се вкамени. Не, той не може повече да живее в тоя свят.

Към обед обаче е седнал и дялка клечки. Дялка ги от сухо дъбово дърво. Прави клечките си от дъб, въпреки че другите си служат с бор. Твърдят, че не е нужно толкова здраво дърво. Но дъбът е по-подходящ и затова Юел иска да има клечки от дъб. Той приготвя остро дръвче, дялка една след друга клечките, купът расте, той ги трупа все повече, сякаш подрежда дърва. Накрая купчината се срутва. Тогава събира клечките в една кутия, продължава да дялка нови, кутията скоро се препълва и той почва да трупа клечки по лавицата. Продължава да работи, за да издигне купчина и върху тезгяха. Накрая вече има клечки за четири-пет чифта обуца.

Вечерта излиза в гората към поставените от него капани. Вятърът се е засилил, духа откъм север, небето е сиво-синкаво, на запад са се раздвижили група леки облаци. Но снегът е неподвижен, преспите улягат. Юел мръзне. Наметнал е на раменете си кожата и я дърпа към гърдите си с вдървените от мраза възлести ръце, сълзите мръзнат по бузите, скреж има и по ноздрите.

Когато стига до примамката, вижда как една бяла яребицалещарка блъска криле в един от клуповете. Тя е паднала чак на дъното в борбата си да се изскубне и е свлякла иглиците на бора в снега.

Едното ѝ крило е счупено, но тя отчаяно блъска с другото и издава задавено звуци. Той едва успява да я улови, навежда се трудно с вдървения си гръбнак.

Но след като се изправя с изстиналото тяло на птицата в ръка и главата ѝ провисва надолу, той разбира, че не бива вече да ги лови. В Светото писание няма никаква забрана за лов, нищо не е казано за това и в Новия завет, но пък никъде не се споменава, че Христос и апостолите са убивали животни. Знае се, че са хвърляли мрежи и ловили риба, забивали са пръчици в хрилете, да, наистина са правили това. Но една бяла яребица-лещарка в гората е нещо повече от една риба. Тя живее сама, тия птици не си приличат една на друга. Те мътят малките си, имат два крака, с които ходят, кръвта им е червена като у човека, те примигват също като човек. Не, не бива да убиваме, нямаме право да убиваме такава птица.

Но той има нужда от своите примки и капани, за да живее. Той трябва да поддържа собствения си живот с яребици, глухари и зайци. Научил се е да прави примки от дръвчета и да поставя вътре клупове. Обмислял е къде трябва да поставя капана. А сам бог е изпратил дивеча в примката.

И бог е дал на руснака и поляка тяхната жестокост, казва винаги Тромел.

Ето защо Юел разбутва и унищожава примката, чупи колците, разкъсва мрежата. Вглежда се в преплетените въжета така, сякаш иска да върне от тях живота на една яребица. Той върти във въздуха настръхналото тяло, за да вдъхне живот на птицата, която все пак е вече мъртва. Юел бавно поема обратния път за дома и позатопля ръце в още неизстиналото съвсем тяло на птицата.

В колибата провисва лещарката на пръчка, до заека. И след това няма вече какво да върши. На пода има купчина сняг, който се топи бавно, с лек шум. Навят сняг от комина. В него има една жълта сламка, едно камъче. Водата оттича, сламката и камъчето остават на пода.

Той седи неподвижен на столчето си. От време на време по тялото му преминава тръпка. Няма ли да се втурне всеки момент баронът по мразовитата шир и да пристигне тук? Лакеят го е предупредил, той сам ще дойде да вземе ботушите си. Баронът ще изкърти едва прикрепената врата, леденият вихър ще бъде неговият камшик, който ще се впие в лицето на Юел, в гърдите, в краката му.

Но Юел се тресе от студ и забелязва, че има нужда от такъв камшик. Баронът обаче не ще успее да го принуди. Той, Юел, е стар и немощен, няма да е трудно с камшик да се секне последният му дъх, но, виж, да го накарат да върши грях, да набива клечки по ботуши, това властелинът не ще успее. Баронът може да забива шпори в кон, да го дресираща и обуздава. Мелницата в неговото мнение ще се върти и меле, щом като той има нужда от брашно. Но на Юел не може да стори нищо друго, освен най-много да отнеме живота му.

Горящата вършина е към края си, пламъкът изцяло я обхваща и след това огънят бързо стихва. Въгленът пада на пода, изведнъж в колибата става страшно тъмно. Но Юел не се помръдва от столчето. В огнището не е запалил огън, продължава да си седи на столчето като птица в кафез, свит, без да усеща острия мраз. Гладен е, но това не го смущава. Нужно е само да разбереш, че е достатъчно да не се смущаваш от глада. Вместо това събира краищата на ръкавите си, издърпва ръцете си в тях, отпуска нозе около краката на столчето и все повече потъва в себе си.

От време на време пепелта в огнището изшумолява. Жаравата все повече изстива. Отгоре се чува как вятърът откъм комина блъска крилата на окачената птица и те пляска в тялото на заека. Животът у стареца гасне бавно, но той не ще умре, защото животът на другите продължава. Ако самият той не упорствува, за да живее, тогава мъртвите ще могат да се пробудят. Мъртви или живи, разликата вече не ще бъде много голяма. Стените надвисват отгоре му, подът се надига. Столчето става само част от тялото му, дрехите дишат в такт с него. И всичко тръпне, диша и живее като него. Ето и лещарката също се съживи. Само да й даде малко от себе си, той ще я пробуди за нов живот, продължение на оня, който й отне с примката. Капките от тавана се оцеждат все по-рядко, на дълги интервали, но той не забелязва това. Преди малко се бе оттекла една, но това не бе ли много отдавна? Животът още не го напуска, ето той замира, секва, спира и това е съвсем достатъчно. По-нататък вече нищо не може да се случи. И всичко около него, и самият той са само част от нещо друго, и тогава всичко е все едно, всичко е добро.

В събота също бе студено и духаше вятър, но слънцето просветна и проточи светла ивица по замръзналото поле. Преди обед граф Юленсверд и барон Синклер излязоха из имението, за да

разгледат една крепост от 1719 г. Двамата господа бяха в отлично настроение, баронът подсвиркваше и примигваше, обърнат към слънцето. Понякога хлътваше в пропукал се лед, понеже бе тежък, шеговито проклинаше, смееше се и изпускаше диханието си в кожата от мечка кожа.

На връщане към дома те минаха през землището, дето живееше общарят, и тогава баронът пожела да види ботушите си.

— Якоб — нали така се казва оня, смешният?

— Да, лакеят.

— Е, Якоб твърди, че общарят бил предател.

— Ах, толкова опасен...

— Разбира се, не. Смятам, че графът не търпи предатели в имението си. Но бил твърда, упорита глава, доколкото разбрах.

— Упоритост, която в еднаква степен е добродетел и порок.

— Според графинята той дори бил удивителен.

— Надявам се, че ботушите са готови — каза графът.

— И аз също. Защото иначе...

Вратата бе полуоткрехната, залостена в наново замръзнал разтопен сняг. Но баронът лесно я отвори. Той погледна в тъмната колиба и извика. Ала никой не му отговори.

Тогава той прекрачи прага и се огледа. Колибата бе студена, без никакъв дим, откъм отвора на комина бяха провиснали няколко ледени висулки, стигнали наполовина до пода. Зад пиростията лежеше сива купчина, човек. Седнал на столчето, почти килнал се встрани, с изпънати ръце и крака, прилепнали до тялото.

— Мъртъв, разбира се — каза баронът.

Той го бутна и раздруса. За всеки случай направи проверка, като стисна ноздрите и опита да събере устните му. После го дигна и го постави на нара.

— Дори не ще е възможно да го проснем. Ще трябва да се копае широк гроб.

Баронът се разтърси, сякаш му бе станало неприятно.

— Дори не бях си представял, когато чух за него, че е толкова недъгав. Гледай ти: графе, колко злощастни прави някои хора старостта.

После забеляза едни ботуши на лавицата.

— Ето ги, значи, все пак ги е завършил, преди да умре.

Той повдигна ботушите, разгледа ги и ги опря до краката си. Веднага забеляза, че не ще му станат.

— Какъв проклетник...

Спря се и погледна мъртвеца. Лицето на Юел бе неподвижно, с широко изцъклени очи на мъртвец, с угаснал поглед, вторачен в барона. Юел бе недостъпен за всякакви ругатни. Това раздразни барона и той побесня.

— Такъв проклет мошеник и негодай! Не се е дори осмелил да откаже. Но ги е направил съвсем малки. Такива са те, нямат смелост да кажат „не“, но сетне се опъват!

Графът отиде до огнището, за да запали огъня. В къщата на мъртвеца трябва да има огън. И този обичай трябва да се спази от графа.

— Спомням си — каза той, — че бях поръчал един чифт ботуши, които още не бях минал да прибера.

— А, така, значи! Може би готовите ботуши са на графа. А моите дори още не е бил започнал. Цяла проклетия, задето сам не дойдох тук във вторник. Якоб имаше право, въпреки че е налудничав.

Сухата прахан засъска и след това пламна. Графът постави няколко сухи дървета отгоре. Скоро огънят лумна, с много малко дим. Коминът тегли добре през ясните зимни дни.

— Слушал съм за подобни саботьори — каза баронът. — Появяват се винаги щом се заговори за война. Но е абсурдно да се мисли по такъв начин!

— Да, разбира се, че е абсурдно — отвърна графът.

Той просна кожата върху мъртвеца, въпреки че това сега бе излишно. И се опита да поизправи трупа, но не успя.

— Това е против човешката природа — продължи баронът. — Съвсем странна и глупава мисъл. Някаква идея-фикс, недоразбиране. Дявол го взел, колко е глупаво!

— Какво мислите, бароне, от какво ли е умрял? — запита графът.

— Замръзнал е. Всъщност нужно ли е било това? При наличиостта на толкова много дърва тук. Имаше ли той разрешение да сече дърва?

— Добър обущар бе тоя Юел — каза графът.

— Може да е така. Но все пак аз съм доволен, че не ми е направил ботуши. Имам в Стокхолм обущар, който е безупречен. Сега

той...

Баронът седеше широко разкراчен на нара и чупеше клечиците с пръсти. А после грубо се изсмя:

— Толкова е подло! Във Франция разстрелват такива типове. Но това не е достатъчно. Другояче трябва да постъпват с тях. Толкова е немъжествено поведението им. Дявол го взел, колко е глупаво! Наистина, безобразно глупаво!

ЛАРШ АЛИН

В творчеството си анализира предимно нравствени проблеми и бичува религиозните догми и лицемерие. С безспорната си дарба на разказвач, с умението да разкрива нестеливо и убедително човешките чувства, Ларш. Алин (1915) продължава традициите, създадени от Ялмар Бергман и Селма Лагерльоф. В сборниците си „Не ме чакат ничии очи“ (1944) и „Радостта на заловените“ (1947) посочва последиците от тежките психически травми, причинени от дълбоки емоционални кризи и житейски разочарования. Някои критици откриват в стила му влияние на Фокнър и Хемингуей, но в развитието си Алин следва своя собствена линия, убедително защитена от „Моята смърт е само моя“ (1945), „Благочестиви убийства“ (1952), „Голямата забрава“ (1954), „Жена, жена“ (1955) и др.

ЛАРШ АЛИН

ВРЪЩАМ СЕ У ДОМА НЕЖЕН И МИЛ

Когато Съорен Хелгрeн се върна у дома малко пийнал, той си събу в антрето само галошите. Килна си шапката на тила, закопча палтото си и бавно влезе вътре, като се опитваше да си придаде весел и нехаен вид.

— Ето че се връщам. Очакват ли ме? — попита той малко жлъчно.

И протегна на жена си една кесия.

Тя бършеше прах. Тъкмо бе свалила сума предмети от скрина и ги бе струпала на масата. Само преди минута бе грабнала парцала, но сега се правеше, че уж отдавна е погълната от тази работа. А всъщност току-що се беше отдалечила от прозореца. Прекарала бе там дълги часове, вирайки се да го види, като си идва.

— Нали щеше само да отскочиш и да се върнеш — обади се тя.

— Отскочих и се върнах — ухили се той.

— Щеше да се върнеш най-късно в един часа.

— А сега е шест.

— Защо не си държиш на думата?

— Няма ли да погледнеш какво има в кесията?

— Остави я там — посочи тя. — Нали виждаш, че бърша прах.

— Не ми харесва твоят тон.

— Защо не се съблечеш?

— Защо не погледнеш какво има в кесията?

— Съблечи се — подкани го пак, но надникна в кесията.

Тя съдържаеше няколко ябълки, два портокала и малка чепка синьо грозде.

— Каквото и да казват, паднал ти се е внимателен съпруг — каза той и я хвана под брадичката.

Тя рязко се отдръпна.

— Точно така мисля и аз. Съблечи се, Съорен! Престори се, че не я чува и започна да обикаля около масата, като си подсвиркуваше.

— Няма ли писма?

— Не — отговори тя.

Той застана пред писалището и се зае да рови в някакви книжа. Продължаваше да си подсвирква. Пак тръгна да обикаля около масата. Шеговито запристъпва отначало на токовете на обувките си, а след това затропа с върховете им. Тя продължаваше да бърше прах, без да поглежда към него. Когато се озова зад гърба ѝ, започна да отмерва ритъма на уанстеп. Заситни припряно. Това беше зов.

— Не чу ли? — попита и изтропа още три пъти.

Но тя продължаваше да бърше прах, застанала гърбом към него. Тогава той я хвана през кръста и се опита да я целуне по шията. Тя го отблъсна и извика:

— Остави ме на мира!

— Аха, така, значи! — намуси се той. — Не ме очакват с радост у дома. Да, да, тогава ще трябва да изляза пак.

Придаде на лицето си крайно пренебрежително изражение и изпъна тялото си назад.

— Е, аз тръгвам...

— Остани! — извика тя и се извърна. — Трябва да останеш!

Впи в него тъмни, отчаяни очи.

Беше русокоса и снажна. Много ѝ отиваше синята рокля, върху която бе препасала бяла престилка. Ръцете ѝ бяха пухкави и силни, брадичката — широка, устата — упорита. Приятелките ѝ често казваха, че ще съумее да подхване Съорен „умната“. Разбираше какво имат пред вид, но никога не съумя да прибегне до „умен подход“. Не можеше да го прикотка. Не можеше да се преструва, че ѝ е весело. Не можеше да забрави, че е пиян и че се е провинил.

— Цункай ме — каза той.

— Скъпи Съорен, знаеш, че ти желая само доброто. Съблечи се!

— Цункай ме — инатеше се той.

Тя се насили вътрешно, пристъпи към него, свади му шапката и го поглади по косата. Той повдигна брадичката ѝ и я целуна. Тя не можа да задържи две сълзи, които покапаха по бузите ѝ.

— Защо плачеш? — учуди се той. — Връщам се у дома нежен и мил.

— Трябваше да си дойдеш, когато обеща — каза тя и го поглади по гърдите. — Аз стоях и чаках...

— Нима не ми вярваш? — попита той.

— Мога ли да ти сваля палтото?

— Не е толкова бързо.

— Но няма никакъв смисъл да стоиш тук облечен — настоя тя.

— Свали го и се излегни да починеш. Ще ти сготвя нещо много вкусно за вечеря.

— Не съм гладен.

— Разбира се — горчиво отбеляза тя. — Ти несъмнено си киснал в „Рунан“ и си ял и пил.

— Но сега се връщам у дома нежен и мил — възрази той.

— Колко пари прахоса?

Съорен отстъпи крачка назад, с вид на страшно засегнат. Удари с юмрук по масата и изкрещя:

— Когато се връщам у дома нежен и мил, искам да гледам весели лица, инак отново ще изляза. Ясно ли е?

— Свали си палтото — помоли тя и се приближи към него, като се опитваше да го съблече, но той отблъсна ръцете ѝ.

— Връщам се у дома нежен и мил, а ме посрещат кисели мутри — кресна Съорен. — Не е чудно тогава, че предпочитам да бягам, щом съм сглупил да се оженя за такава като тебе. Ако не бях толкова добър, никога нямаше да се прибера. А аз се връщам у дома нежен и мил, купил съм ти и плодове, пък ти дори не искаш да видиш какво има в кесията.

— Видях — каза тя.

— Но не ми благодари, дявол те взел! — изкрещя той.

— Благодаря — протегна му ръка, ала той я отблъсна.

— Не виждам да изпитваш и капчица благодарност, проклета лицемерко! — викна пак.

— Нека е така — каза тя и усети, че силите я напускат.

„О, мислеше си, защо не съм създадена другояче! Би трябвало да съм като Ана. Тя се смее и ѝ е весело, когато и да се прибере мъжът ѝ. Прикотква го, съблича го, тика го в леглото. Понякога я бие, но Ана и тогава му се усмихва. Човек би помислил, че е безчувствена, но това не е вярно. Тя страда. Аз я познавам. О, би трябвало да съм като нея!“

Отиде в кухнята. Съорен пак си наложи шапката. Килна я на тила си. Жълти кичури паднаха на челото му. Толкова много го харесваше. Би искала да го притисне към себе си. Би искала да му каже, че сама се

ненавижда, загдето няма по-лек характер, и че не е такава, каквато той би искал да бъде.

— Връщам се у дома нежен и мил — обади се Съорен.

Той страшно се зарадва на тези думи. Макар да ги бе казал вече няколко пъти, имаше чувството, че чак сега разбира значението им. Няма по-правдиви думи! Съвсем точни са, мислеше той и ги закова на тавана, откъдето те увиснаха като трапец, на който можеше да се люлее цял живот, без трапецът да се скъса.

— Връщам се у дома нежен и мил — заяви още веднъж. Знаеш ли, че можех да остана много по-дълго в града? Сега можех да се забавлявам безумно. А вместо това се връщам у дома нежен и мил към една темерутка. Майната му, колко нежен и глупав съм всъщност!

Тя крачеше напред-назад из кухнята, без да знае какво да предприеме.

— „Я остани с нас, казваше ми Рикард, все ще се върнеш по някое време у вас.“ — „Не, заявих аз, моята мила женичка ме чака. Искам да се прибера при милата си женичка.“ — „Да не би да си под чехъл?“, извика Рикард. „По дяволите, ядосах се аз, но обичам да съм си у дома. Обичам милата си женичка, защото е ужасно прекрасна.“ — „Ела с мен поне до «Гамбринус»“, увещаваше ме той. „Не, в никакъв случай, отказах аз, ще си ида при милата женичка.“ — „Не си добре, рече Рикард, след малко ще се впуснем в такъв страхотен живот. Надушил съм една къща с готини мадами. Дяволски съм сигурен, че ще докопам някое парче, преди да се е мръкнало. После ще ми дойдеш на гости, Съорен. Ще се забавляваме адски у нас“, казваше Рикард. „Не, настоявах, сега ще си вървя у дома: Ще отскоча до «Бере» да купя малко плодове на жена си. Тя страшно мечтае за витамини“, заявих аз и говорех само хубави работи за теб, проклета темерутко.

Тя стоеше до печката с гръб към него.

— Връщам се у дома нежен и мил — каза той пак и отново изпита буйна радост, че е намерил тези думи. Висяха като трапец над главата му, трапец, на който можеше да направи най-различни удивителни салта. Грабна цяла шепа събития, хвърли ги нагоре, а трапецът се оказа дяволски устойчив, с каквото и да го товареше. Понякога дори увисваше само на едната му страна и трапецът пак оставаше здрав.

— Връщам се у дома... — произнесе само.

Остана много изненадан, че си е у дома. Невероятно странно бе, че стои точно там, където стоеше в момента.

— Мили боже! — извика. — Можех да отида с Рикард. Той е такъв веселяк. Ух, как щяхме да се веселим сега! Можехме да отидем в някое заведение и Рикард щеше да намери по някое парче. Щях да лежа при готина мадама. А вместо всичко това аз взех, че се върнах у дома.

— Съорен — поде тя, пристъпи към него и сложи ръце на раменете му. — Знаеш, че искам само твоето добро. Съблечи се. Отидеш ли в града, утре само ще се каеш. Ако не мислиш за мен, поне мисли за парите.

Той я отблъсна на един лакът разстояние от себе си.

— Като те гледам — каза, — все повече се учудвам, че съм се върнал у дома. По дяволите, наистина трябва да съм страшно мил! Като те гледам, кръвта ми нахлува в главата — та аз трябва да съм най-милният мъж на земята.

Тя го пусна и не знаеше какво да направи.

— Майната му, колко съм мил! — изкрещя той.

Тя искаше да може да се усмихва. Искаше да може да се шегува. Ана умееше да се справя с мъжа си, когато оня се прибираше пиян. Макар сърцето ѝ да се свиваше, Ана можеше да се смее и усмихва. Той не биваше да разбере колко ѝ е тежко. Ана бе чудесна жена. Никога не ще бъде в състояние да я достигне. Не можеше да гледа леко на това. Не можеше да пренебрегне онова, което считаше за редно и правилно да премълчи. Тя бе окована, бе затворница и знаеше това, но какво да стори?

Отиде в килера и извади купа, пълна с картофи. Занесе купата на умивалника и се зае да мие картофите. Нямаше смисъл, защото на нея самата не ѝ се ядеше, пък и той не бе гладен. Ала трябваше да прави нещо, за да се разтовари поне малко.

— Връщам се в къщи нежен и мил — обади се отново Съорен, но сега гласът му не прозвуча тъй безгрижно.

Огледа се наоколо с безизразно лице. Думите не образуваха вече трапец над главата му. А ограда между него и нея. Поне да бе оценила това, че все пак се е върнал, мислеше си той. Поне да се бе зарадвала на кесията с плодовете. Поне да бе разбрала, че не само не се е поддал на изкушенията, но че и много нещо е преодолял, че е преодолял най-

трудното — тогава нямаше да стои с палто и шапка, а щеше да я прегърне.

— Връщам се у дома нежен и мил.

Но вече не можеше да измъкне нищо от тези думи. Отчая се. „Мили боже, помисли си той, толкова нелеп и неудачен е нашият брак. Толкова нелеп и неудачен съм аз самият. Би трябвало да бъда друг. Тюра заслужава по-добър съпруг. Всички казват, че тя е най-чудесната от всички жени. Такава домакиня! Защо, по дяволите, не мога да бъда тъй чудесен като нея? Защо не мога да получа поне частица от нейната воля?“

Погледна я. Върху бялата си престилка сега бе препасала друга — мръсна, раирана, и седеше на един стол с голямата купа в скута си. До себе си на пода беше поставила бял емайлиран съд с малко вода. В ръка държеше жълта картофобелачка. Беше обелила вече доста картофи. На равни интервали долу в съда цопваше бял, красив картоф. Тя внимателно махаше тънките корици и издълбаваше с острието на картофобелачката всички черни точки. Не след дълго обелките затрупаха картофите в купата. Трябваше да рови все по-дълбоко в тях, за да извади необелен картоф.

Дълго я наблюдава. Унинието му нарастваше. Той не можеше да го носи в себе си, без да изпадне в отчаяние.

— Връщам се у дома нежен и мил! — изкрещя отново. — Но макар че се връщам у дома нежен и мил, посреща ме една гадна темерутка, която пет пари не дава за мен. Достатъчно ми бе само да видя бялото на очите ти, когато се прибрах, за да проумея: боже, какъв глупак съм, че се връщам у дома при тая жена, и то нежен и мил.

Тя мълчеше и белеше. Сега вече й бе ясно, че той ще отиде отново в града. Че ще продължи да пие, да пръска пари, да разнебитва тялото и съвестта си. Че ще отиде у оня Рикард. Че ще се натръска до козирката и че ще имат други жени.

Ах! Вътре в нея нещо експлодира. Защо не бе друга? Защо не можеше да подтисне изискванията си и да му угоди?

— Връщам се у дома нежен и мил — кресна той. — Но тук не се издържа. Чао!

Той се провря през входното отворстие в оградата на своите думи. Чувствуваше, че чупи рекорда по мерзост, но не можа да сдържи презрителната си гримаса, придружена с пренебрежителен жест.

— Чао, темерутко!

Обърна се и започна да си подсвирква. Обиколи няколко пъти масата. После затанцува уан-степ. Прощално:

Трараран рап-рап! Трараран рап-рап!

Тя прекъсна беленето на картофи. Взря се в купата, изпълнена с тесни, мръсно сиви, къдрави обелки. Внезапно ѝ се стори, че някакъв мозък, човешки мозък или може би божи мозък, или може би мозъкът на съществуването, е изсипан в купата на коленете ѝ.

Обезсърчението ѝ се уталожи и стана някак определено. Получи свръхизмерение. Обхвана цялата действителност. Нищо не може да се спаси. Нищо не е сигурно. Всичко е достойно за отчаяние.

Болката, която я обзе, бе почти упойваща. Обгърна я като черен облак. Ако това бе продължило още, с нея щеше да бъде свършено, мислеше си тя после. Нямаше да може да живее в този страшен кръг. Нейде от много далеч дочуваше презрителните прощални потропвания на Съорен. Те все повече стихваха и постепенно станаха съвсем беззвучни.

Тогава тя поривисто скочи, втурна се в стаята и се хвърли към него.

— Съорен! Изпитвам ужасен страх! — извика. — Трябва да ми помогнеш!

Вкопчи се в него и се прилепи към устните му.

— О, как те обичам, как много те обичам! — шепнеше, притиснала лице до бузата му. — Прости ми. Вината е моя. И все пак, повярвай ми. Обичам те ужасно много. Бих желала да бъда такава, каквато ти ме искаш.

Той почти изтрезня. Сякаш някакъв леден стълб се разцепи вътре в него. Испита такъв срам, че не можеше нито да преглътне, нито да си поеме дъх. Усети, че след малко ще избухне в плач, ако тя не престане да му мълви такива думи. О! Би пожертвувал живота си, за да я направи щастлива. Струваше му се, че не е достоен за друго. Да я милва, да я целува: всичко това бе невъзможно и непроситимо. Би могъл да умре заради нея, нищо друго не би изкупило вината му.

— Остави този нехранимайко — обади се той с надебелял глас.
— Нека върви в пъклото.

Но тя го притегли в креслото. Свали му палтото, сакото и яката. Двамата легнаха един до друг и се притиснаха безмълвни. Минаваха часове. Болката в душите им стихна. Той знаеше, че не се е променил. Тя знаеше, че не се е променила. Двамата знаеха, че станалото тази вечер ще се повтори може би идната събота, може би някой друг ден. Но осъзнаването на това не бе вече препятствие помежду им. Напротив, помогна им да се усетят един друг по-дълбоко и по-цялостно.

ЛЕНАРТ НЮБЛУМ (РЕД ТОП)

Редактор в ежедневника „Дагенс Нюхетер“ от 1937 година, този талантлив писател-хуморист почти всеки ден поднася на читателите на вестника духовити коментари по най-актуални вътрешнополитически или икономически въпроси, благодарение на които е извънредно популярен в страната. Издал е книгите „Горките бащи!“ (1955), „Една целувка в повече“ (1956), „Какво трябва да знае всеки млад мъж“ (1957), „Какво трябва да знае всяка млада дама“ (1958), „Най-хубавото от Ред Топ“ (1965) и др. Стрелите на привидно изгивите му и безобидни шеги са насочени срещу снобизма и фалша в буржоазното общество.

ЛЕНАРТ НЮБЛУМ ПИСАТЕЛ ЗА МИЛИОНИ

Във вторник ми позвъни един издател и ме попита дали мога да му напиша криминален роман.

— И още как! — отвърнах аз. — Какъв го искате?

— Или от тези, шведските, с подробно описание на средата, в която се развива действието и която читателите добре познават, или нещо в американски стил — поясни той.

— Отлично! Най-късно утре сутринта ще намерите на бюрото си две встъпителни глави, по една от всеки вид — заявих аз.

Веднага си отидох в къщи и написах два варианта — шведски и американски. На първия дадох заглавие:

УБИЙСТВОТО НА МОСТА „ВАСА“

и началото му бе следното: „... Тъкмо промивах последните плаки в тъмната стаичка, когато по телефона ми се обади моят приятел, шеф на криминално отделение в Стокхолм, и каза:

— Натъкнахме се на убийство! Можеш ли да ни помогнеш? Май било извършено на моста «Васа».

Заряхах плаките и тръгнах из Тегелбакен. Къщата на Мълчаливата Мари бе жълта както обикновено. На покрива ѝ стърчаха четири комина. В будките от двете страни на сградата хората си купуваха вестници. Обиколих постройката. На единия ѝ ъгъл кооперативният магазин «Консум» бе подредил няколко витрини. На най-лявата бяха изложени четиридесет и шест пакета прах за пране. Деветнайсет крачки по-нататък бе разположено лятното кафене «Сиркелн». Под навеса му, изглежда, бе прохладно. Непосредствено пред кафенето имаше телефонна кабина, на която видях залепен афиш за китайско кабаре. Лавката за топли кренвирши от другата страна на

трамвайната спирка на двойката и петицата бе затворена. Във водосточния улей зърнах трамваен билет. Кола с номер В 29397 профуча край мен. Тегелбакен преди бе покрит с паваж, но сега улиците са асфалтирани. На кея бе закотвено корабче за туристически разходки. От магазинчето в зданието на Централния дворец си купих цигари. Марка «Бил», в червена кутия, обвита в целофан. Магазинът за спиртни напитки «Сюстемет» се намираше все там.

Тръгнах по моста «Васа», чиято конструкция бе направена от лят чугун. Полицията на светофара при бреговата опора на моста в същата минута смени светлините от червена на зелена. Трамвай номер три издрънча. На тротоара, точно срещу «Стрьомберг», дето има реклама за слънчеви бани на покрива, бе извършено престъплението. Огледах мястото и внезапно открих на парапета няколко конопени влакна.

Спрях едно такси с четири врати, модел 1951 година, и помолих четиридесет и седем годишния шофьор да ме закара в криминалното отделение на улица «Берьсгатан».

— Е? — нетърпеливо ме подкани петдесет и две годишният шеф на криминалното отделение, след като ме почерпи с кафе и сладкиши с ром.

— Убийството не е било извършено на моста «Васа», а на Западния мост! Убиецът е искал да ми прати за зелен хайвер. Снабдил се е с въже, дълго шест хиляди метра, и е направил въжена линия между двата моста, по която е пренесъл жертвата си. Хитро, но не достатъчно хитро.

Шефът на криминалното отделение оправи гънките на една виненочервена завеса със сини пръски и кимна:

— Значи, трябва да дирим въжеиграч?

— Или шведски автор на криминални романи — прибавих аз...“

След като се справих с тази мъчна глава, преминах към съчиняването на криминален роман от американски тип, който назовах:

КРОШЕ В ЧЕРВАТА

„... Името ми е Мики Маруелз и съм детектив. Четиридесетгодишен и донякъде алкохолик. Животът не

винаги е готин. Затова постоянно държа бидон с уиски в чекмеджето си. До револвера.

Внезапно звънецът на външната врата извръщя.

Оруън Лъкас, кралят на петрола, влезе и се тръшна на единствения ми стол.

— Плямпай, пришелецо! — викам му аз.

— Става дума за дъщеря ми — казва той. — Един тип я дръпнал за косата вчера в бара на Тутелино. На ти петдесет хиляди!

Когато си отиде, аз грабнах кобура и се канех да пъкна в него револвера, но размислих и го напълних с уиски. Твърдят, че Мики Маруелз бил жесток, но това не е истина. Познавам го от четиридесет години и знам, че се разкисва. Ето защо понякога изпитвам нужда поне от четири пръста уиски.

Обществото трябва да е съвсем прогнило, щом някакъв тип дърпа косата на русата дебелана на Оруън Лъкас. Бях виждал нейни фотографии. Блондинка, с такава фигура, че ако на плажа на Малибу вали дъжд, краката ѝ сто на сто остават сухи...

Тъй, значи. Слязох долу и запалих каруцата си. Духаше вятър и палмите махаха опашки.

Пред бара на Тутелино има паркинг. Заврях каруцата си там и се бухнах в увеселителния локал. Чепове на бурета с бира, червени кожени канапета и един никелиран автомат за наркотици.

— Какво ще обичате? — попита типът, застанал зад бара.

— Истината! — изревах аз и му изсипах зъбите в гърлото, спухах му ребрата, прекърших ръцете му и си тикнах коляното в пъпа му.

— Но, господине, успокойте се, моля! — обади се тарикатът.

— Когато петлите започнат да снасят — заявих. — Кой дръпна за косата дъщерята на Оруън Лъкас?

И понеже оня не отговори, аз му отпорих ухото и тъкмо щях да се заема по-сериозно с него, когато си отвори

ченето:

— Шефът беше!

Праснах на бармана едно добре премерено кроше в червата и изкрещях:

— Типове като тебе и бандата ти си въобразяват, че могат да упражняват насилие както си поискат. Смятам да ви отуча от подобни навици. В този град никой няма да дърпа никого за косата...

Той измърмори нещо и таман да му прасна още едно кроше, когато се сетих, че днес имам рожден ден и така се разкиснах, та ударът ми едва докосна мутрата му. Старият Мики Маруелз, тъй самотен и разкиснат! Би трябвало да се оттегля вече от тая работа, но считам за свой дълг да се боря срещу насилието. Да държа града чист...

Намерих една монета от десет цента в джоба на бармана и отидох да се обадя на дъщерята на Оруън Лъкас, за да я питам дали не би искала да пие уиски от кобура на револвера ми. На някои мадами това се нрави...

Не позволявай на мозъка си да ти се качи в главата!“

ЛЕНАРТ НЮБЛУМ

НАШИТЕ ТАЙНИ ПРЕГРЕШЕНИЯ

С почти незабележимо движение на лявата си ръка той даде знак на обоя да започне и в притихналата концертна зала се разля вълшебна арабеска.

Другите дървени духови инструменти полека се присъединиха. Свръхземна прелестна хармония. А сега изненадващият звън на чинелите. Всеки път се опасяваше, че ще прозвучи прекалено късно, но двата месингови диска се удариха именно в онази стотна от секундата, както той и композиторът бяха заповядали.

После четирите тромпета, сподавени, почти езически фанфари, отново удар на чинелите, последван пак от фанфари, сетне литаврите и накрая целият оркестър в буйно, ликуващо форте.

Очите на диригента блестяха, ноздрите му потръпваха от страстта, която изпитваше към музиката, и всеки нерв, всеки мускул на тялото му бяха частици от тази чудна симфония.

— Каква благородно изваяна глава! — прошепна в ложата си принцесата на придружаващите я лица.

— Гениално! — мълвяха на третия ред онези, които държаха разтворени партитури. — Сякаш я слушаме за пръв път.

Критиците си кимаха едва доловимо един на друг, изненадани и както никога победени.

Той вдигна лявата си ръка, за да приглуши звука, фортето заглъхна и премина в адажио, прозрението на старостта и есента след бурите и страданията на младостта. Само флейтите и един самотен кларнет тъжно повтаряха темата на фортето.

Зад кулисите директорът на концертната зала вече примъкваше огромен лавров венец, украсен с лента и златна лира.

Край входа за сцената една дама, с лице, закрито от гъст воал, остави букет тъмnochервени рози на портиера.

— Дойдох тук с риск за живота си — промълви непознатата.

Представителят на „Карнеги хол“, който чакаше нервно с договор за турне из Америка, пъхнат в джоба на самото му от камилска

вълна, се сепна втрещен и прошепна:

— Тази дама не беше ли...

— Да, но никому ни дума! Бъдете дискретен, господине! — отвърна портиерът.

Фоторепортерите мълчаливо нагласяха магнезиевите лампи на фотоапаратите си и ги зареждаха с нови филмови ролки. Някой забеляза, че принцесата не е вече в ложата си. На улицата спря телевизионен микробус и набързо започнаха да разстилат кабели към фоайето за артистите.

Но симфонията още не бе свършила.

Точно когато човек би могъл да предположи, че краят ѝ ще прозвучи примиренчески, екнаха три тромбона и цигулките запяха подкупващо и нежно, сякаш обещаваха друг, по-добър свят. Палката вибрираше в ръката на маестрото и светлината на прожекторите превръщаше прошарената му коса в ореол.

Хиляди, украсени със скъпи накити гърди въздъхнаха от възторг и можеше да се дочуе как дебелокожи инак бизнесмени неохотно мърморят:

— Дяволски добре!

Млади влюбени търсеха ръцете си.

Сега оставаше само финалът. Отметнал глава, с победоносна усмивка на тънките устни, богопомазаният диригент призова към изключителна съсредоточеност своите сто двадесет и един музиканти — всичките свършени майстори на своите инструменти — и вдигна ръце за последното неистово кресчендо...

В този момент се позвъни на външната врата.

Деловодителят бързо изключи грамофона, пъкна обратно в саксията стръка цвете, с който бе дирижирал, и се втурна да отвори на жена си, купила от града подвързочна хартия за учебниците на децата.

ЛЕНАРТ НЮБЛУМ ЗДРАВΟΣЛОВНО И СТИМУЛИРАЩО

Съвсем наскоро науката стигна до извода, че комиксите оказвали здравословно и стимулиращо въздействие върху подрастващото поколение.

А само до преди няколко години смятахме, че комиксите тласкат младежта към престъпления и изстъпления. Съвременните проучвания обаче отхвърлят подобни твърдения.

Тогава може би ще трябва да се откажем и от надеждата, че хубавите книги водят малчуганите по пътищата на красотата и добродетелта, пита един дядо от Шьовде.

Да, на децата трудно се влияе. Оня ден например в един от вечерните вестници някакъв читател споделя, че са необходими дванадесет години, за да се научи едно обикновено хлапе да си мие ръцете. За същото време, въздъхва читателят, можеш да научиш лъв да ходи по въже.

Това, което се смята за особена заслуга на комиксите, е, че те предоставят на децата богат речников фонд. При това въпросният речников фонд е не само богат, но и съвършено нов, ударен и пестелив. Вместо да каже за дадено лице, че е „потънало в сладостна дрямка“, художникът на комикса се задоволява само да напише 3-3-3-3-3, а в редки случаи 3з-3з-3з-3з-3з.

Удар, пропуснал целта си, се изразява чрез „Свиш“. Попадението пък се бележи с „Буф“. Когато става дума за истински нокаут и жертвата рухва на земята, добрият комиксов шведски го обрисова с „Буф-Дан-Туп“ — съдържана ѝ сбита проза, недостигната дори от Хемингуей в най-добрите му произведения.

В повечето от книгите си този лауреат на Нобелова награда се впуска в опити да опише звука на свистящ куршум, без обаче да се доближи до съвършеното комиксово „Пюй“. Падането във вода винаги е „Цоп“. „Г-р-р-рк“ е най-силният израз на гняв и неутолима жажда за кръв.

Освен тези интересни думи комиксовите производители прибавят и до символичен език, считан за толкова забележителен, че му се посвещават културно-научни статии. Ако например един комиксов герой спи и по някаква причина създателят на серията не иска да отбележи това със 3-3-3, той рисува над главата му трион, насочен към дървесен дънер, и читателите от цял свят веднага се досещат за смисъла.

Но ако около главата на героя кръжат звезди и дребни комети, това означава, че току-що здравата са го фраснали. Толкова е просто. Огладнее ли комиковият герой, художникът винаги го кара да си представя с копнеж храна, нарисувана в малко, пухкаво облаче. За отбелязване е, че във всички поредици от този род се повтаря все едно и също ястие — печено пиле.

Ще го видите още през веселите двайсет години на века по страниците на списание „Алерш“ — в серията „Дебелият и тънкия“, и никой досега не е дръзнал да го замени с кюфтета или мусака, да речем.

Лично аз нямам никакви възражения срещу рисуваните серии, но се опасявам, че нашите деца в края на краищата ще преминат напълно към употребата на този нов език. Оня ден например най-малкият ми син заяви, че бил написал приказка, а на листа хартия видях само: „3-3-3-3-3, Г-р-р-р-рк, Пюй, Буф, Буф-Дан-Туп, Цоп, Мммм“. Погледнах го въпросително.

— Една принцеса е заспала край поточе — обясни той. — Внезапно се появява зъл великан, който иска да я отвлече, един принц обаче вижда това и пуска в него стрела, но не улучва и двамата влизат в ръкопашен бой. Принцът, разбира се, побеждава и натиква великана в поточето...

— А „Мммм“ обозначава щастливият край?

— Да. После ще препиша всичко на чисто. Така само си набелязах съдържанието, за да не го забравя.

— С една дума, пълен синопсис^[1]?

— Именно.

Но пък аз съвсем не съм от онези, дето се усъмняват в науката, и затова казвам на децата си:

— Използвайте момента и четете комикси сега, докато са все още полезни.

[1] Синопис (гр.) — прегледно съпоставяне на библейски текстове по предмети. — Б. пр. ↑

ВЕРНЕР АСПЕНСТРЬОМ

Роден е в 1918 година. След първата си стихосбирка „Викът и мълчанието“ (1946), последвана от „Снежна легенда“ (1949), „Литания“ (1952) и „Кучетата“ (1954), Аспенстрьом издава автобиографичната си книга „Ручеят“ (1958), в която рисува огромната роля на природата за хармонично изграждане на личността. Неговата издържана в социално-критичен дух проза го доближава до творчеството и възгледите на Ивар Лу-Юхансон и Оке Васинг, но изпаднал е плен на дълбок песимизъм, Аспенстрьом постепенно придава на произведенията си мрачни обертонове — стихосбирката „За деня и нощта“ (1961), а убеждението му в безсмислието на човешкото съществуване го тласна към написване и на няколко абсурдни драми.

ВЕРНЕР АСПЕНСТРЪОМ БЕЗКРАЙНИ СА НАШИТЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ

(Безкраен е нашият срам)

В старопиталището има само една количка за инвалиди и затова двамата с Ерик трябва да се редуваме. Един ден аз я карам сутрин, а той следобед, друг ден пък той я взема сутрин, а аз следобед. Според нас това е твърде хитро измислено и е много по-удобно, отколкото в началото, когато се сменяхме през ден.

Минаха много години, откак управителят направи първото си половинчато обещание за още една количка, ако средствата позволят. Това зависело само от парите. Но и тази година те не стигнали, както разбрахме впоследствие.

— Има още толкова дупки за запушване — обясни управителят, когато мина веднъж по коридора.

— Ще видим какво можем да направим догодина.

Това съобщение не ни наскърби кой знае колко. Решихме, че е извънредно любезно от негова страна, дето мисли за нас и за нашите нужди, когато го чака толкова много друга работа. А тъй като ни обеща, ние поне имаме нещо, което да чакаме. Не една вечер си седяхме двамата с Ерик и си приказвахме колко хубаво ще бъде, когато всеки от нас ще има количка. Тогава дори ще можем да си устройваме състезания в коридора. Ерик особено много се палеше. Ръцете му бяха по-силни от моите и сигурно щеше да ме побеждава. Когато имаме две колички, освен това ще можем заедно да навестяваме другите пенсионери. Тогава ще организираме истински турнири по покер и няма вече да играем само със старчето от номер три. За покера са необходими поне трима души, с по-малко хора няма смисъл да се играе. Най-малко трима и най-много шестима, както винаги обичаше да подчертава Ерик.

Веднъж, когато управителят и жена му бяха излезли, ние си направихме страшна игра на покер — единствената свята игра, откак

сме тук, което ще рече — от доста дълго време — почти пет хиляди години, както твърди управителят. Той води книгите и знае тези неща. Събрахме се петима в стаята на Ерик. Стараехме се да не вдигаме никакъв шум. Всичко щеше да мине добре, ако епилептикът точно тогава не получи припадък — строполи се на пода и вдигна страшна олелия. Сестра Беда се качи горе и ни взе картите.

— Прекалявате вече! — каза тя.

Сетне тази мръсна клюкарка, разбира се, ни обади на шефа. Ако бяхме хора на място, изобщо нямаше да викаме епилептика при нас.

Инак онази вечер на Ерик ужасно му вървеше. Той спечели петдесет и две кибритени клечки. Аз самият загубих седем.

Мисля си най-често за това, колко чудесно би било всеки от нас да си има отделна количка през лятото, когато човек може да се разхожда с нея навън. Макар аз и Ерик естествено да не се разбираме напълно по всички въпроси, все пак сме привързани един към друг и се чувствуваме безпомощни, когато сме разделени. Това се дължи може би на обстоятелството, че страдаме от една и съща болест и че трябва да се редуваме за общата количка. Ах, да можехме да се разхождаме заедно в градината през август, да се любуваме на храстите с френско грозде и на ревена, да събираме нападалите от дърветата плодове! Изнамерих един успешен начин за събиране на плодове от земята и според мен наистина хитро го измислих. В гардероба си имам тънка месингова тръбичка. Обикновено я вземам със себе си, когато излизам с количката. Ако по пътя си забележа тупнала от дървото круша, аз се приближавам с количката току до нея и я набождам на тръбичката. После си я прибирам и ако видя още нападали плодове, повтарям процедурата.

Но когато си мисля колко весело би било, ако аз и Ерик можехме да се разхождаме заедно — а не както сега: единият сутрин, другият следобед, — тогава разбирам, че това никога няма да стане. Въпросът е дали ще можем да понесем такова щастие.

Хората, които минават по коридора, обикновено се спират да побъбрят с нас. Наистина много мило от тяхна страна, тази любезност дори е съвсем необяснима, та нали знаем, че са страшно заети. Ние пък от наша страна смятаме за редно да симулираме заинтересованост и да разпитваме вежливо какво става из широкия свят. За да бъде честен, трябва да призная, че малкото, което ни разказват, е тъй

оскъдно, та можем изобщо да минем без въпроси. Но ние правим това единствено от учтивост. Аз размишлявах много по този проблем и накрая открих причината — те не могат да разказват за неща, които не съществуват. Отвъд дуvara на старопиталището не се случва нищо значително.

— Нашата юница се отели — казва един.

— Ха, ето ти една голяма новина! — възкликваме ние, съвсем слисани. — Мъжко ли е телето?

— Ще рушат воденицата — осведомява ни друг. — Вече за нищо не я бива.

— Нима стават такива важни неща? — питаме ние и кокорим очи.

— А пък на юг се избиват и воюват както преди — заявява трети. — Хората мрат като мухи.

— Бре, бре! — не можем да се начудим ние. Струва ни се почти комично, че хората идват и ни разказват такива работи, а сетне питат дали не ни е омръзнало или доскучало да се движим все тъй бавно с количката по този коридор.

Бавно! Когато всеки ден е пълен с толкова приключения, та гърдите ни се пръскат! Когато дори не ни се ще да си лягаме вечер, за да не се успим и да пропуснем преживелиците, които носи новото утро!

Както днес например. Ред е на Ерик да кара количката. Аз седя в плетеното кресло край прозореца и чопля с пръчица в една саксия. Сестра Беда е луда по кактуси. Върху перваза на този прозорец тя е наредила пет парчета. Никога не съм ги виждал да цъфтят, макар да съм тук от пет хиляди години.

Ако книгите на управителя не лъжат.

Пръстта трябва да се поразрови, това е май причината, разсъждавам аз и чопля с пръчицата, обзет от надежда, че кактусите ще цъфнат. Ерик се придвижва напред-назад с количката, тласка я силно, върти я, завива рязко, удря спирачките и прави с нея разни фокуси, подобно на момче, което е получило първия си велосипед. Той изглежда така доволен от цялото си сърце, че на човек му става драго само да го наблюдава. Внезапно се провиквам:

— Голямото пътешествие!

— Голямото пътешествие! — повтаря той и дава заден ход към мен.

— Лондон!

— Лондон! — отвърща той и се впуска в рисковано пътуване към номер две (там живее Йохана Прасето). В Северно море бушува страхотна буря и не е никак лесно да се прекоси. Ерик поклаща горната част на тялото си, за да покаже колко силно е морското вълнение. Когато хвърля котва в пристанището, той подсвирва.

— Ню Йорк! — викам аз.

— Ню Йорк! (Ерик потегля към номер пет, където лежи Якоб Енфието.) С този отрязък от пътя той има късмет. Сетне ми каза, че никога не е виждал Атлантическия океан тъй ужасно спокоен. „Просто никак не ми хареса, рече той, проснал се беше като мушама за маса, а на небето не се виждаше никакво облаче, не полъхваше никакъв вятрец. И така беше през цялото пътуване, ядосваше се Ерик, неприятна история!“

— Сан Франциско!

— Сан Франциско, следваща спирка! — отвърща Ерик и поема курс към номер седем (стаята на епилептика). После прелетя над американския континент, като неуморно бръмчеше с устни, за да имитира самолетен мотор. При номер шест направи междинно кацане, за да зареди резервоарите с гориво. Последният етап насмалко не свърши трагично. Единият мотор започна нещо да хърка и трябваше да мине доста време, преди да бъде оправен. После обаче всичко мина като по мед и масло.

— Няма що! — отбеляза Ерик. — Така е, когато летиш.

— Владивосток! — извиках след това, като се опасявах, че с този маршрут Ерик надали ще се справи успешно. Тихият океан не е шега работа. А пък като се прибави и Японско море! Май попрекалих, помислих си. Но Ерик не е от онези, дето се предават лесно. Не след дълго той вече пристигна (до номер десет, където живее Дървосекача). Не ми оставаше нищо друго, освен да му извикам да се връща. Той предпочете да пътува с железница, така било най-бързо. Колелата се плъзнаха по релсите, щом локомотивът потегли, вагоните се друсаха и полюшкваха — сестра Беда би излязла извън себе си от гняв, ако видеше тази картина, но влакът напредваше и не след дълго Ерик

навлезе в района на гарата, като даде тържествуващ сигнал с локомотивната сирена.

После в продължение на два часа той ми разказваше за своите преживявания по време на пътешествието. И въпреки всичко успя да ми разправи едва половината.

О, не! Наистина никак не ни е скучно тук и съвсем не се придвижваме бавно, макар може би да изглежда така. Ние — бавно? Когато гърдите ти се пръскат от толкова много приключения!

С това обаче съвсем не искам да кажа, че не би било по-добре да имаме още една количка. Специално аз си мисля най-вече за лятото и за това колко весело ще ни бъде тогава.

Днес управителят мина по коридора. Спря се, като ни видя с Ерик.

— Аха, тук ли си седите? — попита той.

— Да — отвърнахме ние.

— Действително има нужда от още една количка. Но и тази година май нищо няма да излезе. Парите сигурно не ще стигнат. Жалко!

— Няма нищо — утешихме го ние и си рекохме, че не си струва той да се огорчава за такава дреболия, когато има да се занимава с къде по-важни неща.

— Толкова дупки трябва да се запушат. Ще видим идната година.

— Благодарим, любезни господин управителю — казахме ние и се поклонихме.

Каква чест ни оказва, като се спира и разговаря с нас по този начин. Сякаш сме единствените на света! Ерик и аз дълго си приказваме за това, какъв добър управител си имаме и колко хубаво ще бъде, когато всеки ще си има своя количка и когато няма да има повече нужда да се редуваме както сега — единият сутрин, а другият следобед.

ВИЛИ ШЮРКЛУНД

Разказът „Валякът“ е взет от едноименния сборник, издаден през 1948 година, тоест непосредствено след края на Втората световна война, когато човечеството все още не е заличило следите от страхотните бедствия, причинени от огромния валяк на хитлеристка Германия. Достойнството на произведението на Шюрклунд е и в това, че съвременният читател днес, отдалечен на значителна хронологическа дистанция от войната, ще открие във „Валякът“ много алюзии за живота в дехуманизираната буржоазна цивилизация, ще разбере, че преди повече от двадесет години Шюрклунд е прозрял опасните процеси в недрата ѝ и е предупредил за необходимостта от тяхното спиране.

Писателят е роден в Хелзинки през 1921 година и е автор на редица литературно-философски творби и пътеписи.

ВИЛИ ШЮРКЛУНД ВАЛЯКЪТ

Мортен и Лофе, Яле и Петер-Улрик, Битен и Сюзан и сополанкото Северин стояха, зяпнали от изумление; имаше и защо. Такава машина не се вижда всеки ден. Откъм улица „Слънчоглед“ дотърча Оке, а от улица „Момина сълза“ притича Соня и двамата се наредиха до останалите, за да я наблюдават. Точно в този момент обаче водачът завъртя някаква ръчка и огромният колос се затъркаля надолу по улица „Минзухар“. „Гррррр“, каза колосът и чакълът заскриптя. Мортен и Лофе, Яле и Петер-Улрик, Битен и Сюзан и Оке и Соня тръгнаха подире му. Последен се тътреше сополанкото Северин, който напълно си заслужаваше прякора.

Мортен отбеляза:

— Виждал съм много парни валяци през живота си, ама този е най-страхотният от всички.

— Че на колко години си тогава? — попита Битен.

— На седем.

Отговорът бе кратък и убийствен. Битен млъкна.

— Този парен валяк е най-големият в света — продължаваше Мортен със същия категоричен тон.

— Откъде знаеш?

— Ами просто няма по-голям.

— Има.

— В Америка сигурно има.

— Няма.

— Я!

— Сънувах един, който беше по-голям. Много по-голям.

Соня пък изтича напред до водача и извика:

— Колко е часът?

— Дванайсет — отговори водачът.

— Благодаря — каза Соня. — Чичо, твоят парен валяк най-големият ли е в света?

— Това не е парен валяк — поясни водачът. — А електрически. Казва се Юлиус.

— Грррр — обади се Юлиус.

А Мортен се замисли дълбоко и когато свърши да размишлява, рече:

— И все пак това си е парен валяк. Крито обаче се задвижва посредством електричество.

Водачът уточни:

— Задвижва се от акумулатор.

Тогава Мортен се обиди и изостана от групата.

Но Лофе и Яле, Петер-Улрик и Битен, Сюзан и Окет Соня плюс сополанкото Северин, дето напълно си заслужаваше прякора, продължиха да кретат подир валяка.

Ето така валякът Юлиус навлезе в квартал „Цветна поляна“; глухо боботене възвестяваше неговото пристигане, а погледите на много очи го изпровождаха с почуда.

„Цветна поляна“ бе новопостроен район с малки дървени къщички за по едно семейство. Пред всяка се простираше малка градинка, където стърчаха няколко тънки ябълкови фиданки, изпълнени с надежди за бъдещето. Къщите образуваха редици, така че от кухнята на майката на Лофе се виждаше в спалнята на майката и бащата на Петер-Улрик, а от кухнята на майката на Петер-Улрик се виждаше в спалнята на бащата и майката на Яле, а от кухнята на майката на Яле се виждаше в спалнята на майката и бащата на Битен. Но от кухнята на майката на Битен не се виждаше в ничия спалня, което всъщност беше без значение, тъй като прозорците на всички стаи бяха закрити с щори.

В съзвучие с най-модерните принципи за планиране на предградията „Цветна поляна“ представляваше отделна съвокупност от жилища с входна и изходна пътна артерия и железопътна спирка. Сутрин бащите на семействата заминаваха за града, за да печелят пари. Вечер те се връщаха по домовете си, за да се нахранят и спят. Така „Цветна поляна“ си беше един много тих квартал, без шум и движение. Децата обаче дълбаеха дупки в чакъла на шосето с надеждата, че следващата кола, която мине оттук, ще попадне точно в дупката. Колата трябваше да пристигне с шеметна скорост, да се поднесе на

шосето, да подскочи във въздуха и да се блъсне в някое дърво. Всички пътници трябваше да загинат. Такива неща бяха гледали на кино.

А ето че вместо това пристигна валякът Юлиус и изравни всички дупки. С жален стои чакълът се притискаше о неговите въртящи се цилиндри и отзад пътят се разстилаше гладък и твърд като дансинг. Децата, които го следваха, съзнаваха своето привилегировано положение: те бяха първите човешки същества, стъпващи по този нов, красив и равен път. И не преставаха да се дивят на чудовищната сила, с която камъните биваха набивани в земята или раздробявани, ако се опитваха да окажат съпротива. Юлиус нямаше грешка, това не можеше да се оспори. Юлиус си беше майстор. Юлиус беше силен, Юлиус беше тежък и Юлиус прегази една малка количка за игра, забравена на пътя.

От количката останаха само жалки клечки. Децата с удивление съзерцаваха това съкрушително унищожение. Гледай ти! Чак тогава Сюзан се сети, че това е нейната количка. И горчиво се разплака.

А Юлиус продължаваше нататък. Мина по цялата улица „Минзухар“, като прекоси „Розова леха“, „Незабравка“, „Орлови нокти“ и „Орхидея“, а когато стигна до края на „Минзухар“, той всъщност се бе върнал обратно до мястото, където я пресичаше „Слънчоглед“ — оттам бе поел. Защото улица „Минзухар“ се извиваше досущ като кука.

Тогава Юлиус спря и водачът слезе от кабината.

— Тръгвам си вече — съобщи той. — Днес е събота.

И си отиде. Децата се пръснаха по домовете си, за да обядват.

Като се наобядваха, отново се върнаха, но сега бяха повече. Те започнаха да се катерят по Юлиус, покачваха се по капака на мотора и скачаха долу — това не беше трудно, тъй като Юлиус беше нисък и масивен. После пак се катереха и пак скачаха.

Мястото на водата се зае от Лофе, който си въобрази, че е адмирал. В къщи честичко ядеше пердах и затова искаше да бъде адмирал. А като могъщ адмирал на борда на боен кораб със сто оръдия той щеше да бъде ужасът на Караибско море и само с името си щеше да хвърля врага в ярост. Опита се да накара приятелите си да му викат адмирал, но никой не се съгласи. Тогава той сам се провъзгласи за адмирал Лофе на борда на броненосеца „Юлиус“. Хич не звучеше

лошо. Адмирал Лофе, ужасът на Караибско море. Това звучеше още по-добре.

Стисна здраво кормилото и пое курс към север. Зад левия борд се виждаше Ямайка. Вълните бляскаха на ослепителната слънчева светлина, летящите риби се мятаха във въздуха. Но той не забравяше, че трябва да следи зорко за появата на врагове.

Управлението на броненосеца и откриването на огън от оръдията се осъществяваха чрез различни ръчки, които обаче бяха неподвижни, защото, преди да си отиде, водачът ги бе заключил.

И в този миг съзира врага. На хоризонта се появява малка точица, разглежда я през далекогледа — да, разбира се, това е огнева вишка. Точицата става по-голяма и по-голяма, две точици, аха, значи, двама души срещу един, три точици, четири точици, те бързо се приближават, пет точици, сега всяка секунда е скъпа, една торпила профучава току до кърмата, в същия миг гранатите засвистяват край ушите му и избиват далекогледа от ръцете му. Първият неприятелски кораб е открил огън. В такъв случай: каквото повикало, такова се обадило. Хваща ръчката и я дърпа, но тя не помръдва, защото, преди да си тръгне, водачът я е заключил. Дърпа и тегли, вражеският обстрел не престава, снарядите експлодират на все по-малки промеждутъци, дърпа отчаяно, на живот или смърт — най-сетне ръчката се поддава и с ужасяващ грохот пламват оръдията на „Юлиус“, целият кораб се разтърсва от залповете. Гръм, трясък и тъжни вопли на ранени.

Викът секна. Тънка струйка кръв се процеди под предния цилиндър на валяка, закриволичи между камъчетата на чакъла.

С боботене и тътен Юлиус се понесе напред, чакълът скриптеше. Всички деца се втурнаха накъдето им видят очите. Единствен Лофе остана на мястото на водача, напика се и усети как между краката му, чак в обувките се стича топла вада.

Знаеше кой е. Спомни си, че сополанкото Северин седеше точно до предния цилиндър и енергично дълбаеше дупка, в която Юлиус щеше да се преобърне и да се разбие на пух и прах.

Юлиус обаче продължи да се търкаля по улица „Минзухар“. Тогава Лофе скочи долу и също се впусна да бяга с треперещи нозе. Тичаше по улица „Слънчоглед“, далеч от „Цветна поляна“, право към голямото шосе. В къщи честичко ядеше пердах, но сега разбираше, че тупаникът през целия му досегашен живот не можеше да се сравни с

тупаника, който щеше да получи-, за това. Щяха да го бият родителите му, учителите, полицаите, съдиите, всички хора.

Четвърт час по-късно намериха сополанкото Северни и го отнесоха в къщи при леля му. Защото майка, му беше заминала, а баща му открай време го нямаше, та затова живееше с леля си.

А Юлиус не спираше. Търкаляше се по платното на улицата, защото в тази си част „Минзухар“ беше права. Но когато тя започна да лъкатуши, той се качи на тротоара. После продължи покрай градинките, като тъпчеше плетищата им. Никой не се изпречи на пътя му.

Повали още една градинска ограда и прегази някакъв кошер. Пчелите зажузаха и медът се полепи по неговите въртящи се цилиндри. Юлиус нададе рев.

И отпердаши нататък. Прекоси една напречна пътека и се отправи към портата на старата Съодерлунд. Старата Съодерлунд го забеляза през прозореца, изскочи навън и видя, че до портата му остават още само десет сантиметра. Тогава тя я разтвори пред него, защото нямаше смисъл да я руши. Затича се към телефона, без да знае кому да се обади, и наслуки избра някакъв номер. Оказа се „точно време“. Часът бе деветнайсет, дваисет и четири минути и нула секунди.

Юлиус нахълта през отворената порта и навлезе в една цветна леха. Гордите божури бяха прекършени, а червените им глави — смазани в пръстта. Пръстта, която тъпчеше Юлиус, беше толкова твърда, че в нея бяха успели да пуснат корени само няколко перуники.

Ето че дотича бащата на Петер-Улрик, придружен от бащата и майката на Битен. Старата Съодерлунд изскочи отново навън, посочи Юлиус и извика:

— Този е!

Бащата на Петер-Улрик скочи в кабината на водача, грабна кормилото, завъртя го наляво. И Юлиус започна да се извъръща наляво. Така той изкара Юлиус отново на „Минзухар“, като премина през розовите насаждения на старата Съодерлунд. Това бе извънредно печално, но друг изход нямаше.

С бащата на Петер-Улрик, седнал пред кормилото, Юлиус се затъркаля по „Минзухар“ и вече не беше сам. Защото подире му крачеха бащата и майката на Битен и старата Съодерлунд, която

окайваше участта си, и цялото семейство на Мортен с прислужницата и бавачката, и една стара леля, дошла на гости, и секретарката на бащата на Яле, защото майка му бе умряла, и майката на Соня, изящна и грациозна като кукла, и един непознат господин със сиво бомбе и черни ръкавици, и майката на Оке, която имаше рак в правото черво и май щеше да умре преди Коледа. Майката на Соня се обърна към секретарката на бащата на Яле:

— Значи, с малкия Северин се е случило нещастие...

А бащата на Петер-Улрик дръпна ръчката за управление, за да спре валяка, но не успя. Както и да я теглеше и огъваше, нищо не се получаваше и Юлиус продължаваше своя ход.

— Трябва да намерим монтьор — рече той. Отзова се бащата на Сюзан, защото беше монтьор.

Той вдигна капака на мотора и се напъха под него, като в същото време вървеше пеша край валяка. Но внезапно коленете му се подхлъзнаха и ходилата му започнаха да се влачат по земята. Единият му крак попадна под задния цилиндър и благодарение на това тялото му успя да се отскубне. Строполи се. Ръцете му бяха обгорели, а от ранения крак шуртеше кръв. Майката на Битен се провикна:

— Удареният от електрически ток трябва да се лекува по същия начин като удавника. Необходимо е да му се направи изкуствено дишане.

— Направи го тогава!

— Аз не умея. Само казвам какво следва да се предприеме.

— Сержант Оливин може да прави изкуствено дишане.

Сержант Оливин бе шеф на службата за ред и сигурност в „Цветна поляна“, а там са вещи в подобни неща.

Бащата на Сюзан беше положен на тротоара. Някой превърза смазания му крак, а друг изтича да извика сержант Оливин, който може да прави изкуствено дишане.

Юлиус продължаваше да се търкаля. Бащата на Петер-Улрик все още го управляваше, побледнял и изпотен, но ръцете му здраво стискаха волана.

Майката на Соня, изящна и грациозна като кукла, предложи:

— А защо да не съобщим за произшествието на водача на валяка?

Майката на Оке, дето имаше рак в правото черво и щеше да умре преди Коледа, отвърна:

— Вече направиха това. Но без никакъв резултат. Защото оня бил толкова пиян, че не можел да се държи на краката си. Заявил, че работният му ден бил приключен.

Пристигна сержант Оливин, облечен в пълна униформа, и направи изкуствено дишане на бащата на Сюзан, който още не беше умрял, та го занесоха у дома му.

Юлиус не спираше. Когато измина цялата „Минзухар“, той стигна обратно до пресечката ѝ със „Слънчоглед“, а там на пътя се чернееше едно петно и бащата на Петер-Улрик направи рязък завой, за да заобиколи черното петно.

— Не се чувствавам добре — каза. — Искам да бъда сменен.

Но никой не го смени, защото всички обсъждаха как да спрат Юлиус.

— Все трябва да има някакъв начин, дявол го взел!

— Един нали се опита.

— Да го разпоим!

— Откъде ще вземем кислород?

— Няколко килограма тротил ще свършат работата.

— Да го вдигнем във въздуха!

Непознатият господин със сивото бомбе и черните ръкавици надигна глас:

— Той представлява опасност за живота и имуществото на много хора. Спрямо причинител на насилие от подобен род обществото е длъжно да прибегне до най-строгите си наказателни мерки.

Сержант Оливин пък си припомни уставния параграф 20, член 3, който нареждаше: „Местните отбранителни сили трябва да бъдат мобилизирани, щом това се налага от изключителни обстоятелства.“

Юлиус продължаваше да боботи и тътне. Обиколи улиците „Момина сълза“, „Розова леха“, „Незабравка“ с боботене и тътен. На пресечките бяха наизлезли хора, които го зяпаха. Всъщност нямаше кой знае какво за зяпане, защото бащата на Петер-Улрик беше хванал кормилото, а Юлиус се държеше като всеки най-обикновен валяк.

На улица „Незабравка“ бе застанал старият Оскаршон, деветдесетгодишен и съвсем глух. Той посочи към Юлиус с бастуна си и извика:

— Хи, хи, я го виж как се е затъркалял!

Бащата на Петер-Улрик стискаше кормилото в ръце и не отговори. Наистина се чувствуваше зле.

— Какво? — крещеше старият Оскаршон. И пак повтори: — Хи, хи, я го виж как се е затъркалял. Пуснеш ли кормилото, приятелю, той ще се изтърколи чак до ада!

На улица „Орлови нокти“ майката на Петер-Улрик чакаше с кафе.

— Ще те успокои — рече тя.

Юлиус отмина. А когато отново се озова на пресечката с улица „Слънчоглед“, на пътя се чернееше едно петно и бащата на Петер-Улрик направи рязък завой, за да заобиколи черното петно.

— Лошо ми е — каза пак. — Искам да бъда сменен. Никой обаче не го чу, защото хората се бяха пръснали. Вече се здрачаваше.

„Къде ли се дяха всички?“ — помисли си той.

И премина по улиците „Момина сълза“, „Розова леха“, „Незабравка“, „Орлови нокти“, „Орхидея“ с боботене и тътен.

Когато излезе на полето зад „Орхидея“, където още не бяха построени къщи, той забеляза два артилерийски взвода, строени в края на гората от двете страни на пътя. Малко по-нататък май видя и стрелкова редица.

Шефът на службата за ред и сигурност сержант Оливин се приближи и каза:

— Най-добре ще е да слезеш от валяка. Имаме противотанкови снаряди.

— С удоволствие — отвърна той.

Стори му се обаче, че неговите потни ръце така са залепнали за кормилото, че не може да ги отдели от него. И кимна към две малки металически пластинки, завинтени до лоста за управление.

На едната пишеше:

„Производител: СМЕАБ
№197868 ФХ
Тип: Юлиус
Тежест: 22 тона“.

А на другата:

„Увреждането на градската собственост се наказва съгласно глава 28, параграф 9, член I от Наказателния кодекс с глоба или затвор най-много до две години или в случай на предумишлена щета съгласно глава 28, параграф 9, член II с глоба или изправителен дом най-много до пет години“.

Той отбеляза:

— Това като „предумишлена щета“ ли ще се счита? Сержант Оливин дълго се взираше в двете пластинки. Очите му бяха като стъклени. И рече:

— Аз нося своята отговорност. Рече и се отдалечи.

Юлиус продължаваше пътя си. Потните ръце бяха впити в кормилото му, кръвта пулсираше в слепоочията. Май бе болен. Чудеше се какво искаше да каже Оливин. Наистина ли ще обстрелва ваялка? Почувствува дулата на минохвъргачките насочени срещу себе си и се размисли кой е всъщност той. Баща на Петер-Улрик. Противотанкови снаряди. Усещаше как кръвта пулсира в слепоочията му. Сигурно има температура. Този приятел Оливин дали има някаква причина да го мрази? Толкова странен беше. С очи като стъкла. А той самият — той е баща на Петер-Улрик.

Юлиус се носеше с боботене и тътен. Бе се вкопчил в кормилото му, както инвалид в патерицата си. Скоро отново ще се озове на улица „Слънчоглед“. Там пред погледа му ще лъсне едно черно кърваво петно и той ще направи рязък завой, за да го заобиколи. Следваха „Момина сълза“, „Розова леха“, „Незабравка“, „Орлови нокти“, „Орхидея“. Цяла вечност щеше да кръжи все така, да заобикаля черното петно и да усеща дулата на минохвъргачките, насочени срещу себе си. Цяла вечност.

ЛАРШ ЮЛЕНСТЕН

Роден е през 1921 година и дебютира в литературата със стихосбирката „Ламера обскура“ (1946), издадена под псевдонима Ян Виктор. Юленстен завършва медицина през 1948, специализира хистология и ембриология, но продължава да издава художествени произведения. Сред тях най-известни са романите „Сенилия“ (1956), „Сенаторът“ (1958), „Смъртта на Сократ“ (1960), „Ювенилия“ (1965).

ЛАРШ ЮЛЕНСТЕН УБИЙСТВОТО НА ДЯДО КОЛЕДА

Когато татко загина при експлозията, отначало никой не знаеше какво да прави с мен. Пък и имаше толкова работи за уреждане: застраховката, разправията около охраната на труда във фабриката, аутопсията, следствието и накрая погребението. Най-напред никой не се сещаше за мен, само от време на време през вратата надникваха две жени, които живеяха в предната част на къщата, и казваха: „Какво нещастие! Какво ще стане сега с теб!“ Те ми помогнаха донякъде, хранеха ме, а едната закърпи палтото ми, защото, както сама каза, било грозно да ходя със скъсани дрехи. Но скоро това им омръзна и аз останах съвсем сам. На училище не ходех, защото реших, че няма смисъл. Оттам не ме търсеха, защото сигурно бяха прочели във вестника за татко. Нямах нищо за ядене освен корав хляб, бучка захар, малко сирене и два кренвирша. Обикновено вечеряхме навън, искам да кажа, когато татко беше жив. Не си купувах нищо, защото ми беше противно да ме гледат всички и да ме съжаляват, като онези двете, тихо да си шепнат и да мислят, че не изглеждам достатъчно опечален. Стоях си в къщи, докато всички започнаха да се занимават със своите си работи, и чак тогава излязох. Сутринта на същия ден, в който щяха да погребват татко, те си спомниха за мен и ме изведоха да ми купят дрехи — за това никой не се беше сетил по-рано, а аз нямах представа кога ще бъде погребението. Когато им го казах, те страшно се ядосаха, че не съм мислил за това, и заявиха, че в края на краищата човек не може да се грижи за едно голямо момче като за малко дете и че ако трябва да носи траур, то е, защото било длъжно да окаже последна почит на мъртвия си баща, както се изрази един от кантората.

Но после той съжали за думите си и рече, че разбирал моята мъка като никой друг и че искрено ми съчувствува. Отначало се бе ядосал, защото всичко около погребението бе легнало на неговите ръце и се опасяваше, че няма да успее да набави дрехите ми. Но аз никога не съм мислил за такива неща, никой не ми беше казал кога ще бъде погребението, пък и можех ли да зная, че съм толкова пораснал.

В деня на погребението пристигна чичо, сам, без леля. Тон имал ревизия, затова не можел да дойде по-рано, а понеже онези били още у тях, леля трябвало да остане там. Чичо е бил винаги много внимателен с мен, но въпреки това аз не го обичах, защото все подчертаваше, че е пастор, особено когато имаше и други хора. Сега беше много мил с мен и заплака, като ме видя. Дойде преди другите, видя, че от роднините при мен няма никой и като разбра, че те не са уредили с дирекцията и бюрото всичко, каквото трябва, каза, че не бил предполагал, че нямало кой да се погрижи истински за мен. Той щял да уреди всичко много по-добре. На погребението ме държа почти през цялото време за ръка, произнесе реч и каза, че било трудно да проумее човек пътищата на провидението, когато вижда едно дете, останало без майка и без баща за по-малко от една година. Но това, което сега изглеждало жестоко и безсмислено, рано или късно щяло да придобие друг смисъл и страданието на това дете ще трябва да се гледа в светлината на бъдещето, когато то ще жъне радост и щастие. После говори за личната си мъка от загубата на своя любим брат и се разрева, макар че като пастор би трябвало да е свикнал на погребения, тогава и аз се разплаках, защото наистина разбрах, че татко и мама са мъртви и си помислих, че не са много онези, дето имат моята съдба.

След това чичо ме заведе в Сюнандал, където ме настаниха в една стая само мен, но трябваше да се връщаме няколко пъти, за да уредим останалото, а то беше много: пари, документи и всичко трябвало да се продаде освен някои неща, които искам да взема, ми каза чичо, а сам той си взе един нож за разрязване на книги, който татко имал от дете, поставката за писалки с мастилницата, папките за писма и останалите предмети от бюрото, подаръци на татко от дядо, както и няколко книги. Аз си взех въздушния пистолет, но не можах да му намеря пълнителя, картината, която бе окачена в столовата и представляваше кораб в бурно море, и кожената възглавница от стола пред татковото бюро, която тътрех по земята, когато бях малък. Веднъж дойдох отново тук, но всичко бе взето и ме учуди видът на жилището без мебелите. Помислих си как така не съм забелязвал олющените места и лекетата.

В Сюнандал ми дадоха отделна стая в мансардното помещение, където живях през цялото време. През есента не ходех на училище, а през пролетта започнах да уча в Сюнандал, но останах да повтарям.

Според мен нямаше смисъл да се ходи на училище, защото говорех по-различно от другите деца, пък и те всички се познаваха и дружеха помежду си. Имаха други учебници и не учеха по същия начин, тъй че никак не ми потръгна. Най-напред започнаха да ме разпитват за какво ли не и дали било вярно, че татко бил разкъсан на парчета, когато избухнал бензинът, и дали съм видял трупа му. В Сюзандал съвсем не беше като у дома — в някои отношения беше по-строго, а пък в други обратното. Там се молеха на бога преди и след ядене, сутрин и вечер, изправени на крака, и всичко трябваше да протича бавно, акуратно и прилежно. Но инак децата можеха да си говорят за каквото искат и когато разпитвах за най-различни неща, чичо им отговаряше, без да се сърди; те винаги се смееха на масата, говореха едновременно с чичо и го прекъсваха, но той пак не им се караше. В това отношение не беше както у нас. Всички деца бяха много по-малки от мен, макар чичо да беше по-възрастен от татко, и аз няхах с кого да дружа. Пък и те страняха от мен. Чичо искаше да му викам „татко“, но аз не го правех.

Така беше през есента, после дойде Коледа и те всички се заловиха да приготвяват неща, каквито никога не бях вършил порано, защото в къщи няхахме такъв обичай. Трябваше да участвувам във всичко, тъй като не ходех на училище, и заедно с другите деца украсявах, режех хартия, лепях и т.н. Да си призная, беше ми весело, макар че вечер те се молеха на господа прекалено дълго, а това беше направо скучно. Трудно ми беше да свикна с молитвите, защото не вярвам, че господ съществува, и братовчедите ми се надсмиваха или се сърдеха, защото бърках молитвите, а и всички други работи, и Агнес каза, че аз не трябвало да се моля заедно с тях и да участвувам в коледните приготовления, защото не съм бил от този дом. Но въпреки това вземах участие във всичко. В никакъв случай не искам да бъда пастор, а искам да стана инженер. Татко беше инженер.

На Бъдни вечер беше най-интересно и предишната нощ не можах да спя от вълнение. Всички станаха рано, чух ги да пеят и се сетих, че не са ме събудили, за да не се сърдят пак децата им. Но аз слязох при тях и видях, че седят около ясли, държат свещи и пеят. Беше рано сутринта, още тъмно. Аз се приближих, леля и чичо ме целунаха и ми казаха честита Коледа. Но Агнес, Ана и Стик се ядосаха, че съм дошъл. Стик се разрева, а Агнес или Ана, да, всъщност Ана, каза: „Той винаги ли ще бъде у дома и няма ли да си бъдем както преди само ние,

и всичко ли ще бъде вече по-лошо?“ Тогава аз избягах в стаята си, чичо дойде след мен, но аз така се бях завил с одеялото, че той не можа да ме докосне. Чичо каза, че като по-голям трябвало да прощавам на помалките, че по-нататък всичко щяло да се оправи, защото аз ще бъда винаги с тях, те всъщност много ме обичали, но били още много малки и не им се искало чичо и леля да се грижат и за мен, но по-късно щели да свикнат и тогава всичко щяло да бъде наред и ние сме щели да станем като родни братя и сестри. После аз се измъкнах изпод одеялото, получих шоколад, разбит каймак и сладкиши, сетне всички пяха, но аз не пях.

Вечерта дойде Дядо Коледа. Аз не вярвах, че съществува, защото дотогава го познавах само по картинки или бях виждал разни старци с маски на лицата, облечени като Дядо Коледовци, да се разхождат по улиците. Той ни раздаде подаръци. Другите деца започнаха да си броят пакетите. Преброиха и моите. Агнес беше получила дванайсет, Ана тринайсет, Стик дванайсет, а аз девет. Когато чичо и леля чуха това, останаха изненадани и чичо каза, че всичко било устроено така, та и аз да получа подаръци колкото другите, а леля каза, че тя, разбира се, била приготвила нещо за мен, но забравила да ми го даде, излезе и се върна с една брадвичка и с четири носни кърпички. Те не бяха увити, а брадвичката веднага познах — с нея чупеха лед. Стана ми ясно, че тя просто е взела това, което и е попаднало в момента. Преди това не бях виждал жив Дядо Коледа, не вярвах, че той съществува, пък и сега не вярвам. Той имаше съвсем същия глас като чичо. Дядо Коледа излезе, после чичо се върна при нас и седнахме да вечеряме. Все още не ни беше позволено да си разтваряме пакетите; след вечеря си казахме молитвите, чичо прочете нещо за детето Исус, после запалиха елхата и най-сетне разтворихме пакетите. Аз се зарадвах най-много на пълнителя за въздушния ми пистолет. Другите деца си размениха подаръци, аз получих от тях разни дреболии и също им дадох по нещо, защото леля ни беше казала от по-рано, че трябва да направим така. Раздадохме си сладкиши и бонбони, но тези, които аз получих от тях, бяха смачкани и по-лоши от онези, които си размениха помежду си, това не ми убягна. Престорих се обаче, че нищо не съм забелязал, оставих ги настрана и преди да си легна, не ги взех с другите подаръци, а на другия ден ги натиках под масата и ги стъпках с крака. Но след като направих това, се разревах, защото ми стана жал за

сладкишите, защото си помислих за мама и татко и защото реших, че всичко е глупаво, макар да е Коледа.

През пролетта тръгнах в тяхното училище в Сюнандал, но никак не ми вървеше. Всички ми се подиграваха, защото говорех другояче, и страняха от мен. Веднъж се сбих с едно момче, около нас се струпяха деца и започнаха да поощряват само него, та аз така се ядосах, че го натупах, макар оня да беше по-голям от мен, като нарочно му треснах главата в един камък. После не си признах и казах, че не съм знаел, че там има камък. Караха ми се, а учителката специално разговаря с чичо, защото всички деца казали, че аз съм почнал пръв. Пък всъщност той почна, аз си вървах кротко, а той искаше да ми измъкне учебника, но аз го задържах, тогава той ме удари по ръката и аз изтървах книгата. Но никой не ми вярваше, защото не ме обичаха в онова училище в Сюнандал.

През есента трябваше да продължа да уча там, където ме мразеха и все намираха повод да ме дразнят, и учителката каза на чичо, че съм бил побойник и инат. Чух всичко, защото подслушвах от вестибюла. Попаднах в един клас с Агнес, която постоянно ме клеветеше пред чичо. Той ми каза, че не бива да се карам с децата, а просто да не им обръщам внимание. Но аз обясних, че те ме дразнят и не искат да дружат с мен. Тогава чичо каза, че не винаги те били виновни, което отчасти беше вярно, но нали аз знаех, че никой не ме обича в онова училище в Сюнандал.

После отново дойде Коледа и всичко започна да се повтаря, но аз не участвах в приготовленията, защото ми се струваше глупаво. Разбрах, че всичко е измама, у дома никога не правехме такива работи. Децата ме дразнеха, чичо и леля ме гледаха накриво, навсякъде срещах само враждебност и за всичко излизах все аз виновен. Криех се или бягах навън, или се преструвах на болен, когато идваха да ме викат. На два пъти изобщо не дойдоха да ме търсят, забелязах го, защото си бях през цялото време в стаята и се преструвах, че чета, но никой не дойде. И двата пъти плаках, а първия път дори легнах на пода и почнах да удрям с ръце и крака, защото ми беше прекипяло съвсем, и тогава ме чуха, леля дойде и каза, че никой не знаел къде съм, защото винаги съм се криел, когато те долу били погълнати от приготовленията, та затуй помислили, че съм излязъл. Но, разбира се, ако искам, мога да слеза да

им помагам. Все пак можеха поне да надникнат, за да видят дали съм в стаята...

На Бъдни вечер прекарахме съвсем като миналата година. По едно време чичо излезе и аз разбрах, че той ще се преоблече като Дядо Коледа и наистина той се върна при нас с маска на лицето, с мантия и с всички други там работи. Дядо Коледа започна да поздравява децата, потупваше ги и ги вдигаше на ръце, но аз през цялото време знаех, че това е лъжа и реших непрекъснато да си повтарям, че това е чичо, само дето е преоблечен и с маска. Но когато дойде до мен и ми подаде ръка, аз я хванах, макар да бях решил да не се поддавам, после той ме повдигна, за да види колко съм пораснал, и тогава забравих за всичко, което си мислех, и ми стана весело, просто забравих, че това е чичо.

После той ме пусна и започна да раздава пакетите. Когато се произвърна, съгледах ръба на маската и малко от истинското му лице. В този миг видях леля, децата, другите. И с мен стана нещо странно, не знам какво беше, но аз се втурнах върху него и с див крясък започнах да го удрям, да ритам, крещях, че всичко е лъжа, биех го с юмруци, дръпнах маската му, тя падна и се спуска, от брадата му отскубнах големи кичури, не знаех какво правя, защото бях като обезумял, толкова ми беше страшно. Само крещях, удрях, плачех. На пода, разкъсана на парчета, се въргаляше маската на Дядо Коледа.

ПЕР УЛУФ СУНДМАН

Още първата му книга — сборникът разкази „Ловците“ (1957), се провъзгласява от критиката за проява на обещаващ и щедър талант. Самобитната словесна експресивност на Пер Улуф Сундман (роден в 1922) личи и в следващите му произведения: романите „Проучването“ (1958), „Експедицията“ (1962), сборника разкази „Търсачите“ (1963), документално-художествения очерк „Въздушното пътешествие на инженер Андре“ (1967) и др., които го наложиха като един от най-оригиналните съвременни шведски писатели.

**ПЕР УЛУФ СУНДМАН
ЧУДАКЪТ**

Свен Янсон от хотел „Едсгорден“ ми се обади една сутрин, за да се осведоми дали имам свободна стая с едно легло.

Попитах го дали при него всичко е попълнено, макар сезонът да бе в началото си и времето да бе дъждовно и студено от доста дни насам.

Той дори предположи, че в моя хотел има повече гости, отколкото в „Едсгорден“, и заяви, че не за да облагодетелствува един свой конкурент и колега би желал да ми препрати господин Нилферт.

— Не ще скрия, че този човек стана бreme за мен — каза Свен Янсон, — иска да остане още месец, а знаеш, че сега особено липсват посетители, които да останат по-дълго, но все пак...

Попитах дали е капризен и неприятен гост.

— Не, не е нито капризен, нито неприятен.

— Тогава отблъскващ?

Не, и това не — всъщност бил наистина приятен веселяк.

— Трудно ми е да обясня причината — рече Свен Янсон. — В действителност има само едно нещо: той упорствува да употребява собствен порцеланов сервиз и собствени прибори в трапезарията, които след това отнася в стаята си и ги мие сам в умивалника. Всъщност това е всичко.

Той пристигна още същия следобед и аз го посрещнах на автобусната спирка. Придружаваше ме един учител по резбарство на име Окесон, чест гост тук, който обикновено всяко лято оставаше в хотела по няколко седмици — кажи-речи, мой връстник, неизменно облечен в неогладени панталони, измачкана риза и с буйна, чаталеста черна брада.

— Всички чакат с нетърпение новия — каза той, — сигурно причината не е само в това, че си носи свои съдове и ги мие сам. Несъмнено има още много други неща. Защо не искат да го задържат в „Едсгорден“? Един мияч, който при това си плаща — хич не е лошо.

Автобусът пристигна и Нилферт слезе. Останах учуден, очаквах да видя нисък човек, хилав и дребен. Нилферт бе с половин глава по-висок от мен, с атлетическо телосложение и в никакъв случай не бе хилав. Дланта ми изчезна в неговата, когато се ръкувахме. Бях очаквал също така да се държи плахо и смутено, а той ни приветствува с открита и дружелюбна усмивка, бе облечен в светъл габардинов костюм, с бяла риза и оригинална връзка от някой скъп магазин за ръчно плетиво.

Неколцина от гостите в хотела седяха на верандата, където бяха намерили подслон от дъжда. Гледаха с любопитство Нилферт, който учтиво ги поздрави и се представи.

В графата за звание или професия на регистрационната книга той отбеляза: „Ш фил“.

— Очаквах плах, дребен човечец — отбелязах аз.

Окесон отвърна:

— А пък този приятел сякаш току-що пристига от Австралия, след като е обиколил света в качеството си на професионален играч на тенис.

— Защо плах и дребен? — запита друг гост, търговец на бояджийски материали от Йоребру.

Сестра ми каза:

— Ние всички изчакаме и сме изпълнени с предразсъдъци.

— Изчакване и предразсъдъци — повтори Окесон и замислено задърпа брадата си.

Търговецът на бояджийски материали остави настрана регистрационната книга.

— Какво ли означава това „ш фил“?- запита той. — Виждали ли сте такова съкращение по-рано? „Ш фил“?

— Светът е пълен не само с изчакване и предразсъдъци — отговори моят приятел Окесон. — Но и с много съкращения.

Той разтвори книгата, подири там собственото си име, зачеркна думата „учител по резбарство“ и вместо това написа „резб“ и „фил“ — „резб. фил.“.

— Точките са като точицата, която поставяме върху буквата „и“ — каза той. — Забелязахте ли, че почти направих виц?

Нилферт влезе в моята канцелария половин час преди вечерята, запита дали не ме безпокои, на което отговорих, че професията ми е да бъда безпокоен и го поканих да седне.

— Нещата стоят така — поде тон с усмивка, — че аз имам един навик или по-скоро недостатък, както решите сам.

— Това си е ваша работа — казах аз.

— Не е нужно да ми слагате куверт на масата в трапезарията — обърна се той. — Когато пътувам, винаги нося със себе си собствен сервиз — дълбока и плитка чиния, две малки чинийки, собствен сребърен прибор и чаша. Чашата е френска изработка, от ония, дето можете да пуснете на пода, без да се счупят.

— Нямаме никакви възражения — отвърнах аз.

— Стар навик.

— Всеки с навиците си.

— Съзнавам, че моят е малко необикновен — заяви той.

— Нямаме никакви възражения — повторих. — Имате ли някакви други желания? — попитах го след това.

— Предполагам, че господин Янсон от „Едсгорден“ вече ви е споменал за това — каза той и стана.

Сетне се поспря.

— Може би още нещо. Наистина вече дойде лятото, но е студено и дъждовно. Стаята ми е малко влажна. А и топлата вода е по-скоро

хладка. Възможно ли е да палите за малко печката ми привечер? И да не забравя: ще ви бъда благодарен, ако получа две обикновени кухненски кърпи. Сам измивам приборите си след ядене.

Естествено това можеше да се уреди.

— Нямате ли въпроси към мен? — попита той на врага.

— Не — отвърнах аз неискрено.

Дъждът продължи още няколко дни, после вятърът промени посоката си към югоизток, донесе топлина и разпръсна облаците. Внезапно стана слънчево и много топло. Езерото заблестя, почти бяха изчезнали снежните петна по планините и гъстата трева по ливадите бързо избуя. Бръмбарите закръжиха край цветните лехи, вечерите бяха тихи и вече се налагаше да опънем по прозорците мрежите за защита от мухи и комари. Появиха се първите стършели и те бяха предвестници; идеше, времето на коситба със своите приспивни нощни звуци, с лекото бръмчене на механизирани косачки, долитащо от селото, и с далечното ръмжене на някой и друг трактор.

Нилферт се хранеше в собствения си сервиз, със собствените си прибори.

Посетителите в хотела пристигаха и заминаваха: малцина от тях оставаха за по-дълго време. Повечето туристи бързаха, след двудневен престой продължаваха пътешествието си, обзети от нетърпение и безпокойство.

Нилферт не се увличаше от риболов, но с удоволствие правеше разходки и излети. Беше жизнерадостен, дружелюбен и извънредно учтив. Внимателно четеше всекидневниците и съвсем не бе измежду първите, които вечер отиваха да си лягат. Понякога сутрин се успиваше за закуска.

— Правя усилия да не обръщам внимание — каза търговецът на бояджийски материали от Йоревру, — но е неприятно да го гледаш как слиза в трапезарията със собствени чинил и прибори, със собствена чаша.

— Какво значение има това — възразих аз. — Всеки има своите прищевки. Това е незначителна дреболия.

— А след това сам ги измива. Окесон се намеси:

— Никога не съм разбирал онези, дето мият съдове доброволно, при това с охота.

— На жена ми това действа повече, отколкото на мен — добави търговецът на бояджийски материали. — Трудно може да се намери, приемливо обяснение.

Нилферт отиде на два по-дълги излета заедно с другите.

— Яде сандвичите, които носеше, съвсем като нас — каза Окесон. — Взема ги с ръка, отхапва, дъвче и гълта! Не си мие зъбите след това и, уверявам ви, не си служи с ръкавици! А после не мие найлоновата торбичка.

— Какво ли означава това „ш фил“ в регистрационната книга? — не преставаше да се чуди търговецът на бояджийски материали, преди да си замине.

Една стара дама допусна, че не е изключено това да е някаква чуждестранна титла. Тя самата говореше с лек немски акцент, въпреки че бе живяла в Швеция почти половин век като икономка в дома на известен фабрикант в Гьотеборг.

— В такъв случай вероятно щеше да напише „фил ш“ — отговори осведоменият учител по резбарство, — и то с голямо „ф“, нали?

Поискаха от мен да го питам за професията му. Но аз отказах.

— Защо?

— Ако се представи сгоден случай, може би. Но инак, не.

— Любопитството е порок! — отсече сестра ми.

Наистина ли?

Трябваше да обяснявам на новопристигналите:

— Знаете ли, господин Нилферт, високият, загорял от слънцето човек, има една малка особеност. Всички хора имат особености, повече или по-малко очебийни. Просто една дреболия, макар че човек не може да не я забележи. Но не е нещо, на което си заслужава да се спираме. Просто една дреболия.

— Разбира се, че е дреболия и всички имат своите особености — каза Окесон. — Аз например нося брада. Вече се налага да ида на бръснар, за да я подстриже и среше.

— Единственото, което ме безпокои — продължи учителят по резбарство, — е, че тези прибори са неговата единствена особеност. Нали разбирате какво искам да кажа?

Дали не се крие и друго нещо.

— Ние му опаковаме сандвичи, когато няма да се върне за обед — каза сестра ми, — но той слиза в кухнята и ги увива в собствена хартия.

Моят приятел Окесон замислено поглади асирийската си брада.

— Не — рече след това, — собствените прибори и собствената хартия за сандвичите е едно и също.

Едно момиче, пощенска чиновничка от Стокхолм, заяви, че нямало никакво значение, дето Нилферт се храни в собствени чинии, със собствен нож и вилица — но че тя никак не можела да проумее защо след това се качва в стаята си с мръсните прибори и ги мие там.

Той имаше обичай да увива ножа, вилицата и лъжицата в книжна салфетка.

Нейната приятелка се обади:

— Симпатичен, внимателен и общителен е, не може да се открие никакъв, дефект у него. И все пак човек се чувства несигурен и предпочита да бъде по-далеч.

Приятелката на чиновничката бе светлокоса и хубавичка, опитваше се да прикрива късогледството си с леко опушени стъкла на очилата.

— Сигурно ще ме помислите за глупава — каза тя, — но аз през цялото време очаквам той да направи нещо, без да зная какво. Сигурно съм глупава, но просто мисля, че той ще направи нещо. А той не прави нищо, почти би било добре, ако направеше нещо, нещо друго. Разбира се, вие ме мислите за глупава — смути се тя и се изчерви.

— Не си глупава — отбеляза Окесон.

Нилферт бе от Стокхолм, но името му го нямаше в телефонния указател, търговецът на бояджийски материали бе проверил това.

Позвъних в „Едсгорден“. Свен Янсон бил заминал и щял да се върне чак след цяла една седмица. Това бе премного дълъг срок. А защо търся Свен Янсон?

Отговорих:

— Мислех да го попитам как е постъпил, когато е предложил на Нилферт да се пренесе от „Едсгорден“ в моя хотел.

— Винаги можеш да намериш благовиден предлог.

— Имаш ли някакво предложение? Окесон рече:

— Кажи си направо, че не ти е особено приятно да държиш тук такъв необикновен мияч.

— Трудно е.

— Кажи си направо, че според всички гости той е симпатичен човек и прочие, но че тази история със собствените прибори постепенно започва да дразни.

Поклатих глава. Това бе още по-трудно, не толкова за мен, колкото за него, а, значи, всъщност и за мен.

— Трябва да измисля нещо — казах.

Същия следобед го помолих да дойде в моята малка канцелария. Затворих вратата, която инак винаги: беше отворена.

— Моля, седнете, господин Нилферт — поканих го аз.

— Лятото наистина дойде — подех сетне и седнах пред писалището си.

— Скоро ще почнат да возят сеното — отбеляза той.

— Искан нещо да ви кажа, господин Нилферт.

— Великолепно.

— Вие поживяхте тук известно време, десет-единадесет дни, струва ми се.

— Добре ми е тук — рече той с широка, любезна усмивка. — И все пак си мислех за нещо.

Стана и отиде до голямата карта, окачена на стената.

— Ето, на това място сме ние. А там, малко по-нагоре вдясно, като че има друг малък пансион, нали?

— Едва ли е на повече от тридесетина километра с автобуса — отговорих.

— Нали разбирате — повтори, — харесва ми тук. Но пък дали да не се преместя там?

Сложи ръка на рамото ми.

— Не се докачайте, действително тук ми харесва, но е толкова интересно да се обикалят нови места, да се сменя средата.

Той отново седна на стола, предложи ми пурета, но сам не запали.

Поседяхме мълчаливо известно време. След това ме запита:

— Може би ще ми направите услуга, като позвъните там и попитате дали разполагат със стая за мен.

— С удоволствие.

Отново настъпи мълчание. Той стана и отвори вратата.

— Смятам да се поразходя преди вечеря — каза. — Нали няма друго нещо?

— Не, благодаря — отвърнах аз.

СТИГ ДАГЕРМАН

Противоречивото и многопосочно развитие на този своеобразен писател е характерно до голяма степен за тенденциите в развитието на шведската литература в периода след Втората световна война. Стиг Дагерман (1923–1954) е изразител на проблемите и възгледите на своите млади съвременници. Сред произведенията му по-значителни са сборникът разкази „Змията“ (1945), романът „Островът на осъдените“ (1946) и изпълнените с екзистенциалистични мотиви и настроения разкази, събрани в „Нощни игри“ (1947). Трагично произшествие прекъсва живота на Дагерман в момент, когато неговото творчество навлиза в по-сериозен и зрял етап.

СТИГ ДАГЕРМАН В БАБИНАТА КЪЩА

В бабината къща беше тихо. Малкото момче се промъкваше от стая в стая. То търсеше Мълчанието. Все някъде трябваше да го намери. Сигурно е седнало на люлеещ се стол и чете някаква дебела книга. Момчето отваряше вратите една след друга и се заслушваше. Тези врати бяха тежки, а праговете им — високи и обковани със злато. Самото то беше малко и доста плашливо. Сърцето биеше в гърдите му като часовник, който избързва. Ето че застана на последния праг и тук трябваше да затвори очи, защото не знаеше как изглежда Мълчанието. Обърна ухо към стаята, за да чуе дали Мълчанието е там.

Тогава чу толкова много неща. Чу как по морето плава един голям кораб, а през това време бушуваше буря. Чу и едно малко момиче, което не можеше да се види, защото лежеше погребано под цветя и плачеше от мъка, че е мъртво. Освен това чу ботушите на дядо си, които ходеха насам-натам по скърцащите дъски. Само Мълчанието не можеше да се чуе, затова отвори очи и влезе в последната стая.

Тя беше съвсем малка, но в средата слънцето беше образувало голям четириъгълник върху лъскавия под. Момчето влезе в него и стоя дълго, като се заслушваше. В бабината къща беше съвсем тихо. Нищо не се помръдваше освен неговото неспокойно сърце. Корабът на картината беше спрял отново, а мъртвото момиче върху долапа беше спряло да плаче. Върху пейката в ъгъла стояха високите черни ботуши на дядо му и мълчаха. Сега дядо беше на слънце, а когато слънцето грее, дядо е весел и го гледа приятелски. Но всеки път, когато небето се покрие с облаци, дядо се натъжава и се затваря в къщата си. „Не е лесно да си мъртъв, когато вали“, мислеше си момчето.

Денят преваляше и слънчевият четириъгълник се свиваше все повече и повече. Но момчето не забелязваше това. То отново затвори очи и тогава стана нещо странно — лъчът взе да става все по-силен, докато цялото му същество се изпълни със светлина. Изведнъж чу, че някой му нашепва: „Сега ти трябва да го стопиш! Сега, сега!“ Удари един часът. То изпълзя заднишком от тясната светла ивица. Когато

отвори очи, беше вече достигнал до онова място и държеше в ръце единия тежък ботуш на дядо си. Постави го внимателно на пода. И целият свят замълча.

Ботушите бяха стояли хиляда години един до друг. Бяха стари като камъни и слънце, и планински пътеки. И сега, като ги бяха разделили така внезапно, се чу някакъв недоловим звук, някакъв стон, от който потрепери цялата стая. Като тръпнеше с цялото си тяло, момчето се качи върху пейката и осъществи своята отдавнашна мечта. То се спусна в ботуша и потъваше все по-надолу, докато най-последъпи вътре.

Ето че момчето застана в ботуша — и какво се случи тогава? Нищо не се случи. Стоеше в него, а слънцето угасна. Мракът се промъкна в стаята тихо като котка. Момчето затвори очи и както винаги, когато направеше това, стана нещо странно. Ботушът, заедно с момчето в кончова, започна да ходи. Той мина през стената и излезе в градината, пресече я и по пътя стигна до голите поля, после прегази мочурището и навлезе в гъстата гора. И откъдето минеше, замираха всички звуци. Птиците млъкнаха в клоните, елените се спираха по поляните със снопчета шума в уста, а в полето змиите се вцепеняваха като черни бастуни. Момчето шепнешком попита ботуша:

— Къде отиваме?

— При Мълчанието — промълви той.

Внезапно пред тях една планина се изправи като черна стена и ботушът каза:

— Трябва да влезем в нея.

Но те не можаха да сторят това, защото прокътня един вик, който отвори очите на момчето. Това беше баба му. В полусън то огледа тясната стая. Беше отново тук, а тя викаше. Вече се беше стъмнило и ботушът мълчеше. Баба му извика още веднъж и то се опита да излезе от ботуша. Тогава с ужас установи, че не може. Беше се заклещило. Краката му помръдваха в тесния кончов. Като желязна броня ботушът обгръщаше хълбоците му. Искеше да изкрещи, но само краката му крещяха дълбоко долу в ботуша. Като животни се бореха с нещо там в тъмнината и тогава стана нещо ужасно и неочаквано. Кончовът се скъса и момчето падна и докато лазеше уплашено по пода, баба му го извика за трети път.

Измъкна се с беззвучни, сковани движения. Малко след това се изправи със скъсания ботуш в ръка. Стисна очи с все сила, но не стана нищо. Вътре в очите имаше само някаква голяма, няма тишина, а извън тях скъсаният ботуш крещеше безмълвно. Тихо беше в бабината къща, но това мълчание беше злобно и опасно. Като мълчанието на голямо диво животно, което дебне в тъмнината. Трябваше да избяга, но за да може да стори това, бе принудено да направи нещо безвъзвратно и недостойно. Наведе се и бутна ботуша в злата тъмнина под бабиното легло. След това предпазливо откряна вратата към трапезарията и се промъкна в нея като котка.

Баба му седеше облежната в едно високо кресло. Беше тъмно и цветята не светеха. Баба не беше запалила нито една лампа. То премина безшумно по килима и застана до нея, но тя не забеляза това. С жестока изпитателност се загледа в бялото ѝ лице. Беше затворила очи и то се запита къде ли е всъщност. Може би отива да надникне в малката стая! Тя трябваше да се махне оттам. Сграбчи я за ръката. Бабата изпищя и отвори очи. То веднага разбра, че е била някъде на съвсем друго място. Тя се отърси като куче, усмихна му се и каза:

— Какво правиш, момчето ми?

— Бабо — запита момчето, — къде живее Мълчанието?

На малката маса пред тях лежеше една бяла раковина. Беше я слушало вече много пъти. Сега баба му я вдигна и я притисна до ухото му. Беше студена и твърда и му се прииска да побегне.

— Какво чуваш? — попита баба му.

— Морето — отвърна момчето.

Кой знае защо излъга. Та то не чуваше нищо. Не чуваше и най-мъничък шум и разбра, че раковината е мъртва. Беше я убило. Съкрушено, но гордо, то я остави на масата.

— Не — каза баба му. — Мълчанието не съществува. Всичко може да се чуе. Това, което наричаме Мълчание, не е никакво Мълчание, а собствената ни глухота. Ако не бяхме толкова глухи, светът нямаше да е толкова зъл. Но за щастие все още има няколко души, които могат да чуват. Има хора, които може да са в равнината — разбираш ли какво е това?

Баба му беше от тази област, където има равнини.

— Да — отвърна момчето, — равнина като полето.

— Има хора — продължи бабата, — които стоят в равнината и чуват как пеят планините. И не само това: те чуват дори какво става отвъд планините. Чуват как живеят хората там, в долината, но и това не е всичко. Те могат да чуят как хората в градовете се мъчат и се карат. Чак до морето могат да чуват, да слушат как отвъд хората крещат, когато дойде войната. Разбираш ли какво казвам?

— Войната? Да — каза момчето, — това са войниците.

Баба му замълча, но думите ѝ се носеха като гъст дим около момчето. То се наведе над масата. Върху нея освен раковината имаше една голяма жълта ябълка.

— Бабо — попита то, — а ябълката може ли да се чуе?

— Човек може да чуе всичко, което поиска — отговори бабата.

Ябълката беше студена и горчива. То я притисна до ухото си.

— Какво чуваш? — запита баба му.

— Чувам как духа вятърът — отговори момчето.

Но това беше една безсрамна лъжа. Всъщност не чуваше нищо, а и едва ли някога щеше да чуе.

— А баба всичко ли чува? — попита.

Тя не усети ненавистта, която се таеше във въпроса му. Въобще не му отговори, а се изправи пъргаво като млада жена и го хвана за ръката. То помисли, че иска да го заведе в малката стая и взе да се дърпа, но излязоха навън. Застанаха пред входа и се загледаха към градината със замръзналите далии и ябълковите дървета, по които блестяха плодовете. По пътя беше тихо и безлюдно. Нито птиците пееха, нито кучетата лаеха в селото. Всичко се беше смълчало, а високо горе се простираше тъмносиньото небе. Там, в ясната тишина, пламваха звезди, а в далечината една червена стена израстваше от земята. Това бяха спокойните светлини на града, които се отразяваха в небето.

Момчето се заслушваше с все сила. То пращаше слуха си да обиколи цялата земя, но той всеки път се връщаше без плячка. И както си стояха в искрящата тишина пред вратата, една ябълка се откъсна от дървото. Чу се съвсем ясно как тупна на земята.

— Чу ли? — попита бабата, като сложи ръка на рамото му.

— Да — отвърна момчето, — някакво куче излая. Нищо не беше чуло. Обаче ръката на баба му започна да трепери и отначало то не можа да разбере защо.

— Да — продължи момчето, — най-напред едно куче излиза на шосето, а после — после идват войниците.

„Войниците“, беше казало тържествуващо. И изведнъж разбра защо трепереха ръцете ѝ. Страхуваше се. Боеше се, че не може да чуе това, което чуваше то. Не бе чула и лая на кучето. Вероятно бе по-страхлива от него. И то предчувствуваше, че в това превъзходство беше спасението му. И затова продължи да пада все по-ниско. Сега баба му прошепна:

— А какво идва след войниците?

Момчето се вслуша в тъмнината и пак не можа да чуе нищо, даже и собствените си горещи дихания.

— След войниците — пошепна то, — след войниците идва една тежка кола.

— Откъде знаеш, че е тежка?

— Защото колелетата скрибуцат.

Баба му едва успяваше да си поеме дъх. Лек вятър повя над дърветата, но никой от тях не го чу.

— А какво идва след колата?

— След колата идва някой, който бие барабан.

— Защо не чувам барабана? — продума задавено баба му.

— Той бие барабана много тихо, защото е тъмно — отвърна момчето.

Мина доста дълго време. „Може би сега вече никога няма да влезе в къщи, помисли си момчето, уплашено и вледенено, а ако не влезе, няма никога да открие, че ботуша го няма.“ Баба му трепереше. Ако имаше поне един човек, който да не е глух, щеше да чуе как костите на баба му тропоят в тялото ѝ като разнебитена каруца. Но съществуват само глухи хора. А във на шосето върволицата продължаваше да се точи във все по-плътната тъмнина:

Бабата прошепна:

— Какво идва след барабана?

— След барабана идват два коня — каза момчето.

— Не ги чувам! — оплака се баба му.

— Обвили са им подковите, защото е тъмно — отговори момчето.

То чувствуваше, че злината в него нараства като някакво каменно дърво.

— А какво идва след конете?

— След конете идва някой, който плаче — отвърна момчето.

В този миг една птица се обади от някакъв далечен жив плет. Момчето не чу нищо, но бабата се сепна и каза:

— Чувам, чувам. Студено ми е. Хайде да влезем вътре.

И тя влезе бързо, за да заключи вратата, преди да е влязло Злото, но като потърси момчето, видя, че го няма. То бе разбрало, че сега всичко е свършено и извика, втурвайки се в градината:

— Отивам само да си взема топката.

Но топката не беше в градината. Изобщо нямаше какво да вземе оттам. И то се просна под едно дърво и започна да се моли на глас: „Мили боже, направи така, че ботушът пак да е здрав. Мили боже, върни ми слуха!“ Но господ не го чу. Той само разпери над момчето Мълчанието като едно голямо черно крило.

А потокът все още си беше на мястото. Той течеше от другата страна на пътя и с ромолене се мятеше пъргаво от камък на камък. Момчето трябваше да отиде до него и да се вслуша. То скочи и хукна към оградата. Но не можа да стигне до портата, защото по пътя се зададе един човек.

В тъмнината се зададе този човек и в него имаше нещо особено. Първо, вървеше някак странно. Клатушкаташе се от едната до другата страна на пътя, през повечето време вървеше с лице напред, но понякога се обръщаше и вървеше гърбом. Второ, беше така странно да го слушаш. Понякога сгълчаваше някакъв несъществуващ събеседник, в следващия миг запяваше, а когато спираше да пее, отново почваше да гълчи. С разтуптяно сърце момчето го проследи от вътрешната страна на плета, докато оня изчезна в нощта и вече не можеше да го чуе.

Да го чуе? Да, беше го чуло, но това бе само един човек и нищо повече, а хората може да чуеш винаги, защото съществуват. Момчето искаше да чуе нещо, което не съществува, но не му се отдаваше и поради това, пък и защото му стана студено, то се промъкна в къщата.

Както се прокрадваше към кухнята, видя, че баба му е застанала на прага на малката стая и като погледна лицето ѝ, разбра всичко. То бе хлътнало, сякаш някой го беше прекопавал с лопата, а широко отворените ѝ очи бяха вперени в него. Разбра, че тя знае всичко. И съвсем неочаквано, даже против волята си, изкрещя:

— Бабо, на шосето лежи един човек! Заше метено от лъжата си, видя как тя тръгна към него, трепереща и безсилна. Устните ѝ помръднаха няколко пъти, но не можа да изговори нито дума. Като насън видя как клетите ѝ треперещи ръце се протегнаха към жакета, закачен на пилона. В следващия миг бяха вече вън, в тъмнината. Тръгнаха през смълчаната градина и сега трепереха и двамата. Ръка за ръка се озоваха на тъмното шосе. Беше студено и тихо, а звездната мъгла се люлееше на небето. Изведнъж баба му се спря до живия плет и прошепна:

— Къде?

— Не тук — каза момчето тихо, — малко по-нататък. Сега вървяха в сянката на живия плет и живият плет ги закриляше, но живият плет се свърши и баба му се спря. Не смееше да отиде по-нататък, а и момчето не се осмеляваше. Но беше длъжно да продължи. По неволя трябваше да прави крачка след крачка в непознатата тъмнина. След малко спря, застана върху чакъла край шосето и се наведе.

— Тук! — съобщи с приглушен глас. Тя не се приближи, но я чу да казва:

— Как изглежда той?

Момчето погледна чакъла. Взе няколко камъчета в ръка и отговори:

— Той е голям, ужасно голям. На лицето си е нахлупил шапка.

— Махни шапката — каза бабата. Момчето вдигна ръката си нагоре.

— Диша ли? — попита баба му.

Момчето се извърна и опря ухо в чакъла. Отчаян от своето падение, то се взря в бездънната нощ, а в очите му нямаше нито една сълза. Целият свят мълчеше. Няколко черни дървета се открояваха като тъмни сенки в мрака над ливадата. Стори му се, че идват бавно към него. Затвори очи и притисна още по-силно ухото си към земята. И тогава стана нещо необикновено. Една топла въздушна струя проникна в ухото му. От чакъла се надигна спокойно сънeno дишане.

— Бабо — викна момчето тържествуващо, — той спи! Той спи!

Откъм живия плет се чу една дълбока въздишка.

— Събуди го! — каза баба му. — Той не бива да лежи така на студа.

Момчето разтърси празните си ръце във въздуха. След това отново наведе глава. От чакъла прозвуча някакво мърморене и дрезгав шепот.

— Какво казва? — попита бабата.

— Той казва: „Прибирайте се. Аз не спя. Само си почивам. След малко ще продължа пътя си.“

С един скок момчето се озова до живия плет. Там намери бабината ръка, скрита под жакета. Сграбчи я и поведе баба си покрай черните сигурни сенки на плета. Изведнъж от тъмнината появя силен вятър и всички клони започнаха да се огъват, а листата зашумяха. От другата страна на пътя течеше потокът и със своето ромолене не даваше на камъните да заспят, а от горските и облачни висоти се спусна някакво силно, успокояващо шумолене.

— Бабо — каза момчето, — ти не бива повече да се страхуваш. Той не е мъртъв.

И тогава усети с ръката си, че тя е престанала да трепери. Минаха през градината, тревата шумолеше и една ябълка падна на земята. И двамата я чуха.

— Бабо — прошепна момчето, — единият дядов ботуш се скъса.

А бабата каза:

— Мило дете, това няма значение. Ще го закърпим. И те продължиха мълчаливо към смълчаната светла къща, за да посрещнат още една хубава нощ.

СТИГ ДАГЕРМАН ДА УБИЕШ ДЕТЕ

Приятен ден е, а слънцето стои косо над равнината. Скоро звънват камбаните, защото е неделя. Между две ръжени ниви двама млади са намерили пътека, по която не са минавали никога, а прозорците на трите села в равнината блестят. Мъже се бръснат пред огледала, поставени на кухненските маси, тананикайки, жени режат кейка за кафето, а децата седят на пода и си закопчават ризките. Това е щастливото утро на един лош ден, защото точно на този ден в третото село едно дете ще бъде убито от един щастлив мъж. Детето все още седи на пода и си закопчава ризката, а мъжът, който се бръсне, казва, че днес ще се разходят с лодката по реката. Жената си тананика и поставя току-що нарязания кейк в синя чиния.

Никаква сянка не пада в кухнята, въпреки че мъжът, който ще убие детето, вече е застанал до червената бензинова колонка в първото село. Това е един щастлив мъж, който държи пред очите си фотоапарат, а през окуляра се вижда малка синя кола и до нея младо момиче, което се усмихва. Докато момичето се усмихва, а мъжът прави хубавата снимка, човекът от бензиностанцията завинтва здраво капака на резервоара и казва: „Ще имате хубаво време днес.“ Момичето сяда в колата, а мъжът, който ще убие детето, изважда портфейла си и казва, че те пътуват до морето, там ще наемат лодка и ще гребат далече навътре. През отворените стъкла момичето чува това и притваря очи, като през затворените клепки вижда морето и мъжа до себе си в лодката. Той не е лош човек, а е радостен и щастлив и преди да се качи в колата, застава за момент пред радиатора, който блести на слънцето, и се наслаждава от мириса на бензин и смрадлика. Никаква сянка не пада върху колата и по лъскавата броня няма никакви грапавини, нито пък капки кръв.

Обаче в същото време, когато мъжът в първото село включва стартера на колата, в третото село жената отваря кухненския долап и не намира никаква захар. Детето е закопчало ризката си, завързало е връзките на обувката си и седи на кухненската пейка. То наблюдава

реката, която се вие между елхите, вижда и черната ладия да лежи изтеглена на тревата. Мъжът, който ще загуби детето си, току-що се е обръснал и тъкмо прибира огледалото. На масата са наредени чашите за кафе, кейкът, сметаната; там са и мухите. Липсва само захарта и майката заръчва на детето си да изтича до Ларшонови и да заеме от тях няколко бучки. И докато детето отваря вратата, мъжът му извиква да побърза, защото лодката чака на брега, а им предстои да отплуват много надалеч. Докато тича през градината, детето мисли през цялото време за реката и за рибите, които пляскат из нея, и никой не му нашепва, че има да живее още осем минути и че ладията ще остане на мястото си през целия ден и още много дни.

Не е далеч до Ларшонови, само трябва да се пресече шосето, и докато детето тича, малката кола навлиза във второто село. То е малко село с червени къщички и току-що събудили се хора, които седят в кухните си, надигат кафените чаши и виждат как колата профучава край стоборите и вдига цели облаци прах. Скоростта е много голяма и мъжът на кормилото вижда тополите и намазаните с катран телеграфни стълбове като сиви петна, които се мяркат отстрани. Летният вятър се удря в предното стъкло, с бясна бързина те оставят селото зад себе си, плъзгат се устойчиво и сигурно по средата на шосето и са сами на пътя, все още сами. Чудесно е да пътуваш съвсем сам по мекото, широко шосе, а навън в равнината всичко е наред. Мъжът е щастлив и силен и с десния си лакът чувства тялото на жената. Той не е лош човек. Само бърза към морето. Не би сторил зло и на мравка, но въпреки това след малко ще убие дете. Докато се втурват в третото село, момичето отново затваря очи и си казва на шега, че няма да ги отвори, докато не стигнат до морето. И в такт с леките полюлявания на колата мечтае за блестящата морска повърхност.

А животът е устроен безмилостно. Една минута преди да убие детето, щастливият мъж е все още щастлив и една минута преди да изкрещи от ужас, жената все още може да мечтае със затворени очи за морето, и през последната минута от живота на едно дете родителите му могат да седят в кухнята, да очакват захарта, да говорят за белите зъби на детето си и за пътуването с лодка, а то самото в същото време може да затваря една порта и да се готви да пресече шосето, като държи в дясната си ръка няколко бучки захар, увити в бяла хартия, и

през тази последна минута то не вижда нищо друго освен дългата, блестяща река с големите риби в нея и широката ладия с неподвижните гребла.

След това вече е твърде късно. След това синята кола стои напреки на шосето, жената изкрещява и дига ръка към лицето си, а от ръката тече кръв. След това мъжът отваря вратата на колата и се опитва да стъпи на краката си, въпреки че носи в себе си празнината на ужаса. След това няколко бучки захар се търкалят безсмислено всред кръвта и пясъка, а детето лежи неподвижно по корем, плътно притиснало лице върху настилката. След това двама души с бледи лица, без да са изпили кафето си, тичат през отворената порта и виждат една гледка, която няма да забравят никога. Защото не е истина, че времето лекува раните. То не лекува раните на едно убито дете и много трудно лекува болката на някоя майка, която е забравила да купи захар, а праща детето си да изтича през улицата да вземе малко назаем, и също така трудно лекува съвестта на щастливия някога човек, който го е убил.

Защото, който е убил дете, не отива до морето. Който е убил дете, пътува бавно и мълчаливо към къщи, а до него седи една занемяла жена с превързана ръка и във всички села, през които минават, не могат да видят нито един весел човек. Всички сенки са прекалено тъмни, а когато се разделят, те ще сторят това съвсем мълчаливо и мъжът, който е убил детето, знае, че мълчанието е негов враг и че трябва да минат много години от живота му, за да победи този враг, като си казва постоянно, че не е бил виновен. Но знае, че това е лъжа, а в мечтите на безсънните си нощи ще желае да получи обратно една-единствена минута от своя живот, за да я устрои другояче.

Но животът е така безмилостен към тези, които са убили дете, че след това всяко нещо идва твърде късно.

САРА ЛИДМАН

Родена през 1923 година в Норланд, тази извънредно надарена и много популярна сред широките читателски кръгове писателка описва предимно природата и живота в северните краища на Швеция, които добре познава. В своите произведения Сара Лидман, подобно на Ян Фридегорд и Ивар Лу-Юхансон, разкрива безрадостното съществуване на бедното селско население и на работническия пролетариат, като съсредоточава вниманието си върху незавидното положение на жената и нейните проблеми. Тези теми са залегнали в романите „Смолистата долина“ (1953), „Земята на къпините“ (1955), „Аз и моят син“ (1961), „С пет диаманта“ (1963) и др., а в „Писмо от Ханой“ (1966) писателката изразява възторга си от героизма и трудолюбието на вьетнамския народ. Нейният документален роман „Мината“, издаден преди три години, хвърли безпощадна светлина върху условията, в които работят миньорите в Северна Швеция, и активизира общественото мнение, даде повод за оживени литературно-политически дебати. През 1960–1961 година Сара Лидман прекарва половин година в Южноафриканската република. Престоят ѝ там е повод да напише творби, изобличаващи политиката на колонизаторите — „Аз и моят син“, „Африка е дело на съвестта на всеки“.

САРА ЛИДМАН

ПТИЦАТА И ЛИЦЕТО

Беше най-малкият от цял рояк братчета и сестричета и му дадоха името на един от по-младите негови чичовци; когато го кръщаваха по християнски, получи още едно име — библейско или европейско, но нито едното, нито другото му прилягаха и никой не го викаше с тях, защото той не растеше като другите деца. Дълго време за всички беше само Сакатото или Кекавото — тъй го наричаха, ако изобщо станеше дума за него. Когато Вамбура навърши девет години, дадоха ѝ да го бави и тя го обсипваше с гальовни обръщения: Ниага гакуа (Щраусово пухче), Хлапенце и прочие, неподходящи за случая названия.

Отпуснат върху безпомощните си кости, той наблюдаваше как другите се движат, разхождат, рипат, играят, лудуват, падат, но се изправят, припкат, топуркат, гонят се, тичат, коленичат, идват и си отиват. Целият този вихър от движения врязваше дълбоката следа на болката на неговото лице, хубавите неща го отминаваха. И тъй като самият нямаше особени други грижи, попиваше неволите на цялото село в душата си, така те получаваха по-ясни и чисти контури, отколкото биха могли да им придадат самите страдащи, застигнати от всевъзможни беди, дето преследват всеки, който има здрави нозе. С течение на времето лицето му придоби израз, толкова многозначителен и символичен за жителите на селото, че те го нарекоха Утхио, Лицето.

Научи го да чете Вамбура, която бе ходила на училище две години. И понеже на много ученици пътят им минаваше покрай него, те го караха да ги препитва, тъй че в края на краищата запамети от кора до кора учебниците от първо до четвърто отделение. Ала съвсем не изпитваше жажда за знания и рядко питаше за каквото и да е, сякаш не му подобаваше да проявява любопитство. Не се унижаваше.

Всички момчета, дето можеха да ходят, известно време си играеха с хамелеони, които разнасяха върху пръчки — сякаш се тренираха за следващото си забавление — за транзистора, който щяха да си купят веднага, щом получеха работа в автомобилната работилница и да човъркат ненаситно, за да слушат всички възможни

станции. На Утхио предлагаха от време на време хамелеон, като му показваха как да го гъделичка по тила, та животното да променя цвета си.

Наблюдаваше го, следеше неговата сдържаност и предпазливи движения. Когато усетеше, че хамелеонът се уморява да пълзи по пръчката, Утхио протягаше двата си притиснати един към друг пестника — те приличаха на пъпка на края на тънко клонче. Тогава хамелеонът с охота се преместваше на новата си опора, която очевидно предпочиташе пред голата, люлееща се пръчка.

Уплашеше ли се, ставаше прозрачен, така че се очертаваха костите му.

— Не намираш ли, че е забавен?

— Той не обича да му обръщат внимание — отговаряше Утхио.

— Никога ли не ти е скучно?

— Не. Оставете хамелеона на дървото му.

Майката на Вахира, която отначало бе на мнение, че не е прилично дъщерята на Муго да бави такова голямо дете, след като има вече собствено от годеника си, не след дълго бе пленена от личността на Утхио. Съзряла бе в него широка душа, схващаше каква полза би могло да принесе момчето за нейното паство — почти лишено от тяло, в което да се загнезди грях, не изкушено от дъвка и обрязване. И тъй като работите в духовната ѝ общност не вървяха, тя чувствуваше, че е крайно време за нов тласък. А освен това, ако Утхио би пожелал да разгърне особения си талант в един живот, изпълнен с настойчиви молитви, които да диктува тя, нейното ежедневие би намерило опора и истински смисъл.

Затова взе библията и седна край момчето, сгушено на обичайното си място, извън колибата, сред пилци и оглозгани царевични кочани, с поглед, впит към Кере-Ниага. Прочете му за онази вяра, дето има сила да мести планини, и запита дали той не би искал да я сподели.

— Планината е свършена там, където е — каза Утхио.

Майката на Вахира отговори, че според прадедите бог живеел в Кере-Ниага, но че не било така и че Утхио трябва да се опита да преодолее подобно заблуждение. Утхио не отговори. Той нито отстояваше вярата на католиците, нито бе покорен от тъмата на езичниците, така че тя просто не знаеше от какво да го спасява.

Друг път му прочете притчата за недъгавия, който се дигнал от одъра си и проходил. Не трябваше ли поне това чудо да превърне мълчанието му в поток от сълзи, които да сложат началото на техния нов живот, изпълнен с молитви? Не смята ли той, че тази притча е извънредно трогателна?

— Не, това е непристойна история — отсече Утхио. И майката на Вахира заряза всякакви опити да пробуди душата му, безпрекословно уверена, че момчето принадлежи към непоправимите безверници, макар да е бил топнат в светена вода на най-крехка възраст.

Тайно идеха при него, когато Вамбура и майката на Вахира бяха по полето или в гората, жени най-вече, за да се разтоварят от такива кахъри, дето не върви да споделят нито с фелдшера, нито с други жени, нито със свещеника, защото въпросите им все водят до извода, че грижата е неуместна и колкото и приятелски да те разпитват, винаги откриват грях в човешките тревоги. Има почтена болка, но има и срамна. Утхио не раняваше никого с недоумение, в това се състоеше облекчението да говориш с момчето. От негови съвети нямаше нужда, тъй като в крайна сметка всеки постъпва тъй, както го принуждават обстоятелствата.

Дъщеря ми побягна от дома. Той наистина не е по-лош от мнозина други. Но неговото семейство не дойде да я поиска, не даде добитък, за да откупи булката. Мъжът ми и синовете ми са толкова разгневени, че възнамеряват да върнат насила момичето, а него да смажат от бой. Аз не искам това. Но докога ще мога да удържа мъжете си? Не смятай, че одобрявам постъпката на дъщеря си. Едва като даде скъпи дарове и добитък, честно наследен или припечелен с труд, човек показва, че желае да задържи една жена завинаги. Ако оня един ден напъди дъщеря ми, защото му е дотегнала, цялото това приключение не ще да му е струвало и една коза. А кой мъж сетне ще даде добитък, за да я вземе? Разбери, моите мъже наистина имат право да се гневят. Една здрава девойка има висока цена. Но не искам да ги пребиват.

Аз го обичах. Още го обичам. Всичко това с добитъка ни се струваше тъй чуждо, не ни засягаше. Важното бе да сме заедно. Не говорехме дори за женитба по това време. Мисля, че и той още ме обича. Но понякога зъл дух го обсебва. Тогава казва: време е за мен да

си намеря почтена съпруга. Или: как мога да те уважавам. Пристана ми, без да съм дал нещо за теб, като някакво диво зверче.

Не знай дори как се казва. Всичко стана след бурни танци. Беше страшно и все пак — нищо особено. Месец след това видях този, когото за пръв път обикнах. Обича ме и той. Прочетох това в очите му. Търся го по всички пътища, но когато го зърна, трябва да се крия. Веднъж той ме извика. Веднъж. След няколко седмици ще съм така наедряла, че всички ще разберат какво се е случило. Можеш ли да си представиш какво е да обичаш някого, с когото не можеш да бъдеш. И всичко това — заради едни бурни танци.

Дъщеря ми, най-доброто момиче от всички други, ми донесе дете, което няма баща. Малкото е добре при мен, не търпи никакви лишения. Но дъщеря ми замина за Найроби. Чух, че там ходела с чужденци, ей така, когото и да било. Мъжът ми е убит от полицаи. Девер ми, който трябваше да оглави семейството и да вкара дъщеря ми в пътя, е хвърлен в затвора. Синовете ми са още невръстни. Кой ще върне дъщеря ми, кой ще я накаже заради мен и ще върне честта ѝ? Ех, да знаеше само какво значи да имаш обезчестено дете!

Разминах се с любимия от моята младост. И ми се струваше, че никога не ще мога да обичам другия. Не че не ми харесваше онзи, когото баща ми избра за мъж, но ми беше все едно. Мама каза, че ще го обикна, след като почнем да спим заедно, но аз бях ни жива, ни умряла. Искях той да си вземе друга жена, колкото се може по-скоро, и му избрах една от по-малките си сестри. А сега, без сама да проумея как стана, аз обичам моя мъж два пъти повече, отколкото оня младежки блян, по който бях копняла. Това е все една да възкръснеш. А сестра си, за която се грижех, докато бе дете, изпитвам желание да хвърля в огъня, когато мъжът ми я замоли да му приготви вечерята. Дали наистина я обича, или иска само да ме наказва заради, предишната ми студенина?

Влюбих се в Монене още в деня, когато той и сватът дойдоха да поискат сестра ми. Малко момиче бях тогава, неопитна, но вече горях. Сестра ми, хубава и; стройна, беше тъжна булка. Тя плачеше, че се разделя, с мен, а аз пък плачех, че именно тя ще живее с него. Щом станах на определената възраст, сестра ми нареди нещата така, че Монене ме взе за жена, та да бъдела с мен през деня и да имала покой през нощта, както сама се изрази. А аз го обиквам все повече с всеки

изминат ден. Дълго време бяхме щастливи. Но започна да се промъква нещо недобро. Когато сега вечер ме моли да му приготвя вечерята, той поглежда към сестра ми, не сваля очи от лицето ѝ. И ме напуска, преди да се зазори. Сякаш за сестра ми аз не съм голяма жена и майка, а си оставам изкупителната жертва, която е принесла. И казва на Монене, когато знае, че съм наблизил и ще я чуя: малката ми сестра изглежда огорчена. Трябва да бъдем мили с нея. Нищо ли не правиш за нея призори, съпруге мой? Не забравяй, че е пораснала на ръцете ми.

Никога не съм разбирала от друг вид любов. Дали той идва, или си отива, ми е все едно. Обичам само едно нещо на тоя свят — децата. За мен всички са мои, независимо дали аз съм ги раждала, или не. Искане ми се да бъдат винаги около мен, в скута ми. И другите жени знаят, че с мен на малките им е най-добре и винаги ми ги оставят в нощите, които прекарват с мъжете си. Моята колиба бе най-лелеяното убежище за децата от цялото ни стопанство. Бях майка за всички. А сега дойде нова съпруга. Тя е мършава. Няма меко и топло тяло, в което да се сгуши дете. Но пък е сладкодумна. И вече виждам как детското ято отлита край огъня в нейната колиба, без най-малките дечица, които още не разбират приказките. Така ги омагьосва, че те дори ме упрекват: защо ти никога не ни разказваш интересни неща? И то упрекват мен, чиято колиба бе най-лелеяното им убежище.

Мъжът ми вече не ме обича. Отдавна не ме бие. Презира ме. Не искам да живея.

Момчетата от селото бяха направили дървен велосипед и предложиха на Утхио да го повозят до Кирима, където никога не бе ходил. На една витрина там щял да види препариран лъв с толкова зли очи, че и жив звяр не можел да гледа по-свирепо, а пък не можел и да си представи с каква скорост лети велосипедът по пътя.

Вамбура намери голяма картонена кутия и я застла с клонки и парцали, като предупреди момчетата да карат предпазливо по дългия стръмен път. Картонената кутия с Утхио бе поставена върху дървената рамка. Момчетата подтичваха от двете страни, придържаха Утхио, за да пази равновесие, и възхваляваха велосипеда, който можел да върши толкова полезна работа, па макар и без педали. Е, Утхио, не ти ли е приятно да се носиш с такава шеметна скорост!

Спряха пред живия плет, с който бе заграден хотелът. Погледаха големия кафез с птици, също като ония, дето хвърчаха в гората, и

фонтана с танцуващата във водата топка, какъвто надали има другаде, а после автомобилите, за които щяха да мечтаят, след като се наситеха един ден на транзистора. За тяхна радост и страх се появи дори просякът Ирио сиа Мутхиа, Оглозгания от мравки, както сам се наричаше.

Някои твърдяха, че бил столетник, други — че бил още по-стар, но просто времето престанало да го жили. Преди много, много години, когато според обичая мъртвите били изнасяни в гората, Оглозгания от мравки, умрял, оплакван от синовете си, жените си, внуците си и съседите си, и също бил оставен в гората. След няколко дни се пробудил, станал и пак заживял. Хиените и лешоядите го пощадили, но цял мравуняк червени мравки го нападнал и оглозгал до кост лявата половина на тялото му. Върнал се в селото си и предизвикал там страшна уплаха. Преди да бъде изнесен в гората като мъртвец, той не се отличавал с нищо от другите, обичал близките си и се спрекквал с тях съвсем умерено, никой не можел да допусне, че има поводи за мъст. Той не потърсил семейството си. Обикалял селото и разправял на всички с все по-широка усмивка: те го изхвърлили, за да го рѣфат мравките.

Отначало, след това възкресение, синовете му казвали на старците и на съседите, които тогава вървели с траурното шествие: Нима не помните, че той бе студен и вдървен, че бе започнал да вонят? Но никой не им отговарял. Убийци можеха да бъдат пускани на свобода и да бъдат отново приемани в селската общност, след като бъдат по съответен начин очистени от греха. Но да се оплаква мним мъртвец, когото никой не е убил, бе тежко и непростимо провинение. Следователно траурът на близките бе незаконен. Те се страхуваха да идат на пазара или на църква, защото рискуваха да срещнат Оглозгания си тате, а какво щяха да му кажат. Постепенно никой не искаше да говори с тях. Не искаха да вземат младите от рода им за съпрузи и съпруги — стане ли член на такова семейство, човек се излага на опасността един ден да бъде хвърлен на мравките. Нямаше вече живот за тези хора и те изсъхваха, обкръжени от непроницаемо мълчание.

Възкръсналият пък се наливаше с все повече сила, някои дори твърдяха, че постоянно извишавал ръст, че бил много по-дребен, преди да умре. Спеше в горска хралупа, „заедно с моите приятели мравките“,

както сам казваше, през деня бродеше надлъж и нашир, загърнат в дрипаво одеяло, с просешка тояга и торба. Даваха му всичко, което поискаше, дори най-бедните. — Искаш ли да видиш моите рани! — казваше той — и откриваше оглозганата половина на тялото си. И вдовици, и сираци хвърляха последния си цент в краката му. Неговите връстници гаснеха, старееха и измираха, но Оглозгания от мравките укрепваше все повече благодарение на страшните си язви. Плашеше дори дивите зверове, прокуждаше обикновените недъгави просяци; при появата му на някое тържище всичко замираще.

Само от едно място се осмеляваха да го пъдят — от „Бялото фламинго“. Още преди да успееш да изрече своето „Искаш ли да видиш моите рани?“ и да отметне одеялото, някое пиколо се впускаше по насипаната с пясък пътека и го обсипваше с ругатни: „Махай се, докато не сме насъскали кучетата по теб, изнудвачо!“ Тогава той се оттегляше към пътя и размахваше тоягата си: „Мравките ще подпалят и твоята плът!“ Дори забравяше да си изпроси по нещо от жените, насядали край ъгъла, които плетяха кошници за туристите.

Момчешкият рояк се пръсна извън живия плет — да срещнеш Оглозгания от мравките, беше събитие, но да станеш очевидец на поражението му, граничеше с невероятното. Значи, има нещо по-силно и от оня, дето е надвил смъртта: и това бе хотел „Бялото фламинго“ в Кирима.

Един стар бял човек, предпочел сладостното усамотение пред трескавата суетня навън, се бе разположил на верандата, със загърнати в пухкаво одеяло нозе, с чаша чай и димяща лула. Край него трепкаше птица и пееше. Кацаше на ръката му, отпускате се на рамото му, ровеше се в косата му и пееше ли, пееше, но старецът като че не й обръщаше повече внимание, отколкото на дима от лулата си. И сред целия тукашен разкош и блясък, сред красивите цветни лехи и елегантните дамски пантофки край тях, нищо не порази Утхио тъй, както гледката на стария господин и Птицата, които ясно можеше да види през един процепа в плета.

Но най-вече Птицата. Да, Птицата. Ниони. Те бяха Птицата и Лицето, разделени от един бял старец, като от ненужен, случаен клон. Крилата, премного къси, за да може да лети. Белотата — сякаш сливаща се с белите коси на стареца, но която след като се вгледаш по-добре, се открояваше със съвсем друг нюанс. Тъмночервените пера на

опашката — само оня, който бе наблюдавал Кере-Ниага по всяко време на деня, можеше да разбере смисъла на тия пера, на техния пурпур. И на песента.

Утхио я гледаше и с всяка фибра на сакатото си тяло дебнеше всяко нейно движение, попиваше песента ѝ, предназначена само за него. И колко бе изобретателна: най-напред подвикваше на Утхио, чакаше миг, после звънливо повтаряше отговора на момчето. Наистина всеки можеше да се вслуша в тази песен, но значението ѝ си оставаше тайна между Птицата и Лицето.

Другите момчета се редуваха да карат дървения велосипед по пътя, който бе пуст в неделен ден. Освен лъва, който винаги предизвикваше страх, а сетне залпове от смях, виждаше се и Оглозгания от мравките, поел надолу към автобусната спирка. Можеха да профучат с велосипеда край него от другата страна на пътя, а следващата неделя сигурно щяха да се престрашат и да минат съвсем близо до него, ако съберат необходимия кураж през седмицата и ако Оглозгания от мравките дръзне да се мерне отново — така щяха да сложат похлупак на всички възрастни, които той плашеше до смърт. Някой ден пък ще го докоснат — може би страхът, който сееше, се дължеше единствено на самовнушение у околните.

Ами авторемонтната работилница! Да наблюдаваш как свещенодействува някой мъж с омаслен комбинезон, легнал по гръб под туловището на „Морис 1100“ — какво преживяване!

Хайде сега да се върнат при Лицето в картонената кутия: може би и той иска да види по-отблизо лъва, Оглозгания от мравките и работилницата? Не, той иска да остане край плета.

Пред хотела спря голям черен автомобил, от него излязоха неколцина, една дама се приближи до момчето. Размениха си погледи, но Птицата поде песента си и Утхио притвори клепачи, та непознатата да не долови това, което си казваха. Дамата отвори чантичката си, наведе се и пхна една банкнота в ръката му. Лицето на момчето се изкриви, тялото му се затресе и той я помоли горещо с очи да не го смуцава. Тя обаче продължи да го наблюдава и Утхио се просълзи. Помилва го по главата, затвори в шепата му банкнотата и промълви: „Клетото“.

Присъедини се към другите на входа на хотела, хвана под ръка един господин и му каза:

— Да беше видял лицето му! И какви очи, сякаш проникваш в душата на Африка!

Момчетата, наобиколили Утхио, взеха банкнотата и я заразглеждаха. Най-големите можаха да прочетат, че е на стойност 100 шилинга и насмалко не я скъсаха от възбуда. Настояваха веднага да си тръгнат обратно за дома, но Утхио отказа и те нерешително тъпчеха край него. Да не би да смята, че ще получи още пари? Той е водач на групата, те ще му се подчиняват, ще го довеждат тук всяка неделя, стига да иска. Утхио обаче остана прилепен към процепа в плета и гледаше как Птицата шепне нещо на белия старец. Но тя всъщност нищо не му казваше, своите истински послания Птицата бе предназначила за оня, който ги разбираше.

Старият човек стана, прислужникът избърза към него, взе одеялото, подаде му бастуна, протегна една пръчка на Птицата, която напусна рамото на стопанина си, а той тръгна бавно и с мъка, последван от прислужника, понесъл пръчката с Птицата.

Сега вече Утхио загуби интерес към града и момчетата го настаняха на рамката на велосипеда. Не би ли искал да види лъва? Не, иска да се върне в къщи. Най-голямото момче подаде банкнотата на Вамбура и разказа за непознатата дама. Вамбура вдигна брат си на ръце и не й се искаше да го остави, толкова много се бе тревожила през деня и каза, че вече не би го пуснала сам на такъв дълъг път. Момчетата неохотно се разотидоха, като се чудеха има ли смисъл да се вършат добрини — та те не получиха и цент за трепането си, никой не похвали изобретението им, а пък на Утхио му паднаха сто шилинга ей така, от небето.

На следния ден Утхио запита Вамбура дали не иска да слезе долу до хотела и да плете там кошници, като го остави да „ползува наследството“. Изразът бе възникнал в далечното детство; когато баба им умря, остави на Вамбура в наследство една мека и протъркана кожена престилка, която тя преправи на седло за Утхио и така го носеше. Той никога не надмина по тегло петгодишните деца, бабината престилка продължаваше да се използва и изразът все още бе запазил значението си на шеговита подкачка. Тя винаги бе готова да го носи така, но нали бе обременена с други свои деца и ежедневни грижи. Но после размисли, минало бе доста време, откакто той й бе казал за последен път: „Нека се поразходим, за да ползувам наследството.“ Да

не би да се чувства пренебрегнат? Тя вече ще го носи по-често, но не до хотела.

Аз обаче искам тъкмо там да ползвам наследството.

Не, отсеке Вамбура. Брат ѝ разбира много неща, но не подозира срама, който им навлече със стошилинговата банкнота. А тя имаше такава нужда от десет пъти по-голяма сума, такава нужда, че от тази банкнота просто нямаше никаква полза.

Но на третото утро изразът на очите му я срази. Взе го на гръб в престилката на баба им, завързана с ремък през темето ѝ, а на гърдите си прикрепяше кърмачето, повито в парче платно, чиито краища бе вързала на тила си. Тионго плачеше, че майка му го оставя, но Мери обеща, че ще го носи на гърба си през целия ден, Ана и Карунгари щяха да бавят другите малки, пак ще ми излезе душата, каза майката на Вахира на Утхио. А той, в изблик на непривична закачливост, ѝ подметна: „Вече зная къде е отишъл оня с одъра, дето проходил...“

Те тръгнаха заедно към хотела с други жени, които не губеха времето си в шеги и приказки, а плетяха, крачейки по пътя. Вамбура обаче не свали кошничарското плетиво от раменете си, за да може да потупва галено крачетата на Утхио.

Като стигнаха, жените подредиха няколко кошници, направени както в старо време, а редом с тях поставиха подложки за тенджери, които се бяха научили да плетат на един курс, организиран от мисионери, и след това се заеха да изработват нови кошници, докато децата щапукат наоколо или висеха на гърдите им.

Утхио посочи на Вамбура къде да го сложи, а именно от другата страна на посипаната с пясък пътечка, до пролуката в живия плет. Една бяла жена се зададе и Утхио трепна, тя го погледна, после каза на Вамбура: „Предполагам, знаете, че е забранено да се проси. Ние правим всичко възможно, да държим такива хора настрана от хотела. Но аз ще направя едно изключение за това момче. Зная, че в неделя го хареса една от нашите гостенки. Може да седи тук при условие, че не проявява нахалство.“

Утхио вече диреше с очи стареца и Птицата, но те не се виждаха. Бялата жена се прибра в хотела, а Вамбура се наведе и го хвана за крачетата, както правеше, когато искаше да му каже нещо важно. Ако получиш някакви пари днес, крий ги, докато се приберем.

Появи се Птицата на своята пръчка, прислужникът изчака господарят му да се намести, зави краката му, после опря пръчката до облегалото на стола и Птицата се покатери по рамото на стареца, плесна с подрязаните си крила, кацна на облегалката на стола и запя. Как бе копняла през тия дни и нощи от неделя насам, а и много време преди това, още от самото начало, да поговори с Утхио. Птицата никога не се бе съмнявала, че пак ще се видят и ще си бърбят, сега изпитваше щастие и блаженство, че живее и че знае за съществуването на Утхио.

Птицата бе обърната към стареца, не гледаше към Лицето, она бе неин приятел, така както можеш да бъдеш приятел с едно момче, което една година се забавлява с хамелеон, а на следващата тайно пуши саморъчно направена лула, нямаше нищо лошо в тяхната връзка. Старецът можеше да долавя само обикновеното ѝ цвърчене. Моя малка, казваше ѝ той, но обръщаше повече внимание на лулата и чая си. Птицата подскачаше по парапета на верандата, обръщаше главичка в посока към Утхио — никой освен теб не знае, че пея за теб и че те гледам — но, тихо, — не казвай никому — това, което знаем — то си е за нас — за Птицата и Лицето, които се обичат — завинаги, амин!

Птицата замлъкна и отново се обърна; как невинно можеше да подскача, да се преструва, че разговаряла с живия плет. Пак кацна на облегалката на стола, загука на стареца, който не помръдна. Двамата представляваха забавна гледка — хоп, обзета от пристъп на игрива закачливост, Птицата го клъвна по ухото, а след това потри човка в скулите му. Не бе нужно да отива толкова далеч, за да прикрива тяхната тайна, старият бял човек, все едно, не разбираше песента ѝ, не подозираше нейното значение, затова не беше необходимо тя да го теши за нещо, от което не е бил лишен, от нещо, което не му се полагаше. Старият поглади Птицата по главичката, после я отпъди: „Ей, Поли, какво те прихваща, та се глезиш толкова.“ Птицата отново се върна на парапета на верандата, с нови трели за Утхио. Но момчето се скри. Срамуваше се. Давеше го плач. Сякаш човката бе пронизала кожата му, сякаш бе стигнала до вените му, сякаш пиеше кръвта му — и сякаш усещаше студенината ѝ.

През дните, когато Вамбура нямаше време да слиза до хотела и Утхио трябваше по неволя да клечи навън пред колибата, той се дразнеше от кокошките и пилците.

Преди ги обичаше, хранеше ги, чудеше се Вамбура.

Това кудкудякане може да умори човек, мърмореше Утхио.

Започна да става раздразнителен и спрямо самата Вамбура.

От две тикви тя бе направила един вид тасове за миене и след като той постоеше в единия, тя го вдигаше и прехвърляше, в другия, а после го изтриваше с листа от майгоя. Това миене правеше години наред всяка сутрин и вечер, но сега то го дразнеше и ядосваше. Вамбура не е достатъчно деликатна, не погледна дали няма някой наблизо до колибата. Освен това би могла да изчака навън, докато той я повика.

Скара се и с едно голямо момче, което можеше да ходи, едно от ония, дето го закараха в града с велосипеда през оня неделен ден. Заради едно червено перо, забодено в косата му. Аленееше като жар на фона на черната, къдрава коса. Утхио онемя, когато видя перото.

— Откъде си го откраднал?

— Съвсем не съм го крал — каза момчето. — Намерих го.

— Намерил си го, а! Къде? — изсъска Утхио.

— Какво те засяга — сопна се момчето и приятелите му го обкръжиха.

— Признай, откъде си го откраднал?

— Да не би пък от тебе?

Утхио го погледна със зачервени очи.

— Какво ще бъде наказанието ми? — изсмя се момчето с перото.

— Когато умра, ще възкръсна и тогава ще си загубиш ума от ужас.

— Как ще възкръснеш, щом не можеш да ходиш! — Останалите момчета се изсмяха, подигравката бе на място.

— След като умра, ще мога да летя. Пази се! Смехът на момчето секна при тази заплаха, щом обикновен човек можеше след смъртта си да стане толкова опасен като Оглозгания от мравки, какво ли оставаше до Утхио, ако рече да си отмъсти. И то призна, че е намерило перото в гората, дори предложи да го подари на Утхио, ако толкова го иска.

Та има ли птици с червени пера в гората? Момчетата се изсмяха, клетият, никога не е бил в гората и не е виждал пъстрата птича премяна. Но кой ли щеше да го заведе там? Момчето издърпа перото от косата си и го премятеше в ръце. Не му се искаше да го даде, но не искаше и да се среща някой ден с духа на Утхио.

Лицето сведе поглед и се размисли, а после каза с надменна усмивка:

— Вярвам ти, това е перо от някоя горска кокошка, задръж си го.

Момчетата се оттеглиха, изпълнени с разочарование, също както когато някога убиваха хамелеоните, щом излизаха от възрастта, в която можеха да им се радват.

— Та той дори не може да ходи!

— Ама хвалипръцко, нали!

— Да, защото е сакат. Инак нищо не представлява.

— И такъв човек сме возили с велосипеда и сме се потили за него!

Утхио стана тираничен спрямо Вамбура, караше я да го носи долу и през дните, когато тя нямаше време да плете кошници. Туристи и чиновници минаваха край него, повечето се спираха, поразени от лицето му, често му подхвърляха някоя монета от десет цента. Утхио не обръщаше внимание на парите, Вамбура трябваше да търси монетите в тревата, когато идваше да го прибере. Другите жени отбягваха да го гледат. Някакво тъмно чувство им подсказваше, че момчето черпи странната си сила от тях, от тяхната мъка, да, че той е лицето им и че извършва предателство спрямо тях, като го показва за пари. Те клечаха край пътя, но уж на шега, подвикваха и се присмиваха на плетените подложки — нима чужденците не могат да слагат тенджерите си направо на земята, както правят всички хора! Бършеха задничетата на малките си пред очите на белите, подкачаха се една друга и се кикотеха: „Бъдете екзотични, не забравяйте, че туризмът е един от най-важните и доходни клонове на стопанството на нашата страна, с фауна и етнически особености, ненадминати в света — ти, дете можеше да имитираш министъра на туризма, какво точно бе казал той...“ — така си убиваха времето в безобидно бърборене. Утхио оставаше сериозен, всеки можеше да прочете тъгата в очите му и те се срамуваха.

За други неща говореха обаче по обратния път към дома, оплакваха се от горчилката на ежедневието, която нямаше защо да пазят в тайна. Тогава момчето разбираше какво значение имат за тях парите. Човек не може да облича децата си с царевични листа, бирникът не приема картофи за плащане на данъците, от училището искаха таксата в брой, а и едно парче месо трябва да купиш, не можеш

да го получиш срещу зеленчук. Всичко струва пари. Скоро може да обложат с данък и въздуха. А на пазара има всичко, само дето е недостъпно.

Вамбура вървеше последна и носеше своето Хлапенце. Сякаш никога досега жените не мърмореха толкова много за пари, както през тоя неделен ден. И как лукаво подмятаха, че нямало смисъл да се бъхтят шест дни върху една кошница и да се мъчат цяла седмица да я продадат за шест шилинга — макар да не се доизказа, намекът им беше ясен: а за едно лице, в което уж била отразена душата на Африка, се плащат цели сто! Да не би те самите да нямат душа, дето се блъскат толкова. Не питаха Вамбура колко е събрал вече Утхио, но май не се съмняваха, че сумата е около стотина на ден. А една вечер, докато, сипеха жалбите си, направо казаха: „Трябва да имаш край себе си изродче, за да си осигуриш живота!“

Утхио бе скътал в сърцето си една птица и друго не го интересуваше. Не слушаше никакви думи освен тези, които можеше да свърже с Птицата.

Всичко, което искаш, струва пари, а те липсват.

Дрезгав шепот в тъмните нощи:

— Птицо моя, с нежна перушина, с росни крилца, ела при мен.

Опита да свири с уста, но не успя. Гласът му бе секнал, трудно му бе да изрече и една думичка дори, от гърлото му излизаха груби, чужди хрипове. Стори му се, че се обади Птицата. Говореше с човешки глас и това терзаеше Утхио, но тя каза само: „Бая сана Сой“ — много лошо момче. Легнал, Утхио повтаряше израза с нараненото си гърло и звуците, които издаваше, поразително приличаха на тези на Птицата. Това сходство го зарадва и в него намери обяснение на това, защо Птицата казваше точно тия думи. Можеше ли да очаква, че Птицата ще бъде толкова нетактична, та да го хвали пред стария бял господин или пред когото и да било другиго, например да каже: „Мисури сана бой“ — или някоя друга любезност по негов адрес, та нали знаеше, че Птицата не е тъй коварна и лековерна? Каква любов се криеше всъщност в обидните думи, как болезнено и прекрасно доказваха те нейната обич към него, изразена в песента ѝ.

Един ден старият бял господин излезе на пътя, подкрепян от Мунгаи, момче от Горна Кирима. Птицата не беше с тях. Когато минаха покрай Утхио, старият се поспря и го загледа, запита го за

неговото име и възраст. Момчето не каза, че името му е осакатено като краката, че е столетник на шестнадесет години, та нали не седеше там, за да отговаря на въпроси. Само рязко каза:

— Искам Птицата!

Старецът отговори с морна усмивка:

— Да, мила е моята Поли. Но ние сме вече стари, тя и аз, не можеш да ми я отнемеш. Ти си млад и сигурно ще намериш своята птица.

Извади един шилинг, подаде го на Мунгаи, за да го пусне на недъгавото. Те повървяха малко нататък, но скоро се върнаха. Утхио дишаше тежко, челото му бе оросено в пот. Когато, старият се изравни с него, попита:

— Колко струва Птицата?

Мунгаи се опита със знак да го накара да млъкне, не биваше да говори със стареца по този начин. Но последният отговори:

— Значи, упорствуваш, приятелю, а? Добре, нека са хиляда шилинга.

Ръцете на Утхио не бяха парализирани, само безпомощни. Можеше да пъди с тях мухи, да ръси зърно на кокошките, дори напоследък да чупи клонките, които застрашаваха да закрийт пролуката в плета. Цената на Птицата сега им определи жизненоважна задача. Започна да събира монетите от тревата. Дотъртяше се чак до посипаната с пясък пътека заради един цент и галеше медената монета, сякаш бе меко перце.

Помоли Вамбура да му ушие торбичка, която да носи на гърдите си, под ризата, завързана с връв около врата и в която да събира монетите, получени през деня. Вечер ги предаваше на Вамбура, за да ги сложи при стошилинговата банкнота, тази срамна хартийка, за която по-рано въобще не го бе еня. Постоянно питаше Вамбура дали е скрила парите на надеждно място, дали не би могла да ги закопае „щом има толкова много крадци и изнудвачи като Оглозгания от мравките“! Тя крадешком го наблюдаваше и тръпнеше — о, защо го пусна оная неделя с дървения велосипед, сега бе покварен, брат й, нейният любимец с тъжното лице.

Преодоля ужаса си да гледа хората в очите, научи се да ги моли безмълвно, да протяга ръка. Не му подхвърляха по-едри пари сега, когато просеше, никой не се накланяше, за да се взре в душата на

Африка. Погледите, които му хвърляха, бяха студени. Той мислеше за хилядата шилинга. Слушаше Птицата, но вече не се наслаждаваше на всяко нейно движение. Нямаше време. Трябваше да издебва автомобилите и пешеходците. Обвиняваше я в изневяра. Птицата си играеше, а Лицето се терзаше, в стремежа си да събере хиляда шилинга. Птицата знаеше, че принадлежи на Утхио, че ще търка човка в бузата му и пееше, че ще бъдат заедно, пееше само за това. Но не ѝ беше зле и при стареца, търпеше да бъде наричана папагалче, миличка Поли и кълвеше зоб от дланта на чужденеца.

Една вечер замоли Вамбура да му обясни стойността на хиляда шилинга. Тя извади стошилинговата банкнота и каза, че ако има толкова на всеки пръст на ръцете си, тогава сумата ще бъде хиляда шилинга. Не са обаче за простите хора тези цифри, само за белите, може би единствен Нйороге е виждал толкова много пари. Лицето запита колко от пръстите му ще бъдат покрити, ако събере всичко, получено след онзи неделен ден. Вамбура рече, че дори за два не стигат още, но затова пък с тях може да си купи една коза ѝ ще останат тридесет шилинга.

За колко време ще събере хиляда шилинга? Никога не бе имал повод да обмисля и уточнява понятията време и пари. И Вамбура трябваше доста да пресмята: ако той не получи още една стошилингова банкнота, а му дават средно по петдесет цента дневно, ще му са нужни пет-шест години, за да събере хиляда шилинга.

— Колко дълго ще се нижат пет години?

— Когато се пренесохме тук и дядо умря — беше преди пет години.

Тогава Утхио избухна в плач.

Очите му понякога се пълнеха със сълзи, които въздействуваха пречистващо върху околните, но сухите ридания, които го разтърсваха сега, не бяха обичайни за него. Двамата се разбираха така, че всякакви „признания“ ставаха излишни. В най-тежките моменти на живота си Вамбура дори избягваше да погледне брат си, защото очите им говореха на страшен и откровен език. А сега той плачеше и тя започна да се оплаква. Знае ли той какъв е животът ѝ и изобщо интересува ли го това? През тия дълги пет години Вадира трябваше да странствува по гурбет, за да събере сто и осемдесет шилинга и да купи козите за сватбения откуп. И до ден-дневен не бе успял да припечели

достатъчно. А за пет месеца Утхио бе събрал повече, отколкото за четири кози. Та нали той не ще се жени! Е, тогава защо са му парите?

Утхио мълчеше.

Той никога не е мислил да даде на Вамбура дори цент за всичко... тя се сепна, какво се бе случило, та тя говореше на Хлапенцето, на своя любимец като на непознат. И все пак даде израз на огорчението си... ако Вахира бе поне наполовина пестелив като теб, щяхме да се оженим много отдавна! (Мое малко Щраусово Пухче, къде чезнеш ти, който бе толкова нежен, когато се грижех за теб през девическите си години...)

А Утхио я гледаше тъй, сякаш му бе все едно дали Вамбура ще се омъжи, или не. Риданията му бяха егоистични и непонятни.

Сега, преди сезона на големите дъждове, тя и другите жени трябваше да мъкнат до къщите си наръчи дърва, трябваше да прекопаят земята, да я подготвят за посев. По време на дъждовния период, след като сеитбата приключеше, работата щеше да намалее, но пък щеше да бъде прекалено студено и мокро, за да се седи навън. Освен това срамно е да се проси. Ако родителите им узнаят това, ако братята им разберат, че ходят до хотела, ще дойдат да я пребият!

— Затова ще останеш тук, както преди оная злощастна неделя, ще бавиш малките деца и ще храниш кокошките, вместо да киснеш в зной и студ пред хотела.

Той не я молеше, а я принуждаваше да го носи всяка сутрин там, преди да се отпрати към гората за нов наръч дърва. Усмиваше се, когато тя тихичко го упрекваше, че е алчен скъперник, и не му бе мъчно, че вече не потупваше галено краката му.

Вече имаше врагове. Навъсените жени, които го обсипваха с укори, че не си седи в къщи и не изслушва и не облекчава техните неволи. Не бе останал свят и чист човек в селото, след като и той стана зъл и упорит като всички други.

Връстниците му се обрязаха тази година и насякоха дървения велосипед.

Най-често Мунгаи носеше Птицата на нейната пръчка. Дочул бе разговора на Утхио със стареца. Дали можеше да разчита на мълчанието му?

Оглозганият от мравките, който ту се появяваше, ту пак изчезваше, плюеше, когато минаваше край облагодетелствувания

просяк: „И на теб ще ти подпалят плътта мравките!“

Тази враждебност го закриляше, пазеше тайната му, която сладостно пъплеше в черупката си.

Старият бял господин и Птицата не се виждаха, откакто бе започнал дългият дъждовен период. Мунгаи понякога слизаше до плета, където седеше Утхио. Момчето подозираше, че той идва, за да бъде запитан къде е Птицата, но си мълчеше и Мунгаи накрая не можа да се сдържи и сам съобщи, че капитанът заминал на брега, където било по-топло през сегашния сезон. Взел със себе си папаяла — нали не се разделял с него.

— А защо те оставиха? — попита Утхио.

Друг ден Мунгаи отново се яви и за да го подкупи да изтърве нещо за намеренията си спрямо Птицата, му донесе сандвич. Утхио отказа, не, той винаги яде само сутрин и вечер, при това извънредно малко, и не е гладен през деня. По-трудно бе да намери благовиден предлог за отказ, когато Мунгаи дойде по време на пороен дъжд и му предложи да го отнесе под навес. Но и сега Утхио успя да се отърве. Мунгаи затича обратно към хотела, ругаейки, че се е измокрил до кости заради този просяк-нехранимайко.

Момчето обърна лице към дъжда, жадно поглъщаше струите му: „Птицо, моя Птицо, нима можеш да допуснеш, че ще позволя да откраднат тайната ни.“

Пороите свършиха през май, а сетне дойдоха юни и юли със своя студен ситен дъждец.

Утхио започна да кашля и Вамбура настоятелно го умоляваше да седи в къщи. Но той трябваше да излиза и да „ползува наследството“, не, не мръзнал, след някой и друг ден ще настъпи хубавото време, туристите ще избягат от знойния пек край брега и ще се върнат отново горе в Кирима, а това значи, че ще събере пак много пари. И Вамбура продължаваше да го носи на изтръпналия си гръб и да плете кошници, докато крачеше по пътя.

Хвърляха му по-голяма милостиня заради студа, макар сега да минаваха по-малко хора. Сигурен бе, че изчисленията на Вамбура са неточни, някоя вечер отново щяха да пресметнат събраното и да видят, че вече разполага с хиляда шилинга. На следното утро щеше да пристигне старият бял господин, Птицата щеше да се появи на

верандата и Утхио щеше да им извика с пълен глас, който щеше да стресне всички.

— *Атерере!* Веднага ела тук!

Тогава Птицата щеше да скочи до него през тревата, през пролуката в плета, да кацне на гърдите му, да запее, щура от радост, а той ще притисне човката ѝ до бузата си, току под ухото — но не, няма да направи това веднага край пътя, а ще стори това чак когато се приберат у дома и седнат заедно пред колибата, точно срещу Кере-Ниага. Птицата ще го замилва с крила и те вече никога, никога не ще се върнат долу в ненавистния хотел.

Как ще се доберат до в къщи, той не знае, Вамбура едва ли е заслужила да ги носи двамата, но сигурно ще ѝ прости всичко заради радостта и щастието, които ще изпита, когато Птицата прехвъркне над тревата, пляскайки с късите си, подрязани крила...

Дните станаха душни, той изпадаше в някакъв унес. Усмиваше се и не обръщаше вече голямо внимание на хората и парите. Отново седеше пред плета, трябваше да разчиства пролуката от бодли, които изподираха пръстите му до кръв. Но тъй по-леко ще се процежда песента на Птицата, ще се лее спокойно в безкрая.

Дойде краят на август, цял ден грееше слънце, годината бе превалила, настъпваше новият сезон. Мунгаи дойде при Лицето. Размениха си, колебливи, снизходителни усмивки и похвалиха времето.

Утхио: — Скоро ще прииждат повече туристи, нали?

Мунгаи: — Имаш ли пред вид точно някой?

Утхио не отговори.

Мунгаи: — Господарката в хотела оня ден получи писмо от капитана. Той няма да се върне тук. Кръвното му налягане се повишило, а въздухът тук не му понасял. Така пише. Затова ще остане край брега. Със своята стара Поли.

А господарката от хотела привечер излезе навън при Вамбура и каза, че момчето не може повече да остане там. Та то е болно. Кашлицата му не се дължи на обикновена простуда. Ще трябва да го заведе на пункта на мисионерите, за да го прегледат. Може да е нещо

заразително. Мъчно ми е, че съм принудена да ви пропъдя, но го правя за добро на момчето.

Вамбура галено потупваше краката му, когато го носеше по обратния път.

Утхио я утешаваше: — Нищо. Тази нощ ще преброим парите, а утре заминавам за брега.

Тя броеше шилингите и центовете, докато Утхио лежеше унесен и полузадушен от треска.

— Събуди ме, когато стигнеш до хиляда.

В един миг момчето само се пробуди, Вамбура бе приключила с броенето и лицето ѝ бе озарено от щастие.

— Шест кози, пет шилинга и четири цента — съобщи тя.

ПЕР РОДСТРЪОМ

След първата си и единствена стихосбирка „Но нито едно цвете не увехна“ (1946), Родстръом (1925–1963) издава няколко романа и много разкази, в които разкрива умението си да подлага на тънък и задълбочен анализ урбанистичните проблеми в съвременното технократично западно общество и противоречията на индивида с окръжаващата го жизнена среда. Произведенията му не са много на брой: „Полковникът“ (1961), „Летни гости“ (1960), „Балон до луната“ и някои други, но сред всички тях особено се откроява сборникът разкази „Да гребеш без весла“ (1961), където личи негодуванието на автора от пагубната деперсонализация на личността в буржоазния свят.

ПЕР РОДСТРЪОМ СЪДЪТ НА ДЕЦАТА

Откри, че децата го мразят, когато един следобед се разхождаше из парка Крунуберг. Той, разбира се, и преди усещаше тяхната неприязън, но че става дума за омраза, разбра чак когато пред будката на булевард „Дротнингхолм“ попита едно момче каква марка е автомобилът му.

Смяташе, че задава въпроса си едновременно деликатно и любознателно. Момчето се бе облегнало на будката и държеше в ръце автомобил, дълъг около десет сантиметра. Автомобилът бе целият червен, с изпъкнала броня. Той спря и се загледа в играчката, а момчето се правеше, че изобщо не го забелязва.

Тогава попита:

— Каква марка е?

Момчето вдигна очи.

— „Тъндърбърд“ — отговори. Произнесе го „Тъндербърд“.

— Аха — отбеляза той, — май „Форд“, а?

Знаеше много добре, че е „Форд“, но искаше да прояви солидарност спрямо момчето и да не се показва пред него някакъв всезнайко.

— Точно така — каза момчето, — „Форд“.

Но когато надникна в очите му, прочете в тях омраза.

Обърна се и продължи покрай ниската дървена барака нагоре към улица „Улуф Йодинг“. Там срещна момиче, което носеше едноръка кукла.

— Колко жалко — отбеляза той. — Куклата е загубила едната си ръка.

— Точно така — отговори момичето. — Куклата е загубила едната си ръка.

Когато се върна у дома, отвори плика с продуктите, купени от супермаркета, опържи си малко сланина, яде и боровинки. Мислеше си в какво е сбъркал. Защо децата го мразят?

Свари си кафе, изяде една лимонова резенка и смяташе да пусне телевизора, но се отказа. Прегъваше и разгъваше хартията, в която бе увит лимонът. Веднъж, два пъти, четири пъти/шест пъти. Повече не можеше. Ето пак проблем. И най-големият и най-тънък лист хартия в света не може да се прегъва безкрайно. Защо децата го мразят? Изключено е причината да се корени в някоя негова постъпка. В някоя негова дума.

Какво беше казал?

„Това е «Форд».“

„Куклата е загубила едната си ръка.“

Спа неспокойно и реши на другата сутрин да стане рано и да иде в друг парк, за да разбере дали действително това е истина. Дали всички деца го мразят? Или само децата в парка Крунуберг? Макар да е нелепо. Децата в парка Крунуберг, както и той самият, не са подбрани съгласно никакви научно-статистически селекционни принципи, а от една чиста случайност. Нито той, нито те представляват отделено от другите цяло.

Спа неспокойно и стана рано.

Затрудни се в избора на облеклото си. Не трябваше да е прекалено младежко, за да не изглежда смешен. Децата са чувствителни спрямо възрастни, които се обличат твърде младежки. Нито пък прекалено строго. Значи, трябва да намери дрехи, каквито не съществуват. Като шведски детектив в шведски криминален роман. Тренчкот и кафяво бомбе. Сиви панталони, кафяви обувки. Грижливо се обръсна, като имаше пред вид, че майките са особено бдителни по отношение на брадясали мъже в парковете.

Излезе и пристигна прекалено рано, разбира се. Паркът Крунуберг пустееше. Поразходи се и после се качи на трамвая в посока към парка Васа. И там бе безлюдно. Ожадня и му се прииска да пийне пилзенско пиво, но знаеше, че не бива да лъха на алкохол, щом ще бъде в парка с деца.

Поседя в една сладкарница на улица „Далагатан“, поразлисти някакво илюстрирано списание и се опита да погълне поничка с червен конфитюр. В списанието бе поместен репортаж за семейство крокодили. Един крокодил бил роден в пленничество. За пръв път се случвало такова нещо, пишеше там. Какво значи да се родиш в пленничество? Какво значи да се родиш на свобода?

Най-сетне зърна няколко деца да влизат в парка. Следваха ги майки с бебешки колички. Часът бе девет и половина. Слънцето се изкачваше на небосклона. Цареше есен и въздухът бе прозрачен. Той плати, бутна настрана списанието и тръгна.

Изкачи се на хълма и седна на една пейка точно срещу люлките. Довтаса хлапе на около седем години и се настани на пейката, за да поправи самолета си.

— Това май е „Сесна“? — попита той.

— Точно така — отговори момчето — „Сесна“. Как искаше да му хрумне нещо, за което да пита.

Когато си малък, поне питаеш колко е часът, мислеше си той.

Но не върви да питаеш децата колко е часът, нито да говориш с тях за времето или за есента. Трябва да се напипат темите, които ги вълнуват. „Сесна“, какво знам за тези „Сесни“? — гнетеше се той.

Хлапето закрепил стабилизаторите на опашката на самолета, стана и се понесе нанякъде.

„Защо не намерих начин да го заговоря — мислеше си той, загледан подир него. — Нали и аз съм бил дете, би трябвало да ми позволяват да общувам с тях. Нищо не съм им направил.“

Дълго седя на своята пейка под хладното есенно слънце. Наблюдаваше децата, които тичаха наоколо и си подвикваха. Трябваше да се напруга, за да разбира езика им. Това бе странен говор, с непривични, отривисти и резки звуци:

— У-у, Йоне!

— Хе-е-еп!

— Ула марула, Ула марула.

Един език, извисен високо, високо над земята. Един език за въздуха, за листата.

Идиотски език, който не можеше да се употребява от други. Език, на който човек никога не би могъл да разговаря сам със себе си. Език, който предполага неизменни действия, вещи. Принадлежности. Неща, дето се движат, хвърлят, летят. Няма думи за неподвижни топки. Хиляди думи за пушачи, грандомани, подмазвачи.

Една топка се дотърколи до него. Огледа се. Сам е на пясъчната площадка. Не се виждат други възрастни. Само деца. Той седи с топката на коленете си. Диша тежко. Развълнуван е. Часът на изпитанието удари.

— Ей, чичо, дай ни топката — провиква се едно момче доста добродушно.

И въпреки това той не се осмелява да отговори.

— Ей, я метни топката!

— Ей, това е моя топка!

— Ей, пусни ни топката бе!

— Защо ме мразите? — пита той. Децата млъкват.

Той седи с топката на коленете си, заобиколен от тях. Повтаря въпроса си:

— Защо ме мразите?

Сякаш за миг те престават да му обръщат внимание. Вместо това няколко хлапета изтичват до четирите алеи, които водят към пясъчната площадка. Застават там. Като стражи. Дават някакъв сигнал. Едно осемгодишно момче пристъпва напред.

— Чичо, вие искате да узнаете защо не можете повече да останете при нас?

Той кима.

— Сега тук няма никой. Освен вас, чичо. Никакви други възрастни. Няма свидетели, тъй че сетне не ще ви повярват. Затова можем да ви разкрием причината.

Раздават се одобрителни възгласи.

— Искам да зная защо ме мразите — настоява упорито той.

Момчето се обръща към останалите деца.

— Ще го изправим ли пред съда? — пита.

Те кимат. „Да, да, да“ — гукат и най-малките на своя смешен, непонятен език.

— Нека най-напред изслушахме обвинителя — заявява момчето.

Едно момиче с дълги, ненормално слаби крака застава пред другите. Косата му е обезцветена от лятното слънце, а очите са уморени.

— Обвинението е обичайното — казва момичето. — Обвиняваме този чичо, че е чичо, тоест възрастен. Както и затова, дето твърди, че някога е бил дете. И затова, че ако неговото твърдение отговаря на истината, е предал своето детство.

— Е? — пита момчето. — Принавате ли се за виновен?

— Разбира се, че съм възрастен. Може би дори съм и чичо, както казвате — отвърща той. — Но какво съм направил? Кога съм предал

детството си?

— Така ли? — подема момчето. — Очевидно вие, чичо, не схващате цялата сериозност на обвинението. Обвинителят може да продължава с разпит на обвиняемия, за да изясни обвинението.

— Вие, чичо, признавате, че сте възрастен — казва момичето. — Но не сте съгласен с това, че сте предали своето детство?

— Не съм съгласен — заявява той.

— Алогично, парадоксално и невъзможно — отсича момичето.

— Как тъй?

— Ако веднъж сте били дете, значи, сте предали детството си, като сте станали възрастен.

— Е, от тази гледна точка може би.

— А от каква друга? Можете ли да ни препоръчате друга гледна точка?

— Не, но... Предателство. Не е ли неуместна тази дума? Спрямо какво съм извършил предателство?

— Когато сте били дете, чичо, не сте ли си давали обещание да направите редица неща, когато пораснете?

— Да.

— Направихте ли тези неща?

— Но има разлика...

— Дали сте пред едно дете обещание и не сте го изпълнили като възрастен. Това, че детето сте самият вие, не променя случая. А после се мотаете наоколо и искате да разговаряте с нас. Искате да установите някакво приятелство. Изтъквам, че това говори за нечиста съвест. Целият ви интерес към нас, децата, чичо, се основава на убеждението, че сте предател. Спрямо нас. И спрямо самия вас като дете.

— Възможно е да имате право. Но какво да сторя, за да не ме мразите?

— Нека приведа един пример. Когато сте били дете, вие сте се заричали хубавичко да скастрите дадена особа, когато пораснете. Дори да кажете на майка си, че съвсем не за ваше добро и от загриженост за вас не ви е разрешавала да гребете или да стоите до девет часа вечерта, а просто защото тя самата не е искала това.

— Но разберете, когато човек стане възрастен, не е вече толкова сигурен...

— Видяхте ли — каза момичето. — Вие сте знаели още като дете, че не ще изпълните обещанията си, когато пораснете.

— Вие също ще пораснете — възрази той.

— Ха, пак този прастар аргумент. Сякаш сами не знаем, че някога ще станем възрастни. Сякаш сами не знаем, че всички сме предатели. Че един ден ще предадем самите себе си, за да влезем в света на възрастните. Свят, който ненавиждаме. Именно затова нашата дисциплина е толкова строга. Докато сме деца, трябва да се държим здраво един за друг. Никой външен не бива да прониква в нашата среда. Мразим най-много онези, които искат да се вмъкнат сред нас. Лица, които говорят само за своя свят, за света на възрастните, можем да търпим. Но такива половинчати същества като вас, чичо... Тях мразим. Мразим ги, защото се опитват да играят на нашите игри с нашите топки, с нашите кукли, защото се преструват, без всъщност да са лоялни — тях мразим. Възрастните, които подхвърлят топката заедно с нас, а после внезапно почват да клинчат и да мърморят, че вече било време за лягане или за миене. Професионалните предатели. Тях мразим.

— Да, но вие признавате, че един ден също ще бъдете възрастни.

— Естествено знаем това — отговори момичето. — Знаем, че ще изневерим на принципите си. Ето отвратителното в цялата работа. Онзи преходен период, който наричаме пубертет. Той е най-ужасен. Именно тогава сме наясно, че ежедневно извършваме предателство. Имитираме възрастните. Техните чувства, дрехите им. Изменя се външният ни вид. И непрекъснато предаваме умишлено детството си. Как можем да се чувствуваме, чичо, щом знаем какво ни чака. Смъртта не е нищо в сравнение с това. Какво е смъртта, когато осъзнаваш, че си предател спрямо всичко, което обичаш. И то като раболепничиш пред този ненавистен свят.

Внезапно едно от момчетата, застанали на стража по краищата на пясъчната площадка, изсвири с уста.

— Бързо, бързо — развикаха се струпаните наоколо деца. — Бързо, бързо. Присъдата. Присъдата.

Момчето, което водеше разпита, направи крачка напред.

— Чухме обвиненията — рече то. — Присъдата може да бъде само една. Чичото не може да играе с нас.

На площадката се появи млада бавачка с бебешка количка.

Млада, но възрастна.

Той хвърли топката, тя тупна на площадката и децата се втурнаха подире ѝ с пронизителни викове. Остана сам на пейката. Надигна се и бавно тръгна през парка. Влезе в някакво кафене и си поръча пилзенско пиво. „Не ме интересуват ни децата, ни майките им“ — мислеше си. Но бе седнал край отворената врата на кафенето и се вслушваше във врявата откъм парка. Детската врява. Врявата на зашеметяващата лоялност.

ПЕР РОДСТРЪОМ ДА ГРЕБЕШ БЕЗ ВЕСЛА

Искаше да прекара една спокойна вечер у дома си. Целия ден я предвкушаваше с удоволствие. Дори бе решил на другия ден да се обади, че е болен, за да не ходи на работа, и с тази задна мисъл си купи малка бутилка „Ренат“ и малка бутилка сладък вермут. Тъй като винаги усърдно четеше рекламите, за момент се поколеба дали да не отдаде нужното и на културата, като си купи половинка „Вино Тинто“, но се отказа.

По пътя прочете четири илюстрирани списания и когато приключи с тях, дойде ред на новата книжка от библиотека „Хиена“, озаглавена „Господи, убийство!“, която разгърна, след като се прехвърли в следващия автобус. Около седем пристигна у дома си. Живееше в новия и още незавършен жилищен комплекс „Щастливото торфище“.

Пое по улица „Чубрица“, после сви нагоре към „Джоджън“, за да кривне оттам към „Мащерка“, дето живееше. Би могъл да пресече Площада на подправките, но от поставеното там голямо и бяло скулптурно изображение на скилидка чесън винаги му се гадеше. Докато чакаше асансьора, той разглеждаше разсеяно масивния парапет от ковано желязо, който разполовяваше целия вход на кооперацията. Интересен парапет беше. В тясно сътрудничество със скулптора, архитектът го бе замислил като функционален. През лятото на него можеха да се подпират велосипеди, а през зимата — ски? Сега обаче нямаше нито велосипеди, нито ски. Беше есен. Вместо това по него бяха разлепени реклами за томболи с художествени предмети, обяви за вечерни курсове по испански и италиански, както и един позив за събиране на книжни отпадъци в полза на Дружеството за благоустройство на предградията — ДБП.

Влезе в асансьора, натисна копчето и се заоглежда в огледалото. Вляво, върху имитиращата дървена ламперия облицовка някой се бе опитал да изреже наименованието на най-обикновен полов орган, но бе стигнал до половината. Беше се получило нещо като „кч“. Той

извади червената си химикалка. Напљунчи върха ѝ и добави една нула след двете букви. „Кч0“. Кобен час нула. Той прихна. Безпричинно, разбира се. После излезе от асансьора и се отправи по коридора до входната врата на своя апартамент. Извърна глава наляво, за да не гледа стълбата, която водеше към горните етажи. Трудно възприемаше художествената украса, запълнила стените чак до дванадесетия етаж.

Всички кооперации в „Щастливото торфище“ си имаха художествена украса. „Един, млад колектив“, „група дейни таланти“, „няколко млади творци с отношение към човека“, „психо-социални художници“ бяха получили възможността да се проявят в предградието. Спомняше си тия определения за тях от вестниците. Всичко бе планирано по времето, когато в столицата се издаваха четири големи всекидневници. Сега бяха останали само два. „СВЕНСКА ДАГБЛАДЕТ“, орган на работодателите, който се четеше от работодателите, а това ще рече Централната организация на шведските профсъюзи, правителството и Акционерното дружество на съюза на обединените работодатели. И освен него вестникът на всички останали „ДАГЕНС ЕКСПРЕС-НЮХЕТЕР“ заедно с профсъюзното приложение. Тиражите бяха респективно 140 000 и 1 400 000.

Той отвори вратата и влезе в антрето, където свали палтото си и го окачи на едната от двете закачалки. След това отиде в кухненския бокс и врътна ключа на електрическата печка, като в същото време с другата си ръка запали лампата в банята. Под краката му прошумя пощата, пусната през процепа на външната врата. Вдигна я, влезе в стаята и се отпусна на дивана. Писмата бяха шест.

Едното беше от Гражданския задочен университет, ГЗУ, което примамаваше с безплатни курсове по руски, при условие обаче да се попълни формуляра за участие в разширения курс по испански с латиноамериканско произношение. „За вас, които искате да постигнете повече в живота.“ Второто писмо бе изпратено от Съюза за всенародно образование по домовете — СВОД, който обещаваеше три седмици безплатен курорт на Канарските острови срещу купуване в срок от три месеца на издадените в 12 тома произведения от Ян Фридегорд, на 12 тома Вилхелм Муберг, плюс събраните стихове на Линдегрэн — всички в джобни, евтини издания. Освен това трябваше да се отговори със седем думи на въпроса: „Защо купувам антологии?“ и след това да

се приеме посещението на комисия, която да се увери, че лицето наистина притежава някаква антология.

Третото писмо идеше от Сдружението „Изкуството е храна“ — СИХ, в което предлагаха безплатно пътуване до Китай на онези, които само с три думи могат да формулират призив за украса на домовете с литографии. За членуване в сдружението се изискваше потвърдено притежаване поне на три литографии, една от които да не е фигурална композиция, та по този начин да се подкрепя новото изкуство. Четвъртото писмо съдържаше предложение за пътуване до Канарските острови и триседмичен безплатен престой там, при условие че кандидатът съумее да посочи защо винаги прибегва до услугите на пътническото бюро „Пътувайте из цял свят“, когато отива на Канарските острови. В петото писмо, адресирано лично до него, питаха защо досега не е станал член на Дружеството за благоустройство на „Щастливото торфище“ — ДБЩТ.

Внезапно го осени идея. Стана и излезе на площадката на стълбите и извика асансьора. Влезе в него, изтри нулата и написа вместо нея главно Ч. Така че се получи кЧЧ. Кобният час на Часа. Вече бие, и то съвсем близо, съвсем близо. Изсмя се високо и се прибра в апартамента си, плочата на електрическата печка се бе нагрjala. Отвори една консервена кутия с „ЛЮБИМАТА СУПА НА ВСИЧКИ“, която е „най-подходяща за ядене пред телевизора“, седна в банята и я изяде там, за да не цапа стаята си, едновременно спалня и всекидневна. Приятно му бе в банята. Тя блестеше с плочките и чистотата си, но все пак носеше някаква индивидуална атмосфера. В нея можеше да избяга от всичко, тук нямаше нужда от книги, от картини, от телевизор, от радио, тук си седеше на клозета, тук ядеше, тук се чувствуваше човек, беше си накуснал чорапите във ваната и те плаваха в хладката вода на дъното ѝ. Надлъж и нашир в широкото метър и половина помещение бяха опънати въжета за простирание. По тях висяха гащи и ризи, пешкири и един стар вестник. Той пусна капака над клозета, седна отгоре му и започна да яде. Когато седеше в банята, бе сякаш сред много хора. Чуваше всичките си съседи. Някой пееше, друг облекчаваше естествените си нужди, трети си правеше гаргара, тръбите шумяха, той откряхна вентилационния отвор и до слуха му долетяха женски гласове, гласове на прекрасни жени, които като че виждаше да се пудрят под мишниците. Да, да, наистина бе приятно в

банята. Светът е толкова близко. Той лакомо изгълта супата и отново влезе в стаята. Включи телевизора, но толкова високо, че да се чува у съседите. Знаеше, че Йонсонови нямат телевизионен апарат.

После отново седна на дивана, загаси лампата и сега единствената светлина идеше от малкия екран. Откъм улицата се чу как рагарски^[1] автомобил бясно профучава през площада. Някой извика. Той се послуша за полицейска сирена. Но трябваше да мине малко време. Точно три минути. Питаше се колко далеч ще избяга бандата тази вечер. Нека поразмисли, ето вече минаха три минути, следователно автомобилът ѝ е стигнал до голямото кръстовище при Съодеркрансен. После ще се спусне към пътя за Съодертелйе, със скорост 120 км в час. Но полицията може би ще развие 150. Да, разбира се, ще ги стигнат, преди да успеят да се отклонят по пътя за Хюдинге. Рекордът бе поставен от сина на Гюставсон. С плимута си бе отхвърчал чак до кръстопътя между пътищата за Нюнесхамн и Съодертелйе. И ако не се бе блъснал там с една симка, може би щеше да мине и моста. Момчетата още говореха за Роле Гюставсон. Дори полицаите признаха неохотно, че Роле е карал по-бързо от тях.

Той стана от дивана и отиде до прозореца. През площада се зададоха няколко жени в износени палта, които обличаха, за да обикалят по домовете. Бяха служителки от ведомството на социалните грижи. Всеки ден парламентът гласуваше нови разпоредби и закони за повишаване на жизненото равнище. Всеки ден все повече се увеличаваше броят на онези служители от ведомството, които ги нарушаваха. Законите изпреварваха възможностите. Когато ги приемаха, никой не мислеше за необходимите средства. Тези жени някак му напомняха ученичките от детските му години. Малки, сиви същества, подтичващи в зимното утро, много преди всички останали. Малки, сиви, сгърбени дечица, с парче шоколадов марципан в уста, които бързаха за утринната молитва в училище, та да не им пишат забележка.

Жените долу се разделиха на площада и всяка се запъти към дадена врата на жилищната сграда.

Той погледа малко телевизия. Най-напред показаха лекция по бродирание. После му съобщиха, в нова програма, че котките имали осемнадесет пръсти на лапите си, а не двадесет, както и че осмоногата сепия е съвършено безопасна. Прожектираха и един ням филм от 20-те

години, на който зрителите трябваше да се смеят, а после — приключенски филм от края на 50-те години, който пък трябваше да следят сериозно.

Времето, мислеше той, каква фантастична свръхвяра имаме в него. В продължение на 30 години се присмивахме на модата от 20-те години, сякаш тя бе някакво неизменно комично понятие. В края на 50-те години дори не забелязахме, че сме престанали да се смеем.

Времето, мислеше той, като че ли хората считат за положително морално качество да си роден тридесет години по-късно от собствените си родители. От телевизионния екран някой високопарно, но увлекателно разказваше за едно от столетията на Средновековието. Споменавахе за чума, суеверие и жестокост.

Времето, мислеше той, е толкова несправедливо. Онова столетие например е напълно беззащитно. Точно както е и нашето. След 600 години някой ще говори за двадесетия век, за войните, които сме водили. От всички ще остане само Айнщайн. Беззащитно е времето. И това, което трябва да браним, не е страната или градът, където живеем, а нашето време.

Единственото, което можем да защитаваме с оръжие, е нашето място във времето, за да покажем, че сме истински деца на нашата епоха. Желая ли в действителност да сме такива? Като се размислим, желая ли наистина да бъдем деца на нашето време? Не желая ли по-скоро да защитаваме нашето време, като покажем, че то би могло да бъде по-друго?

Изключи телевизора, запали лампата и се огледа. Шест литографии, три от които изобразяваха човешкия живот. После хвърли поглед към библиотеката. Два метра книги от библиотека „ФИБ“, един метър — от „Винг“, половин метър — от изданията на клуба „Тиден“, два метра — БФБ. Руски класици, австрийски класици, шведски класици, френски класици, индийски класици. Но рядко му оставаше време за четене.

Спомни си за една книга, която му бе препоръчал някога учителят. „Прочети я“, бе му казал той. И след няколко седмици: „Е, Андершон, прочете ли онази книга?“ Не, не за съжаление. Изобщо не я прочете. Препоръката бе унищожила книгата. Двадесет години по-късно я откри случайно, прочете я, хареса му, но сякаш усети в устата

си блудкав вкус. Искаше му се сам да открие нещо. Сам да се увери, че осмокраката сепия не е опасна. Сам да разбере, че е така.

„Съвсем не искам да ми казват, че котката има осемнадесет пръста на лапите си. Искам да имам котка, за да видя това. Дайте ми котка, питайте ме и аз ще ви отговоря. Щом нямам котка, не ме интересува колко пръсти има. Пък вече имам и причина да не си взема котка. Защото сега зная колко са пръстите й.“

Седна край телефона и избра един номер. Спомни си за купения алкохол. Позвъни на Андерш. Може би Андерш би дошъл да пийнат заедно. На телефона отговори жената на Андерш: „Няма да може“, защото Андерш се е затворил в работилничката си и строи самолетоносач.

Тогава позвъни на Йоста. Йоста пък отишъл на курс по италиански. Йоне си беше у дома, но не му се излизаше.

Остави слушалката и поседя известно време до телефона. След това посегна към портфейла си. 60 крони. Ще му стигнат. Облече палтото си и излезе. Тръгна към площада, който бе нещо като център на комплекса „Щастливото торфище“. Украсен бе със скулптурни творби, стените на домовете бяха боядисани в светли тонове, а на ъгъла се намираше „Корсо“ — малкото ресторантче в италиански стил на предприятие „Сара“. Влезе вътре и тъй като бе сряда, той си поръча осо буко, обичаше домашно приготвени блюда. Естествено имаше и програма. Изпълняваше я италианското дуо Каприви. Той свиреше на пиано, а тя пееше „Пиколисима серената“, после пък двамата изпияха „Да летиш“. Все стари шлагери, знаеше ги още от края на 50-те години. В ъгъла бе седнал мъж, пиеше грог и вече се бе натряскал. Оберкелнерът се извини, като подчерта, че шведите въобще не можели да пият културно.

Думите му обаче не направиха ни най-малко впечатление на човека от ъгъла, той продължи бавно да се налива и внезапно запя, а по лицето му потекоха сълзи кой може да плава без попътен вятър, кой може да гребе без весла?

Тогава го изхвърлиха.

Чаша кафе еспreso и малък коняк „Стрега“, преди да си тръгна, реши той, наведен над красивата покривка, изпъстрена с изображения на „Наклонената кула“ в Пиза. После плати и излезе отново на площада.

Вървеше бавно край скулптурите, без да обръща внимание на заплахите и ругатните, с които го обсипваше банда младежи, укрита в кухнята на огромна бяла скулптура. Мяркаха се отблясъци от фосфоресциращите знаци, които бяха пришили на черните си кожени якета.

Хич не го беше еня за тях.

Затананика:

*Кой може да плава без попътен вятър,
кой може да гребе без весла.*

Боже, мислеше си той, та нали именно това всички ние трябва да научим. Да плаваме без вятър и да гребем без весла. Според мен това е невъзможно.

[1] Рагари (шв.) — хулигани, които обединени в банди, извършват престъпления. — Б.пр. ↑

СТИГ КЛАСОН

Писател и художник, той дебютира в литературата през 1956 година с „Разказ от Европа“. Пет години по-късно издава „От Новия свят“, сборника разкази „Поддръжникът“ (1962) и романа „Селяни“ (1963). Стиг Класон (1928) има изострено чувство за социалните несправедливости в шведското общество, изразено особено категорично в романа „Вестерйотландският склад“ (1965) и в сборника разкази „Печена щука“ (1964).

СТИГ КЛАСОН КОЛЕДЕН МИР И ПОКОЙ

Бе по времето, когато никой не се наричаше Кристер, когато никой не носеше името Кент.

Всички изоставащи ученици учеха в „Б“ паралелките.

Бащите имаха книжка с талони, срещу които месечно имаха право да получат от Държавния монопол еднолитрова бутилка ракия.

По онова време не съществуваха големи предградия на Стокхолм. Бедните люде живееха в Юртхаген, Хагалунд и Грьондал. А също и в Стария град, в Южната част и около парка Крунуберг.

Но тогава за бедните се полагаха грижи, та да имат те своя коледен мир и покой.

Историята започваше на 13 декември, в така нареченото утро на Лусия, празника на светлината. Четирима души, облечени като Дядо Коледа, заставаха пред къщната врата и запяваха коледна песен.

След това се вмъкваха вътре в жилището и съобщаваха следното: „От този квартал подбрахме двадесет и три момчета, които ще получат ново облекло. Вашият син е между тях. Дошли сме тук, за да му вземем мярка и да проверим кой номер обувки носи. Единственото, което се иска от вас, е да идете в големия универсален магазин ЕНКО — два дни преди Бъдни вечер. Там ще получите дрехите и по този случай ще има малко празненство. По-късно същия ден се устройва голямо тържество в залата Ийлет. На него са поканени всички от Стокхолм, които са получили дрехи. Има само един въпрос, който трябва да уредим сега. Това дарение е проява на грижа за бедните. Условието да го получите, което трябва да изпълните сега, е да ни предадете книжката с талоните за алкохол.“

— Но нали вече взеха книжката на моя мъж?

— О, не, госпожо Андершон, нас не ще измамите.

Опитът на госпожа Андершон да запази книжката на мъжа си бе продиктуван от стремеж да запази коледния мир и покой в семейството. Не заради това, че с този алкохол щяха да приготвят коледния пунш. Не заради жалкия и зловещ литър ракия, отпускан

по Коледа. А заради това, че мъжът ѝ досега бе изтърпял достатъчно унижения от обществото.

Мъжът на госпожа Андершон работеше в „Дженеръл Мотърз“. Но съвсем не постоянно. Всяка сутрин той отиваше във фабриката и чакаше там заедно с много други. Непосредствено преди започване на работния ден от един прозорец пускаха бели бележки и всички ония, които успеяха да се докопат до такова листче, получаваха работа за този ден.

Мъжът на госпожа Андершон не бе измежду особено чевръстите и поради това четиримата дядо Коледовци се бяха спрели тъкмо на неговия син за своя коледна жертва.

И така, взеха мярка за дрехите на момчето, а книжката за алкохола бе извадена от мястото, където бе укрита, и предадена.

Два дни преди Бъдни вечер госпожа Андершон пристигна със сина си в ЕНКО.

На най-горния етаж в магазина са подредени масички и се поднася чай. Издигната е и ниска естрада. Пианист е заел мястото си пред рояла.

Салонът е пълен с дами, които пият чай.

Госпожа Андершон и синът ѝ биват отведени в една стая зад естрадата.

Там са събрани всички коледни жертви.

Извикват името на сина на госпожа Андершон. Той се изкачва на естрадата. Стои там достатъчно дълго, така че всички, дето пият чай, да го разгледат.

След това го водят зад естрадата, карат го да се съблече и после да се облече отново. Нови гащи, нова долна фланелка, нови чорапи, нов костюм и нови обувки.

После отново го извеждат на естрадата, след като старателно пригладват косата му с гребен и вода в новите дрехи.

Сега всички, които пият чай, ръкопляскаат.

Синът на госпожа Андершон благодари. Казали са му, че дамите, които пият чай, са платили дрехите. И затова следва да им благодари.

Синът на госпожа Андершон започва да мрази. Както тия, които пият чай, така и дрехите, които е получил.

Мрази дрехите затова, че всички, дошли заедно с него, са сега еднакво облечени и обути.

Знае, че всички ще го зяпат, загдето е получил тези дрехи.

Но знае и че всички други, получили дрехи като него, изпитват същото чувство: омраза.

Синът на госпожа Андершон е на дванадесет години.

Синът на госпожа Андершон получи дрехи и когато бе на единадесет години. Съзнава, че ще му дадат дрехи и когато стане на тринадесет. Не му е ясно кога ще свърши всичко това.

По-късно същия ден е устроено тържеството в заелата Ийлет. Там пък госпожа Андершон ще пие чай.

И сега госпожа Андершон започва да мрази.

Децата ще бъдат фотографирани. Ще се уведомят вестниците.

Момчетата — на една снимка, момичетата — на друга.

Стотина еднакво облечени момчета на дванадесетгодишна възраст представляват странна гледка, особено когато всички те се опитват да прикрият лицата си.

Стотина еднакво облечени девойчета са още по-странна гледка.

Снимките са предназначени за вестниците.

Може би е уместно вече да се посочи защо е толкова голяма неблагодарността. Тя се дължи на завистта, която се ширеше тъкмо в кварталите, където живеят децата с новите дрехи.

В многодетните семейства например.

Такива семейства, по усмотрение на разни дарители и благотворителни дружества, живеяха в един и същи дом. Защото така било най-добре.

Днес е по-трудно да населиш един голям дом със семейства, които имат повече от осем деца. Вземат се пред вид и други обстоятелства освен броя на децата.

Например дали родителите са болни.

Дали всички деца се учат в „б“ паралелки.

Дали книжката за алкохол вече е иззета.

Така в един такъв дом най-богати са ония, които имат най-много деца. Наемът се изчислява по съответен начин.

Ето защо богатите откъм деца семейства в един такъв дом стоят на по-високо обществено стъпало.

А тия, които получават дрехи за Коледа, живеят зле по някаква друга причина, а не поради това, че им е тясно.

И никой не иска да се види на снимка във вестниците.

Синът на госпожа Андершон поради това открадна звездата от коледната елха в Ййлет. Звезда, направена от стъклен памук.

Ако пхнеш такава звезда във вътрешния джоб на един нов зелен костюм и след това се впуснеш в буйни танци, влакното ѝ се начупва и прониква в целия костюм. Частици от нея стигат чак до тялото, проникват в кожата и бързо предават оня, който е откраднал коледната звезда.

Когато залавят сина на госпожа Андершон и публично го показват като пример за неблагодарност, госпожа Андершон намразва сина си.

Тя мрази вече своя съпруг, който не е способен дори да запази своята книжка за алкохол. Тя мрази себе си, защото не може да облече сина си без чужда помощ, а сина си мрази, защото краде тъкмо по Коледа.

Единственото, което може да направи, е да го набие колкото може по-жестоко.

И в крайна сметка излиза, че обречено на провал е всяко начинание да помогнеш някому. И че неблагодарността е наградата за благотворителността.

Колко малко всъщност значи коледният мир и покой.

МАРГАРЕТА ЕКСТРЬОМ

Родена е в 1930 година. Освен на книги за деца тя е автор на няколко романа и на много разкази и новели, сред които изпъкват „Домашни сцени“, „Живот като омъжена“ и сборникът „Нападението“. Маргарета Екстрьом майсторски и многопланово разобличава стихийния фетишизъм и девалвацията на нравствените стойности в буржоазната цивилизация.

МАРГАРЕТА ЕКСТРЪОМ СЪВЪРШЕНСТВО

„Съвършено! — мислеше си тя. — Всичко е съвършено!“

Колата беззвучно се плъзгаше по асфалта. Те леко се полюшкваха, отпуснати върху стоманеносините, украсени с галони възглавници на седалките, чиито втъкани сребърни нишки меко проблясваха на струящата от витрините светлина. Тракането на таксиметъра се заглушаваше от нежната музика на радиото.

Тя вдишваше благоуханието на собствения си парфюм и успокояващия аромат на балтон от туид, вода за бръснене, мъж. Сгуши лице в яката от пухкава кожа.

„Великолепно наистина! — каза си. — Ако Аня не бе дошла у нас именно днес следобед, щях да се напръскам с другия. И той е приятен. Впрочем почти приятен. Май твърде сладникав. Да, това му е недостатъкът. Твърде е сладникав. В никакъв случай нямаше да се чувствам толкова доволна. Сякаш щях да усещам смътен сърбеж. В обонянието си. Почти най-приятният парфюм. А сега, сега съм напръскана с най-приятния. Съответстващ точно на моя тип.“

Колата ги пораздруса, подхвърли ги един към друг, после отново пое по прав отрязък от пътя. При светофара тя дръпна ръкавицата си и погледна часовника. Да, ще бъдат там съвсем навреме. Преди няколко години пристигаха все в последната минута. Смешна слабост. Един вид детско заболяване. Може би защото не им се искаше да стават от леглото си, за да отидат на лекции. Така се придобива отвращение към движението на часовниковите стрелки дори когато то обещава нещо хубаво. Както сега например: отиваха на театър.

„Не, край на бохемския живот — мислеше тя. — Поне що се отнася до времето.“

С течение на годините бяха станали много по-точни. И двамата. Още един етап по пътя на добродетелта. Надяваше се, че ще извървят още много крачки по него.

В момента, когато Нилс се обаждаше, за да извика такси, тя извади цветята от килера и ги постави, на масата. Бяха се запазили

чудесно. Минавайки бързо през стаята, той не ги забеляза. И това бе предвидила. Толкова лесно ѝ бе да го изненадва. А после, като се приберат от театъра, знаеше, че ще се поспре на прага и ще възкликне:

— Гледай ти! Но как успя да подредиш масата за вечеря! И дори цветя... Та ти мислиш за всичко!

Той никога не обръщаше внимание на подобни дреболии. Толкова по-приятно ѝ бе да потъва в тях. Това бе някак нейна неприкосновена територия. И свещи бе приготвила. По изключение цветни. Всъщност намираше, че има нещо... нещо евтино... или... недостойно в цветните свещи. Но като зърна ръждивочервените в тон с керамичните ѝ прибори, не можа да устои. А цветята пък подреди във ваза от тъмносиньо стъкло. Да, наистина всичко бе свършено!

Докато той плащаше на шофьора, тя докосна колебливо новите си очила.

„Не, няма да ги сложа, преди да загасят светлините — реши най-сетне. — Може да изглежда смешно. Разбира се, че е смешно. И говори за суета. Но... Все пак няма да ги сложа, преди да загасят светлините.“

На гардероба още не се бе натрупала навалица. Значи, толкова навреме бяха дошли. Когато понечи да се обърне, за да потърси най-близкото огледало, забеляза шефа на Нилс с жена си. „Какъв късмет, че ги видях, макар и без очила“, помисли си тя и ги поздрави топло и сърдечно. От разстояние. Чувствуваше се солидна, спокойна и уверена. „На по-млада възраст едва ли можеш да изпиташ подобно усещане — разсъждаваше тя. — Сякаш се намиращ на високопланинско плато. И уж си свободен, а знаеш, че принадлежиш на някакъв кръг. Имаш естествено място. Върху което може би хвърля сянката си известно примирение? Но докога все ще търся отрицателната страна във всичко — защо просто да не призная, че с годините човек съзрява. Най-сетне.“

Докато спокойно се решеше и леко коригираше с червило контурите на устните си, тя видя в огледалото, че Нилс разговаря с шефа си. Лицето на жена му пък се отрази до нейното. Този път двете се поздравиха с ръкостискане и непринудено потънаха в интимната сфера на женския тоалет, което подтикна синекосата шейсетгодишна дама да предложи да си говорят на „ти“.

От местата си на партера наблюдаваха рекламните сцени от спектакли, прожектирани с овехтеля, симпатичен театрален

епидиаскоп, и тя реши, че е удържала нещо като победа. „Апетитът идва с яденето“. Можеше да застане пред друго огледало. Една малка дистанция никога не е излишна. Дребен факт. Разбира се. Но човек никога не знае. Сега неочаквано са на „ти“. Две семейства, които се преструват, че се познават. „Не, не би трябвало да... правя същото, когато достигна нейното положение.“

Така. Беше категорична. Подобна перспектива съвсем не изглеждаше невъзможна. Или дори далечна. Стисна ръката на Нилс. Той вдигна очи от програмата и се усмихна озадачен.

— Толкова съм щастлива — каза тя.

— Личи си — отбеляза той. — Хубава си!

— И ти също — рече тя. — Този тъмносин костюм наистина ти отива.

— А отначало не го харесваше! Но само задето не си го избрала и купила ти!

— Уф! Нима съм толкова деспотична? — наклони глава с надеждата, че усмивката ѝ ще стопи скрежа на иронията в ъгълчетата на очите му.

— Любима! — каза той само. Това пък какво значеше?

Тя не се напегна да гадае. Ето още нещо, което идва със съзряването. Да го приемаш такъв, какъвто е. Да не се мяташ в съмнения, да не ровиш във всяка дума, да не анализираш степента на неговите чувства. Приведе се към рамото му и зачете: декор... постановка... костюми... Олга... Ирина... Маша... барон Тузенбах.

Тъкмо бе стигнала до края на дългата поредица от имена, когато загасиха светлините. Чу се лек пукот и белият екран, на който прожектираха рекламните сцени, се заиздига нагоре в тъмнината. Червените лампички над изходните врати засияха мистично на фона на кадифените драперии. Това я накара да изпита нервната възбуда на очакването както едно време. „Пътешествието на малкия Петер“... или „Вермландците“?

В наситения с приглушен шепот и подтисната кашлица непрогледен мрак завесата зашумоля като огромна пола, раздиплена над сцената. Театърът опули огромното си циклопско око и го вторачи в салона. Тя също му отвърна с поглед. Любопитен, но лишен от екстаз. През очилата.

Краят на първо действие настъпи изненадващо бързо. Никак не ѝ се искаше да се срещнат с шефската двойка. Не желаше да износват установената тъй наскоро бегла близост. Известно време мръзнаха във външното фоайе и пушиха от една и съща цигара. Поспърчкаха се малко относно младата светлокоса дебютантка, която играеше Ирина. Но като схвана, че Нилс искрено се увлича в спора и става сериозен, позасмя се и отстъпи.

„Знам какво мисля — реши тя, — затова не е необходимо винаги да го изтъквам. Сега ще запазя своето мнение за себе си, за да не помрача настроението.“

Внезапно видяха, че фоайето около тях пустее. Побързаха да заемат местата си.

„Но може би пък го помрачавам именно защото съм толкова мекушава“ — замисли се пак.

Завесата отново се вдигна.

Продължи да разсъждава относно отстъпчивостта и борбеността. Всъщност би могла да си остане същата, без да проявява агресивност. Но Нилс би ли могъл? Колко лесно е да се упрекуват жените, че в прения и разговори били нападателни. Дали пък вековното угнетяване не бе закипяло и повдигнало капака на гърнето с безапелационните преценки? Но редно ли е да съжителствуваш в битка? Не трябва ли някой да прави компромиси? Нали по-важното е да се намерят онези неща, по които не е толкова належащо да се спори. „Ето, Нилс ме оставя да се разпореждам с дома ни, тъй както аз искам.“

Опита се да почувствува отново уютната топлина от предишното действие. Но напразно. От сцената се лееше тъга. Упорита като прашенето на топящи се ледове. Студени и неприятни тръпки полазиха по гръбначния ѝ стълб. „Като се приберем, веднага ще запаля свещите. И камината! Да! Ще разпалим и огън!“

Но дотогава имаше още много време. Това не я сгриваше.

„О, едва ли ще отидат в Москва“, мислеше си тя. И отново настана антракт.

Този път срещнаха шефската двойка и нямаше как да я избягнат. Образуваха твърде нестроен квадрат, един странен четириъгълник, точно в центъра на многолюдното фоайе. Шефът и съпругата му бяха ниски на ръст, шейсетгодишни и възпълни. Да, външният вид и облеклото им бяха поразително еснафски — като се изключи нейната

боядисана в синьо коса. Сред този парад, озарен от огледалното сияние, на който толкова млади двойки демонстрираха себе си и изящните си, ушити с манекенски шик вечерни тоалети, те някак смешно се открояваха. „Ако човек не знае що за високопоставени личности са, би помислил, че някой бакалин от Южен Стокхолм и жена му са изпитали неочакван пристъп на глад за култура“, помисли тя.

— Изглеждаш малко бледа — с майчинска загриженост се обърна към нея съпругата на шефа.

Тя се уплаши, че сарказмът в очите ѝ е прекалено явен и побърза да го прикрие с извънредна любезност и внимание, като разпалено се впусна в общия разговор. До момента, в който го прекъсна гонгът. Така се лиши от чаша портокалов сок.

Жалко, защото по време на трето действие я мъчеше жажда. Гърлото ѝ бе пресъхнало и почувствува студ. „Да не би да се разболявам! Но това би било нелепо. Миналия петък ме ваксинираха против грип. А в неделя устройваме голям семеен празник. Просто не бива да се разболявам!“

Поизправи се на стола. „Боже! Та всеки знае, че те няма да отидат в Москва!“ При тази мисъл я обзе истинска печал. После се сепна: „Какво се размеквам! Бягство. Отчаяние. Авантюризм. Глупости.“

Нилс бе изцяло погълнат от представлението. О, той умееше да се увлича от всичко! Действително от всичко! Дори от плевенето на градината. Или от изготвянето на данъчните декларации. Или от подобренията в търговската организация на фирмата. В него бе съсредоточена такава енергия. И все пак понякога изглеждаше флегматичен или трмав. Но това бе повърхностно впечатление.

Тя нежно го помилва с очи и се сети за печеното с миди, готово да се пъхне във фурничката. И за цветята и свещите. Но това после. Човек не бива предварително да ближе глазурата на удоволствията. А точно в момента тя нагарчаше. Нагарчаше от... От какво? Дали действителността не е нещо горчиво, което се опитваме да поръсим със захар? Дали не е така?

Смешен въпрос. Дали, дали... Никой не знае как е всъщност. И всеки може да промени това „дали“. Поне малко.

Дори да отидат в Москва, Маша не ще заmine с тях! Дори да дойде, щастието си отива в същия миг. Химери. Навсякъде химери. Цветя. Ръждивочервени свещи. Сякаш потопени в кръв.

Погледна часовника си. От гънките на копринения ръкав циферблатът блещукаше с мъртвешка бледност. Но не успя да види колко показва. Три реда зад тях някой стана и се отправи припряно и шумно към изхода. Тя се обърна и видя само как непознатият непохватно прави крачка извън редицата столове и рухва на пода, току до вратата. Сега вече не приличаше на човешка фигура, а на валмо от още по-непрогледен мрак.

Май никой нищо не бе забелязал! Тя погледна към Нилс, но той направи знак с ръка, че не иска да бъде обезпокояван. Значи, не бе чул нищо. Тя започна да се върти на стола и тъкмо реши да стане и да отиде при падналия, когато видя, че двама разпоредители са се надвесили над него. Човекът се бе сгромолясал като тежка планина върху червения килим. Лежеше съвсем неподвижно. Издаваше обаче ужасяващи хрипове.

Тя отново се извърна към Нилс. Светлината от сцената обгръщаше лицето му като бяло було и от това той изглеждаше чужд и недостъпен. Когато отново погледна назад, на килима нямаше никой и в същия миг вратата към фойето се притваряше с тих плюшен съсък.

— Какво искаше? — прошепна Нилс.

— Нищо — отвърна тя, — нищо особено.

— Та те няма да отидат в своята Москва! Толкова печално!

— Натъжи ли те пиесата, или се шегуваш? — попита той.

— Малко ме натъжи. Макар през цялото време дами беше ясно, че не ще заминат за Москва.

Разбъбра се, за да сподави страшното настроение, в което бе изпаднала. Хората се блъскаха, водени от неудържимото желание да получат палтата си. „Някой от тях сигурно е седял достатъчно близко, за да разбере какво всъщност е станало“, мислеше си тя. Но колкото и да се взираше в лицата им, четеше само желанието да си грабнат палтата и да напуснат театъра.

— Тук! Насам! Любима, за какво си се размечтала?

— За Москва! — усмихна се тя.

— А пък аз за руски чай. Ще пийнем ли топъл чай, когато се върнем у дома?

— Ммм — кимна тя и уви шала около главата си. На изхода тълпата ги откъсна за малко един от друг. Тя доту възрастен господин да казва на един от разпоредителите:

— Ужасно... значи, лежеше вцепенен...

И част от отговора:

— ... още когато се приближихме до него.

Какво се бе случило, когато са се приближили до него? Мъртъв ли е бил? Нали ако беше само припаднал, разпоредителят не би се изразил по този начин?

Те повървяха из скованите с мраз тъмни улици. Минувачите бързаха край тях с вдигнати яки. Две момичета с крака, почервенели от студа през найлоновите чорапи, с нахлупени кожени шапки, зъзнеха пред една витрина. Нилс говореше и се смееше. Гледаше тази пиеса вече трети път. Сега сравняваше постановката и актьорските постижения. Направи интелигентен коментар за творчеството на Чехов. Упомена Ибсен. Настроението, характерно за онази епоха. Съодерберг. Халстрьом. Разборът, който правеше, би могъл да се публикува във всяко литературно списание. Ах, как му се възхищаваше тя! И как искаше той да млъкне!

„... още когато се приближихме до него“, ечеше в съзнанието й.

Той с мъка се провира между столовете и чувства как нещо в гръдния му кош се опъва, усеща напрегнато, неравномерно туптене и сега... сега... започва да се тревожи. Трябва да успее да излезе оттук! Още си мисли, че това е само поредната криза. Да мога да се измъкна във фойето. Да глътна едно хапче. Да се успокоя. После пак ще вляза... за да догледам края.

Това сигурно е била последната му мисъл. Краят. После няколко откъслечни хрипа, издадени против волята му, защото е вече далеч, далеч. И го изнасят като предмет. Като предмет, в какъвто се е превърнал. Току-що. А малко преди това...

„... още когато се приближихме до него.“

— Любима! Ти не ме слушаш! Бъди ми активен събеседник тази вечер!

— В Москва! — рече тя и й приля от безсмисленото повторение.

„Следващия път трябва да измисля нещо по-умно. Подир някоя и друга година не ще мога да сервирам глупост, гарнирана с усмивка и

да се надявам, че ще мине за остроумие.“

Докато се изкачваха нагоре с асансьора, тя потърси опора на гърдите му и той я притисна силно, силно. Още повече знаеше, че в тоя час не рискуват да се натъкнат на някой съсед. И тя беше довольна, че е толкова късно.

Сега ще запалят свещите. Ще извадят бутилка вино. Тъй й се искаше. Дано той да не настоява пак за чай. В края на краищата рожден ден му е!

— Но, скъпа! Такава прелест! И цветя! Колко си мила!

Думите долитаха до нея точно такива, каквито си ги представяше в таксито. Сякаш бе страшно отдавна. Излезе от кухнята, за да се наслади на своето дело редом с Нилс, който бе тъй възхитен. Но той вече беше влязъл в кабинета си, чуваше се как сменя обувките с пантофи, тя се озова сама в стаята си и каза:

— Какво съвършенство! Ръждивочервеният цвят. И наситено синята... не, тъмносинята ваза. Обичам цветното стъкло. То стана модерно през тази година. Дотогава всичко бе от керамика, от каменина. В понеделник ще ида да купя нещо от червено стъкло. Каквото и да е. Само да е червено. И от стъкло. Ще си направя подарък.

Взе твърдо решение и се върна отново в кухнята.

— Наздраве!

— Наздраве, скъпи. И честито!

— Това е най-хубавият ми рожден ден. За тази година — каза той и цялото му лице разцъфна в усмивка. — Печеното с миди бе съвършено! И сервирането! И ти! И всичко!

След като се изкъпа, видя, че Нилс вече си е легнал. Изтегна се до него и затвори книгата, която той четеше.

— Но какво правиш! — възрази Нилс. После се позасмя и я погали разсеяно по лицето и косата.

В този момент някой може би чакаше и се чудеше защо един мъж на средна възраст, баща, син или близък приятел, не се връща от театъра. Спектакълът сигурно е свършил, казва си този някой, поглежда към часовника. И в същия миг извънява телефонът. Един глас съобщава, че е свършил. „Защото, още когато се приближили до него...“

— Такъв съвършен ден — обади се той записано. После остави книгата настрана, опипа с устни шията ѝ и лекичко я захапа по рамото през тънкия пеньоар.

„Да, хапи, аз търпя — помисли си тя сякаш напук. — От жили, плът и кръв съм. Живея и се крепя. Не искам никога, никога да се превърна във вързоп, който отнасят нанякъде и...“

Сълзи на гняв задавиха гърлото ѝ, но той схвана превратно нейното вълнение и се стовари с цялата си тежест отгоре ѝ. Тя се вкопчи в него здраво, здраво, за да не му даде да разбере, че съвсем не ѝ е до всичко това.

По-късно, когато горещите приливи на кръвта ги заливаха и подмятаха като трески от разбит кораб върху мекия бряг на двойното легло, тя го усещаше, неуморим, пулсиращ от живот.

А единственото, което искаше, бе да разбере в какво състояние е бил непознатият, „още когато се приближили до него“. Да отиде ли утре в театъра? Да разпита? Цялото и съществуване зависеше от това дали е жив или...

О, тя никога нямаше да узнае. Смъртта лови жертвите си по този начин всяка секунда. По цялото земно кълбо. Вече пристъпва на пръсти и подир нея, сетивата ще ѝ изневерят, стъклените предмети ще я предадат, багрите ще помръкнат и мракът ще я погълне. Той бе проснат като сноп на прашния килим, по който личаха следи от вечерни обувки. Онези, покрай чиито столове се бе промъкнал, гледаха втренчено голямото, светещо око на сцената. А той... Изхвърлен от тяхната среда, лежеше като вързоп дрехи и дълбоко вътре в него нещо полузадушено надигаше глас да бъде чуто, да направи последното си съобщение, да извика за помощ... Аааа!

Викът ѝ отекна силен, неистов и отчаян. Но той го сметна за сигнала, който чакаше...

— Ти си съвършена, любима! — прошепна в ухото ѝ.

ЛАРШ ЙОРЛИНГ

Още в дебюта си — романът „Триптих“ (1961), проявява своята способност да насища сюжетното действие с голяма сугестивна сила. Ларш Йорлинг (1931–1966) е автор и на романа „491“, на сборника разкази „Целият апарат“ (1964), както и на няколко пиеси и филмови сценарии.

ЛАРШ ЙОРЛИНГ ПОБЕДИТЕЛЯ

Настоящата поучителна история разказва за това, което физкултурата може да даде и на онези, които са лишени от необходимите предпоставки, за да спортуват — нота бене: при положение, че дисциплините и правилата на състезанията се нагодят според възможностите на участниците в тях, нещо, което винаги трябва да се прави с готовност; защото няма предназначението на спорта не е да бъде упражняван?

И не само за това. Настоящата история е също така химн на Майчината любов!

Всеки, който е спортувал поне малко, знае колко е куха следната теза: спортът, се упражнява не само заради победата в дадено състезание. Никак не е стимулиращо да загубиш. Кой остава напълно задоволен единствено от участието си в игрите — освен може би най-закоравелите мазохисти?

И от само себе си се разбира, че върховният дълг на една Майка е да брани своето дете от жестоки разочарования, докато то се намира във възрастта на най-изострената чувствителност.

Следователно, ако една Майка е организатор на спортни състезания, тя трябва да съзнава своята отговорност и дискретно, с прикрита под мека женственост непреклонност, да ги насочва по такъв начин, че те действително да са в състояние да предоставят на рожбата ѝ онзи подтик, който е безусловно необходим за крехката детска психика, та да не бъде наранена тя в развитието си. За нищо на света Майката не бива да проявява липса на предвидливост в това отношение, която би довела до унизителни поражения, съдържащи зачатъка на несполуки в по-нататъшното битие на детето!

Та, значи, историята разказва за една Майка и за състезанията, които тя урежда за развлечение и възпитание на единствения си син, както и за участието на въпросния син във въпросните състезания, за големите му победи и за пораженията на неговите приятели.

Темата е една олимпиада за физически недоразвити деца. Че какво лошо има в това? Нима не са равноправни всички? Нима не живеем в свободна страна?

Най-малко недоразвитият физически е (за това Майката се е погрижила)

ПОБЕДИТЕЛЯТ.

Наистина Майката организира всичко — от закупуването на купи и медали до поднасянето на плодов сок и връчването на наградите, но самото момче е всъщност движещата сила. Именно той изнамира нови състезателни дисциплини, щом необходимостта от тяхното подменяне и разнообразяване стане особено наложителна, т.е. когато другите участници застрашително се приближат до неговите резултати, получени чрез усилни тренировки още преди да бъдат оповестени характерът и правилата на съответните игри.

И именно той обявява за невалиден онзи спорт или дисциплина, рунд или гейм, в който губи. Тази негова предприемчивост му отрежда заслужено място извън сянката на Майката.

Случва се, разбира се, Майката да се намеси и да обяви за невалидни някои от неговите дисквалификации, но това се прави само с цел да се предотврати евентуалното пораженско настроение сред останалите, което би могло да доведе до отказ от тяхна страна да съдействуват за повдигане самочувствието на нейния син — както психическото, така и физическото.

Момчето се подчинява с мрачна неохота на подобни интервенции.

Младежкият му идеализъм го кара да вижда във всеки компромис предполагаемо предателство.

Казано бе, че синът е най-малко недоразвитият физически от всички състезатели, а понеже той е хилав, силно късоглед, кривокрак и сгърбен, при добро желание бихте могли да си представите как пък изглеждат другите.

Това ще се окаже, вече възразява уравновесеният читател, някаква гротескна история! Нали не бива да се подиграваме на:

1. Нарушената обмяна на веществата (ненормалната пълнота).
2. Инвалидността (изразена в това, че съответният човек е принуден да прекара целия си окаян живот, прикован в стол на колела).

3. Външните деформации, причинени от болести, недोхранване или вродени недъзи.

4. Малолетните.

5. Хората от други раси.

По това всички са единодушни.

Но авторът заявява категорично, че не се обръща към онези край него, които са уравновесени, а към сакатите клетници, дето несъмнено имат горчивия опит, който прави възможен един процес за идентификация; писателят е на мнение, че значително по-многобройни, отколкото бихме могли да си представим, са ония същества, недъгави в такава степен, че да намерят място в история като настоящата.

Авторът подчертава също, че смята за свое първостепенно задължение да мисли за тези нещастници; твърде много са ония, твърди той, погълнати от задачата да удовлетворяват законните изисквания на напълно нормалните хора.

А освен това тук изобщо не става дума за подигравка.

И тъй действащите лица са:

1. Майката.

2. Синът на майката.

3. Всички болни и немошни, захвърлени и потулени, които може да побере един малък квартал — не повече от петнадесет.

4. Циганче.

Историята се развива в идилична вилна зона.

Вилата, в която живеят Майката и нейният син, сочи социалното положение на Майката. Тя е от онези вили, които могат да се нарекат „провинциална прелест“, а това е по-прелестно от „столичната прелест“, погледнато относително.

Състезанията стават на голямата поляна, която обгражда вилата.

В началото на историята Майката и нейният син още са във вилата. Момчето тренира „подскоци на един крак в уста с лъжица, в която е поставено яйце“. Майката подрежда на поднос чаши с плодов

сок, като в същото време го насърчава. В тази стая виждаме витрина, изпълнена с медали и купи — урожай от предишни състезания.

Не е лесно да се свърже момчето с тази внушителна колекция; тъй очевидно му липсват телесни данни за спортуване. Човек дори може да си помисли, че тя е резултат от постиженията на някой по-голям негов брат с яка физика. Но знаем, че: нещата не стоят така.

Двамата, Майката и синът, излизат на поляната. Другите участници в състезанието пристигат или биват донасяни. В случаите, когато съответния състезател го носят, от унизителното поведение на неговите доставчици става ясно, че впечатлението, което е създала къщата за социалното положение на своята стопанка, е напълно правилно. Реверанси, полупоклони... дори ни идва на ум думата „подлизурство“, но следва да я избягваме, за да не се окажем крайно несправедливи спрямо някои скромни вдовици и отрудени хорица.

Всичко е подготвено.

Чашите с плодов сок са поставени на масата в градината и чакат. Почетните стълбички и знаменцата (в удобен формат) са на местата си. Стереоуредбата — грамофон, усилвател и два високоговорителя, по които ще се разнесат победните фанфари — е стъкмена.

Тревата на поляната е гъста, зелена и мамеща. Слънцето грее приятно. Красивата картина се нарушава единствено от присъствието на хората. Но ние се надяваме, че те, както и (привидно) гротескните състезания, които започват след малко, не ще накърнят насладата на публиката от хубавото шведско лято.

Момчето подрежда наградите, купени специално за този състезателен ден, на масата до подноса с чашите с плодов сок. Така те произвеждат особено смайващо и вдъхновяващо впечатление.

После Майката на момчето обявява състезанията за открити и те започват. Състоят се от:

1. Подскоци на един крак в уста с лъжица, в който е поставено яйце.
2. Изпълнение на определена, безсмислена и мъчителна за зрителя фигура, която първо ще се демонстрира от момчето.
3. Игра с топка.
4. Упражнение на трапец.

5. Най-дълго стоене с глава, потопена в кофа с вода. Следователно, както внимателният читател вече е забелязал, касае се за петобой.

Момчето печели. Когато се налага, прибягва до най-възмутителна измама. Щом някой от останалите състезатели например прояви неочаквано майсторство в изпълнението на съответната фигура от втората дисциплина, момчето го дисквалифицира веднага под предлог, че изпълнението му е било погрешно, което е явна лъжа.

Значи, момчето е същевременно и съдия, позиция, с която злоупотребява по най-нагъл начин.

Но когато иска да отстрани малкото циганче, което несъмнено побеждава в петата дисциплина, тогава се намесва Майката. Циганчето е провъзгласено за победител в тази дисциплина и получава своя медал — най-малкия от наличните.

Момчето е обзето от страшна ярост и изсъсква на циганчето:

— Никога вече няма да бъдеш допуснат тук, хубаво го запомни!

На това би могло да се погледне обаче и като на признак за гореща спортна разпаленост и следователно нека не му го приписваме като грях.

След състезанията идва ред на връчването на наградите. Всеки път, когато Победителят се изкачва на почетната стълбичка, прозвучават няколко такта от внушителна музикална творба, например от встъпителната част на триумфалния марш от „Аида“.

На малкото циганче се отрежда по-вяла мелодия.

После всички състезатели се гощават със сокове и, сладкиши. Момчето обаче не участва в пиршеството; оттегля се вътре в къщата със своите награди, за да ги постави до другите.

ЛАРШ ЙОРЛИНГ

ПРИКЛЮЧЕНИЕ В ИЗДАТЕЛСКИЯ БРАНШ

Не съм човек на перото, освен когато се отнася до сметководство, и описанието ми на времето, което прекарах в затвора, може би не ще отговори на известни литературни изисквания. Ще представлява единствено отчет за това, как приложих на практика житейския си принцип, като се съобразих с условията, към които принудително трябваше да се приспособя...

Все пак съм склонен да изтъкна, че съвсем нямам намерение да подлагам на критика хуманността в затворите. Несъмнено на мен бяха предоставени щедри възможности, а именно да върша сделки — това не бих, могъл да отрека. Все пак нека подчертая, че обстоятелствата в действителността извън затвора са далеч по-благоприятни. Макар печалбата, пресметната в проценти, да изглежда голяма, тя трябва да се разглежда във връзка с по-ограничения пазар и с по-големите рискове за вложения капитал.

Доколкото си спомням, винаги съм живял съгласно принципа, че всеки нов ден трябва да носи някаква печалба, например като купя нещо на по-ниска цена и го продам на по-висока, отколкото предварително съм очаквал. Също така аз постоянно се стремях да повишавам репутацията си в обществото.

Затова за мен бе тежък удар, когато ме арестуваха и осъдиха на три години затвор и принудителна работа. Тежко пострадаха не само моята икономика и репутация, но неприятният обрат на събитията сериозно разклати и здравето ми. Все пак аз се съвзех и реших да не се вайкам над съдбата си, а да мобилизирам всичките си сили в новосъздадената ситуация.

В ареста свободно разполагах с частните си средства за покупка на тютюн и други подобни и докато бях там въобще, не почувствувах нужда от пари в брой. Също така можех да запазя и гражданските си дрехи.

В централния затвор обаче, дето бях прехвърлен след произнасянето на присъдата, бе другояче. Замених своите дрехи с

тамошните сиви, сиво-синкави и сиво-зелени (цветовете варираха съобразно степента, в която бяха протрити). Не ми бяха по мярка, ризата бе много голяма, панталонът и връхната дреха — твърде къси за мен. Надзирателят, който ме снабди с тях, съжаляваше, но заяви, че в момента нямало други по-подходящи. По-късно обаче схванах действителното положение: новите дрехи се пазеха от ония затворници, които имаха достъп до склада, за клиенти, готови да дадат прилично възнаграждение.

Изобщо в затвора владееше търговски дух, предприемчивостта се вихреше навсякъде. За всичко, което бе „екстра“, трябваше да се заплащат такси, които гъвкаво следваха конюнктурата; в тежките условия, при които бяхме принудени да работим, тази гъвкавост всъщност бе жизнена необходимост. Забелязах, че аз, въпреки моя уж богат опит, имам още много да уча, за да вникна в методиката на различните браншове и в политиката на определяне на цените. Поради липса на повече място не съм в състояние да разказвам за всичко, а ще се спра най-вече на това как сам основах един доходен отрасъл.

В началото естествено не бях особено добре. Трябваше да живея в „общо помещение“, както наричаха старите, всъщност осъдени на срутване килии, големи само два пъти по метър и половина, чийто единствен прозорец бе решетката на вратата към коридора. Веднага след вписването ми като затворник бях повикан в колегията, група служители, която планира и следи надзираването на затворниците. Разпределиха ме в работилницата. Не бе това, което очаквах, и в никакъв случай не останах доволен. Все пак не протестирах, това би било безсмислено и само щях да си навлека неразположението на управата. Реших да изчакам.

От неспособността ми да превръщам мислите и преживяванията в думи следваше пълната липса на интерес към четенето. Нямам нужния за това вътрешен покой, моята нагласа е съвсем практична. Но за компенсация на драго сърце прелиствах понякога тъй наречените булевардни списания; нямам никакво основание да крия това.

Разбира се, тия списания в затвора бяха забранени и все пак те се разпространяваха в голямо количество. Надзирателите съзнаваха напълно ясно това, но> гледаха на него през пръсти. При визитациите, т.е. изненадващите претърсвания на килиите, при които се изнемаше

всичко забранено, тия списания си остават ха по местата, макар често да бяха изложени съвсем открито.

Но те въпреки всичко не бяха на висота, оставяха глождещо чувство на неудовлетвореност. Снимките в тях бяха премного нагласени, нямаха нищо общо с нашата действителност и затова не я обогатяваха. Описанията към тях бяха много безвкусни и стереотипни и твърде нашироко кръжеха около темата.

За ония, които искаха нещо по-пряко, по-насочено към целта, имаше специални разкази, писани на пишеща машина, които минаваха от ръка на ръка. Те отговаряха на всички изисквания за яснота и концентрация, но за съжаление бяха съчинени на толкова лош шведски език, че отблъскваха по-изискания читател. А пък представляваха и стари истории, които в продължение на много години бяха разпространявани в затвора.

Аз, който винаги съм се стремял към намиране на обекти за експлоатация, видях в това положение своя шанс. Тук щях да имам добри възможности хем да направя престоя си в затвора по-доходоносен, хем да облекча живота на съзатворниците си. Защото, макар да ми липсваше практически опит за писателска дейност, смятах, че имам достатъчно сили за това. Снабдих се веднага с хартия, каквато държаха надзорителите във всеки коридор, и седнах да пиша.

Темата бе ясна и за по-малко от една седмица направих десет нейни варианта. Три от тях бракувах, останалите седем щяха да свършат работа. Те представляваха само практиката в различни среди и с различни изходни точки; главните лица бяха тези, за които бях чел в една книга за любовната техника, писана от лекар, а това пък беше гаранция за компетентно и безвредно съдържание. Описанията наистина бяха подбрани, но именно медицинските подробности изключваха всякакви неприлични моменти. Тъй както не може да се твърди, че действителността е неприлична, така и въпросните описания бяха напълно издържани. Въздържах се да описвам перверзни от какъвто и да било род. Настроенията в един затвор са премного лабилни, трябваше да имам пред вид относително големия брой сексуални престъпници. Можеше да се предполага, че те самите са засегнати и че на свой ред са причинили страдания на други хора. В бранша, към който се насочих, бе следователно особено необходимо да съзнавам отговорността и да приспособявам произведенията си към

изискванията на съответния читателски кръг, като не биваше да забравям, че има индивиди, върху които те биха оказали известно зловредно въздействие. В това отношение моето положение бе по-деликатно, отколкото на много други.

Но нека не изпреварвам събитията.

Междувременно, докато анализирах пазарната обстановка и докато писах първите седем разказа, изминаха няколко седмици. Работата ми в работилницата се заплащаше сравнително добре, а аз бях сдържан в разходите си. Парите, които спестих, реших да инвестирам в хартия и да наема пишеща машина.

Докато преписвах на чисто моите разкази, с четири копия от всеки един, пуснах в ход заемна кампания. Тя беше проблем, защото преди всичко трябваше да се избягнат незаконните заемания, като се сведе до минимум броят на абонатите. Би било най-практично да въведе някакъв ред и да подвеждам от време на време някого под отговорност за нарушаването му и да изключвам виновния от по-нататъшни заемания: във всеки отделен случай тогава бих бил принуден да търся доказателства и все пак да поема риска, че съответният виновник, разгневен по понятни причини, ще доведе случая и моята дейност до знанието на директора на затвора. Накрая разреших проблема по такъв начин, че максималното време за заемане бе една нощ, като разказите се вземаха едва привечер и трябваше да бъдат връщани на следната сутрин. Не можех да се преборя обаче с обстоятелството, че най-често бяха по двама в килия поради липса на места в затвора.

Таксата за еднократно заемане бе много ниска, пет цигари, тъй като исках да привлека колкото е възможно по-голяма читателска публика.

Следователно моята библиотека първоначално обхващаше съвсем скромната цифра седем заглавия и тридесет и пет екземпляра. Скоро се оказа, че съм подценявал нуждата от добра литература от този род. Жаждата за четиво надмина всички предварителни сметки. Дълго преди да дойде времето за затваряне, което означаваше осем и половина часа вечерта, когато, ни заключваха за през нощта, почти всички налични екземпляри бяха вече заети и аз бях принуден да връщам мнозина, дошли твърде късно. Някои вечери, особено съботните, се образуваше опашка още преди да съм успял да започна

раздаването. Макар да бе по-хитро да задържам бързото разрастване на търговията пред вид на по-нататъшното ѝ развитие, за да използвам тогава намалената цена като средство за стимулиране на пазара, аз отбягвах да повиша таксата за заемането, отчасти, разбира се, и поради страх от анонимен донос, но все пак основното ми съображение бе да организирам по-добро обслужване.

Обстоятелството, че още от първия ден започна оживен оборот, ме доведе до извода, че моите разкази задоволяват една реална нужда. Наистина те не можеха да достигнат литературната стойност на книгите в затворническата библиотека, но пък и никога не съм имал такива намерения. Чувствувах се спокоен, защото бях убеден, че съм успял да хигиенизирам пазара: търсенето на друга порнография бързо спадна.

Длъжен съм да заявя, че никога не съм конкурирал библиотеката. Имахме, общо взето, едни и същи клиенти, това се доказва от едно проучване по системата „Галъп“, което направих впоследствие с помощта на някои назначени за целта хора, и посещението в библиотеката не бе намаляло. Напротив, по-скоро обратното, но увеличението му от четири процента бе толкова незначително, че не можеше да се установи някаква връзка с моята дейност, а пък очевидно спадна търсенето на криминални романи.

Успехът, който в еднаква степен и радваше, и бе донякъде неочакван, ми донесе печалба до четири-петстотин цигари седмично. Но също така създаде и някои проблеми, обусловени от специфичната среда. Така например се увеличи значително рискът да ме разкрият. А издателската ми дейност постепенно се разширяваше все повече и повече и лесно можеше да бъде разкрита при внезапен обиск на килиите. Складът от цигари накрая също се превърна в проблем: продавах ги, доколкото можех, но той непрекъснато нарастваше. Рискът от нахлуване в килията ми и от кражби естествено също се увеличаваше, защото всички знаеха, че крия значителни ценности.

За да намаля до известна степен този риск, реших да увелича популярността си, поради липса на нормална застраховка, като организирам свободно четене за затворниците от изолационното отделение. На теория, разбира се, тази част от затвора трябваше да бъде напълно отделена от останалата сграда, но както често се случва, теорията и практиката рядко се покриват.

Тази идея се посрещна с всеобщо одобрение. Всички съзнаваха, че рано или късно — по законите на статистическата необходимост, ще попаднат в карцера и следователно можеха да гледат отсега с по-голямо спокойствие на бъдещето.

Това, което още не знаех, но за което по-късно получих косвени доказателства, бе именно, че е невъзможно да се развива широка дейност, каквато бе моята, без надзирателите да узнаят за нея. Всъщност това стана ясно само няколко дни след като основах предприятието си. Все пак те не предприеха нищо. Обясних си го с онази враждебност между различните групи от надзирателския персонал, каквато лесно възниква в един затвор. Повечето изпитваха тихо злорадство и отбягваха да вземат отношение. Ако въобще забелязах някаква реакция, то тя се изразяваше най-вече в особено подчертана любезност към мен.

Една хубава килия — това бе единственото, което не можех да си купя, иначе нямаш никакво основание да се оплаквам. Сдобих се с нови дрехи, които накарах шивача да прекрои и ми седяха отлично. Правех всичко възможно, за да изглеждам добре, винаги бях спретнат и прилично обръснат. Благодарение на умело организираното незаконно постъпление на стоки отвън аз съумявах да си доставям повече от нещата, които престоят в един затвор официално изключва. Та дори и спиртни напитки, стига да исках за разтуха в събота вечер; поръчката трябваше да направя една седмица предварително, ако желаех определена марка, но обикновена ракия винаги имаше в склада.

Не можах обаче да променя нищо в дупката, която обитавах. От нея, както и от работата в работилницата, бях единствено сериозно недоволен. Нормално изчакването на нова килия отнемаше около три месеца, но имаше възможност за известно заобикаляне на правилото. Например опит за убеждаване на лекаря да ти издаде удостоверение, че поради някакви причини (най-често от психическо естество) страдаш в отредената ти килия. Но методът не беше надежден: лекарят бе стар, отдавна работеше тук и трудно се оставяше да го придумат. А старшият надзирател, който разпределяше освободените килии, хич не държеше на подобни удостоверения.

Бях вече решил да изчакам полагаемите се три месеца, за да не си навлека излишни затруднения и да насоча вниманието към себе си, когато настъпи нещо неочаквано и благоприятно. Като пряка

последница от дейността ми с взетата под наем пишеща машина, предложиха ми работа като писар, тоест служител в канцеларията. Един ден, когато съгласно регламента стоях край машината си в работилницата (през цялото време работех безукорно), повикаха ме при ръководителя на работилниците. Той имал нужда от писар и естествено предпочитал човек с известен опит; случайно дочул от един надзирател, че постоянно пиша, прегледал някои от моите съчинения и решил, че имам необходимата канцеларска практика.

Естествено приех предложението. Заплащането щеше да бъде наистина по-малко, но въпреки това новата служба представляваше повишение. Пък и бях икономически независим. Много по-голямо значение, отколкото заплатата имаше по-голямата свобода, с която щях да се ползвам като писар. И още по-важно: незабавно щях да се прехвърля от тясната си дупка в светла, прясно боядисана килия, с голям прозорец, обърнат на югоизток, с хубав изглед към градината и езерото отвъд зида на затвора.

Нещо извънредно удобно бе, че сега получавах право да сложа катинар на вратата, заради книгата, които евентуално щях да съхранявам в своята килия. Това означаваше, че рискът за обир намаляваше, а и вероятността надзирателският персонал да претърсва килията ми в мое отсъствие изцяло отпаднаше. Разбира се, принуден бях да предам втори ключ от катинара в канцеларията на надзирателския персонал, но така го изпилих, че да не може да се употреби. На този стар изпитан трик ме научи моят предшественик в килията, а аз го предадох от своя страна на затворника след мен.

Щом се пренесох, веднага започнах подреждането, снабдих се с пердета, с килимче, с настолна лампа и със специална канцеларска лампа, с драперия и няколко стайни цветя. Освен това наредих да ми сковат проста, но удобна писалищна маса, както и една етажерка. По-късно си купих портативна пишеща машина и специален шкаф за моята библиотека.

Новото ми положение повиши както самочувствието ми, така и безопасността ми.

Сега имах вече всичко, което можех да искам, и печелех повече, отколкото ми трябваше. И пак не бях доволен. Измъчваше ме обстоятелството, че много възможности за разширяване на начинанието оставаха неизползвани; бих казал дори, че това

накърняваше естетическото ми чувство. Искях работата да потръгне още по-добре, гризеше ме стремежът към някакво съвършенство. Струваше ми се, че ще измамя клиентелата си, ако се задоволя с постигнатото. Тяхното желание за все по-нови неща бе напълно естествено, защото нали аз бях този, дето пробуди нуждите им и допринесе за повишаването на качествените им изисквания? Трябваше да мисля и за всички ония, които все още прибъгваха до лошокачествена порнография, тоест хората, които бяха в килиите по други крила на затворническия комплекс.

Следователно, за да разширя сферата на разпространение, за да обхвана предварителния арест, както и болницата на затвора, наех срещу възнаграждение един от затворниците, който разнасяше лекарствата из затвора. Поради увеличените разходи цената в тези нови отделения трябваше да се повиши на осем цигари, с три от които заплащах на наетия човек; тъй че моята печалба не се увеличаваше. Действително тя бе прилична благодарение на все по-голямото търсене. Но не бива да се забравят все по-големите рискове.

За да се оправя с едно евентуално спадане на интереса към моята продукция в централния затвор, аз лаех художник, та да мога да издавам илюстрирана и съвсем нова поредица разкази. Художникът, който бе наистина даровит и при други обстоятелства би могъл да има голям успех в тази област (той обаче използвал свободното си време да разбива каси), изпълни всички мои изисквания за естественост и нагледност на изобразявания материал.

Това всъщност е само описание на моята търговска дейност, но аз искам да кажа в скоби, че между мен и този художник се създаде топло приятелство, което трая през време на целия ми престой в затвора. Като всички хора на изкуството той срещаше трудности в приспособяването си към предписанията и клинчеше, доколкото можеше, от всякаква редовна работа. По тази причина често оставаше без цигари. А тъй като аз понякога бях затрупан с този зид стока, делях наличностите с него; и двамата гледахме на това като на един вид творческа помощ. Част от онова, което получаваше, след това се връщаше чрез заемната каса. Аз никога не смесвах личния си живот с издателската си дейност, не отпусках нито безплатни заеми, нито кредит. Условиата на средата, рисковете при твърде големи задължения

и при спрян кредит или завистта налагаха необикновена предпазливост.

Тъй като рисунките в тази първа илюстрирана поредица бяха правени на ръка и това оскъпи изданието, таксата за заемане на екземпляр трябваше да бъде увеличена на десет цигари. Въпреки стопроцентовото повишение на цената (което всъщност за ареста и за болницата бе само 62,5%) поредицата се ползуваше с успех. Особено една от тях, озаглавена „Анета и балетът на летни кънки“, се ползуваше с предпочитанията на мнозина.

Веднага след като издадох тази поредица, в която имаше три заглавия, сключих много изгоден договор с един от чистачите, който ми даде възможност да използвам циклостилната машина на дирекцията на затвора. Това споразумение ме освободи от много работа. Нужно бе само да пиша восъчните листове, което можех да правя през редовното си работно време; най-често в канцеларията бе много спокойно, докато затова пък моето свободно време бе пренапрегнато.

Дотогава издавах по десет екземпляра от отделно заглавие, сега обаче можех да вдигна тиража, центърът на дейността ми се пренесе върху продажбата, значи, можех да огранича контролния апарат, поглъщащ време и разходи. И макар заемната служба да развиваше небивала досега дейност, издателството имаше по-солидни приходи.

След още един месец назначих друг човек, писар като мен, за редактор и съавтор, което се оказа необходимо с оглед на чисто административните задачи, които все повече отнемаха времето ми, както и за бързо растящата продажба, която изискваше повече нови заглавия и производство на равни интервали.

Работната група нарасна на шестима души, заедно с фотографа, който след известно време бе включен в нея и с един ръководител на пласмента, станал необходим вече след няколко месеца. Въпреки това или тъкмо поради това аз трябваше да посветя цялото си работно време на предприятието, за да функционира то съвсем гладко. Освен туй лично аз се бях нагърбил с рекламата.

През цялото това време трябваше да служа като писар. Работата ми харесваше и я вършех добре, най-голямо задоволство на моя шеф, макар всъщност да нямах време за нея. За да се справя с тази моя амбиция, граничеща с идеал, постепенно се принудих да преотстъпя

цялата авторска работа върху моя редактор, въпреки че с тази страна на моята дейност особено се бях сраснал.

Фотографът сам изложи своята идея. Истински фотограф, с добра подготовка, той от няколко години бил станал сутеньор на едно момиче, което в пристъп на ревност го издало на полицията и го осъдили на една година затвор с принудителна работа. Дълго време той бе един от моите най-добри клиенти и когато сподели хрумването си, аз проявих привиден интерес, въпреки че първоначално не видях никакви големи перспективи.

Той предложи да илюстрираме нашите разкази с фотографии. Станало тъй, че неговото момиче дълбоко се разкайвало за постъпката си и редовно го посещавало в затвора. Нейното разкайване явно е било толкова силно, колкото предишната ѝ ревност, и тя обещала да ни бъде на разположение като модел. Проявила готовност също така да посрещне разносните по купуването на фотографически апарат, тъй като по-нататък щяло да ѝ излезе по-евтино, ако фотографът получи възможност да упражнява професията си, за да се издържа сам.

Изпитвахме, непрекъсната нужда от нещо ново, което е обичайно за този занаят, и колкото повече размислях върху неговото предложение, толкова повече чувствавах как то ме привлича. Накрая реших, след като се посъветвах с останалия персонал, който също имаше интерес от процъфтяването на предприятието, да поема риска. Няколко дни по-късно бе направена първата снимкова серия по време на едно извънредно посещение — при редовните посещения в затвора не можеше да се фотографира, защото надзорът бе много по-строг. Момичето взе след това снимките със себе си, даде да ги промият и копират, а после пак контрабандно ги внесе в затвора.

Новата поредица, която разпространихме в ограничен тираж, пожъна изключителен успех. Поради особено високите разходи и трудностите, свързани с фотографирането, бяхме принудени да поставим относително висока цена: двадесет цигари на заемане, сто и двадесет или петстотин — при продажба. (За да избегнем нелоялна конкуренция под форма на пиратско заемане, желаещите започваха да заемат две седмици преди продажбата. Най-често сега се занимавахме с продажба, но станеше ли дума за особено скъп обект, както в този случай, продължавахме заемната дейност, повече като един вид обслужване, тъй като имавме намерението да мислим преди всичко за

многого анонимни читатели с ограничени доходи, които не биваше да принуждаваме да гледат само неилюстрирани евтини издания.)

Обстоятелството, че много от затворниците познаха момичето от фотографите, ги направи още по-примамливи.

В тези мащаби продължаваше дейността ми през цялото време, докато бях в затвора. Преди да получим достъп до циклостилната машина, издавахме 28 заглавия и 236 екземпляра, а след това — 73 заглавия и 8540 екземпляра. Общо 101 заглавия в 8776 екземпляра. Като ги разпределим „на глава от населението“, а ние бяхме най-много 550 души (в пределите на нашия район за пласмент), ще получим ярко доказателство за литературния интерес сред затворниците. Правилно обработени, тия цифри (плод на проучване по системата „Галъп“, което предприех в сътрудничество с един доктор по философия, също затворник, със специалност психология, та проучването да бъде възможно най-основно и правилно), както и други, с които разполагам, могат да представляват голям интерес за социологията.

След като бях излежал половината от наложеното ми наказание, предложиха ми прехвърляне в затвор „на открито“ с право на излизане, аз обаче успях да отклоня предложението.

Всъщност няха затруднения с персонала си и във всички случаи мъчнотиите бяха значително по-малко, отколкото се страхувах в началото. Като изключим една или друга злоупотреба, които естествено бях включил в моите сметки, не се случи нищо по-особено освен това, че фотографът, който при един случай бе изгубил известна сума пари (около сто и тридесет крони, при игра на карти), предложил на печелившия един сеанс с момичето си, нашия модел, като текущо платежно средство, понеже не можел да се издължи в определеното време. Предложението бе прието незабавно. Но планът веднага стана общоизвестен и се наложи да се намеся и предотвратя тази история. Като се вземе пред вид избухливият характер на момичето и това, че подобен случай лесно пробужда завист, че би създал пример за подражание, последицата от всичко това би могла да бъде истинска катастрофа. Не само над предприятието, но и над перспективата за моето условно освобождаване от затвора надвиснаха черни облаци.

Сега поне всичко се оправи — с помощта на увещания и с това, че аз заплатих сумата, проиграна от фотографа.

Бих искал да разкрия една малка любопитна подробност: „контрабандирането“, което обикновено върви отвън навътре, в моя случай най-често следваше обратната посока. Това се дължеше на обстоятелството, че пазарът се насити с цигари, кафе и други неща, които постъпваха в касата ми (часовници, сватбени пръстени, автоматични писалки и пр.), което на свой ред бе свързано с непрекъснатия приток от ареста, където хората можеха да купуват свободно своите стоки, но не разполагаха с пари в брой. А непрестанното постъпване на стоки оттам се дължеше и на обстоятелството, че там, за разлика от централния затвор, хората седяха в килиите си по цял ден, а това естествено насърчаваше литературните им интереси, както и нуждата за тяхното задоволяване.

За да се освободим от тези излишества, без да правя нелоялна конкуренция и да създавам мъчности на други бизнесмени, аз „контрабандирах“ в обратна посока, като ги изнасях от затвора.

След като излежах две трети от наложеното ми наказание, бях условно пуснат на свобода и поставен под наблюдение през останалата година. Разполагах тогава с основен капитал, възлизащ на четиринадесет хиляди крони. Направих също данъчна декларация за този доход; и понеже той бе придобит в продължение на две години, данъкът се оказа незначителен.

Не зная дали моята дейност, с оглед на обкръжаващата ме среда, е била незаконна. Но затова пък мога да отговарям за методите: те бяха строго търговски и чисти. Никога не бягах от отговорността, която дейността ми налагаше. И сумата, която декларирах за данъчно облагане, напълно отговаряше на истината.

При продажбата на моето предприятие непосредствено преди освобождаването ми аз не можах по понятни причини, поради липсата на капитали на пазара, да изтегля навън ценното, склада, списъка на клиентите и почтения ентусиазъм. Принуден бях да взема една част от ценностите под формата на дял от печалбата, а поверих на своя добър приятел — художника — да пази интересите ми.

За съжаление моят заместник не показва необходимата гъвкавост: кратко време след като бе поел работата, всичко бе разкрито. Инспекторът на затвора залови и него, и печатарите тъкмо в момента, когато ново заглавие се слагало под печат. Така моят заместник получи възможността да размисли върху допуснатите пропуски — в карцера.

Надявам се, че той, както и много други преди него, е убивал времето си в четене на собствените си разкази. В такъв случай по-лесно е съумявал да ги укрива, отколкото другите в това отделение на затвора: след множество все по-застрашителни конфискации, които опъваха нервите ни, бяхме отпечатали специално, намалено по формат издание, предназначено именно за карцера.

ХАНС АЛФРЕДСОН

Напразно бихте търсили името му в литературните справочници. Няма да го откриете там, защото Ханс Алфредсон, роден в 1931 година, е... известен комедиен актьор. Написал е няколко разказа и в съавторство с Таге Даниелсон — сценарии за няколко телевизионни поредици.

ХАНС АЛФРЕДСОН ПРИ МИСИОНЕРИТЕ

По време на пребиваването си в района на Южното море попаднах на остров Малекула, който е разположен съвсем близо до Еспириту Санто и е част от Новите Хебриди. След коработрушение и кратък престой на един необитаем атол бях спасен от шхуна за копра, с която именно се добрах до мисионерската служба на Малекула. Тя се ръководеше по онова време от мистър и мисиз Грегъри, и двамата от Англия.

Най-напред няколко думи за Малекула. Това е доста голям остров, покрит изцяло от непроходима джунгла. Никъде на територията му няма равен терен или площадка, където да кацне самолет, и единственият начин да се проникне до селищата на туземците е ходенето пешком. Промъкването през джунглата до най-близкото по-значително селище, където живеят тъй наречените големи намба, трае около седмица. От стари времена островът е известен с канибализма на населението си, макар властите да уверяват, че с тога уж било ликвидирано. Смешни твърдения, тъй като бели пришълци посещават вътрешната част на острова твърде рядко, и то веднъж на много години. Кой може да знае на какво са способни тъмнокожите туземци по време на племенните си войни, които водят зад зелените сводове? Единствените бели жители тук бяха двамата мисионери.

Мистър Грегъри бе тъмнокош, представителен мъж на около четиридесет години, с хубави бели зъби, които охотно показваше в широка усмивка. Според капитана на шхуната Мюлер Грегъри бил син на един плантатор от Пентикост и на жена от местното население. Учил в протестантското мисионерско училище в Луау и там се влюбил в сегашната си съпруга, която преподавала английски. По онова време тя била типично английска крехка хубавица, пристигнала от Кеймбридж право в тукашния зной. Оженили се — той на осемнадесет, а тя на двадесет и пет години. Двамата били дълбоко религиозни и незабавно след като Джон Грегъри свършил училище, изявили желание да отидат мисионери в наскоро учредената

мисионерска служба на Малекула. Живеели на острова вече двадесет и четири години, опитвайки се да променят вярата на „бушиз“ и дори притежавали скромна кокосова плантация. Както вече казах, Джон Грегъри беше запазил младежката си свежест, но мисис Етел Грегъри бе подпухнала неимоверно. Извънредно пълна, огромна, разплута и шишкава, тя все още имаше красиви черти на лицето и дълга, вълниста коса, която тъкмо разресваше на верандата на бунгалото, когато се зададохме по пътеката откъм залива, където бе закотвена шхуната.

Двамата се зарадваха много на посещението ни. Капитан Мюлер и аз бяхме приети с разтворени обятия и пред чаша с разхладително питие бях помолен да разкажа за преживяванията си на Баубау. Покъсно мисис Грегъри поднесе великолепна вечеря, която за, почна с раци и добре изстудено бяло бургундско. Сякаш никога досега не бях се чувствувал тъй превъзходно. Изкъпан и избръснат, облечен в чистите бели ленени дрехи, които ми зае мистър Грегъри. Подремнах няколко часа на люлка от сплетени палмови листа, а един малък едроок прислужник в набедреник ми вееше с ветрило. Бях пил и джин с лимон и се чувствувах чудесно. Просто чудесно. През тънките завеси, поставени за защита от комарите, изгледът към палмите и залеза бе сякаш взет от рекламен туристически филм. Мълчаливи тъмнокожи прислужници бяха застанали зад стола на всеки от нас и пълнеха чашите и чиниите при най-малкия знак. На масата бяхме стопаните, капитанът, аз и двама много симпатични господа по ризи и набедреници, които ни бяха представени като Жак и Мгори, високопоставени вождове на двете големи островни племена — големите намба и малките намба. По време на предястието теми на разговора бяха изкуството, музиката, политиката и накрая — религията. Аз изказах мнението, че сигурно е трудно да се накарат тези народи да приемат християнските канони, без същевременно да се накърнят техните изконни културни и битови потребности. Могат да се приведат най-различни примери — особено в района на Тихия океан — за това как мисионерите успешно гromят изключително богати художествени традиции и подменят здравословния живот, който водят туземците, с лицемерно подражание на викториански норми. Разсъжденията ми не срещнаха никаква съпротива от страна на мисионерите. Те изведнъж станаха много сериозни и напълно се съгласиха с мен. После мисиз Грегъри каза:

— Скъпи господин Семелман, ние пристигнахме тук преди много, много години. Изпълнени бяхме с увереност, че протестантското учение е най-правото. Ненавиждахме незрелите, от наша гледна точка, религиозни ритуали на тъй наречените примитивни хора и най-вече обичая да се яде човешко месо при тържествени случаи. Не разбирахме местните жители и първите години, които прекарахме на острова, бяха твърде трудно време за нас. Обикаляхме безспир всички краища на страната. Проповядвахме, тълкувахме свещените книги и постепенно събрахме паство от трийсетина души.

Дори построихме малка църквица. Можете да я видите през прозореца. Сдружихме се с мнозина от най-изтъкнатите личности на острова, макар те да отказваха да се отрекат от вярата на прадедите си. Минаха две години и около Коледа, в една ужасна жега, при нас дотича някакво момче, което покани Джон и мен на голям празник в главното селище. Приехме поканата и се отправихме на път.

Стигнахме дотам с големи мъки, по-тежки от когато и да било, защото Джон стъпи на един отровен храст и убоде крака си. Бе полумъртъв от треска, когато най-сетне, след седемдневно ходене, се добрахме до селището. Но Жак, който тази вечер е наш гост, доведе изкусен лечител и Джон бе излекуван за два часа. Същата вечер започна празненството. Имаше чудесни танци във фантастични костюми, декламации, пееха се прастари песни и се даде голям пир. Основното ястие бе месото на враг — предател на племето, убит по ритуален начин. Това научихме едва на следващата сутрин.

Джон държа пламенна проповед против варварското жертвоприношение на човешки същества. Върховният жрец на селището, днес почиващият в мир Гуригури, се усмихна и тихичко произнесе много мъдро слово, в което основно поясни образния свят, породил този зловещ обичай. Не бяхме в състояние да му отговорим, но незабавно поехме обратния път към мисионерската служба. Месец по-късно бяхме посетени от Гуригурия и съпругата му, които пристигнаха тук и се настаниха в една колиба край брега. Щели да ловят риба, обясниха те. Но след време забелязахме, че посещението в нашата църквица намалява, докато една неделя се озовахме съвсем сами сред варосаните ѝ стени. Вечерта при нас дойде Гуригури, който

ни обясни причините. Опитите ни да разгръщаме мисионерска дейност му направили силно впечатление и той с ентузиазъм прегърнал тази идея: да мисионерства. Затова и посетил малкото ни паство. Всеки ден енергично проповядвал своето учение.

И точно на днешния ден преди двадесет години ние бяхме спасени! Приехме нова вяра. Същата вечер устройхме голямо пиршество, на което бяха сервирани двама крадливи мошеници от Киликии. Много сме щастливи, че сте с нас тъкмо на този тържествен възпоменателен празник.

Всички край масата се усмихнаха и заръкопляскаха. С изключение на капитан Мюлер и мен. Не дочакахме месното блюдо, а напуснахме трапезата и се втурнахме надолу към шхуната. Мисиз Грегъри се понацупи, но Джон Грегъри, Жак и Мгори се разсмяха и ни изпроводиха чак до кораба. Като прощален подарък получихме чаша, украсена с резба.

СВЕН ДЕЛБЛАНК

Роден е в 1931 година. Издал е романите „Ракът отшелник“ (1962), „Расото на свещеника“ (1963), „Хомункулус“ (1965) и др. Делбланк е привлечен особено силно от проблема за ролята на отделната личност в историческите процеси и за нейното безсилие да спре техния ход.

СВЕН ДЕЛЪЛАНК НОЩТА НА ГЕНЕРАЛА

Настъпила е нощта и за всички тия безименни хора нощта е черен плащ на забрава и откъсване от живота, единственият рай, отреден от съдбата на онези, които ежедневно врат като кървава каша в железния казан на Историята. Но за теб, самотния, за теб нощта е моментът на истината, тя е тъмната нощ на една душа, когато твърдата земя под ложето ти потръпва като заспало чудовище, когато сякаш светкавици пропукват емайла на твоето „аз“.

Банджо спи. Часовникът цъка на масата в походната палатка. Карти, заповеди, компаси, писалки, линеали. Пушеща газова лампа извива мастиленочерната си копринена струя дим нагоре към свода на палатката. Ето я и парадната сабя, подарена от дамите в Ричмънд. Трябва да се сложи край. Войнишкият шинел е метнат върху болнавото тяло на стареца. Крив, безпомощен крак във вълнен чорап се е отпуснал ненужен и изоставен. И все се връщам към една и съща библейска фраза. Човекът, когото бог подхвърли на изпитания.

Черните вълни на мрака притискат платнището на палатката, която скърца и стене под този стихийен натиск. Тейлър се бави. Отдавна би трябвало да е тука. Наистина. Той вече не подхожда за днешно време, този отличен адютант на генерала, който някога се перчеше със своята безпогрешност. Бе истински малък сноб, южняшки фантазьор и позьор, радваше се на красивите униформи, на галоните по тях, на златото, еполетите, напوماдената коса, на милващите модри очи. Приличаше на обайващ циганин музикант. Но всичко това остана далеч назад във времето. Моето безсилие го накара едва ли не да загуби разсъдъка си от уплаха. Правеше му удоволствие понякога да се издевателствува над мен, всъщност той, Тейлър, бе начело в бойните действия, но ръководен от мен. Живееше в сянката, която хвърляше планината на моята мощ и воля, а сега, когато силите ми се разклатиха, Тейлър се е стопил някъде като буца сняг. Сякаш съм някой владетел от легендите, чието безсилие носи тъма за цели нации. О, господи, трябва да се сложи край на всичко това...

Войниците гладуват. Газят боси в лепкавата глина и живеят с пошепа печена царевица на ден. Само моят живот, моята сила, моето име стоят като преграда между реда и бунта. Казват, че те вярвали в мен. Докато с нас е маршал Робърт, янките не могат да ни бият. Моето име е оная тебеширена чертица, която държи кокошката хипнотично вързана. Но вече не съм напълно сигурен в това. Боевете в Уайлдърнес бяха премного тежки... Вчера четох молитва и се молих за моето оздравяване, но, кой знае, може би всеки редник слушаше и някакъв вътрешен глас, молеше се за моята смърт, смърт, която може да им даде отново живот и свобода...

Часовникът цъка. Онова, което е вече неотложно, бавно иде насам. Аз съм камъкът на пътя, по който трябва да поеме колесницата на Историята. Не мога да спра хода ѝ, а съм в състояние само да го забавя за известно време. Колелото се спъва в камъка, колесницата се клатушка, спира за секунда... После камъкът се пропуква и се стрива на бял прах, а колесницата продължава пътя си. Безсмислено. Нека се сложи край.

— Банджо!

Каква нелепост. Той съвсем не спи, само се преструва. Но Банджо се е уморил от мен и от моята болест, Банджо е умен, той разбира нещата по-добре от много други.

— Спиш ли, Банджо?

Той неохотно вдига ръка от черното си лице, черно като мрака извън палатката.

— Не, маршал Робърт. Не спях. Само мълвях молитвите си.

— Спомняш ли си ореховото дърво в Арлингтън? Чудно. Все за него мисля. Обикновено дърво като толкова други, та те бяха тъй много в оня парк. Питам се дали е цъфнало тази година. Такива дървета могат да останат съвсем голи, без цвят, в продължение на дълги години.

— Но, драги маршал Робърт, ореховото дърво... Та то е мъртво. Замръзна през онази студена зима на петдесет и осма или петдесет и девета. Няма го вече.

— Измръзна ли? Странно. Спомням си го така ясно. Дали Тейлър не говори с лостовия пред палатката.

Тейлър с неговите добронамерени съвети, един съвременен Елифас, който не може да свикне с ролята си на съветник и помощник.

И Йов в опепеленото легло — о, той някога бе човек на силата и на твърдите решения. Бедният Тейлър, безпомощно търси думи на утеха и облекчение.

О, страдаш, когато се опитват да разговарят с теб за това, което си направил? Но помни ли се всичко? Да, ти обучи мнозина и стискаше безброй уморени ръце. Словото ти привдигаше съкрушените; и подкрепяше ония, чиито колене бяха подкосени. А сега, когато става дума за теб самия, ти си отчаян; ти изпадаш в плен на отчаянието. И се плашиш. Да, това е твоят божествен ужас, твоето утешение, твоята надежда и твоето благочестие.

Не, това не беше Тейлър. Стъпките отминават. Само някой, който се е осведомил от постовия за моето здраве. Йов може необезпокоявано да продължи да човърка раните си с острието на съмнението. Как ли е? Аха, значи, не го бива. Дано се повдигне старикът. Тогава янките ще видят кой кум и кой сват. Но дълбоко в себе си те може би лелеят други помисли.

— Странно, че Тейлър още го няма. Да, да. Три години, близо четири. Сега момчетата на Линкълн държат Арлингтън. Чудя се дали някога ще се върнем там.

— Разбира се, че ще се върнем.

— Наистина ли смяташ така?

— Та как иначе! Маршал Робърт, ти скоро ще притиснеш отново янките, ще ги смажеш и ще влезем във Вашингтон. Ще пхнеш Линкълн в един чувал, ти, маршал Робърт, ще станеш президент, ще те рисуват по парите и по пощенските марки и всичко ще бъде както преди, съвсем както в доброто старо време, всичко...

Банджо шумно изпуска въздух и притиска с ръка гърлото си. Веднъж една разбесняла се тълпа го качи на бесило и в последния момент прерязаха въжето, всъщност не е нищо сериозно, но... Неподвижно лице и ръка на гърлото.

— Странен човек си ти, Банджо. Правиш това, което мислиш. Знаеш за какво се бием и за какво се бие неприятелят и какво може да означава това за теб и за твой народ.

— Ти си болен, маршал Робърт. Трябва да спиш.

Пристъпът е отминал. Неговото лице е опънато, сякаш изрязано от чер камък. Мракът навън е мой враг. Той иска да сгромоляса палатката под тежестта си.

— Не мога да спя. Колко е часът? Единадесет. Преди дванадесет часа заповедите трябва да бъдат издадени. След това ще бъде вече много късно. Тейлър сигурно смята, че съм полудял.

— Спи сега.

— Президенте, поход към Вашингтон... Добряк, тих безумец. Ти знаеш много добре, както и аз, какво трябва да се направи.

Тъй се е вкаменило изведнъж лицето му, тъй безмилостно. Омръзнах му аз и моята болест. Докато съм здрав, той може да живее в моята сянка. А сега е уморен и разбунтуван.

— Аз не съм добряк, маршал Робърт. Ти си добряк. Ти си добър, стар, обезумял бял човек.

— Слушай го ти!

— Така си е. Ти бе добър стопанин, грижеше се за своите негри, даде ни свобода, говореше против робството, не бе като другите. Държа на тебе. Служа ти и ще ти служи дотогава, докато живееш, но се моля на бога това да не е за много дълго време, защото понякога много ме ядосваш... Стар и добър бял човек си ти, безумец!

— Банджо, мисли какво говориш!

— Не, мислил съм по това, дълго време, трябва вече да се сложи край. Да, да. Обичам те. Истина е това, ти си добър човек, но не минава ден, без да проклинам привързаността си и ми се иска да не я изпитвам. Ако не беше ти и това дяволско робство, в което ме държиш с добротата си, тогава бих бил това, което искам да бъда, и да служа на моя народ. Ти си добър стар бял джентълмен, добър клетник, безумец, такъв си! Какво означава това? Какво доказва това? Нищо. Ние, които работехме при теб в Арлингтън, бяхме добре, но какво бе положението на негрите, които строяха канала при Баусман, онова лято, спомняш ли си, когато се появи треската? Каква бе съдбата на тия хора?

— Млъкни! Не желая да слушам.

— Не. Не желая, никога не си искал да слушаш. Ти беше добър господар, добър стар бял джентълмен. Твоето благородно отношение към нас ти беше достатъчно, за да не се интересуваш за положението на другите. Знаеш ли, или не искаш да знаеш как бяха поставени негрите, които служеха при полковник Лоурънс, на юг, в Алабама, о, не смей да твърдиш, че не си знаел...

— Млъкни, казах ти вече!

Настъпва тишина. Часовникът отмерва краткия срок, през който заповедите трябва да бъдат разпратени, заповедите, които трябва да ни донесат победа, да променят развитието, да спрат колесницата на Историята. Изстрели. Откъм юг. Войските на Грант се промъкват в южна посока през веригата постове, както водата се процежда през ситото на Данаидите. Постът пали огън на нивата. Банджо втренчва поглед в господаря си, пръстите му предпазливо опипват черното лице, сякаш дърпа струпай след полуизлекувана кожна болест. Когато накрая отново проговаря, гласът му звучи нейде издалеч, сякаш идва из дълбините на непроницаемия мрак, който се стеле навън.

— Генерал Ли. Великият генерал Ли. Моят господар. Знаеш ли... Случва се да се пробуждам посред нощ, да те виждам да спиш неподвижно и пребелял в походното легло и тогава ми се струва, че трябва да: сплета ръце и да моля бога за твоята смърт.

— Банджо!

Той не чува, продължава да говори, разсеян, сякаш иска да съживи далечен, полупогребан спомен:

— Сключвам ръце, ей така правя това, разбираш ли, и почвам да моля бога и казвам: „Господи! Убий този човек. Нека той падне в победоносен бой, нека потъне в блестящия залез на слънцето с чест, нека, но го убий. Имай милост към нас, убий го!“

По-скоро безсилие, отколкото болест. Едно спазматично присвиване на болния му стомах и той се олюлява, трепери безпомощно, облян в студена пот като умиращ. Сега е нощ, тъмна есенна нощ по време на четвъртата година от войната.

— Ако само някой път ти... По време на всичките тия години... Ако само веднъж ме бе накарал да допусна...

— Каква полза? Сега се изтръгна от мен против волята ми. Бе ненужно. Ти си болен, страдаш. И аз би трябвало да си държа устата. Ще се справя. Мога да чакам.

— Не мога да те позная.

— Разбирам те. Когато един негър каже нещо разумно, добрякът, белият джентълмен, остава много, много учуден. Като че муле е започнало да говори. Така не може. Ти се учудваш. И си малко неспокоен. Недоволен си и вбесен. Що за шеги са тия! А? Мулето трябва да си остане муле и нищо друго. Бунт на сатаната. Ясно е, че

или се мълчи, или се дърдорят глупости. Не разбираш ли това? Така е много по-удобно.

— Нима имам враг в собствената си палатка?

— О, маршал Робърт! Бих искал да ти бъда враг. Тогава всичко би било и по-просто.

— Млъкни. Тихо. Какво е това? Артилерия?

— Само пушечни изстрели.

— Някъде на юг. Грант вече е на път към юг, противното би било чудно, той съвсем не е глупак. А сега... Това, което каза тази вечер, не значи нищо. Ти си свободен. Можеш да идеш където искаш.

— Не съм свободен. Не мога да ида никъде. Засега. Настъпва раздвижване, усеща се живот, който прокужда мрака назад и разсейва съдържащата се в него заплаха. Постовият провира глава, от него се стича дъждовна вода и се опитва да съобщи нещо, но Тейлър го изблъсква настрана нетърпеливо. Наметалото му виси небрежно на раменете, той не е вече никакъв сноб, само един напласен човек, притиснат от отговорност, която всъщност е моя. Напрегнат, като малко момче, на което е поверено сериозно поръчение. И бащата го наблюдава с нежност и лек присмех.

Адютантът на генерала — Уолтър Тейлър, — полковник от армията на Конфедерацията, някога фаворит на властта и разгален ефеб, сега безпомощен и подплашен хлапак, който прави отчаяни опити да участва в предстоящата голяма игра, който срича, четейки рапортите по които мастилото се е разляло в мръсни петна, чука с пръст по картата, моли, иска настоятелно, обяснява, разкрива неща, дето аз вече знам. Той се обърква и заеква, добрият Тейлър, бърза отчаяно, защото заповедите трябва да бъдат разпратени преди дванадесет часа по частите, но аз вече няма за къде да бързам, почивам върху втулката на въртящото се колело, сам, неподвижен въпреки постоянното движение и Тейлър е на път да се пръсне на парчета от паника пред тази необичайна, безмълвна пасивност.

О, господи! Трябва да се сложи край на това. Душата ми се ужасява от живота: искам да изплача мъката си, онова, което тегне на сърцето ми. И да кажа на бога: „Не ме осъждай; кажи ми, защо си против мен? Радва ли те, че си служиш със свръх тела? Защо ме отблъскваш, защо вдигаш ръце срещу мен? И оставяш безбожниците да победят?“

Но той е като Елифас от Тема, утешителя, помагачия при нужда, той просто се измъква като подплашена сврака, сляп за всичко наоколо.

Бе в едно ранно юнско утро по време на седемдневната битка. Слънцето падаше толкова косо, че трябваше да смъкна шапката си ниско на челото. Моят кон Тревълър бе още вцепенен и непослушен в утринната хладина, пръхтеше и се прозяваше над юздата. Бе много рано. Сам бях. Зелените посеви бяха облени с такава полегата, недействителна светлина, че изведнъж разбрах защо моят роден щат се казва Вирджиния, Непорочност. Внезапно вдигнах очи нагоре, Тревълър спря, за миг по мен премина тръпка, имах видение. Пред мен бе царството на възможното. Понякога бог леко открехва портите му и ни го показва. Сред всичко това се бяха окопали войските и взаимно се унищожаваша. Озарен бях от тази още трептяща светлина, която бе искра от божия свят на пределната яснота.

О, проклета да е тази нощ! Нека по-скоро свършва. Защото това, от което се страхувах, връхлетява върху мен; това, от което се боях, се стоварва отгоре ми. Не бях ли щастлив? Не бях ли спокоен? Нямах ли прекрасен покой? И какви грижи ми се стовариха.

— Колко годишен си всъщност?

Тейлър прекъсва потока от красноречивите си излияния, сякаш се готвеше да ми продаде шевна машина, и лицето му побелява като циферблата на часовник без стрелки. Банджо седи с кръстосани крака, неподвижен.

— Генерале?

— Не чуваш ли какво те питам? На колко си години?

— Двадесет и пет.

— Двадесет и пет. И неженен. Учеше в университета, когато избухна войната, така ли?

— Да, така беше, но не разбирам нищо... Генерале, заповедите трябва да бъдат разпратени преди полунощ, Грант вече е започнал оттеглянето...

— Знаеш ли, тази вечер, когато прелиствах дневника, ми хрумна, че именно някъде тук наблизо преди две години поех главното командване. Две години! Струват ми се като вечност. Манасас, Ченсълърсвил, Фредериксбърг...

— Двугодишен низ от победи, генерале!

— Победи? И пак стоим на същото място, откъдето почнахме.
Пред Ричмънд.

— Но дошъл е моментът на нашия голям шанс!

— Много си наивен, момчето ми.

— Генерале, умолявам те, заповедите за атаката трябва да бъдат разпратени преди полунощ.

— Не ме притискай. Зная какво трябва да правя.

— Но скоро ще стане много късно! Вие сте болен, генерале, нека ви помогна, оставете ме да напиша аз една заповед за атаката. Вие само ще я подпишете, смятам, че ще мога да я формулирам във ваш стил.

— Така ли? Убеден ли си?

— Нека поне опитам.

— Е, както искаш. Но нищо не обещавам. Тейлър тръпне от облекчение, той бясно се впуска в действие, крещи на коня си, нарежда на Банджо да даде мастило и писалка. Пише нервно, на пресекулки, постоянно рови къдриците си, изнемощял под бремето на отговорността, която поема. Жестока картина, направо жестока, представлява той в момента. Чиракът на магьосника истерично се мята в двореца, докато водата се покачва ли, покачва, а огромният старец си лежи там в мрака и оставя свободни талазите на наводнението, като че смъртта и падението никак не го засягат. Часовникът цъка. Перото на Тейлър скърца и драще по хартията. Но ето, сега става нещо нечувано. Нещо, може би предизвикано от тъмата навън.

Генералът се изправя на лакти. Сетне захвърля библията си на пода. Тя остава разтворена върху дипла на корабното платно, проснато по пода на палатката. Влагата е проникнала в тъканта му и е очертала голям ромб.

— Банджо!

Негърът прислужник седи с кръстосани под себе си крака и с ръка непрекъснато опипва несъществуващите струни по лицето си. Мълчи и изчаква. Знае, че става нещо важно.

— Вземи библията от пода.

Мълчание. Тейлър вдига глава от листа хартия, подплашен и объркан, изглежда, не е създаден тъй, че да схване онова, което се разиграва на тази сцена, далеч от него и мисълта му.

Банджо се колебае още секунди. После пропълзва напред и поставя библията на леглото на господаря си. Генералът търси опипом книгата, без да изпуска от очи негъра прислужник. Лицето му е изкривено от мрачен размисъл, сломено от удари старческо лице, когато се опитва да си спомни кой може да бъде този негър и как се казва той, защото въпреки всичко му се струва толкова добре познат. Тейлър е смразен от страх и ужас, той вече не вижда благородните черти на генерал Робърт И. Ли, а само един безпомощен столетник, който с мъка събира последната си гаснеща мисъл.

Ръката на стареца обгръща черната подвързия на библията. Колебае се. После той хвърля още веднъж библията на пода.

— Банджо! Дай ми книгата!

„Какво иска той? Какво цели? Може би иска да ми помогне?“ Банджо бърчи чело, търси отговор, мъчи се да го долови по израза на лицето на господаря си. После генералът отново проговаря с успокоен, естествен глас, сякаш прави най-всекидневна забележка за времето:

— Дай ми книгата, дяволско изчадие, въшлив негърски роб, инак ще накарам лостовия да ти смъкне кожата с камшик.

Банджо се втурва, сякаш облекчен от внезапно прозрение. Поставя книгата на коленете на генерала и предано целува сухата старческа ръка. Напрежението спада. Генералът загръща с пелерината болното си тяло.

— Така. Така е добре, Банджо. Ти си добър негър. Покорен и добър човек. Жалко само, че си толкова глупав.

Цялото лице на Банджо сияе, както си седи в своя ъгъл с кръстосани крака.

— Да, маршал Робърт, така е.

Но генералът внезапно се надига, изпаднал в бяс, и крещи на Тейлър:

— Какво зяпаш, дявол те взел? Защо не пишеш? Не можеш да се справиш, разбира се, е?

— Да, да, аз съм почти готов, само още една минута, драги, скъпи.

И Тейлър пише и почти хлипа през заключените си челюсти, сломен от враждебността и мраза на нощта и от една отговорност, премного тежка за неговите плещи. Накрая захвърля перото и поставя

още мокрия от мастилото лист хартия върху отпуснатите, вкопчени ръце на своя командир.

Безсмислено. Нека се сложи край. Но противно на желанието му у него се пробужда интерес, интересът на професионалиста към един конкретен, практически проблем. И той плъзва поглед по написаната от Тейлър заповед за атака, чете я с неохотно желание и му се струва, че в нея прозира груба, чираческа имитация на собствените му намерения. Групиране на дълбочина, бригадни колони... Е, да. Само че изисква премного от хората. Нека кажем четири часа вместо три. Бойна готовност на шест батареи, разбира се, това е само една благонамерена надежда, дори и Тейлър сигурно го схваща. Конструкция, построена на писалищна маса. Несъзнателно генералът е извадил молива си от джоба и нанася поправки, докато чете — така от объркания план на чирака се оформя ясна и солидна тактическа концепция. Фронтална атака, о, какъв идиот, смелостта си проявяваш не където трябва. Двойно обкръжение, да, благодаря, но тогава ще трябва барабани и тромпети...

— Добре, Тейлър. От теб ще излезе истински пълководец.

— Одобрявате ли заповедта, генерале?

— С известни изменения, да.

— О, благодаря, благодаря, не смеех да се надявам... Веднага ще скоча на коня, за да предам заповедта.

— Ще останеш тук.

— Да, но нали трябва да... Не разбирам нищо...

— Не е нужно.

И той разкъсва листа хартия, пръска късчетата по пода. Банджо се смее от сърце, наблюдавайки реакцията на Тейлър. Чиракът е рухнал на сгъваемия стол, притиска брадичката си към гърдите, иска да спре хълцанията си, като притиска с юмрук гръдния си кош. Той е бит, поразен. Остава му единствено да се предаде на тътнещия мрак.

„Да, зная. Беше жестоко и до известна степен ненужно. Но аз съм уморен от това. Трябва да се сложи край.“

Тишина. Часовникът цъка. Палатката се е сраснала с мрака като черна планина. Пушечен огън откъм юг, лостови влизат в бой с колоните на Грант. Невинни хора, които се смачкват на пюре в казана на Историята. „Би трябвало да се срамувам, че нараних душата на едно момче. Глупости. Нека се сложи край, казвам аз.“

Тропот от конски копита, постовият застава за почест. После чергилото на палатката се вдига и в отвора се подава загриженото юношеско лице на лостовия.

— Генерал Юъл е тук и пита дали...

— Да влезе.

Юъл пристъпва тържествено и сваля жълтите си ръкавици така, сякаш извършва религиозен обред. Придава тежест и сериозност на момента. Най-старшият сред генералитета. Едно надуто магаре. Чувството за отговорност го държи така, както колата крепи твърд нагръдника на ризата. Провинциален пастор баптист, полусмахнат, с лъснато теме и буйна черна брада. Оформен от ученията на Суах, той се отнася към човека с победена плът загрижено и доброжелателно. Дотам, значи, се е стигнало. Пропаднали човече. Искаш да загинеш поради омраза? Смяташ ли, че заради теб земята ще бъде опустошена, а планината преместена? Това е обиталището на нечестивеца и това е селението на оня, дето не познава бога.

Генерал-лейтенант Ричард С. Юъл оглежда походното обиталище на неверника с очи, превърнали се в кръгли стъкълца от отговорност и тъпоумие. Сваля шапка и сядва вдървено.

— Настоявам да говоря с генерала насаме.

— Както искаш. Тейлър, ти може би... Да, благодаря. Банджо също. Всъщност той май спи. Е, добре, на твоя фланг, значи, е спокойно, щом като си дошъл тук без усложнения.

Юъл се намества по-удобно на сгъваемия стол и тържествено кръстосва крака. Ботушите му са износени и протритите гънки са посивели и мъхнати. Голото теме блести като полирано дърво. Дългата брада е гъста, черна, като провиснала конска опашка, със сребърни нишки, той постоянно рови в брадата си, като че ли търси яйце в гнездо. Понякога бърчи лице и изсмуква слюнката по проядените си зъби. Кръглите му кравешки очи гледат втренчено като на хипнотизиран към коридорите на Историята. Толкова е увеличил отговорността си, че прилича на преял човек, който трябва да прави усилия, за да не се оригне. Бедният Юъл. Не е свикнал с главните роли. Почти е парализиран от предизвикателния поглед на Историята. Ако в тоя миг станех и прочетях някой добре стъкмен пасаж от Конституцията със сериозен затрогващ глас, той тутакси би получил сърдечен удар от вълнение и би се строполил мъртъв като пън.

— Трябва да получа заповедта си.

— Ако знаех, че ще дойдеш, щях да се опитам да намеря нещо за пиене, но както знаеш.

— Трябва да получа заповедта си преди полунощ. След двадесет минути... след четвърт час. Тогава ще бъде много късно.

— Успешна ли ще е според теб атаката?

— Какво ти става? Много добре знаеш, че атаката може да успее. И е сигурно, че тя е нашият последен реален шанс.

— Да. Може би...

— Не съм ли прав?

— Разбира се, прав си. Атаката може да е извънредно успешна.

— Но тогава какво чакаш, за бога? Дай ми заповедта!

— Не.

Най-сетне Юъл е намерил търсената сламка в брадата си и за секунда я разглежда със смътно задоволство. Дискретно я пуска на земята. Облекчение. Положението е изяснено. Сега е по-просто. Юъл прочете своите реплики. Въздъхва така, че сивият шинел се издува и свива. Прокарва ръка по плешивината си.

— Ти си болен, Робърт. Много по-сериозно болен, отколкото сам допускаш.

— Не. Грещиш. Разбирам какво искаш да кажеш, но грещиш. Няма нищо сериозно. Мислите ми са съвсем ясни.

— Ще трябва да отстъпиш главното командване.

— Не смятам да отстъпвам командването другиму. Нито на теб, нито комуто и да било другиму.

— Тогава ще трябва да те принудя да сториш това.

— По какъв начин?

— Ще те обявя за неспособен да изпълняваш тези функции. Естествено поради заболяване, не се безпокой. Смятам аз да поема командването и да проведе атаката.

— Би било незаконно. Никой друг освен президента...

— Плюя на това. Всичко е заложено на карта. Атаката трябва да успее. А считаш ли, че един победител може да бъде изправен пред съд?

— Мислиш, че се страхувам?

— Не съм казал това.

— Или че съм остарял?

Юъл самодоволно кърши рамена и сладостно предусеща аплодисментите на Историята. Смуче слюнката от проядените си зъби и му се струва, че вкусът е приятен.

— Страхлив и старчески безпомощен. Смяташ ли, че не дръзвам да се възползувам от големия шанс, който сам създадох? О, да, но не си толкова глупав, та да не си разбрал, че толкова седмици маневрирах, за да създам сегашните позиции при Норт Ана, идеални позиции, които дори и първолак-курсант от Уест Пойнт би могъл да превърне в победа, да, дори и ти не би я пропуснал. Не съм ли прав?

— Разбира се, прав си. И бъди трижди проклет, ако от това ще ти стане по-добре. Само не разбирам защо се колебаеш.

Не, спокойствие, спокойствие, гой не заслужава гнева ти. Оформен от Суах. Опази ме от тези глупаци. Нека сложим край.

— Не желая да побеждавам повече.

Юъл се вдървява на сгъваемия стол и свитата му ръка потъва ужасена в голямата брада като голо гардже, скрило се в гнездото. Това е премного за генерал Юъл, светлините на сцената гаснат и той е забравил всички трудно заучени реплики.

— Как да те накарам да разбереш? Не желая да побеждавам вече. Какво повече бих могъл да спечеля? Време. Няколко седмици, месеци, може би година. След това ще трябва отново да побеждавам. Не разбираш ли? Сразих вече Макклинън, Хукър, Поуп, Бърнсайд, може би ще нанесе поражение и на Грант, ако проведе атака тази нощ. Но не желая да побеждавам. Велик пълководец... Боле, някога бях толкова глупав, че вярвах в такива неща. Наистина, превъзхождах ги. Съзирах положения, възможности там, където другите виждаха само страхотен хаос, принуждавах хода на битките да се подчинява на волята ми и във високомерието си вярвах, че бих могъл да победя Историята, да я накарам да сведе глава и да целуне десницата ми... Но съм сгрешил и стотици хиляди хора заплатиха за грешката ми с живота си. Да, аз зная, че съм невинен, формално, юридически, умението не е никакво престъпление, и все пак... Не ме ли разбираш? Велик пълководец, а? Но в анализите на Историята аз представлявам само безсилен монарх, без собствена воля, без право на глас при вземането на решения в световното развитие на нещата. Решенията винаги се вземат някъде другаде. Е, сега пък пресилвам. Да кажем, че имам право на временно вето. Ако напругна всички сили, може би ще успея да отложа онова,

което се налага, да го отложи с няколко седмици, няколко месеца, може би с една година... Ако победя, искам да кажа. Но аз не искам, повече победи. Не мисля да провеждам атака тази нощ.

Юъл се върти като врана с пречупено крило в непроницаем мрак, той е безнадеждно бит, загубил е играта, защото не може да обзоре именно това и да го овладее. Мята диви, ужасени погледи през рамо, сякаш очаква наемни убийци да изскочат от тъмните ъгли на палатката, гърчи нервно лице, смуче слюнка от зъбите си, опипва мрака, докато накрая усеща добре познатия сигурен парапет да изпълва кухнята на дланта му.

— Не разбирам какво ми говориш. Плановете на Историята. Задържане движението на Историята... Какво те засяга това? Твоят дълг е да се биеш за нашата свобода, да биеш неприятеля дотогава, докато имаш сили да вдигаш юмрук. Дори и да е вярно това, което казваш, какво ще стане после? Ще сведем ли глава пред злото само защото е необходимо?

— Не зная.

— По дяволите, какво мислиш? Не вярващ ли вече в правотата на нашата кауза, в нашата свобода?

— Да, да. По свой начин вярвам. Но означава ли това, което е свобода и право за нас, означава ли то същото за всички останали, например за Баиджо и за неговия народ? Нищо. Какво значи нашата свобода и нашето право? Може би само едни луксозни артикули? Нашият вик за свобода и права потъва в техните вопли за свобода и права и кой знае дали техният зов не е по-силен... Трябва да се противопоставим на злото. А злото си е зло, дори да е необходимо. Но не е ли налице една необходимост, толкова смазващо силна, че всички понятия за право и неправо стават безсмислени? Не мога повече да ти разяснявам. Нека сложим край на това. Отказвам да проведа атаката.

— Говориш като предател.

— Може би мислиш да съобщиш за това на правителството?

— Съвсем не. Ти вече си се превърнал в легенда, в мит. Младите народи имат нужда от свои легенди.

— Глупости. Ти не можеш да ме предадеш дари и да искаш. Никой не би ти повярвал.

— Отнемам ти командуването.

— Как ще сториш това?

— Ще повикам постовия, ще издам заповедта, ще свикам военен съвет...

— Повикай постовия и ще видим какво ще стане.

Юъл предъква, гърчи лице, горната част от тялото му безпомощно се тресе. Голямата му роля се превърна във фиаско.

— Какво, не се ли осмеляваш? Знаеш, че той ще ти се изсмее право в лицето. Мен ще слуша. Само една моя дума е достатъчна, за да те застреля на място, от което и аз ще бъда доволен, така ще те накажа за глупавите ти кравешки очи и за гнусния навик да си смучеш зъбите. Мирувай. Мълчи и се подчинявай. Тук не можеш да се справиш.

Часовникът поема дъх, отбива дванадесет удара, а когато замира ехото от последния, пристъпите на мрака вече редят. Всички отдъхват с облекчение. Няма вече друг избор, сега всичко се диктува от простата и ясна необходимост. Ами Юъл? Може би и той се чувства облекчен, задето е избягнал голямото изпитание, при създаденото добро изходно положение и едно дете би могло да се справи, но може би, може би все пак... Може би с облекчение сега той въздъхва и се отпуска тежко в стола.

— Времето изтече.

— Да. Доволен ли си сега? Все пак това бе последната наша възможност.

— Не се безпокой, Юъл. Не ще се отдавам на повече... развлечения и отклонения. Ще играя добре ролята си. Добре, Тейлър, сега е добре. Искам да издиктувам заповед. Ние ще трябва да се оттеглим към юг и да заемем нови защитни позиции. Не можем да останем в сегашните окопи. Грант вече е потеглил. Ясно ли ти е? До първи армейски корпус...

И генералът диктува. Никакви заповеди за атака, защото времето за атаката е изтекло. Това, което трябва да стане, ще се допусне, ще бъде прието, но със съпротива и с достойнство. Колцина са онези, дето могат да загубят цяла война с достойнство? Юъл не би могъл да направи това.

Генералът диктува. Номерата на бригадите и пътищата на оттеглянето са запечатани в паметта му, сега те умело се вмъкват в голямата тактическа игра, не е забравена нито една войскова част. Тейлър само пише.

И Юъл мълчи, смазан, потънал в поражението си, в мъката си. Инструмент, който направи засечка единствения път, когато трябваше да влезе в действие. След няколко дни ще е излекувал раните си и ще е забравил тежките мигове в палатката на генерала, но сега обидата още се чувства, остра и болезнена.

Генералът диктува и Тейлър пише, въодушевен. Майсторът се е пробудил от загадъчната си летаргия и точките в заповедта, която диктува, се превръщат в заклинания, които отблъскват талазите на тъмнината. Чиракът иска да заплаче от облекчение след преминалата криза и ако би се осмелил, би целунал пожълтялата старческа ръка, която от време на време сочи някой кръстопът на картата.

Генералът диктува и Банджо слуша напрегнато, защото смълчалият се негър прислужник не спи. Той обмисля събитията през тази нощ и бавно изяснява за себе си съдържанието им. Кима одобрително и мърмори нещо сам на себе си. Разбрал е всичко. Тази нощ генералът му поднесе скъп дар.

И мракът полека се разсейва, изпитанието вече е минало. Господи, колко много ти благодаря! Да, бивал съм мъмрен, какво ще кажа? Ще сложа ръка на устата си. Говорих веднъж, затова вече не ще кажа нищо повече и друг път не ще правя вече това. Да бъде благословено името ти.

ЛАРШ ГЮСТАФСОН

Поет, белетрист, философ, есеист, изследовател на литературно — исторически проблеми, журналист, критик — внушителна съвкупност от дейности, която дава възможност на Ларш Гюстафсон (1936) да разгърне целия си потенциал от заложи и смайващи познания и да „бетонира“ позицията си на една от ръководещите личности в днешната шведска култура. Към всичко това би следвало да се прибави и обстоятелството, че той е главен редактор на голямото списание за литература и естетика „БЛМ“, което излиза в Стокхолм. Автор е на романите: „Последните дни и смъртта на поета Брумберг“ (1959), „Братята“ (1960), „Спътниците“ (1962), „Истинският разказ за господин Аренандер“ (1966), „Самият господин Гюстафсон“ (1971) и на стихосбирките: „Пътници в балон“ (1962), „Един следобед в Швеция“ (1963), „Пътешествие до центъра на земята и други стихотворения“ (1966), на сборника разкази „Приготвления за бягство“ (1967).

ЛАРШ ГЮСТАФСОН КЛАРИНЕТЪТ

В седем часа здрачът се спуска рязко като ураган. Светват уличните лампи и силен порив на вятъра обръща една стойка за афиши, нетърпеливо и повелително блъска в прозореца.

Месинговият тирбушон политва през масата и одрасква благородния полиран махагон, водопроводните тръби писват, пердетата се развяват и една дама излиза от стаята.

Тя е побеляла от гняв. Тръшва вратата и резкият ѝ сух удар в рамката отеква в къщата като експлозия.

Забравила е белите си ръкавици на масата. Хайде, бързо в кахлената камина, разтърсена от вятър и огън; да ги изгорим! Вратичките на камината с топлото си бронзово сияние потропват от течението, а изгорените ръкавици отплават през комина като големи черни снежинки.

Сега през откrehнатия прозорец, който се друса на пантите си, чуваме, че часът е седем.

Вчера тук е бил някой, или може би оня ден, и е оставил спретнато пакетче, голямо колкото длан, опаковано с педантично усърдие. Оттогава тъй си е лежало, забравено на противната малка масичка. Сега няма да го отваряме! Нито пък оня вестник, дето вече цял ден стои непрочетен в бандерола си от тънка жълтеникава хартия.

Кяхлената камина пращи, часовникът отново бие, стените застрашително пропукват и цветята на перваза клюмват.

Избяга, върна се, сдобриха се, остана, но изпадна отново в гняв както преди и пак изчезна, внезапно, тъй както светлината блясва или угасва.

Сега ще изгорим ръкавиците ѝ. Ще погледаме как хвъркват като черни снежинки и изчезват през комина.

Какво ще бъде времето? Ще изгрее ли луната? Ще ваят ли проливни дъждове, ще има ли по-силни бури или неочаквани, мълчаливи снеговалежи? Сега се прояснява — малко ветровито е, ала ведро — това не е лошо време, но неподходящо за шапки.

Вятърът ще ги отвее и те ще се втурнат надалеч като някакви обезумели животинчета.

Ето, сега всичко е наред и омразните гърбове на книгите не стърчат безразборно, а си стоят послушно на местата, редица подир редица, и ножът за разрязване на книги в жълтата си кания от изкуствен кехлибар и с назъбеното си острие, назъбено острие, което пори с грапав, протяжен звук слепените страници, си е там, където трябва да бъде, до японската порцеланова кукла, люлееща се на своите тънки крачета, и никакво отворително листче хартия, пуснато по невнимание край кошчето, не се вижда на килима, та с неприятното си присъствие да „мърси и крещи“.

Тъй, всичко е на мястото си.

Сега можем да тръгваме.

Разбира се, градът е театър! Кулиси, напомнящи лабиринти, сложна машинерия с дрънчащи звънци и врати, които или се отварят, или се затварят, стаи, които се празнят и пълнят, и няколко определени улични ъгъла, избрани от време оно за срещи, бурни сблъсъци между актьори, обикновено държани от истината зад кулисите, за да изскочат оттам само в онези мигове, отредени им пак от истината.

Те идват и си отиват.

Все едни и същи, в промеждутъци от по пет, десет или двадесет години, се разиграват неизменните сцени, разменят се неизменните вежливи или остри реплики, отправят се неизменните заплахи, предоставят се неизменните съблазни. Неизменните монолози, след десет или двадесет години, са описали вече пълен кръг и попадат отново в същите уста, но сега с неискрен допълнителен призвук, придобит по изминатия път.

Сякаш шахматна дъска, където играта, по някаква неведома причина, се е запънала.

Неизменните щрихи безпогрешно се стапят и превръщат пак в същите.

Истината се намира в игленото ухо на страха, подобно на бляскава звездичка.

Виждам се пак като хлапе, с дребно момчешко лице и изранени момчешки колене, в тесни момчешки панталонки и със странно изострен проникателен поглед, присъщ на децата.

И си спомням как на тази невъзвратима, пълна с прозрения възраст аз се запознах с Кларинета:

Значи, пред вас е хлапе, с момчешко навъсено лице и с ужасяващо проникателни очи, каквито имат децата. То мудро се тътри под високите балсамови тополи, опасали пътя към училището, и от време на време спира, за да разгледа било причудлива връвчица, било стъклено топче, скрити от него предишния ден в някоя цепнатина по циментирания цокъл на желязна ограда с високи, остри пики, по които момчето мимоходом е набучвало намерени ръкавици, тъй че пиките сега приличат на цяла редица иронично вдигнати ръце, сочещи с призивно вдигнатите си показалци съществуването на някакъв по-съвършен свят и на по-друга действителност.

Улиците са от ония, нито затънтени, нито централни, с наредени едно до друго магазинчета за риба, където обаче почти не се намира риба за продан, само тук-там се виждат консервени кутии с аншоа, прилежно подредени на стъклени полици, и с вода, извираща сякаш от мрачно подземие, която капе по кахлените стени бог знае от коя дупка в неизвестна водопроводна тръба и оставя големи капковидни кафяви петна по същите тези кахлени стени.

Ами велосипедните работилници — господи, — в града сигурно имаше стотици такива и всичките едни и същи — менгемета с бурми, откачени колела, работни тезгяхи с безкрайни купчини омаслени, разхвърляни части! И с миризма на гума, масло и терпентин или на друга течност, с която чистят изтърканите главини и зъбчатите колела. И с неизменния дребен, приведен чичо в сиво-кафява престилка, изпъстрена с едри мазни лекета, със сдъвкана пурета в крайчеца на устата.

Какво пък толкова тревожно имаше във всичко това?

Нима казах, че има нещо тревожно?

С въпроса си ти всъщност ме караш да проумея, че е имало нещо тревожно, и наистина имаше. Но как можеш да разбереш това ти?

Господа! — знаете Моцартовия квинтет за кларинет и щрайх, знаете как се ронят сладките му звуци — много по-късно разбрах: нахално и притворно — но тогава още не бях наясно по това.

Една стара грамофонна плоча, която бях разменил с друго хлапе срещу предмет, по-ценен, в неговите очи, ми даде възможността — навременната възможност! — да хлътна или по-точно — да се вслушам в тези закръглени, скокливи, медено сладки арпежирани пасажки. Поглъщах ги. Облизвах ги със самоуверен израз на лицето си и когато грамофонната игла с недоволно чегъртане стигаше до безмълвния център на плочата, аз я пусках пак от самото начало, сякаш все още имаше някаква тайна, която предишния път ми е убягнала.

Та нали знаех, че тайна няма!

Пусках плочата отново и отново, съвършено целенасочено.

Повярвай ми, съзнавах какво правя.

Човек би могъл да допусне, че съм се задоволил с това, че съм го преживял известно време, но когато рано или късно съм прозрял, че медовината не е нито за моето храносмилане, нито за моя организъм, съм зарязал всичко. Не.

Напротив, започнах да изпитвам, все с тая бистра и мрачна момчешка проникателност, някаква нужда да постигна нещо подобно. Искях да свиря на кларинет.

За да разберете напълно обхвата на това безумство — и то, забележете, безумство, на което се отдадох с широко отворени, трезви очи, — трябва да кажа няколко думи за своята музикалност, колкото и да ми е противно.

Темата е отвратителна и охотно бих я подминал с мълчание, ако разказът ми не ме принуждава да се спра на нея.

Принуждава? Кой? Разказът?

Да, кой инак би ме принудил?

Както вече казах: отвратителна. А именно за мен, който съм стигнал вече до средата на своя разказ, тя, както вече сте схванали, е обоснована единствено от принудата да я засегна.

Ужасен лабиринт!

Има съвършено различни типове музикалност, от този на гадните, бледи и тлъсти деца-чудо, до този на мършавите и очилати виолончелистки от втория ред — посредством ревностно разгръщане

на всички тези типове музикалност човечеството се движи в една скала от усещания, простираща се от възмутително тщеславие до най-зашеметяваща изненада, че съществува нещо тъй странно като музиката, която се натрапва да бъде свирена.

Но за какво щях да говоря?

За музикалността.

Точно както има цяла една скала от типове музикалност, така има и цял един регистър от отделни хора, които бродят из тази скала надлъж и нашир с най-различни намерения — от най-скверни до най-благопристойни, а понякога и невъобразимо смесени; има също така степени и нива на онова, което пък не е нищо друго освен липса на музикалност.

Тя може да бъде невинна.

Понякога се изразява в напълно почтената неспособност да се изсвири с уста най-проста мелодия, способност, която не вдига излишен шум и не е нито плюс, нито минус.

Съществува друг тип липса на музикалност, не по-малко противна и самоизтъкваща се, отколкото тлъстите деца-чудо, а има и такава, която е направо положителна черта в характера, талант, наред с многото таланти в една солидно сглобена личност.

Но моята бе наистина демонска.

Това не бе липса. А омраза.

Когато правех опит да произведа един тон на пиано, механизмът му тутакси излизаше от строя и онова смешно малко чукче, дето трябваше да влезе в действие, веднага се оплиташе с други две-три. Получавах се дразнец дисхармоничен акорд.

Да, тъй демонска, че деформирах всякаква мелодия и не я превръщах във „фалшива“, а в нещо още по-лошо: в единно, чуждо и неприятно звучене.

Как бих могъл да не се привържа към нея, да не попадна в робството ѝ, да не изпитам тайна гордост?

Ужасяващата ми липса на музикалност бе, прекалено голяма. Тя трябваше — по силата на някаква непреодолима логика — да превърне отношението ми към музиката в нещо лично.

В противоположността се съдържа известна привлекателност: разкривената фигура, която ви противоречи във всичко, потвърждава нещо, не можете да забравите това, тъй е!

Не си спомням как стана, но когато грабнах кларинета със стари изтъркани клапи, направен от издраскан черен абанос — едва сдържах нетърпението си.

Трябваше да затрепери от страх, подобно на пленник, попадна окончателно в ръцете на враговете си, металът на клапите трябваше да стане оловносив от паника, а дървото да се прореже от тънки, почти невидими пукнатини.

Но не! В своята глухоняма предметност той си остана бездушно късче дърво, инструмент, неутрална материя, каквато, разбира се, винаги си е бил.

Що за сила ни кара непрекъснато да се опитваме да си внушим, че мъртвите вещи край нас имат душа, да ги зареждаме със смисъл? Може ли това да се дължи на нещо друго освен на подозрението, че самите ние също сме мъртви вещи?

При кларинетите, както при дървените духови инструменти въобще, цялата майстория е, че звукът се поражда от малка и нежна, почти прозрачна на върха, тънка пластинка от тръстика. Дръвце, трепкащо плахо, тръстиково сърце, туптящо и пулсиращо в мундщука, към който е прикрепено посредством металическа гривна.

И целият инструмент е създаден само заради това малко, коварно сърчице; за да заслужат неговото леко вибриране, са наредени всичките смешни лостчета и клапи.

А цаката на този инструмент е да се пили и стърже това дървено езиче, докато то внезапно възпроизведе звук. Ако е прекалено грубо, не се получава нищо, ако е прекалено тънко и меко, излиза режещ, непоносим фалцет.

За тези неща тогава знаех съвсем малко. В общи черти ми бе известно, че трябва да вдъхна живот на дръвцето и да го превърна от нямамо в звучащо.

Насилието над него осъществявах в продължение на дълго време, усамотен и наивен.

Седях горе на тавана, добре прикрит зад масивна желязна врата от онези, дето обикновено ги има по таваните, и пилях и стържех тънката пластинка.

Резултатът бе по-лош, отколкото бях предполагал. Макар да духах тъй, че лицето ми ставаше синьо, чак черно, а пред очите ми изскачаха червени петна, кларинетът издаваше само съсък; сякаш някой отваряше кран на отдалечена водопроводна тръба.

Както вече казах, или може би още не съм, на тази възраст бях завидно упорит. Макар да усещах как мозъкът ми заплашваше всеки миг да се пръсне от страхотното въздушно налягане, макар очите да ме смъдяха и боляха, аз продължавах да надувам проклетото дърво. Драстех го с нож за разрязване на книги, бодях и стържех това плахо и крехко тръстиково сърце. То започна да придобива чудата форма. Сякаш се стремеше да приеме напълно абсурден вид и накрая изглеждаше като мръсна, разцепена треска, като дъсчица, отлепена от пощенска кутия.

Това бе най-мъртвото от всички мъртви парчета дърво: вярвайте ми, нелепо мъртво.

Тогава се получи тонът. Леко, с възможно най-кристална бистрота, сякаш е бил скрит в инструмента през цялото време.

Ха! Силен тон! Не какъв да е, а тон като от орган! Прашните стъкла на прозорците затрепераха, звукът рикошира в старите тенекии, струпани нейде в тъмно таванско къоше. Естествен тон, който драговошно и покорно се променяше съгласно това как поставях пръстите си на различните дупки и как затварях или отварях клапите на инструмента. Превъзходен тон! Богато наситен тон! Музика!

Значи, това чудо, което само преди минута не съществуваше, е било на този свят и сега аз го извиках на живот! Ха, ха!

Някой, не си спомням вече кой, разкри моята тайна. И след редица усложнения, не си спомням вече какви, решиха, че това е напредък.

Или поне, тъй като ставаше дума за мен, че е някакво указание за напредък.

Все още обут в детските къси панталонки, със същите белези от рани по капачетата на колената, със същия мрачен поглед и със същото глупаво късче пеещо дърво под мишница бях изпратен при един всеобщо уважаван учител по музика, специалист по дървени духови инструменти и особено по кларинети, тъй като самият той бе първи кларинетист в градския симфоничен оркестър.

Оказа се нисък, кротък човечец със сиви, печални очи.

Нещо във външността му подсказваше, че не му е приятно да го безпокоят.

Неохотно, запъвайки се, аз обясних защо съм дошъл.

Дадох му съвсем ясно да разбере, че съм изпратен и че едва ли бих го посетил по собствено желание.

Той от своя страна ми даде съвсем ясно да разбере, че ме е приел, защото е мислел, че съм дошъл по собствено желание и че сигурно не би го сторил, ако е знаел, че съм дошъл при него само защото са ме изпратили.

Тези предварителни уговорки в нашата среща не могат да се нарекат идеални, но не съм убеден, че се оказаха решаващи за развързката.

Введе ме в една твърде светла и хубава стая. Там имаше пиано, статив за ноти, два стола, саксии с цветя на перваза на прозореца. Взе моя кларинет, който все още държах под мишница, огледа го (много разсеяно) и ми го върна обратно с гримаса. Отпусна се на канапето, но май не му се искаше и аз да седна до него. Направи подканващ жест.

Искаше да свиря! За да чуе докъде съм стигнал в това умение.

Мисля, че и двамата изпитвахме неопределено смущение, без действително да съзнаваме причината. Той искаше да свиря!

Обзет от съмнение дали чудото ще се повтори, както и от тайно чувство на триумф, аз наслюнчих смешната тръстикова пластинка, завих я на мястото ѝ, поех дълбоко дъх и засвирих.

Знаете Моцартовия квинтет за кларинет и щрайх, как меко се ронят неговите звуци — и как нахално и притворно — сега свирех аз!

Естествено, че кларинетът зазвуча. Ха! Блестящ звук! Изпълни цялата стая! Не бързах. Свирих дълго и внимателно, опитвах всички възможни положения на дупките и клапите, успях да наситя въздуха с мощен, тежък, сребристобял еквив звук и се радвах, че на света съществува такава неща. Съсредоточих се, подхванах темата и я поднесох с няколко повторения, с голямо декресчендо и каденца, уверено лавирах между тонове и тактове, с лекота възпроизвеждах тона и си акомпанирах сам на себе си, съумявах да изпълня соловите пасажии така зашеметяващо рязко, сякаш звукът се люшкеше на ръба на пропад, и завърших с убедителна, приглушена хорална мелодия, в която сякаш се лееше тържествуващият звук на два сурдинирани рога, и уж повтаряше мрачната тема в мол.

Тогава чак погледнах към оня.

Беше станал на крака. От лицето му и от широко разтворената му уста разбрах, че вика. Ту силно притискаше ръцете си към ушите (с детински жест), ту ги вдигаше молитвено или заплашително над главата си. По това време се появи съпругата му — или някоя друга, унила, дребна жена, и се вцепени като парализирана на прага на стаята, здраво хваната за вратата, и май също крещеше.

В тази обстановка аз завърших хорала.

Когато двамата бяха вече в състояние да говорят, гласовете им бяха много променени. Малкият човечец ме погледна втренчено и накрая успя да произнесе няколко членоразделни думи: тъй демонско... тъй ужасно... такъв нечовешки звук... един кларинет не може да издаде... ако можеше... нямаше да е никакъв кларинет... и вие никакъв човек... демонско... ужасно... махайте се, махайте се!

След като му хвърлих за сетен път тъжния ясен поглед, присъщ на децата, аз се обърнах и си отидох, отнасяйки своя кларинет.

Зная, че ви досаждам, че много ви досаждам, че ви досаждам все повече. Затова не ще продължа. Да не говорим пък за досадата, която изпитвам аз. О, нима никакъв път не води извън тези въображаеми затвори!

Но позволете ми да прибавя още едно, последно нещо, преди да сте се почувствували окончателно уморени, напълно изнурени и грохнали:

В онзи именно миг аз прозрях своето призвание.

ЛАРШ ГЮСТАФСОН
ЕНДШПИЛ В УОФИНГТЪН
ПОСЛЕДНА ГЛАВА ОТ ВЪОБРАЖАЕМ РОМАН

Два, може би три, откъде да зная!

Корпусът на пътническия параход „Льо Авр“ се заклатушка леко, докато се придвижваше по устието на реката, обкичен с бисерните нанизы на осветените си илюминатори. Нетърпеливите малки фериботи, дето щъкат от бряг на бряг дадоха сигнали с остри, сякаш вайкащи се сирени и в нощната тъма на тревожните им призови отговори по-плътният глас на големия параход.

Свеж морски бриз ни посрещна край най-отдалечените от сушата плитчини, които, огрени от лунната светлина, приличаха на огромни гърбове на китове, тъй като отливът бе извънредно силен.

Скоро щяха да изчезнат и последните светлини, неясните, мъждукащи проблясъци, които още ни търсеха откъм брега.

Всъщност трябваше да минат повече от петнадесет години, преди отново да посетя град Уорфингтън. Беше ясен и топъл юнски ден. Този път пристигнах при значително по-тривиални обстоятелства, просто слязох от влака и се отправих към задимената, тясна зала на гарата. Туристическите афиши и рекламите за различни, отдавна несъществуващи марки цигари, които все още украсяваха стените, й, комай бяха все същите. Аз, изглежда, бях единственият пътник, слязъл тук.

Когато зърнах през мръсното прозорче на купето добре познатите очертания на града да изникват на хоризонта, изпитах дълбоко безпокойство, Но то след миг напълно се разсея.

Както ме посъветва моят приятел Даниел Х., този път отседнах в благопристоен, стар хотел, разположен в самия център на града, съвсем близо до средновековната крепост. Поради сезона в хотела имаше малко гости: възрастен господин, който киснеше по цял ден в

читалнята и пицеше писма, две кльощави учителки по на около трийсе години, един студент.

След като оставих багажа си в стаята с овехтяла обстановка, от която обаче лъхаше домашен уют, аз пак слязох във фоайето. Първото, което направих, бе да поискам местния телефонен указател. Желанието ми не предизвика никакво учудване.

Седнах с хартия и писалка в ръка. Тежкият звън на църковните камбани проникна през открехнатия прозорец, лекият аромат на ябълковите цветчета се примесваше с невероятно душната атмосфера в пушалнята.

Какво особено чувство! По нищо не личеше, че е минало толкова време! Ябълковият аромат, църковната камбана, всичко си бе тъй, както през онова далечно лято, преди повече от петнадесет години.

Изтръпнал, аз се оглеждам наоколо, сякаш да се уверя, че никой не ме е познал. Такава нелепа тревога!

Д-р Алберстейн, изглежда, още живее тук, ако наистина помня с точност адреса му. Във всеки случай улицата му имаше някакво подобно название. И не можах да сдържа тънката си усмивка, когато видях името му, притиснато от двама други Алберстейновци — офталмолог и застрахователен агент. Дали изобщо бе разбрал каква ценна помощ ми оказа тогава, когато ми зае овехтеля и изпоцапан екземпляр на „Евридика“ от Адолф Брехт? Съмнявам се.

За момент изпитах сантименталното желание да го потърся, да се отпусна отново в дълбокото кресло в библиотеката му и да подновя нашите мудни, унесени беседи за „тъканта“, „трите ключалки“ и „общият показател“, когато внезапно забелязах, че този Алберстейн има инициали Т. Х., докато старият филантроп се казваше Теодор Б.

Възможно ли бе в телефонния указател да има печатна грешка? И защо пък точно в неговото име? Да не би това да е някой негов роднина? Син?

Заобръщах страниците. Как бързо летят годините! Едва ли ще намеря още някое познато име! Роланд Берт явно е продължил учението си, в указателя бе посочено, че е директор на специален изследователски институт. Значи, по една чиста случайност не си е бил у дома оная вечер, когато тъй настойчиво го търсех по телефона. От Бетсина фон Беер и нейния екстравагантен съпруг нямаше и следа. Толкова много имена имам да търся, а най-важните липсват.

С известна неохота — а всъщност това безпосочно прелистване на указателя бе може би средство да отложи решението си — аз в крайна сметка се осмелих да ида най-напред при Грийнууд. Дори на прага му бях обзет от някакво детинско нежелание, подобно на чувството, което изпитва едно малко момче, съзнаващо, че се е посрамило пред човек, чието мнение е от значение за неговото самочувствие.

Когато вратата се отвори и той застана пред мен, аз не можах да забележа някаква друга промяна освен това, че с дясната си ръка се подпираше на бастун и през цялото време, докато траеше посещението ми, държеше този бастун близо до себе си. Не можах да забележа дали куца, или изобщо каква бе причината за наличието на бастуна.

Той не прояви никаква изненада, като ме видя, нито пък изрази пренебрежение, каквото аз тревожно дирех да открия в интонацията му. Влязохме в претрупаната с мебели стая, същата стая, където аз разгневен се блъсках в тъмнината между столовете и масата, и седнахме в малката столова. „Лодките край Перт“ на Хастингз все още си висеше там усамотено и величаво, на фона на същите тапети, които с годините може би бяха поизбледнели.

Очаквах, че разговорът ще потръгне някак от само себе си, че той ще го подхване с множество въпроси, зададени с характерната за него поривиста припряност. Куп обстоятелства до днес би трябвало да са му неизвестни и считах, че може би е разбрал съдбоносната си роля в странните, поразяващи събития от последните дни.

Наместо това обаче като че ли той очакваше аз да поведя. С удоволствие бих го направил, дори за момент ми се стори, че долавям почти незабележима умоляваща нотка в държането му, сякаш именно на това се надяваше. Но как бих могъл да започна? Какво знаеше той и какво не знаеше?

Всъщност той изглеждаше, поне така реших, когато впоследствие мислено възстановявах срещата ни, изцяло безразличен към моето пребиваване в Уорфингтън преди петнадесет години.

Свършено хладнокръвно се впуснахме в диалог, който през цялото време засягаше съвсем странични теми: промените в градското планиране, новите самолетостроителни заводи в Афт на два километра

извън града, безобразния мост, загрозил стария, красив булевард, където някога трескаво бях грабнал свитата на топка носна кърпичка на Елизабет Уид.

„Сега по моста се точи — заяви той — непрекъснато движение от тежки камиони, мотоциклети и автомобилисти-излетници. Вече не се чува как пеят славеите, в храсталаците край развалините.“

Разделихме се учтиво, но някак вяло: миналото като че не бе оставило никаква диря у него, по време на разговора изпитах за момент тревога, когато той косвено намекна за някакво „лично бедствие“, сполетяло го тогава, но бързо се успокоих, когато разбрах, че има пред вид пожара, унищожил резултатите от тригодишен усилен труд.

За този пожар бях чул да се говори още преди да го срещна първия път на полето край Афт. Всички в града знаеха в подробности това произшествие.

Минаха няколко дни. Все същото превъзходно юнско време. Разхождах се, подновявах познанствата си със стари местности и околности, вниквах в преобразованията, настъпили през тези години. Отново минах по стария мост над Рее и се запитах за съдбата на датския теолог Съондертофт и за неизяснените му подбуди, когато ми послужи с разнебитения си вехт велосипед в деня, когато Елизабет изчезна. Нито един човек от онези, с които говорих, не си спомняше за него. За тях той може би дори никога не бе съществувал.

Естествено срещнах и Елизабет Уид. Всъщност стана съвсем случайно. Тя отиваше към училището под тежките, уханни тополи и носеше куп непоправени тетрадки под мишница. Походката ѝ бе все така гъвкава, косата ѝ — все така антрацитено черна, само профилът се бе поизострил. Дълго ме разглежда с умните си, късогледни очи. Не мога да отрека, че останах разочарован, когато не ме позна. Не реагира даже на името ми и едва когато загатнах за общото ни познанство с Грийнууд, лицето ѝ просветна.

„О — възкликна тя с неописуема, лъчезарна усмивка, — значи, тогава вие сте оня весел чужденец, който искаше да ме разходи с велосипед до Афт? Тогава много дружахте с д-р Алберстейн. Как сте

сега? Живеете в друга страна, нали? Не намирате ли, че градът доста се е променил?“

Кимнах, занемял.

„Като сега си спомням — продължаваше тя с любезната си, сияйна усмивка — нашата ужасна препирня за оня ветропоказател горе на кулата, помните ли?“

Не смеех да отговоря. Съзнавах, че разговорът ни е стигнал до решителна фаза. Че това, което тя сега щеше да каже, означаваше за мен сборът от тези години и в крайна сметка отново щеше да придаде на „тъканта“, на страшната, необозримата, безсмислената „тъкан“ значение, което някога е имала.

Докато чаках отговора на това, който най-сетне, независимо от всичко, трябваше да сложи края, аз наблюдавах нейното все още красиво лице, поразен, че с течение на времето то е станало по-приветливо и в същото време по-учителско, и се почудих какво ли би станало, ако в онази дъждовна априлска вечер не бях нахлул тъй брутално и завинаги в живота ѝ.

„... проверих. Вие всъщност бяхте прав. Някога е бил железен, но сетне заменен с бронзов. Това се е случило вероятно след опътуването ви.“

Кимах любезно.

„А вие, Елизабет, сте станали още по-красива през тези години.“

Дните, които ми оставаха в Уорфингтън, не издълбаха особени следи в паметта ми. Спомням си смайващо синьо небе, слънчева светлина, безлюдни улици, полупразни кафенета, където сънени келнери забърсваха бирените лекета по масите и тихо си тананикаха някаква мелодия, която би могла да бъде и „Песен за Анриет“.

Спомням си също една безподобна пустота, сякаш градът внезапно бе напуснат от жителите си, както и усещането, че вече не се чувствам като у дома си в своя живот, че всъщност никога не съм се чувствувал в него като у дома си.

На десетия ден заминах за Бристол. Оттогава не съм стъпил отново в Уорфингтън.

ЛАРШ ГЮСТАФСОН ТОРН

Университетската библиотека е, както знаете, извънредно голяма, много по-голяма, отколкото можете да допуснете, гледайки сградата отвън. Книжният фонд отдавна е нараснал неизмеримо повече, отколкото се е предвиждало при построяването ѝ преди няколкостотин години и само благодарение на сложна система от компромиси и размествания се побира между високите стени. На практика всяко възможно пространство отдавна е запълнено с книги.

Съвсем наскоро научих, че библиотеката разполагала с едни от най-богатите в света сбирки на гравюри и карти, в които изображенията на стари градове били особено прославени.

В един сив и мрачен ден в началото на ноември, когато дъждът сякаш никога нямаше да престане да вали, аз отидох да видя тези сбирки. Гардеробиерът мълчаливо пое мокрия ми, прогизнал чадър и все тъй, без да продума, го сложи да съхне край десетина други, не по-малко мокри и прогизнали чадъри.

Чиновникът, към когото отправих молбата си, не проявява никакво учудване. След като любезно ме моли да почакам, той извиква един млад разсилен, който почти тичешком ме превежда нагоре по стълби, надолу по стълби, през коридори и масивни железни врати, които трябва да заключва след нас, до помещенията в южната част на сградата, на третия етаж, където се съхраняват гравюрите и картите. Двама други чиновници ме посрещат не по-малко любезно от първия и когато искам да видя стари карти и изображения на полския град Торн, не без гордост удовлетворяват желанието ми. Носят ми дебели томове.

Първата картина е от 1497 година — ръчно оцветена гравюра с изображения на преден план няколко разхождащи се дами и господа. Тази гравюра е част от сбирката на Дьо ла Гарди и от внушителния том, в който е подвързана, още се разнася силна миризма на свинска кожа. Докато аз вдълбочено я разглеждам, доставят още томове от други сбирки и епохи. Те съдържат картини, гравюри, градски планове

и карти, като във всеки има по някой документ от град Торн, отбелязан с нарочно пъхнато листче.

Към града препуска каляска, запрегната с шест коня. Кочияшите здравата размахват камшиците си във въздуха.

Самият град изпъква с поразителна яснота. Улица по улица, покрив по покрив. Случайно библиотеката притежава още една ръчно оцветена гравюра от Торн, подвързана в друг свитък и само шест години по-нова от първата. 1503. Поставям двете една до друга и ги сравнявам. Към замъка, горе на височината, е изградена пристройка, крило. Някои къщи са изчезнали, на тяхно място са се появили други. Инак двете изображения са напълно сходни.

Вглеждам се особено внимателно в една бяла къща, разположена в подножието на хълма с крепостта, в източната част на града. Има причудлив островърх покрив, облицован със зелена медна ламарина, зелени капаци на прозорците, а от едната си страна — врата, която се намира на най-горния от трите етажа, и над вратата нещо, което под лупата приема очертанията на кран. Значи, врата на магазин в таванското помещение на къщата, през която тежките чували със стоки се вкарвали направо от улицата с помощта на поставения над нея кран. Следователно там е живял търговец, несъмнено един от най-заможните в града. Това личи от скъпия ламаринен покрив. Прозорците са тесни, високи, с малки стъкла, замрежени с нещо като дантела. Решетки? На нито една от гравюрите не личи входна врата, тя сигурно се е намирала от другата страна на къщата.

От единия фронтон се издига къс прът, на върха с ветропоказател, направен от същия метал, с който е облицован покривът — от мед. На гравюрата от 1497 година вятърът духа откъм запад, а през 1503 — откъм север. Макар да налягам очите си през лупата, тъй че започват да ме болят, аз не мога да разбера точно каква фигура представлява малкият ветропоказател. Оръжие ли държи, или е някакво животно? В такъв случай трябва да е птица, хищна птица с дълъг, крив клон. А може би просто косъмче от четката на художника се е отделило встрани от другите. На картината цялата къща не заема повече място, отколкото една трета от нокътя на кутрето ми.

Преминавам към двете съседни сгради. Те са по-ниски, боядисани са в тъмнокафяв цвят, който явно сочи, че са зидани от тухли.

1540, батална сцена от холандски майстор. Херцог Ян обсажда града, бомбардите изригват огромни пламъци, облаци дим закриват пейзажа, по сивите есенни нивя, изобразени на медната гравюра, се точат походни колони, подредени в четириъгълници, с гора от копия. Мускетарите, които крачат в задния фон на картината, от време на време дават по някой щателно изрисуван изстрел. Най-долу е разположен лагерът на херцога, скупчени палатки, каруци, старовремски оръдия със зинала лъвска паст, теглени от коне. На онези хълмчета, където през 1497 година се разхождаха, хванати под ръка, галантните дами и господа, сега се намират членовете на херцогския щаб и от конете си наблюдават атаката, вестоносци препускат насам-натам. Вятърът отново духа откъм запад, това личи от облаци дим, тържествено плаващи над покривите на града и изобразени с пределно фини шрихи. Над заглавката на гравюрата Честта и Славата надуват тромпети. Далеч на хоризонта личат отделни вятърни мелници.

Четириъгълниците продължават похода си в плътни редици, но все още са на внушително разстояние от градската стена, край която не се забелязват никакви признаци на живот, може би пропуск на художника.

Тъй като в центъра на цялата картина са атаката, маневрите на войските и техният постепенен напредък, градът е изобразен в съвсем плоска перспектива. Вижда се обаче как мини, пушечни снаряди и бомбарди избухват на различни места в града и очевидно нанасят големи поражения. Макар че се напругам през лупата, аз не съзирам онази къща, тя е закрыта от група сгради, построени под крепостта, от чиято най-висока кула се развява знаме.

Изходът от битката остава за меч неизвестен. Тя е епизод от някоя по-незначителна война между претенденти за престол.

Италиански документи от края на същия век, подвързани в том от черна кожа със странно удължен формат, с месингови закопчалки, ми вдъхват надеждата, че ще разбере това. Отпечатани са във Венеция през 1580 година и обхващат градове в Северна Италия, Германия и Полша. Гравюрата от Торн е цветна и, общо взето, изпълнена без въображението, характерно за предишните, но това пък се компенсира от невероятната точност в подробностите. И тук на преден план галантни дами и господа се разхождат по хълмчетата. Момче кара стадо овце долу на пътя, а по-нататък пак се мярка каляска с шест

коня. Сега духа северен вятър и величествени, тържествени облаци засенчват небосклона в задния план. По-важните сгради като крепостта, доминиканският манастир и болницата са отбелязани с красиво изписани латински букви.

Промените сега са по-големи, отколкото през предишните периоди. Замъкът е загубил пристроеното си крило, което видях на гравюрата от 1503 и което липсваше на тази от 1497. В централните части на града много от къщите от 1503 година ги няма, а на мястото им са издигнати нови, вече оградени с дворчета. Съвършено ясно се вижда, че градската стена се е разширила; сега тя опасва нови квартали със стъпаловидни фронтони, свидетелстващи за немско архитектурно влияние. На тази картина градът в общи линии изглежда някак по-суров — трудно е да се каже кое точно създава подобно впечатление. Може би то се дължи чисто и просто на липсата на въображение, която се чувства в изпълнението на художника, но има нещо и в градоустройствените промени, придало на Торн по-войнствен, по-неприветлив и по-мрачен облик. На едно място личи нова църква, очевидно построена в промеждутък, който не мога да проследя поради липса на тогавашна карта или гравюра. Назована е с латинското име „Света Лукреция“ — тъмна, невзрачна и странно нескопосана, почти базилическа постройка. Това в никакъв случай не е добър признак.

Много улици са станали по-тесни, трудно е да се каже дали това се дължи на необичайната, макар педантично спазена перспектива, характерна за картината. Може да се обясни също с архитектурните промени и с уголемяването на сградите.

Навеждам силната електрическа лампа по-ниско над работната маса, забърсвам лупата и започвам да оглеждам улиците с надеждата, че ще видя бялата къща от 1503 година. Взирам се напрегнато, внимателно, с помощта на две импровизирани линейки от хартия, които ми служат за определяне на координатите. Ето, тук би трябвало да бъде.

Този том не е тъй добре съхранен като предишните и на места личат увреждания, причинени от влага, както и кафяви петна с неопределен произход, които правят някои части на града съвършено невидими или много неясни. Отначало ми се струва, че не мога да намеря къщата поради някое петно, но когато премервам координатите

с линийките, разбирам, че подобно предположение е неоснователно. Макар че перспективата на картината е необичайна, не е възможно целият район на града да се е изместил толкова на запад, та бялата къща да е закрита от петно.

Значи, къщата или е била унищожена по време на обсадата и нападението през 1540 или от някое влажно леке, похабило част от гравюрата значително по-късно. И свършено ясно е, че тези две алтернативи са тясно свързани.

След извънредно щателно проучване намирам съвсем друго обяснение. Къщата просто е затулена, пред нея е издигната друга постройка. Сграда, висока цели четири етажа, с непривично извисени комини, със значително по-големи и по-светли прозорци и с величествен портал, обграден от два седнали бронзови лъва, се е появила във въпросния квартал. Тази нова сграда изцяло закрива бялата къща с покрив от зелена мед и с магазин на тавана. Но не е изключено да е изчезнала, да е била всъщност разрушена по време на обсадата от 1540. Може да е била срутена и в някой друг период между 1503 и 1580. От нови обсади, пожари, сътресения и всевъзможни катастрофи. Но пък може естествено къщата и да си е останала на мястото, само че затулена.

Ако перспективата на картината беше точна, тогава поне смешният ветропоказател щеше да стърчи над покривите.

Той не се забелязва. Но от друга страна — колко е дълъг животът на един ветропоказател? Колко дъждове са паднали над град Торн между 1503 и 1580 година? Освен това защо да не допуснем, че просто има грешка в перспективата?

За разкошния палат, който закрива гледката, не се посочват нито наименование, нито никакви други сведения. Филип Напие: „Описание на едно пътуване“. 1632 година, Антверпен. Минало е много време, повече от петдесет години. Значи, никога не ще разбере дали къщата е била на мястото си между 1503 и 1580. И никой не ще успее да я спаси, ако тя действително е била там. Да я спаси? Да, да я спаси.

Това е груб, направо непохватно изпълнен дърворез, лишен от яснота и подробности. Разочарован съм още при първия поглед. Но няма защо да се вдълбочавам в тази картина, за да схвана, че всички усилия биха били напразни. Нито една къща не се вижда достатъчно отчетливо.

Тази несръчна работа придава на града съвършено друг характер: ако на предишната той изглеждаше войнствен, строг и заплашителен, но създаваше и неопределено впечатление за благосъстояние, сега е придобил някак провинциален, нескопосан и простеещ вид, сякаш село, където тичат босоноги хлапета и пасат кози край стени, на вид твърде неустойчиви. Като че там непрекъснато вали — малко градче без никакво значение, разположено в необятна равнина. Сред безпорядъка на сградите дори не забелязвам палата, закрил бялата къща. Ако тя изобщо се е намирала там, това сега ми се струва още по-невероятно, отколкото на предишната картина. Потънала е във вълните на времето, без някой да е успял да я спаси. Да я спаси? Разбира се.

Мимоходом отбелязвам, че от крепостта горе на хълма е останала само централната кула, докато пък личи нещо, което може би е резултат от нехайно движение на резеца на художника — в лявата част на градската крепост май се строи ново защитно укрепление.

Колкото повече се вглеждам в картината, толкова по-ясно ми става, че това дъждовно и безутешно градче ми е все по-чуждо. На път е да се превърне в нещо друго. А след няколко години ще бъде превзето от шведския Карл XII.

Значи, всички надежди са загубени.

Херман Цимел е изтъкнат картограф и градоописател. Неговите карти са изпълнени с точност, ненадмината дори в наше време. Този голям пътешественик от XVIII век през своя кратък живот е посетил три части на света и е оставил карти и изображения, които в много случаи са единствените свидетелства за градовете в Мала Азия и Индия, престанали да съществуват от векове. Всичко, изработено от Цимел, се характеризира с изключителна яснота, интелигентност, прецизност и доказва неговия невероятно бистър ум. В долния десен ъгъл на картините му винаги са посочени географската ширина и дължина, както и точни данни за мястото, откъдето е наблюдавал даден град.

Цимел минал през Торн на връщане от Мала Азия през 1743. В крупния му труд „Beschreibung und vollstaendiger Bericht einer Reise in Asia minor, India und...” издаден петнадесет години по-късно, аз с облекчение откривам голяма гравюра от Торн.

Почти всичко е променено. Крепостта на канарата е изчезнала. На нейно място, в левия ъгъл, се вижда тежък и неугледен бастион, градските стени представляват вече живописни руини и строителството отдавна се е разпростряло извън тях. Торн е придобил строг, геометричен облик, по-ярко е осветен, отколкото на предишните изображения и сега напомня особено много на холандски град.

И за последен път обикалям с лупата сред къщите в подножието на крепостта. Палата го няма и следователно той не може да закрива каквото и да било. Но отзад не личи никаква къща — там започва склонът към замъка. Някои дървета са ясно нарисувани, по-дребни от върхове на карфици. От двете съседни сгради също ни следва.

Осенява ме догадката, че картата на Цимел е ориентирана от съвсем друга посока и затова изследвам положението на църквата. Сега вятърът е отново западен, сякаш през всичките тези столетия в Торн той е духал само от две посоки.

Но ориентацията на картата не е по-различна от тази на предишните и ако къщата беше там, щеше ясно да си личи. Значи, следите ѝ са изчезнали завинаги. Преминала е в едно минало или в едно бъдеще — все едно, дето никога не се повтаря.

Разсеяно обглеждам гравюрата като цяло, доставя ми удоволствие нейната детайлираност, благодарение на която се виждат пределно отчетливо дори отдалечените селски стопанства в равнината.

На разстояние два-три километра от града, или на дължината на цяла длан на гравюрата, се намира друг хълм със същата височина и форма като този, на който е градската крепост. Там се извисява, леко замъглен, силуетът на триетажна къща с врата на мансардния етаж и с кран за вдигане на чували със стока. Къщата има островърх покрив и макар да е малка, тя е изобразена с нежна всеотдайност. От едната ѝ страна триумфиращо се издига на пръта си ветропоказател, несъмнено представляващ птица. Художникът очевидно е преувеличил големината му, за да го нарисува по-ясно. Ветропоказателят упорито сочи, че духа западен вятър. От цялата гравюра лъха пролетно, кристалночисто и ведро настроение.

Тази сграда е напълно сходна с онази от 1503 година. Но е нелепо да се счита, че е същата. Това би означавало, че градът се е преместил три-четири километра на запад, без на старата му територия

да е останало нещо друго освен въпросната къща. Подобно предположение е абсурдно.

Тук би могло да се възрази, че градското описание от 1503 е било изпълнено погрешно и че къщата, към която от толкова време проявяваме интерес, през цялото време си е била извън чертите на града, но че просто художникът, по една или друга причина, я е нарисувал вътре в пределите му. И това предположение е абсурдно: всяко от изображенията на града, които споменах досега, обхващат няколко хиляди къщи. Това, че само една, при това твърде незначителна, ще бъде предмет на специален подход; е немислимо.

Следователно трябваше да се задоволя с неприемливото обяснение, че по съвършено невероятна случайност в град Торн, Полша, през тези триста години са били построени две къщи, напълно идентични една с друга.

В сбирките на библиотеката липсват други изображения от Торн. Както е известно, впоследствие той бе сринат от лицето на земята.

Когато излизам от библиотеката, дъждът е престанал и целият град е облян от лъчиста, слънчева светлина.

Издание:

Съвременни шведски разкази

Съставител: Вера Ганчева

Издателство „Народна култура“, 1972

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.